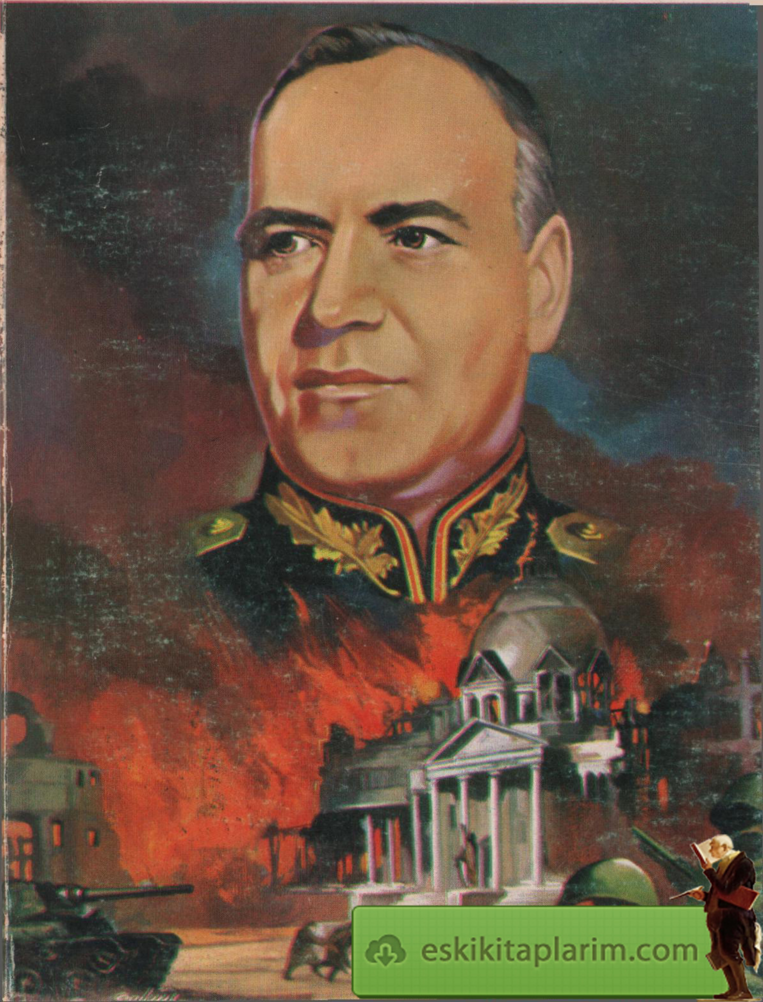
BASKAN–İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI BELGESELİ

2. DÜNYA SAVAŞI BELGESELİ

Kitle Savaşının Ustası

MAREŞAL JUKOV

Georgiy K. Jukov

Bu dizimiz;

Genelkurmay Başkanlığı'nca
yararlı görülerek
15. 3. 1982 gün, HRK: 1700 - 25 - 82
sayılı tamimi ile
Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin
tüm birlik ve personeline

tavsiye edilmiştir.

Kitle Savaşının Ustası

MAREŞAL JUKOV

Georgiy K. Jukov

BASKAN YAYINLARI

Yazan : **GEORGIY K. JUKOV**

Genel Düzenleme
ve Açıklamalar : **HARRISON E. SALISBURY**

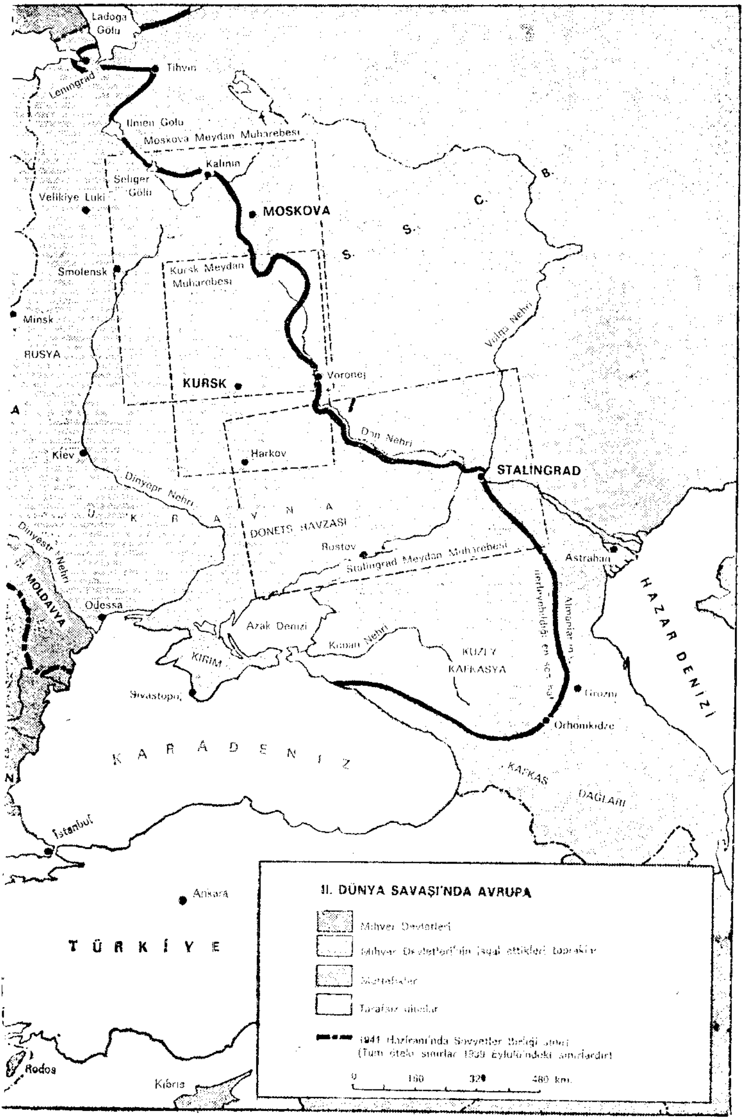
Çeviren : **İHSAN GÜRKAN**

Dizgi : Metin Dizimevi
Baskı : Yaylacık Matbaası

Baskan Yayınları A.Ş.
İstanbul - 1982

FİNLANDİYA
NORVEÇ
İSVEÇ
KUZEY
DENİZİ
ESTONYA
BÜYÜK
BRİTANYA
DANİMARKA
LETTONYA
BALTIK
DENİZİ
Klaipeda
LİTUANYA
Londra
HOLLANDA
Amsterdam
Danzig
PRUSYA
Dover Boğazı
Elbe Nehri
BERLİN
Brüksel
BELÇİKA
Ren Nehri
Vistül Nehri
Varşova
BEYAZ
Paris
LÜKSEM
Oder Nehri
P O L O N Y
Prag
Berlin istikametinde derleme
Fransa Vichy sınırı
Vichy
ÇEKOSLOVAKYA
İSVİÇRE
MACARİSTAN
Budapeşte
Po Nehri
ROMANYA
YUGOSLAVYA
Belgrad
Bükreş
Tuna Nehri
KORSİKA
ADRİYATİK DENİZİ
Roma
BULGARİSTA
Sofya
SARDİNYA
ARNAVUTLUK
YUNANİSTAN
EGE
DENİZİ
SİCİLYA
Atina
CEZAYİR
TUNUS
AKDENİZ
ONİKİ ADA
Girit

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA AVRUPA
Mihver Devletleri
0 160 320 480 km.
Ladoga Gölü
Leningrad
Tihvin
Ilmen Gölü
Moskova Meydan Muharebesi
Kalinin
Seliger Gölü
Velikiye Luki
MOSKOVA
Smolensk
Kursk Meydan Muharebesi
Minsk
RUSYA
KURSK
Voronej
Don Nehri
Volga Nehri
Harkov
Kiev
STALİNGRAD
Dinyepr Nehri
Dinyestr Nehri
DONETS HAVZASI
Rostov
Stalingrad Meydan Muharebesi
Astrahan
MOLDAVYA
Odessa
Azak Denizi
Kuban Nehri
KUZEY KAFKASYA
HAZAR DENİZİ
KIRIM
Sivastopol
Grozni
Orhonikidze
K A R A D E N İ Z
KAFKAS DAĞLARI
İstanbul
Ankara
T Ü R K İ Y E
Rodos
Kıbrıs
S.
S.
C.
B.

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Napoléon'dan beri, özellikle Batılı büyük komutanlar, yaptıkları savaşlarda elde ettikleri tecrübelerin bilimsel sonuçlarını yazmış; böylece strateji ve taktik disiplini gitgide zenginleşerek ve zaman zaman kendini yeniliyerek günümüze kadar gelmiştir.

Atom silâhını getiren İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana geçen otuz yılı aşkın sürede, bu silâhın yıldırıcı etkisi ve dünyada meydana gelen büyük sosyo-ekonomik ve sosyo-politik gelişmelerin bir sonucu olarak, daha çok eskilerin «küçük savaş» dedikleri, fakat «özel koşullar altında muharebe» demenin daha doğru olacağı türden askerî ve yarı askerî savaşlar görülmüştür. Kuşkusuz bunların yanında Hint Yarımadası'nda cereyan eden savaşlar ve İsrail-Arap Savaşları gibi çağdaş klasik savaşlar da olmuştur.

Bu nedenle, günümüzde, nükleer koşullar altında savaş ve muharebe kısmen önemini yitirmiş; bunun yerini İkinci Dünya Savaşı'nın dersleriyle özel koşullar altında muharebe denemelerinin bir sentezinin yapılması yolundaki çalışmalar almıştır. Özellikle bu faktör, İkinci Dünya Savaşı'na ait yazıların yeniden ele alınıp çeşitli baskı ve çevirilerinin yapılmasına yol açmıştır. Nükleer koşullar altında savaş ve muharebe «kısmen» önemini yitirmiştir, diyoruz; çünkü nükleer savaş tehlikesi tamamen ortadan kalkmamıştır. Çaresizlik, yanlış hesap gibi nedenlerle atom silâhlarının çoğalması ve yayılması faktörü, ulusların ve silâhlı kuvvetlerin bu tür savaş için de hazırlıklı bulunmalarını zorunlu kılmaktadır.

İşte bu yüzdendir ki, İkinci Dünya Savaşı denemelerine yer veren yapıtlar günümüzde yeniden yayınlanmakta ve çok büyük bir ilgi görmektedir. Mareşal Jukov'un anıları daha önce Rusya'da bir cilt hâlinde yayınlanmış olmakla birlikte, bu anıların en önemli bazı bölümlerini çok geniş olarak yansıtan ve Batı dünyasında büyük bir ilgiyle karşılanmış olan bu kitabın ülkemizde de yayınlanmasında yarar görülmüştür.

Mareşal Jukov'un bu kitabı, bir bakıma, General Guderian'ın **BİR ASKERİN ANILARI** (Baskan Yayınları, Savaş Romanları Dizisi, No: 19-20)'na bir karşılıktır. Bu kitabı okuyanlara, karşı tepenin ardından durumun nasıl göründüğünü göstermesi bakımından da ilginç bulunacağını sanıyoruz.

Öte yandan, Sovyetler Birliği ve Rus-Çin ilişkileri üzerine değerli incelemeleri bulunan ve bu kitabın İngilizce baskısının yayımcısı HARRISON E. SALISBURY'nin giriş yazıları ve dipnotları kitabın değerini büyük ölçüde artırmıştır.

Bu kitap, Jukov'un ve çağdaşı Sovyet komutanlarının tutum ve davranışları kadar, Rus askerinin savaş nitelikleri, uygulanan bazı özel taktik ve stratejik ilkeler, karargâh çalışma yöntemleri ve bunların tümünden daha da önemli olarak askerler ve askerî meseleler üzerindeki çok katı politik kontrol hakkında da ilginç ayrıntıları gözümüzün önüne sermektedir.

Mareşal'in, bu kitaptan önce yayınlanan ve **ANILAR ve DÜŞÜNCELER** başlığı altında Rusça'dan dilimize çevrilen anılarda, bu kitapta verilen bazı kısımların tekrarlandığı görülmektedir. Fakat bu iki eserin Rusya'da ayrı dönemler-

de hazırlanmış ve ayrı sansürlerden geçmiş olması ve nihayet bizim kitabımıza esas teşkil eden bireysel yazıların çoğunun daha önce yazılmış olmaları nedeniyle aradaki ilişki, bazı olayların her iki kitapta da ayrı sözlerle ifadesinden başka bir şey değildir. Kaldı ki, kitabımızın başlıca özelliği, Jukov'un kilit rolü oynadığı beş büyük muharebenin ayrıntılı olarak incelenmesidir.

H. E. Salisbury'nin giriş yazısında Mareşal Jukov, kitle savaşı sanatının en büyük ustası olarak tanıtılmaktadır. Ama, bu yargı tartışılabilir. Kanımızca, bir komutanın askerini, gözünü kırpmadan ve daha başka seçenekler düşünmeden dalgalar hâlinde ölüme sürmesi, ilerde örnekleriyle görüleceği üzere, aşırı ölçülerin tutsağı olması; özellikle çağımızda kesinlikle kabul edilemez. Berlin taarruzu sırasında Jukov'un verdiği iddia edilen bazı emirler —eğer gerçekse— insancıl olmaktan uzaktır. Jukov'un assubay ve erlere bir dereceye kadar insaflı davrandığı; buna karşılık subaylara ve hele generallere karşı davranışlarında ise tümüyle acımasız olduğu diğer bazı yayınlar gibi bu kitapta da görülmektedir.

H. E. Salisbury'nin belirttiği bir gözlem özellikle dikkati çekmektedir: Savaştan sonraki bir görüşme sırasında Eisenhower, Jukov'a; Rus askerinin bir mayın tarlasından nasıl geçtiğini sormuştur. Jukov'un cevabı ise tüyler ürperticidir: «Bir mayın tarlasına geldiğimiz zaman piyademiz, bu mayın tarlası yokmuş gibi saldırısına devam eder. İnsanlara karşı konulan mayınlardan vereceğimiz kayıpların, normal savunmada makinelitüfek ve topçu ateşleriyle vereceğimiz kayıplara eşit olduğunuzu varsayarız...» (1).

Jukov'un amansız rakibi Koniyef'in, aşırı sert-

liğine rağmen daha düşünceli ve daha çok okuyan biri olduğu kabul edilmektedir. Kendi subaylarına karşı oldukça insaflı, fakat düşmanına karşı barbarca denilebilecek derecede acımasızdı. Dinyepr Muharebeleri sırasında Koniyef'in birlikleri birkaç Alman tümenini kuşatmış ve tamamen çember içine almışlardı. Koniyef, Almanlar'dan derhal teslim olmalarını istedi ve ret karşılığını alınca da Kazaklar'ına saldırı emrini verdi. Koniyef, 1944 yılında Moskova'da Yugoslav Askerî Misyonu Başkanı olan Milovan Djilas'a bu olayla ilgili olarak şunları söylemiştir: «Kazaklar'a, dilediklerince Alman kesmeleri için izin verdik. Onlar da, teslim olmak için yukarı kaldırılan elleri bile kılıçlarıyla uçurdular!..» (2).

Anılarının bir yerinde Jukov; Moskova Meydan Muharebesi sonunda, Almanlar'ın uğradıkları başarısızlıkların Japonya ve Türkiye'deki reaksiyoner (gerici) çevrelerin akıllarını başlarına getirdiği ve bu çevreleri, o tarihten sonra daha tedbirli bir politika izlemeye zorladığını yazmaktadır. O günleri hatırlayanların da bildikleri gibi, Türkiye hesabına böyle bir olasılık söz konusu değildir. Rus-Alman Savaşı başladıktan üç gün sonra Moskova Büyükelçimiz AKTAY, Sovyet Dışişleri'ne sunduğu bir nota ile Türkiye'nin bu savaşta tarafsız kalacağına dair kararını bildirmiştir (3).

Rusya, 13 Ağustos 1941 günü İngiltere ile birlikte Hükümetimiz'e de verdiği notada, Montreux Antlaşması'na bağlılığını te'yid etmiş; bu alanda aslâ saldırgan bir niyeti ve herhangi bir isteği bulunmadığını bildirmiştir. 19 Ocak 1941 tarihinde, yâni Moskova Muharebesi Ruslar'ın lehine döndükten sonra da Sovyet Hükümeti, yine aynı görüşü «âdeta bir şükran nişanesi olan tak-

dirkâr ifadelerle» Ankara Büyükelçisi vasıtasıyla Hükümetimiz'e bildirmiştir (3).

1942 Şubatı'nda Stalin'in Türkiye'ye karşı güven ve dostluk gösterdiği; hattâ, o sıralar Moskova'ya gelen Eden'e, Oniki Adalar'ın Türkiye'ye iadesinden bile söz ettiği; 1941 ve 1942 yıllarında Türkiye'den kendi yanlarında savaşa girmesini doğrudan istemedikleri yollu belgesel bilgiler vardır (3).

1942 Ağustosu'nda Moskova'ya giden yeni Büyükelçi AÇIKALIN'ın Sovyet liderleriyle görüşmeleri ve Ankara'daki Sovyet Büyükelçisi Vinogradof ile Dışişlerimiz arasındaki görüşmelerden, Sovyetler'in o tarihlerdeki Türk dış politikasından şikâyetçi olmadıkları; iki tarafın da karşılıklı dostluğa önem verdikleri, ancak ilişkilerin doğal olarak bir durgunluk ve bekleme döneminde bulunduğu anlaşılmaktadır (3).

Taktik ve stratejik gözlemlere gelince :

Jukov'un anılarında, savunma açısından çıkarılacak en önemli ders, savunmanın saldırgan bir biçimde yapılması oranında başarılı olduğu; her komutanın savunma sırasında uygun fırsatları değerlendirerek taarruz eden düşmanın yan ve gerilerine vurucu taarruzlar yöneltilmesinin taşıdığı hayatî önem; bu hususta normal kuvvetlere ek olarak gerilla kuvvetlerinden de yararlanılması gibi, zaten bilinen ilkelerdir. Bununla beraber, coğrafî olanakları her zaman için kendi çıkarlarına kulanan Ruslar'ın, savunma mevzi sistemlerini 160, 240, hattâ 280 kilometreyi bulan derinliklerde hazırlamak, hava desteği ve zırhlı birlik olanaklarının sağladığı derecede oynak biçimde sürdürme ilkesine bağlı kaldıkları görülmektedir.

Jukov'un gözlemleri; Guderian'ın 1941 yılının yaz aylarında yapılacak güçlü ve hızlı bir zırhlı dalma ile Moskova'yı ele geçirme önerisinin başarısındaki gerçek payını artırmaktadır. Hitler' in 1941 Ağustos'unda harekâtın ağırlık noktasını güneye kaydırması ve Moskova'nın düşürülmesine fazla önem vermez görünmesi zaman kaybına ve Ruslar'ın Moskova'nın savunma düzenlerini güçlendirmelerine olanak sağlamıştır. Jukov'un açıklamalarıyla bu yargı daha da kuvvetlenmektedir.

Başka bir önemli gözlem; Ruslar'ın, Alman zırhlı birliklerinin taktik ilkelerini Fransa'da ve Kuzey Afrika'da uzun süre Almanlar'la savaşan İngilizler'e oranla daha çabuk kavramaları ve aynı taktiği hemen Almanlar'a karşı uygulamaya başlamalarıdır.

Kitapta sık sık politik komiserler ve askerî konseylerin emir ve komuta yetkilerini komutanla paylaşmaları, yalnız Doğu Bloku ordularına özgü bir sistem olup partinin ordu üzerindeki sıkı kontrolünü simgelemektedir. Çok eski ve geleneksel bir savaş prensibi olan **Emir ve Komuta Birliği** ilkesiyle çelişmesi nedeniyle bu sistem sakıncalı görülmektedir. Orduya politika ve politik ideolojinin ne denli büyük bir ölçüde sokulduğu, bunun ne katı bir disiplin anlayışı içinde uygulandığı, kitabı okuyanların gözünden kaçmayacaktır.

Yaklaşma istikameti, ihtiyat, hedef, tahkimat (berkitme), tahkimli bölge gibi askerî terimlerin tümüyle sadeleştirilmesi yönüne gidilmemiş; ancak bu terimlerin imkân derecesinde yalın kalıplar içinde kullanılmaları yöntemi seçilmiştir. Sovyetler **ordular grubu** yerine **cephe; zırhlı tümen**

ve **kolordu** yerine **tank tümeni** ve **tank ordusu** terimlerini kullanmaktadırlar. Sovyet Kara Kuvvetleri'nde kolordu kademesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaldırılmış olup, bugün artık Sovyet orduları doğrudan doğruya tümenlerden kurulmaktadır.

Ruslar'ın topçuya olağanüstü derecede önem vermeleri ta Napoléon dönemine kadar uzanır. Mareşal Jukov'un anılarında, özellikle yarma harekâtında asıl taarruz bölgesine yığılan topçu ve tank sayısının belirli **yoğunluk** ölçülerine bağlandığı; örneğin Kursk Savaşı'nda cephenin her kilometresi başına 220 namluluk bir yoğunluk ve 45 tanklık bir tank yoğunluğunun harekât plânında saptanmış olduğu görülmektedir. Optimum bir hesapla, bir piyade tümeninin yarma taarruz cephesi 3 kilometre kabul edildiği hâlde, tümenin toplam olarak burada verilenin üç katı kadar namlu ve tank ile destekleneceği sonucuna varılır.

Yine yukarıdaki sorunla ilgili olarak, okuyucunun dikkatine çarpacak bir başka nokta; Sovyetler'in topçu birliklerini tümen, hattâ kolordu düzeyine kadar büyütmeleridir. Ancak şunu hemen ekleyelim ki, bu büyük topçu ve tank birliklerindeki top ve tank sayısı, birliklerin çapıyla orantılı değildir. Bir örnek vermek gerekirse diyebiliriz ki, bir Sovyet tank takımında 3 tank olduğu hâlde, tüm Batı ordularında 5 tank vardır. Bir Rus tank alayı, tank sayısı itibariyle bir Batı tank taburuna eşit kabul edilebilir. Topçu için de durum hemen hemen aynıdır ve ağır havanlar topçu içinde sayılmaktadır.

Kitabı, özellikle taktik ilkeler açısından inceleyenler, Ruslar'ın bu savaşlarda ve bilhassa en

büyük tank muharebesi sayılan Kursk Savaşı'nda bir yandan düşman üzerinde sayıca tank üstünlüğü sağlamaya çalışırken, öte yandan da **tanksavar savunma bölgeleri,** her çeşit **tank engelleri,** çevik **engel müfrezeleri** ve nihayet **tanksavar ihtiyatları** gibi aktif ve pasif tanksavar savunması düzenlerine ne denli önem verdiklerini görecekler ve bu sistemli önlemlerin sonuç üzerinde ne derece etkili olduğunu anlayacaklardır. Kanımızca, İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli derslerinden biri de budur ve Arap-İsrail Savaşları'nda da uygulaması görülmüştür. Bununla ilgili çok ilginç bir gözlem, Rus askerinin savaş alanlarında ele geçirdiği her şeyden nasıl yararlandığını göstermektedir. Berlin Muharebesi'nde Rus tankçıları, Alman Panzerfaust tanksavar roketlerinden korunmak için, evlerden topladıkları karyola somyalarını tankların önüne bağlayarak, roketlerin hızının kesilmesi ve zırha yapışmalarını önlemeyi başarmışlardır (4).

Bize, en azından yukarıdaki düşünceleri ilham etmesi de gösteriyor ki, Mareşal Jukov'un anılarının bu öyküsü ilgiyle okumaya değer bir yapıttır. Kitap, savaş tarihi incelemeleri açısından da yararlı olacaktır. Özellikle, Amerikalı Prof. Edwvard Mead Earle'in, Hitler'in Avrupa'yı Almanlaştırma politikasının gerçekleşmesini engelleyen iki faktörden biri olarak gösterdiği Kızılordu (ikinci faktör olarak İngiliz Hava Kuvvet-

---

(1) «Fighting Generals»; Phil Hirsch.

(2) «The Last Battle»; Cornelius Ryan.

(3) «Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl. İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946»; Dışişleri Bakanlığı Yayını.

(4) «The Last Battle»; Cornelius Ryan.

leri gösterilmektedir) hakkındaki gözlemler, tek yanlı da olsa, ilgiyle okunacağı kanısındayız (5).

İhsan Gürkan
(Emekli Korgeneral)
Bursa, 22 Mart 1977

(5) «Makers of Modern Strategy»; Edward Mead Earle.

GİRİŞ

Savaş Başlıyor

21 Haziran 1941 akşamı geç saatlerde Georgiy Konstantinoviç Jukov, Moskova'nın Frunze Caddesi'nde bulunan Savunma Komiserliği (Savunma Bakanlığı) binasındaki odasında bir masada oturuyor ve hışımla Kızılordu'nun bellibaşlı komutanlarına hitaben telgraflar yazıyordu.

Zor bir gün geçirmişlerdi. Sağanak hâlinde yağan yağmur henüz dinmiş, hava nemli ve kapalıydı. Kırkbeş yaşlarında, sağlam yapılı, oldukça şişman ve esmer, yakışıklı bir adam olan Jukov, omuzlarında Kızılordu Korgenerali apoletlerini taşıyordu. Jukov, birkaç aydan beri, Sovyet Yüksek Komutanlığı Kurmay Başkanlığı Kurmay Başkanı; daha doğrusu, dostu ve uzun yıllardır iş arkadaşı olan Savunma Halk Komiseri Mareşal Semyon Timoşenko'nun yardımcısı idi.

Sözünü ettiğimiz 21 Haziran akşamı Jukov ve Timoşenko, Timoşenko'nun odasında çalışıyor, boş telgraf formlarını dolduruyorlardı. Saatler yavaş yavaş ilerledikçe önlerindeki telgraf yığını da hızla yükseliyordu. Nihayet gece yarısını yarım saat geçe yâni 22 Haziran sabahına gireli otuz dakika olmuştu ki, Rusya'nın batı, kuzey ve doğu sınırlarındaki tüm askerî komutanlıklara çekilmek üzere muhaberecilere koşturmak için bir emireri çağırıldı.

Bu telgrafları hazırlama emri, Stalin'in birkaç saat önce Naziler'in Sovyetler Birliği'ne taarruza hazırlandıklarını gösteren ve hızla çoğalan belirtileri gözden geçirmek üzere Kremlin'deki çalışma odasında acele toplantıya çağırdığı Politbüro'nun güçlüklerle dolu toplantısı sırasında verilmişti.

Politbüro toplantısının havası bir hayli karışıktı. Çünkü Sovyet diktatörü Stalin, savaşın gerçekten başlamak üzere olduğunu kabul etmiyor; asıl tehlikenin bir tahrik ve muhtemelen bir savaş nedeni yaratmak isteyen bazı Nazi generalleri tarafından, Rusya ile Almanya arasındaki bir savaşı haklı göstermek için girişilebilecek bir taarruz olduğunu ileri sürüyordu. Stalin ne bunu ne de kocamış tilki Winston Churchill'in bir yolunu bulup onu Almanya ile savaşa sokmaya çalıştığı hakkındaki kuşkuyu zihninden söküp atamıyordu.

Stalin'in askerî komutanları ve istihbarat başkanları, kendisine, ayrıntılı plânlar, tasarlanan Alman taarruzunun tarih ve saati, batı sınırlarına yerleştirilmiş olan tümenlerin sayıları ve Almanlar'ın asıl taarruzlarının hedefi hakkında sağlam bilgiler veredursunlar; bunların hiçbiri, Rusya'nın şu ya da bu şekilde Almanya ile savaşın kaçınılmaz olacağı bir eyleme kışkırtılması korkusunu bir türlü zihninden söküp atamıyordu. Rus hatlarını geçen Alman kaçaklarının verdiği ve saldırı saatinin 04.00 olarak saptandığını belirleyen haberler bile Stalin'i etkilemiyordu. Çünkü o, bu kaçakların da büyük aldatmacanın bir bölümü olabileceğini düşünüyordu.

General Jukov'un bunlar hakkında ne dü-

şündüğü bilinmemektedir. Şimdi o, iyi bir askerden bekleneceği gibi Stalin'in tutumunun esasını dile getiren telgrafları hazırlamakla meşguldü. Bu telgraflar, Sovyet komutanlarını 22 ya da 23 Haziran'da Almanlar tarafından gelebilecek anî bir taarruza karşı hazır olmalarını bildiriyordu. Telgraflarda harekâtın bir «kışkırtma» ile başlayabileceği ifade ediliyordu. Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'ne, Almanlar tarafından bir kışkırtma sayılabilecek herhangi bir eylemden kaçınmakla beraber; savunma mevzilerini işgal etmek, ileride hazırlanmış sahra usûlü tahkimli mevkileri tutmak, uçakları gizlemek ve dış meydanlara dağıtmak, tüm birlikleri alârm durumuna geçirmek, hava savunma tesislerini işgal etmek, kentlerde karartmaya hazır olmak ve sivil savunma uygulanmasına başlamak için emir veriliyordu. Bütün bu önlemlerin 22 Haziran şafak vaktine kadar tamamlanması; ancak, savunma tedbirlerinin gerektirdiği hareketlerin yapılmasının bile Naziler tarafından savaş açılmasına bir neden sayılmaması için elden gelen gizliliğin sağlanması zorunlu idi.

Telgraflardan çoğunun yerlerine ulaşmasından çok önce, saat 03.30'da Alman taarruzu başladı. Emirlerin, savaşın fiilen başlamasından önce ulaştığı komutanlıklarda bile, aradaki zaman etkili bir savunma önleminin alınmasına yetmeyecek kadar kısa olmuştu.

22 Haziran : Napoléon ve Hitler'in Saldırıları

Gerçek şuydu ki, çağımızın en büyük askerî felâketlerinden birinin temeli 21-22 Hazi-

ran 1941 gecesi atılıyordu. Bu da Alman ordularının Ruslar karşısında kazandığı büyük bir «taktik baskın»ın eseriydi. Böylece birkaç saat içinde Sovyet Hava Kuvvetleri yanmış, yaralanmış ve tahrip edilmiş bir hâlde havalanamadan yerde kalmış, komutanları da idam mangaları tarafından kurşuna dizilmek ya da intihar etmek suretiyle cellatlarının ellerinden kurtulmuş olacaklardı. Kızılordu'nun çiçeği sayılan bazı birliklerin büyük bir kısmı ağır kayıplara uğramış; birçoğu silâhsız, diğerleri de hemen tümüyle yok edilmiş olarak doğuya doğru çekilmek zorunda kalacaktı. Yüzbinlerce asker, ilerleyen Nazi tanklarından yüzlerce kilometre geride, kurtulma olanağı bulunmayacak biçimde tuzağa düşürülmüş ve kuşatılmış olduklarını anlayacaklardı. Birkaç hafta içinde Alman Orduları Leningrad, Kiev ve Moskova'nın kapılarına dayanacak; Sovyet Devleti'nin kaderi askıda olacaktı.

O uzun yaz gecesinin ilerleyen saatlerinde her geçen dakika Stalin'i ve Rusya'yı felâkete daha çok yaklaştırıyor; bunun yanı sıra Jukov'u da yüzyılın en gözalıcı askerî kariyerine doğru itiyordu.

Kitle Savaşı Sanatının Ustası : Jukov

Birçok askerin adı, örneğin İngiltere'nin Montgomery'si; Almanya'nın Rommel'i ve Guderian'ı; Fransa'nın De Gaulle'ü; Amerika'nın Eisenhower'ı, MacArthur'ü ve Patton'ı, Batı'da daha iyi tanınmış olabilir. Ama, tarihsel değerlendirme gibi güç bir görevi yerine getirdikten, şan ve şöhret saplarından başarı

tanelerini ayıkladıktan sonra, Yirminci Yüzyıl'ın kitle savaşı sanatının ustası olarak hepsinin üstünde kalacak ad; birbiri ardından birçok muharebenin gidişini Naziler'in ve Hitler'in aleyhine çeviren bu geniş alınlı, sert bakışlı ve kararından dönmeyen adamın adıdır.

Ne var ki bütün bunlar, Jukov'un; özellikle kendi ülkesinde, eleştirilerden uzak kalmış olması demek değildir. Rusya'da cereyan eden şiddetli savaşların getirdiği acı, hırs ve rekabet derin izler bırakmıştır. Sovyet ordularının Alman kuvvetlerine karşı sürdürdükleri mücadelenin yerini, Sovyet mareşallerinin birbirlerine karşı giriştikleri mücadele almıştır. Muharebelerde büyük bir kentte yaşayanların toplamı kadar insana emir ve komuta etmiş olan ve böylece muharebenin odak noktasını teşkil eden; yüzbinlerce insanın hayatını elinde bulunduran bu güçlü, bencil ve çevresindekilere daima tahakküm etme eğiliminde olan insanlar, İkinci Dünya Savaşı'nın olaylarına ancak ender durumlarda tarafsız bir açıdan bakabilmişlerdir. Bu nedenle onların anılarında, olup bitenler hakkında tarafsız bir açıklama aramak boşunadır. Bu genaraller, sadece savaş hakkında yazılar yazmış olan Alman generallerine karşı değil; aynı zamanda birbirlerine, Stalin'e ve onun en yakın çalışma arkadaşlarına karşı polemiklere girişen birtakım kavgacı ve tartışmacı kişilerdir. Bunlar, kusur bulmada işine çabuk, fakat kendi hatâlarını kabullenmekte ağır davranan insanlardır.

Bu polemikler arasında Jukov'un adının etrafında dönenlerden daha büyük tartışmalara rastlanmaz.

Hitler'i az kalsın Rusya karşısında zafere ulaştıracak olan büyük hatâlar üzerinde yapılan kaçınılması güç, sert tartışmalar sırasında sorumluluğu yükleyecek kişileri bulup çıkarmak için de çok sıkı araştırma ve soruşturma yapılmıştır. Ne var ki, sorumluluk yüklenecek tek kişinin Stalin olması gerekir. Çünkü o, mutlak diktatördür ve dolayısıyla verdiği kararların hatâlı sonuçları da kendisine aittir. Herkesin korktuğu ve nefret ettiği polis şefleriyle beceriksiz kafadarları Voroşilov ve Budyenyi, bu rezaleti Stalin'le paylaşmışlardır. Bununla beraber bazı Sovyet eleştirmenleri, özellikle Stalin'in kutsal kişiliğini korumak isteyenler, söz konusu hatâları Jukov ve Timoşenko'nun üzerine atma yolunu seçmişlerdir. Onlara göre bu kişiler —yâni Jukov ve Timoşenko— savaş arifesinde savunma kurumunun başındaydılar. Dolayısıyla da gerekli önlemleri almaları icabederdi. Stalin'in Kızılordu'yu alârma geçirmesinde direnmeliydiler... Onlara yöneltilen suçlamalar bu biçimde sürüp gitmektedir.

Jukov Genelkurmay Başkanı

Belgelerin gösterdiğine bakılırsa, Stalin'i, bu kurtuluşu olmayan yoldan çevirme imkânı yoktu. Savaş başladığı zaman Jukov, ancak altı aydan beri Kurmay Başkanlığı yapmaktaydı. Bu makama 14 Ocak 1941 günü, Stalin'in ülkesini yönetme biçimine özgü bir şekilde getirilmişti. Noel ve yılbaşı sırasında Kremlin'de, bir Alman taarruzu varsayımına dayanan yüksek düzeyde bir harp oyunu ile sonuçlanan askerî toplantı düzenlenmişti. Bu sırada Sta-

lin anî olarak en yüksek komutanları Kremlin'e çağırttı ve Genelkurmay Başkanı Kiril Meretskov'dan harp oyunu hakkında bir rapor vermesini istedi. Hazırlıksız bulunan Meretskov iyi bir rapor sunamadı. Rapordan sonra bir tartışma açılması gerekiyordu. Fakat Stalin kısaca şu müdahalede bulundu:

— «Timoşenko yoldaş, Jukov yoldaşın Genelkurmay Başkanlığı'na getirilmesini önermiştir. Hepiniz uygun görüyor musunuz?»

Herhangi bir itirazda bulunan olmadı. Bir açıklama yapılmaksızın Meretskov ayrıldı ve yerine Jukov geçti. O sıralarda Jukov, tanınmayan bir kişiydi. Üstelik kıdemsizdi ve Sovyet hiyerarşisinde hemen hemen General George C. Marshall'ın, daha kıdemli yüzlerce subayın üzerinden atlatarak Amerika'nın bir numaralı İkinci Dünya Savaşı Komutanı olma yoluna çıkardığı Dwight D. Eisenhower kadar kıdemsiz bir subaydı.

Bu iki kişinin —yâni Jukov ile Eisenhower'ın— kariyerleri arasındaki paralellik, savaş sona erdiği ve kendilerini uluslarının yüksek başkomutanı durumunda buldukları zaman ikisinin de aklına gelecekti.

1941 yılında Jukov'un kariyeri ileri fırlama noktasına vardı. Jukov, tüm yaşamı boyunca meslekten gelme bir asker olmuştur. Gerçekten, Tatarlar'a dek uzanan bir Rus asker ailesinden gelmiş olması da mümkündür. Jukov, Moskova'nın 95 km. doğusundaki Strelkovka adındaki köyde yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Köyün adı, Çar Korkunç İvan'ın, Rus Başkenti'ni Tatar hücumlarına karşı korumak için Moskova'ya giriş yol-

ları üzerinde kurduğu köylere yerleştirdiği ve *Streltsi* adı verilen okçulardan gelmedir.

Jukov'un askerî yaşamı erken başlamıştır. Oniki yaşında Moskova'daki bir kürkçünün yanına çırak olarak verilmiş, ancak Birinci Dünya Savaşı patlayınca zamanın ünlü Novgorod Dragonları (Süvari) Alayı'na katılmış ve ihtilâlden önce cesareti ve kahramanlığı nedeniyle iki kez, Çarlık döneminin en yüksek askerî nişanı olan St. George (Georgiy) Nişanı'yla ödüllendirilmiş ve 1918 Ekimi'nde de Kızılordu'ya yazılmıştır.

Jukov'un kariyeriyle Sovyet rejiminin tarihi birbirine tamamen bitişiktir. Jukov 1919'da Bolşevik Partisi'nin üyesi olmuş; Stalin'in dalkavukları tarafından sonraları geniş ölçüde şişirilecek olan askerî itibarını kazandığı Çariçin'de (Stalingrad) Beyaz Ruslar'a karşı savaşmıştı. Jukov, Çariçin çarpışmalarında yaralanmıştı, ama yarası ağır değildi. Burada kendi süvari birliği, Budyenyi'nin ünlü Birinci Süvari Ordusu'nun bir unsuru olan Timoşenko'nun İkinci Süvari Tugayı emrine verildiği zaman, ilk kez Timoşenko ile biraraya gelmişti. Çarlık Ordusu'nda bir assubay olan Jukov, Timoşenko'nun komutası altında grup komutanlığına yükselmişti.

İş savaşın sona ermesiyle birlikte Jukov, Kızılordu okullarında öğrenime başladı. 1928-1931 döneminde Frunze Askerî Akademisi'nde öğrenim yapmak üzere aday seçildiği zaman, Beyaz Rusya Askerî Bölge Komutanlığı emrinde ve Timoşenko'nun komutasında bulunan Üçüncü Süvari Kolordusu'nda hizmet etmekteydi.

Jukov İspanya İç Savaşında

Jukov, 1930 yılı başlarında süvari sınıfından alınarak tank sınıfına geçirildi. Hitler'in iş başına gelmesinden önce General Hans von Seeckt (Zekt)'in yanında staj yapmak üzere gizlice Almanya'ya giden Kızılordu subaylarından biri de Jukov'du. Keza, Alman, İtalyan ve Rus zırhlı birlikler taktiğini muharebe koşulları altında izlemek üzere İspanya'ya gönderilen Rus subayları arasında o da bulunuyordu. Daha sonra Çan Kay-Şek emrine verilen Sovyet Askerî Misyonu ile birlikte Çin'e gitti ve orada Japon Kwantung Ordusu'nun yöntemlerini inceleme olanağını buldu. Bütün bunlar, şimdi Jukov'un eline geçen ve 21 - 22 Haziran gecesi dramatik bir biçimde şekillenmekte olan büyük fırsat için çok iyi bir hazırlık olmuştu.

1936-1938 yıllarında Stalin büyük bir temizlik operasyonuna girişmişti. 1938'de Stalin'in yumruğu Kızılordu üzerine de indi. Stalin, Başkomutan Tuhaçevskiy'den başlamak ve subay kadrosunun içinde temizliğe devam etmek suretiyle bu ordunun komutan kadrosunu silip süpürdü. Kızılordu'nun 75.000 subayının yarısı ve hattâ daha da fazlası kurşuna dizilmek, tutuklanmak, hapse atılmak ya da toplama kampına gönderilmek suretiyle temizlendi.

Ne var ki, meydana gelen boşluğun doldurulması gerekiyordu. Ve böylece Jukov'un içinde bulunduğu kuşağın adamları —daha doğrusu bunlardan hayatta kalanlar— birdenbire kendilerini yüksek mevkilere getirilmiş buldular.

Japonlar'ı Yenen Jukov

1938 yılında Ruslar'la Japonlar, Vladivostok'un 120 km. kadar güneybatısında Mançurya ile kıyı illeri sınırındaki Khasan Gölü bölgesinde kanlı, fakat resmî bir savaş ilânı olmadan girişilen bir savaş yaptılar. Ancak çarpışmalar herhangi bir sonuç vermeden kesildi. Daha sonra 1939'da Mançurya-Moğolistan sınırında daha ciddî çarpışmalar meydana geldi. Anlaşmazlık, Ocak ayında küçük bir sınır çatışmasıyla başladı; giderek daha şiddetli bir hâl aldı. Mayıs ayında büyük Japon kuvvetleri Moğolistan'ın doğudaki giriş yolları üzerinde bulunan Khalkhin-Gol dolaylarında Sovyet-Moğol karma birliklerine karşı savaşa giriştiler. Japonlar giderek daha büyük birlikleri savaşa sokunca çatışma genişledi ve nihayet Temmuz ayında Sovyetler'i zor duruma düşüren küçük ölçüde bir savaş hâlini aldı.

Bu noktada Jukov sahneye çıktı. Sovyet Birinci Ordular Grubu'nun başına geçti ve burada ilk kez askerî dehâsını gösterme olanağını buldu. Emir ve komutayı Temmuz başlarında eline alan Jukov, Japonlar'ın karşısında haftalarca savunmada kaldı. Fakat bu arada dikkatli ve sistemli bir biçimde kuvvetlerini artırarak insan gücünde ikiye karşı üç, top ve uçaklarda bire karşı iki, zırhlı araçlarda da bire karşı dört oranında üstünlük sağladı. Taarruza hazır olduğu zaman, Japon Altıncı Ordusu'nun 25 piyade taburu ve 17 süvari grubuna karşı Jukov'un elinde 35 piyade taburu ve 20 süvari grubu; ayrıca 500 tank, 346 zırhlı araç ve 500 uçak bulunuyordu. Jukov 20 Ağustos 1939 günü saat 04.45'te taarruza geçti. 31

Ağustos'a kadar Japonlar'ı karışık bir hâlde Mançurya sınırının ötesine attı. İngiliz askerî tarihçisi John Erickson bu savaşı *«parlak ama, pahalı bir harekât»* olarak nitelemiştir. Çünkü Jukov, insan gücünün harcanmasında çok cömert davranmıştı. Güçlü bir üstünlük kazanmak için gerçekten büyük zahmetlere katlanmıştı. Bununla beraber sonuç çok etkili oldu. Jukov, Japonlar'ı ağır kayıplara uğratarak Sovyet topraklarından dışarı atmıştı. Bu sonuç, derin izler bırakan bir ders oldu. Sovyetler'in bu harekâtı Japon askerlerinin anılarında uzun süre yaşadı. Bu nokta, Rusya'nın batıda Naziler'le şiddetli bir şekilde çarpıştığı tehlikeli günlerde Japon Yüksek Komutanlığı'nı, Uzakdoğu'da bir müdahaleden alıkoymakta önemli bir rol oynamıştır.

Jukov, İkinci Dünya Savaşı sonunda, Eisenhower'ın Kurmay Başkanı General W. Bedell Smith ile konuşurken Japonlar'a karşı kazandığı zaferden alçakgönüllü bir biçimde söz etmiş ve : *«Japonlar tank karşısında iyi savaşamıyorlar. Onları yenmek için on gün yetti.»* demiştir.

İnsan gücünü cömertçe harcamasına ve aşırı insan kayıplarını bilerek ve isteyerek göze almasına gelince; Jukov bu konuda kendini mâzur gösterme çabasında bulunmamıştır. Ona göre bu, savaş gereğidir. General Eisenhower ile görüşürken de bu husustaki tutumunu açıkça ortaya koymuştur.

Jukov :

«Bir mayın tarlasına rastladığımızda piyadelerimiz, sanki bu mayın tarlası yokmuş gibi taarruzunu sürdürür.» diyor ve şunları ekliyor-

du: «*Çünkü, insanlara karşı döşenen mayınlardan uğrayacağımız kayıpların, aynı bölgeyi, mayın tarlaları yerine kuvvetli birliklerle savundukları takdirde Almanlar'ın top ve makinelitüfekleri karşısında vereceğimiz kayıplara eşit olacağını varsayıyoruz.*»

Bu, askerî hedefini ele geçirmeye kararlı olan bir insanın felsefesiydi. Birçok insanın hayatına mal olacak bu felsefeye göre; eğer bir mevziin ele geçirilmesi, savaşın kazanılması ve düşmanın ezilmesi zorunluysa, insanın bunların karşılığında kayıplar vermeye hazırlıklı bulunması gerekirdi.

Yine bu felsefe, Jukov'un İkinci Dünya Savaşı'na da getirdiği felsefeydi ve birbiri arkasından verdiği savaşlarda bu felsefeden hiçbir zaman ayrılmamıştır. Askerî hedef ve gayelerin ancak insan hayatıyla elde edilebileceğine daima inanmış olan Jukov, insanların hayatlarını sakındığı hiçbir savaşa girmemiştir.

Khalkhin-Gol, Jukov'un adını unutulmaz bir ad yapmıştır. Moğolistan'dan dönüşünde eski dostu ve yakın iş arkadaşı Mareşal Timoşenko'nun komutasında bulunan Ukrayna Askerî Bölgesi Komutan Yardımcılığı görevine atandı. 1940 yılının Ocak ayında Timoşenko, o zamana kadar felâketli bir biçimde süren Finlandiya'ya karşı girişilmiş olan kış savaşında emir ve komutayı eline almak üzere Leningrad'a gönderildiği zaman, Jukov'u da Kurmay Başkanı olarak beraberinde götürdü.

Kış savaşı kazanılır kazanılmaz, Stalin harekâtının «otopsi»sini yaptırdı. Fakat bu inceleme, Sovyetler'in tüm askerî sorunlarının

kökenini ortaya çıkaramamış (çünkü bunların çoğu, bizzat Stalin'in hatâlı politik kararlarına, ikinci derecede de, onun Leningrad'daki yardımcısı Andrey A. Jdanov'un yanlış tutumlarına dayanıyordu) bununla birlikte olay, Sovyet komuta makamları arasında bir değişiklik yapılmasına yol açmış ve böylece Mareşal Timoşenko, Stalin'in beceriksiz kafadarı Mareşal Voroşilov'un yerine Savunma Komiserliği'ne getirilmiştir. Yine bu otopsi, bazı komutanlıklara yeni komutanların atanması ve bu arada Jukov'un da, Timoşenko'nun Kiev'deki eski görevine getirilmesiyle sonuçlanmıştır.

Jukov'un Kiev'e atanması, onun meslek yaşamında yeni bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu atama onu, o zamanlar Ukrayna Komünist Partisi Başkanı bulunan ve Jukov'un yaşamında büyük bir rol oynayacak olan Nikita S. Kruşçev ile biraraya getirmiştir (Jukov'un da Kruşçev'in yaşamında aynı şekilde büyük bir rol oynadığı ileride görülecektir).

1940 yılında bu iki insan yeni ortaya çıkmış, dolayısıyla pek tanınmamış, ama çok hareketli kişilerdi. 1940 yılı, Sovyetler Birliği'nde tuhaf ve gerçekdışı bir yıl olmuştur. Bu yıl; Stalin'in düşünde yaşattığı, Hitler'in Batı'da (Hitler ile Batılı devletler, Rusya'nın yararına birbirlerinin kanlarını akıttıkları) bir batağa saplandığı ve bu düşün artık dağılmaya başladığı bir yıldı. Hitler atak girişimlerle Danimarka ve Norveç'i istilâ etmiş, Fransa'yı klasik bir yıldırım savaşıyla çiğneyip geçmiş; sonbaharda Manş Kanalı'na dayanmıştı. Londra ve diğer İngiliz kentleri Lutfwaffe (Alman Hava Kuvvetleri)'nin bombaları altında

yanıp yıkıldığı hâlde Doğu'da her şey sakindi. Ama bu böyle kalacak mıydı? Stalin, ilk bakışta pek durumla ilgilenir görünmemeye çalışmakla beraber, Kasım ayında Molotov'u Hitler'le görüşmelerde bulunmak üzere Berlin'e göndermekten de geri kalmadı. Yapılan görüşme şaşırtıcı ve tehditlerle dolu bir toplantı hâlini almış ve muhtemelen Hitler'in, daha önceden hemen hemen kesinlikle saptanmış bulunan, derhal Rusya'ya taarruz etme kararını pekleştirmişti.

Sovyetler Birliği'nde ise ne genel, ne özel herhangi bir anlaşmazlık belirtisi, ne de bir tehlike işareti görülüyordu. Stalin ile Hitler'in yaptıkları Nazi-Sovyet Paktı'nın *«çağın barışı»*nı güvence altına alamadığı yollu bir belirti de mevcut değildi.

İşte böyle koşullar altında Jukov, toplum karşısındaki ilk deklarasyonunu yaptı. Bu, sonradan ün kazanacak olan bir konuşmaydı. Jukov bu konuşmasını 11 Aralık 1940 günü Kiev'de Kruşçev'in de katıldığı özel bir parti-askerler toplantısında yaptı. Jukov bu konuşmasında, Kızılordu'da uygulanan geleneksel *«politik komiserler»* sistemini ve beraberinde getirdiği *emir ve komutanının parçalanmasını* şiddetle eleştirdi. Aslında bu sistem birkaç ay önce dostu Timoşenko'nun bir emriyle ortadan kaldırılmıştı. Buna rağmen Jukov, daha iyi ve geleneksel askerî disiplinin yeniden kurulması isteniyorsa, henüz yapılacak çok şey bulunduğu noktasında önemle duruyordu. Ayrıca yüksek komuta mevkilerindeki yaşlı subayları da eleştirdi ve yabancı düşmanların başvurabilecekleri ve çeşitli maskeler altında gizleyebilecekleri hilelere karşı

sert uyarılarda bulundu. Ona göre Kızılordu, bu uluslararası tehlike ve çatışma döneminde batılı sınırlarını güven altına almalıydı.

Jukov Almanya'ya Güvenmiyor

Jukov'un ileri sürdüğü görüşler Almanya ile bir savaş olasılığına yönelikti. Bu girişimi, Nazi-Sovyet Paktı'nın Sovyet güvenliğini kuvvetli bir biçimde desteklemediği hakkında herhangi bir beyanda bulunan Sovyet komutanlarının azarlandığı, hattâ politik baskıya mâruz bırakıldığı bir dönemde yapmış oluyordu.

Birkaç gün sonra Jukov, öteki yüksek rütbeli Sovyet Ordu Komutanları'yla birlikte, dostu Timoşenko'nun Kurmay Başkanlığı'na atanmasıyla sonuçlanacak olan askerî toplantı ve harp oyunlarına katılmak üzere Moskova'ya gitti. Jukov artık kenarda bucakta kalmış herhangi bir kişi değildi. Şimdi Yüksek Komutanlığın Kurmay Başkanı olarak, Sovyet Savunma Örgütü'nün merkezinde yer almıştı.

Jukov 1941 Ocak ayında Savunma Komiserliği'nde göreve başladığı zaman, oradaki duruma karşı kayıtsız kaldığını düşünmek imkânsızdır. Bu arada Almanya'nın taarruz hazırlıklarına dair istihbarat raporları birbirini kovalıyordu. Şunu da unutmamak gerekir ki; Jukov, Hitler Rusya'ya taarruz ettiği takdirde, karşısında bulacağı Sovyet Savunma Örgütü'nün durumu ve almış olacağı düzenleri kendini beğenmişlikle karşılamayacak kadar da tecrübeli bir subaydı.

Ne var ki, Stalin, savaş olmayacak (hiç değilse 1942'den önce olmayacak) gibi bir inan-

ca sâhip olduğu sürece herhangi bir kişinin yapabileceği şeyler pek az olmaktan öteye gidemezdi. Belgelerin gösterdiğine göre Jukov gerçekten Kızılordu'yu, Hitler'i durdurabilecek (1942'de) kadar iyi bir duruma getirebilecek bir dizi önlemler alınması işine girişmişti. Ancak, Kızılordu komuta makamlarını işgal edenlerin geri kalanı gibi o da, Rusya'ya taarruz için bir bahane arayan Hitler'i sinirlendirecek veya Almanya'daki diğer unsurları tahrik edecek hiçbir şeyin yapılmamasında Stalin direndiği sürece, âcil tedbirler alamaz ve bir şey yapamaz duruma düşmüştü.

Gerçekten Jukov, Kiev'de kendi yerine gelen ve 1941 Haziranı'nda savaşın başlamasından birkaç gün önce ilerideki birliklerini, berkitilimiş mevzilere sürmek isteyen General M. P. Kirponos'un bu amaçla verdiği talimatı doğrudan doğruya Stalin'in emriyle iptal etmek zorunda kalmış ve buna çok sinirlenmişti. Yine Jukov, Özel Baltık Askerî Bölgesi Komutanı General F. I. Kuznetsov'u, Baltık kentlerinde karartma yapması hakkında verdiği emri iptal ettirmeye de zorlamıştı.

Ama şimdi, 21-22 Haziran gecesi olaylar; Rusya'yı da, Stalin'i de, Jukov'u da geride bırakırcasına büyük bir hızla gelişmeye başlamıştı.

Savaşın patlaması Rusya'yı karmakarışık etti. Stalin bir sinir krizine tutuldu ve bunun etkisinden bir süre kurtulamadı. Sovyet makinesinin gaz kolunda onun elinin etkilerinin duyulmaya başlaması için haftaların geçmesi gerekti. Jukov da, kimsenin Stalinsiz ne yapacağını bilmediği anafora kendini kaptırdı.

Bu arada Timoşenko, Jukov'un Kurmay Başkanlığı'na atandığını ve Stalin'in sadece basit bir üyesi olduğu yeni bir Yüksek Komutanlığın başına getirildi. Ancak bu uzun sürmedi. Temmuz ayında Stalin yeniden Devlet Savunma Komitesi Başkanı olarak iş başına geçti. Timoşenko ile Jukov gibiler Alman tank selini durdurmak için görünüşte boşuna bir çaba içinde bir bunalım noktasından diğerine koşturulup durdular.

İşte bu sıralarda Jukov; felâketli durumları düzeltme ustası olarak, keza başkalarının başaramadıkları işleri yoluna koymak için gönderilen ve sert mizacı, çelik gibi iradesi, insanüstü metanetiyle insanları yıpratan ve birçoklarını idam mangalarının karşısına çıkaran bir general olarak çıktı. Ayrıca bir yolunu bularak Alman savaş makinesini durdurmaya muvaffak olduğu gibi, bir karşı taarruz yapmak için gerekli koşulları da hazırlamayı başardı.

Almanlar'ı İlk Yenen Asker : Jukov

Rusya'nın Batı Cephesi'nde verilen her büyük savaşa Jukov'un adı karışmıştır.. 1941 Ağustosu'nun sonlarıyla Eylülü'nün başlarında Smolensk'in 80 km. güneydoğusunda ve Moskova'nın 350 km. batısında cereyan eden korkunç Yelnya (Elnya) Muharebesi'nde Rus silâhlarına Almanlar karşısında ilk zaferi kazandıran odur.

Jukov'un verdiği büyük meydan muharebeleri arasında *Moskova Meydan Muharebesi* (Ekim 1941-Ocak 1942); *Stalingrad Meydan Muharebesi* (Ağustos 1942-Şubat 1943); *Kursk*

-*Orel Meydan Muharebesi* (1943 ilkbahar-yaz); *Berlin Meydan Muharebesi* (1945 ilkbaharı) bulunmaktadır.

Bu muharebelerden her birinin kendine özgü nitelikleri vardır. Ama hepsi de Jukov'un damgasını taşır. Jukov her defasında son derece büyük asker kitlelerini (yirmi ordu, hattâ bazen daha fazla kuvveti) sevk ve idare etmiştir. Her savaş, her iki tarafta bir milyondan fazla insanın çarpışmasını gerektirmiştir. Yine her savaş müthiş kayıplarla simgelenmiştir. Jukov'un verdiği bu muharebelerden her birinin özelliği, son derece dikkatli ve itinalı bir karargâh çalışması; savurganlık derecesinde topçu kullanılması; tanklarla diğer zırhlı araçların en büyük ölçüde, piyadenin de kitleler hâlinde savaşa sokulması olmuştur. Her muharebe Almanlar'a sadece bir ordu değil, aynı zamanda bir ulus için de uzun süreli etkiler bırakan türden kayıplar verdirmiştir.

Jukov'un Özellikleri

Jukov'un taktiğinin güzel, nazik ve ince bir yönü yoktur. Rus askerlerinin anılarında Jukov'un kendilerine karşı müşfik davranışları, düşünceli teşvikleri ve dostça davranışlarıyla çevresindekilere rahatlık verdiğini gösteren pasajlara rastlanmaz. Aksine onun, şu dehşetli tehdidiyle dolu birçok öyküsüne rastlanır: «*Ya emri yerine getir ya da idam mangasının karşısına geç! Ya itaat et ya da öl!..*» Jukov'un yöntemi yalındır. Onunla beraber çalışan hiçbir kimse, başarısızlığın muhtemel sonuçları hakkında herhangi bir kuşku duymamıştır. «*Emri, sabaha kadar yerine getir!*

Aksi takdirde Saray Meydanı'nda yurda ihanet suçundan kurşuna dizileceksin!..» Bu sözler, Jukov'un bir generale yaptığı ihtarın ta kendisiydi. Başka bir general, verilen bir emri yerine getirmeyi reddettiğinden «pasif direnme» ile suçlanmıştı. (Ancak burada önemli olan nokta, Jukov'un, bu generalin komutanı olmasıydı.) Jukov'un çok rastlanan bir taktiği, sert ve çok kez olanaksız bir emri telefonla verip, ilgili komutan görüşünü ifade edemeden telefonu kapatmasıydı.

Mareşal Konstantin K. Rokosovskiy, 1920' lerin başlarından beri Jukov ile birlikte çalışmıştı. Jukov'u herhangi bir seçkin Sovyet askeri kadar iyi tanır ve ona derin bir saygı beslerdi. Savaştan sonra Jukov'u şu sözlerle nitelemiştir :

«*Jukov, daima kuvvetli bir irade ve karar adamı olmuştur. Parlak bir zekâsı olan, yetenekli, astlarından daima bir şeyler isteyen, sözünden dönmez, niyet ve amaçlarını sıkı bir şekilde kovalayan bir kişidir. Tüm bu nitelikler, kuşkusuz büyük bir önder için zorunludur ve bunların hepsi Jukov'da doğuştan vardır. Sertliğinin bazen göz yumulamayacak dereceye çıktığı doğrudur. Örneğin, Moskova çevresinde verilen muharebelerin en bunalımlı bir döneminde, Jukov'un bazen gereksiz derecede sertlik gösterdiği bir gerçektir.*»

Savaş sürdükçe Jukov, giderek ölçüsüz denilebilecek derecede yetki elde etmiştir. Moskova Meydan Muharebesi'ndeki zaferi nedeniyle, yakın savaş arkadaşı Mareşal Rokosovskiy ile birlikte ulusal kahraman olarak selâmlanmıştır. Jukov'a, Moskova'nın «*Spasitel*»i

(Kurtarıcısı) unvanı verilmiştir. Bu dönemde Stalin'in olanca güvenini kazanmış olan Jukov, hattâ bir ölçüde ona tahakküm eder duruma gelmişti. Ancak, kendi savaş öykülerinde açıkça görüldüğü gibi, bu durum; ne taktik ve ne de stratejide Jukov'un kendi bildiğini yapabildiği anlamına alınmamalıdır.

Jukov'un bir muharebeyi güdümleme yöntemi, (bu yöntem bir düşüncenin sonucu olabildiği kadar, koşulların zorunlu kıldığı bir yöntem de olabilir) düşmanın tüm gücünü yitirmesine kadar beklemek; Alman genel taarruzunun hızı iyice kesilinceye değin sabretmek ve bundan sonra hedeflerine doğru ilerlemeye çalışan Naziler'i bir dizi kanlı çarpışmalarla yıpratmak esasına dayanıyordu. Bu arada, Ruslar'ın korkunç kayıplarına ve Almanlar'ın Rus mevzilerine tehlikeli ölçüde girmelerine karşın; tedbirli bir biçimde, dikkatle ve her türlü zorluğa katlanarak, —cephedeki tehlike ne olursa olsun— savaşa sokmadığı ihtiyatlarını bir bölgede toplardı. Daha sonra, Alman gücünün tükendiği anda, dramatik bir çabuklukla (çok kez Alman taarruzunun duraklamasını izleyen kırksekiz saat içinde ve Almanlar güvenli bir savunma kuramadan) karşı taarruza geçerdi.

Jukov'un Savaş Taktikleri

Jukov, tek ya da çift kuşatma (kıskaç harekâtı) amacıyla, düşmana kuvvetli bir darbe indirmek için ihtiyat kuvvetlerini daima Alman kuvvetlerinin yanlarına sürerdi. Bununla birlikte bu taktik her zaman iyi sonuç vermezdi. İlk büyük muharebesi olan Yelnya

Savaşı'nda bir kuşatma girişiminde bulunmuştu. Fakat Almanlar bu tuzaktan kıl payı kurtuldular. Jukov bu taktiği daha sonraki muharebelerinin hepsinde tekrarlamıştır. Jukov, Jül Sezar'dan Clausewitz'e kadar gelmiş geçmiş tüm klasikleri ezbere bilen, okumuş ve kültürlü bir kişiydi. Bununla beraber bilerek ve maksatlı olarak kendini kaba saba, saygısız, ağzı bozuk ve daima çevresine tahakküm eden bir kişi olarak göstermeye çalışmıştır.

Jukov'un saygınlığını kazandığı muharebeler o denli büyük muharebelerdir ki, birçok kalburüstü Sovyet askeri ya Jukov'un komutasında bu muharebelere katılmış; ya da onun yaptığı harekâtla işbirliği hâlinde muharebe etmiş; veyahut da onunkiyle birlikte yapılan harekâtta yer almıştır. Bu muharebelerde kazanılan askerî ün ve onur, o zamanlar ve daha sonraki yıllarda şiddetli çekişmelere konu olmuştur. Ancak, bu askerî tartışmaların altında politik anlaşmazlıklar ve mücadelelerin bıraktığı derin izler de yatmaktadır. Kaldı ki, burada sadece askerî ün ve onur değil; aynı zamanda politik entrikalar, parti içi kavgalar ve yüksek düzeyde Kremlin politikası da söz konusuydu.

Jukov'un başlıca askerî rakipleri; İvan S. Konyev, Radion Malinovskiy, V. İ. Çuykov, A. İ. Yeremenko, Seymon Timoşenko, daha az bir ölçüde de K. K. Rokosovskiy, V. D. Sokolovskiy ve kurmay başkanları A. M. Vasilyevskiy, Boris Şapoşnikov ve daha sonra da S. M. Şitemenko gibi mareşal rütbesindeki arkadaşları olmuştur. Stalin'in kafadarları olan Voroşilov ve Budyeniy gibilerle Polis Generalleri L.

Z. Mekhlis ile G. İ. Kulik de Jukov'un ayrı türden rakipleri sayılmışlardır.

Jukov ve Eisenhover

Her şeye karşın savaş sona erdiğinde Jukov'un prestiji o denli büyüktü ki, 1945 Haziranı'nda Moskova'da yapılan büyük zafer geçit törenini şeref tribününde, Stalin'in yanında kabul etmiş; dostu ve komutanlıktan arkadaşı General Dwight D. Eisenhower'i kendi konuğu olarak ağırlamıştı. Eisenhower ve Jukov, yalnız askerlik alanında işbirliği yapmış, Berlin'de Müttefik Komutanlığı'nda ortak üye olarak bulunmuş değillerdi. Ayrıca aralarında bir duygu ortaklığı da vardı. Her ikisi de halkın sevdiği, ülkelerinde kahramanlık aşamasına erişmiş; politikadan gelmeyen ve oldukça yalın bir yaşantı sürdüren kimselerdi. Eisenhower Moskova'ya Jukov'un konuğu olarak gelmişti. Bunun karşılığı olarak o da Jukov'u, kendi konuğu olarak Amerika'ya davet etti; Jukov da bu daveti kabul etti. Birçoklarına göre Jukov'un prestiji öylesine büyüktü ki, Stalin'in başbakanı olabilir ve hattâ onun yerini bile alabilirdi. Ne durumda olursa olsun Jukov ve diğer yüksek rütbeli Sovyet generallerinin nüfuzlarının; savaş sonrasında, Sovyetler'in politik yaşamını etkileyebilecek kadar güçlü olacağı anlaşılıyordu.

Bu noktadan hareket eden Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, hiç zaman kaybetmeden Eisenhower'ın Kurmay Başkanı Orgeneral Bedell W. Smith'i büyükelçi olarak Moskova'ya gönderdi. Çünkü Smith de hemen hemen Eisenhower kadar Jukov'un dostuydu.

Ne var ki bu hesaplar yanlış çıkacaktı. Çünkü, bu hesapları yapanlar Stalin'i ve Kremlin politikasının özelliklerini dikkate almamışlardı. Jukov hiçbir zaman Ike (Eisenhower)'ın konuğu olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret etme olanağını bulamamıştır. Aslında Jukov, eski dostu Smith ile Moskova'da bir kez bile buluşamamıştır. Bunun nedeni de, Smith göreve başlamadan Jukov'un sahneden çekilip gitmesidir. Bir yıl kadar sonra Jukov'un, Odessa'da, Odessa Askerî Bölge Komutanı olarak görev yaptığı görüldü. Bundan da, bir süre Moskova'dan uzakta yaşamaya mahkûm edildiği anlaşılmaktadır. Stalin, Jukov'un bir «Kızıl Napoléon» olmasına göz yummamakta kararlıydı. Eisenhower, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı olabilirdi; ama Jukov, Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne yükselme şansını hiçbir zaman elde edemezdi. Aralarındaki anlaşmazlık ve rekabet ne olursa olsun, Stalin'in iş arkadaşları Politbüro'da Stalin'in görüşlerini paylaşıyorlardı. Onlar, esasen var olan, korkunç ve aynı derecede karmaşık bir nitelik taşıyan, Stalin'in yerine geçme rekabetini tümüyle karmaştırabilecek askerî adayları kendi aralarında görmek istemiyorlardı.

Jukov'un yeniden halkın karşısına çıkması için aradan yılların geçmesi gerektiği ve bu iş, ancak Stalin'in ölümünden sonra olabildi. Gerçekten, Stalin'in ölümünden bir yıl kadar önce Jukov'un Varvoşa Paktı Devletleri'nin bir toplantısına katılmasına izin verildi. Ama buna karşın, Stalin'in ölümüne kadar Jukov ön plâna geçemedi. Fakat yeniden sahneye çıktıktan sonra hızla ilerlemeye başladı. Sta-

lin'in tabutunun yanında, iş başında kalabilen Politbüro üyeleriyle birlikte onur nöbeti tuttu ve Stalin'den sonraki ilk hükümette Savunma Bakanı Yardımcısı oldu.

Bu arada dramatik bir olay meydana geldi. 30 Haziran 1953 günü Sovyet Hükümeti'nin öteki üyeleri, Gizli Polis Şefi Lavrenti P. Beria ve tüm yüksek rütbeli polis yardımcılarını tutukladılar. Yapılan iş, ancak askerlere özgü bir incelikle yürütülen cüretli bir operasyondu. Sovyet Sivil Önderliği'nin büyük bir el çabukluğuyla, güçlü polis örgütü üzerine, âdeta cerrahî operasyon yaparcasına yüklenmesine olanak sağlayan askerî kuvvetleri Jukov temin etmişti. Yine 1953 Kasımı'ndaki bayram resepsiyonunda (resmî ziyafet), o zamana kadar henüz mahkeme önüne çıkarılmamış bulunan Beria'ya karşı harekete geçmek için Sovyet Sivil Önderliği'ni açıkça dürtükleyen de Jukov olmuştu. Gerçekten Jukov, ileri gelen yabancı büyükelçilerin yanında «*adâlet*» adına kadeh kaldırmış; bunun hemen ardından Politbüro harekete geçmiştir. Beria ve yardımcıları mahkeme önüne çıkarılmış ve kurşuna dizilmişlerdir. Böylece adâlet yerine getirilmiştir.

Jukov ile Kruşçev Dostluğu

Nikita Kruşçev'in iş başına gelmesiyle birlikte Jukov Savunma Bakanı olmuştur. Mayıs Bayramı ve 7 Kasım'daki ihtilâlin yıldönümü törenlerini Kızıl Meydan'da o kabul etmiştir; hükümet adına millî savunma konusunda o konuşmuştur. İlkin 1940 yılında, yâni savaştan önce, Kiev'de kurulan Jukov ile

Kruşçev arasındaki ilişkiler giderek daha sıkı bir hâl almıştır. 1957 Haziranı'nda Kruşçev'in Politbüro'daki arkadaşları, Kruşçev'i uzaklaştırmak için komplo düzenlediler. Kruşçev bu komployu düzenleyenlerle mücadele etti ve —Parti Merkez Komitesi'nin üyelerini Moskova'ya uçurmak üzere Kruşçev'in emrine Hava Kuvvetleri uçaklarını veren Jukov'un yardımıyla— bu mücadeleyi kazandı. Gerçekten onların desteği Kruşçev'e; Georgiy Malenkov, Vyaçeslav Molotov, Nikolay Bulganin ve (sonradan anlaşıldığı gibi) Politbüro çoğunluğunun birleşik kuvvetleri karşısında zafer kazanma olanağını sağlamıştır. Böylece Jukov, Kruşçev rejiminin güçlü adamı olmuştur. Stalin ve iş arkadaşlarının, savaş sonunda Jukov'un Rusya'da politik önderliği eline geçirmesinden korkmakta haklı oldukları da bu suretle gün ışığına çıkmaya başlamıştır.

Beria'nın tutuklanması ve görevden uzaklaştırılmasında Jukov'un rolü; keza 1957 yılında Kruşçev'in iktidarda kalmayı başarmasında oynadığı rol, onun politika alanında gerçekten büyük güç sâhibi olduğunu ve bunun Kruşçev'in politik gücünden de büyük olduğunu göstermiştir. Kruşçev de bundan dersini almakta gecikmemiştir. İş başında kalması yalnız Jukov'un yardımıyla olacaksa, günün birinde Jukov'un onu işinden etmesi olanağı da var demekti ve Jukov gerçekten bunu yapacak güçteydi. Durumu kavrayan Kruşçev, ilk fırsatta (bu fırsat 1957 Ekimi'nde Jukov'un Arnavutluk'a yaptığı bir ziyaret oldu) gerekli tedbiri aldı. Jukov Arnavutluk'tan dönüp Moskova Havaalanı'na indiğinde gözaltına alındı. Birkaç saat sonra da işinden oldu.

Jukov tekrardan yedi yıl Moskova'dan uzak yaşamaya mecbur edildi. Moskova dışında güzel bir villada oturdu. Orada anılarını yazmakla oyalandı, balık tuttu. Böylece Jukov'un politikacı ve asker düşmanlarının eline de büyük bir fırsat geçmiş oldu. Sovyet baskı makinelerinden birbiri ardına birçok tarih kitabı çıktı. Bunlardan bazılarında Moskova Meydan Muharebesi'nin tüm öyküsü onun adını anmadan yazılabildi. Stalingrad Meydan Muharebesi onun rolünü tamamen silecek biçimde yeniden kaleme alındı. Berlin Meydan Muharebesi'nin öyküleri; Jukov'u gereğinden çok tedbirli, kararsız, herkesin işine burnunu sokan bir kişi olarak ya da adından hiç söz edilmeyecek bir biçimde yazıldı. Jukov'un Leningrad'daki rolü unutuldu, Yelnya'daki zaferi kitap sayfalarından silindi.

Rusya'da tarih kitaplarının, makineli dosyalara geçirilmiş kâğıtlar biçiminde düzenlenmesi uygun olur. Çünkü böylece, isteğe göre bazı sayfalar çıkarılıp yerlerine yenileri takılabilir. Jukov, savaş süresince bir kahramandı. Savaş sonunda ise «var olmayan bir kişi» durumuna düştü. Stalin'in ölümünden sonra yeniden bir kahraman olarak ortaya çıktı. Ama, 1957'de basılı kâğıtlardan tekrar silindi(*).

(*) **Çevirmenin Notu:** 1962 yılında Rusya'da yayınlanan ve Mareşal Sokolovskiy'in başkanlığındaki bir kurul tarafından yazılan **«VOYENNAYA STRATEGİYA (Askeri Strateji)»** adlı kitapta Jukov'un adı bile geçmemektedir. Buna karşılık, Rusya dışında yayınlanmış, Raymond Garthoff'un **«SOVIET STRATEGY IN THE NUCLEAR AGE» (Nükleer Çağda Savyet Stratejisi)** adlı kitabının hemen her yerinde Jukov'un katkılarından uzun uzun söz eder.

Kruşçev'in iktidardan düşmesi üzerine Jukov'un adı bir kez daha kitap sayfalarında yer almıştır. Önce kendisi kişisel öyküsünü ve itibarını kazanmış olduğu büyük muharebeleri kendi görüşüne göre yazmaya başladı. Bu işi yaparken bazı eski suçlamalara da karşılık vermiş oldu. Onu eleştirenlerden bazılarına karşılık vermek ve Stalinle konuşmalarını aynı zamanda strateji üzerindeki tartışmaları, Stalin ve Sovyet Yüksek Komutanlığı'nın diğer üyelerinin işledikleri hatâları açığa vurmakla şimşekleri yeniden üzerine çekecek bir ortam hazırlamış oldu. Jukov, Alman generallerine ve birçok Sovyet savaş tarihçisine meydan okudu.

Jukov; kendisi hakkında neler söylenirse söylensin bunların altında kalacak ve yazılanları düzeltmeden; keza, Rusya ve Almanya'nın kaderi sallantıda bulunduğu sırada perde arkasında, Kremlin'de ve savaş alanlarında gerçekten neler olup bittiğini ortaya koymak için kendine yaraşan, bildiğinden şaşmaz ve kararlı bir çabada daha bulunmadan sahneden çekilecek bir adam değildi ve tüm yaşamı boyunca olmadı da...

Jukov'un Yazdığı Savaş Anıları

Jukov'un yazdığı anılar sadece kişisel değil, aynı zamanda politik bir belgedir. Bu anılarda o, kendini belirlemiş; kendini eleştirenlere karşılık vermeye çalışmış; gerek askerlik gerekse hükümet çevresindeki tüm rakiplerinin dayanaklarını kökünden kurutmuştur. Bu arada, Jukov'un anılarının Sovyet Hükümeti'nin sansüründen de geçmesi gerekiyordu. Aslında

bu anılar, Jukov'a karşı pek sempati beslemeyen Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'nin politik yönetimi tarafından en ince noktasına kadar gözden geçirilmiş; bazı bölümler çıkarılmış; birtakım eklemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Jukov'un verdiği büyük muharebelere ait bölümler ayrı ayrı zamanlarda, değişen sansür koşulları altında ve parti propaganda politikasının değişen görüşlerinin etkisiyle ayrı basımlar hâlinde ortaya konulmuştur.

Jukov'un muharebe öykülerinden ilk yayınlanan yazı, Berlin Savaşı'na ilişkin olanıdır. Bu yazı 1965 Haziranı'nda Sovyet askerî organı olan *VOYENNO İSTORİCHESKİİ ZHURNAL* (Harp Tarihi Dergisi)'nde yayınlanmış ve özellikle Kruşçev rejimi zamanında, büyük bir olasılıkla bizzat Kruşçev'in etkisi altında yayınlanan ve Jukov'a yöneltilen çok ağır saldırılara bir karşılık olarak hazırlanmıştır. Bir yıl sonra Jukov, aynı dergide Moskova Meydan Muharebesi'nin ayrıntılı bir öyküsünü yayınlamıştır. Jukov daha sonra bu öyküleri, Moskova Muharebeleri'ne katılan komutanların anılarını da eklediği bölümler hâlinde tamamlamış ve bunlar da bir yıl sonra yayınlanmıştır. 1967 yılında Jukov, yine söz konusu dergide, o güne dek yapılan tank savaşı ve Sovyet Batı Cephesi'nde cereyan eden en kanlı savaş olan Kursk-Orel Meydan Muharebesi'ni kendi açısından yazmıştır. Bazı Sovyet eleştiricileriyle yine bazı yabancı eleştirmenler bu muharebenin gerek Alman ve gerekse Ruslar tarafından bir dereceye kadar kötü yönetildiğine inanmaktadırlar. Son olarak Jukov, 1968 yılında, ünlü bir Sovyet harp tarihçisi olan A. M. Samsonov tarafından top-

lanarak yayınlanan Stalingrad'a ilişkin bir cilt içinde Stalingrad Meydan Muharebesi'nde oynadığı rolün uzun bir açıklamasını yazmıştır. Jukov burada ilk kez, Von Paulus ve 600.000 Nazi askerinin çevresinde çelikten bir çember kurulmasıyla sonuçlanan büyük Sovyet genel karşı taarruzunun stratejik ve taktik hazırlanışında oynadığı hâkim rolü açıkça ortaya koymuştur.

Jukov'un öykülerinin birbiriyle karşılaştırılması, onun değişik görüşlerinden ziyade, üst makamlardan empoze edilen Komünist Partisi sansürünün etkilerini belirleyen bazı eksiklikler, değişiklikler, atlamalar ve eklemeleri meydana koymaktadır. Kitabımızın çeşitli yerlerinde bunlardan birçoğuna işaret edilmiştir.

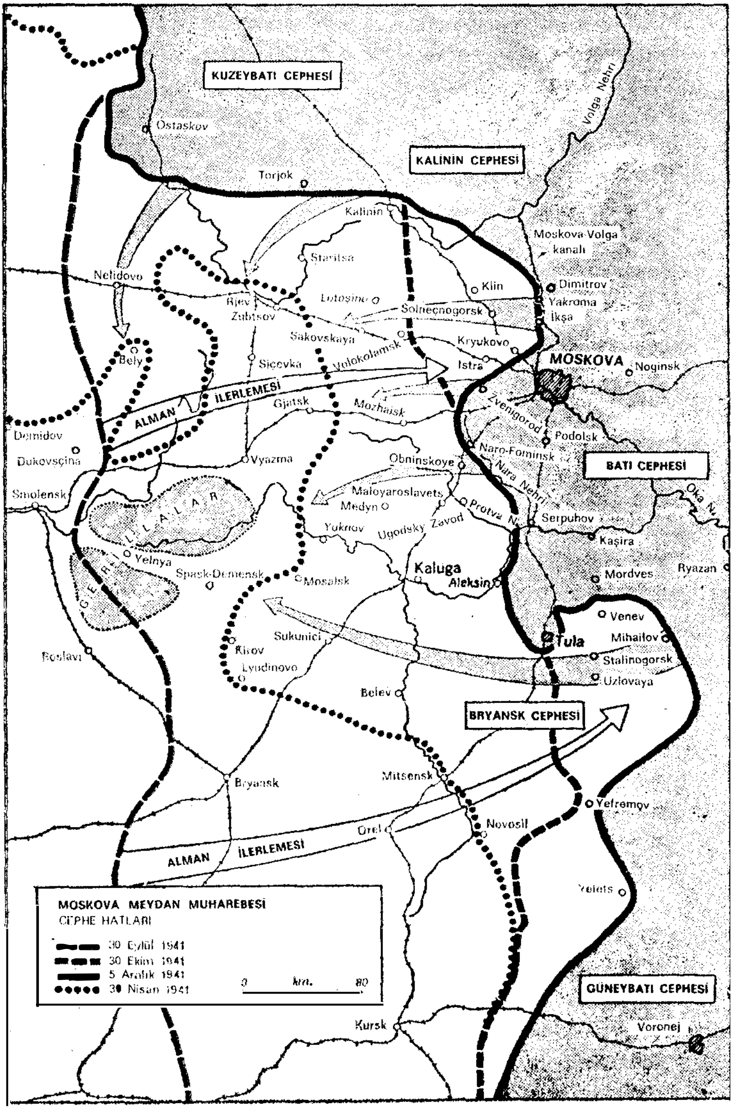
Mareşal Jukov'un başlıca rol oynadığı İkinci Dünya Savaşı'nın son dört meydan muharebesine ait öyküler Sovyetler Birliği'nde yayınlanmış ve Batı'da 1970 yılında yayınlanması plânlanmış olan anılarının tümünün, yaklaşık yarısını teşkil etmektedir.

HARRISON E. SALISBURY

New York
Nisan 1969

MOSKOVA MEYDAN SAVAŞI

Ekim 1941 — Ocak 1942

KUZEYBATI CEPHESİ
KALİNİN CEPHESİ
BATI CEPHESİ
BRYANSK CEPHESİ
GÜNEYBATI CEPHESİ
Volga Nehri
Ostaşkov
Torjok
Kalinin
Moskova-Volga kanalı
Staritsa
Nelidovo
Rjev
Zubtsov
Lotoşino
Solneçnogorsk
Klin
Dimitrov
Yakroma
İkşa
Sakovskaya
Kryukovo
Volokolamsk
Istra
MOSKOVA
Noginsk
Bely
Siçevka
ALMAN İLERLEMESİ
Gjatsk
Mozhaisk
Zvenigorod
Podolsk
Demidov
Dukovşçina
Vyazma
Naro-Fominsk
Obninskoye
Nara Nehri
Smolensk
Maloyaroslavets
Medyn
Protva N.
Oka N.
Serpuhov
Kaşira
Yuknov
Ugodsky Zavod
Yelnya
Spask-Demensk
Mosalsk
Kaluga
Aleksin
Mordves
Ryazan
Venev
Tula
Mihailov
Stalinogorsk
Uzlovaya
Roslavl
Kirov
Lyudinovo
Sukuniçi
Belev
Bryansk
Mitsensk
Yefremov
Novosil
Orel
ALMAN İLERLEMESİ
Yelets
Kursk
Voronej
MOSKOVA MEYDAN MUHAREBESİ
CEPHE HATLARI
30 Eylül 1941
30 Ekim 1941
5 Aralık 1941
30 Nisan 1941
0 km. 80

Yayımcının Notu

Rusya'daki savaşın, Hitler'in 22 Haziran'da başlattığı taarruzdan Ağustos ayına kadar süren ilk haftalarının öyküsü, etkisinden kurtulmanın mümkün olmadığı bir dehşet öyküsüdür. Naziler her yerde önlerine geleni silip süpürerek ilerliyor; Kızılordu ise her yerde geri çekiliyordu. Bu geri çekilme bazı yerlerde bozgun hâlini alıyor, bazı yerlerde ise daha düzenli bir geri çekilme görülüyordu. Fakat her yerde facia ve korku havası esiyordu.

Stalin ancak Temmuz ayında kendine gelebildi ve onun liderlik mevkiine dönüşüyle birlikte Yüksek Karargâh'ta büyük değişiklikler oldu. Stalin, Jukov'u özel görevlerle cepheye gönderdi. Timoşenko da gitti ve Batı Cephesi Komutanlığı'nı yüklendi. Daha sonra Eylül ayında Mareşal Budyenyiy'in (büyük bir olasılıkla Stalin'in geri çekilmeyi yasaklayan inatçı emirleri sonucu) Kiev kentiyle birlikte 750.000'e yakın askeri kaybettiği büyük felâketten sonra Timoşenko, çökmekte olan Güneybatı Cephesi'nin başına getirildi.

30 Temmuz'da Jukov, «İhtiyat Cephesi» adı verilen cephenin komutanlığına atandı. Sovyet askerî taktiğinin bir özelliğini teşkil eden ihtiyat cephesi, asıl cephenin biraz gerisinde kurulan bir cepheydi. Burada esas tutulan teoriye göre; asıl cephe yarıldığı takdirde, ihtiyat cephesi Almanlar'ın daha fazla ilerlemesini durdurabilecek bir durumda bulunurdu. Naziler asıl cephe önünde durduruldukları takdirde ihtiyat cephesi mevzilerini işgal etmekte olan ihtiyat ordusu topla-

narak bir yana kaydırılır ve oradan ezici bir karşı taarruza geçerdi.

Jukov'un devraldığı ihtiyat cephesi, Smolensk' in 160 km. kadar doğusunda, Rjev-Vyazma bölgesinde kurulmuştu. Smolensk, batıdan Moskova'ya uzanan yaklaşma yönlerini kontrol eden bir kilit noktasıydı. Smolensk düştüğü takdirde doğruca Moskova'ya giden şose boyunca akıp gelecek Alman tanklarını durdurma görevi Jukov'a düşüyordu. Temmuz ortalarından beri bu yörede şiddetli çarpışmalar oluyordu.

İhtiyat cephesinde Jukov'un emrinde altı ordu vardı. Jukov pasif savunma yaparak Alman-lar'ın gelmesini bekleyecek bir adam değildi. Nitekim mevzilerinden çıkarak ileri yürüdü ve Ağustos başlarında Yelnya dolaylarında düşmanıyla savaşa tutuştu. Burada tam Jukov'a özgü biçimde şiddetli ve yıpratıcı bir savaş oldu. Yirmialtı gün süren savaş sonunda Almanlar durduruldu. Yelnya, Sovyetler'in eline geçti. Muharebe 5 Eylül'de sona erdi ve 10 Eylül'de Stalin, cephenin savunmaya geçmesini emretti.

Jukov'un, Rokosovskiy'in ve Onaltıncı Ordu' nun birlikte paylaştıkları Yelnya başarısı, bu dönemin olaylarını belirleyen tablonun yegâne parlak noktasıydı. Kiev kuşatması hedefine ulaşmak üzereydi. Kuzeyde Almanlar'ın Leningrad'ı ele geçirmek üzere oldukları görülüyordu. Kısaca, savaşın en nazik dönemi gelip çatmıştı.

Jukov, Yelnya'daki ilerlemesini batı yönünde sürdürmeyi yeğlemişti. Ama birdenbire Kremlin'e çağırıldı ve 12 Eylül'de, Almanlar tarafından kuşatılmış olan Leningrad'a gönderildi. Nedenine gelince, Stalin; iç savaştaki iş arkadaşı Mareşal Voroşilov ve Parti Sekreteri Jdanov'

un, Leningrad'ı Naziler'e teslim etmek üzere olduklarını ya da onların beceriksizlikleri yüzünden Almanlar'ın kuzey başkentini ele geçireceklerini sezinlemişti.

Jukov çok öfkeli bir hâlde Leningrad'a uçtu. Smolny Enstitüsü binasında bulunan karargâha vardığı zaman, perişan durumdaki Mareşal Voroşilov ile hemen hemen hiç konuşmadı. Son derece güvenli olan telefon hattından Moskova'yı aradı; emir ve komutayı üzerine aldığını, harekâtı selefinden daha az ağır kanlı bir biçimde sürdüreceğini belirten mesajı Stalin'e sundu. Bu duruma çok üzülen Varoşilov, idam mangası karşısına çıkarılabileceği yollu düşünceler altında Leningrad'dan ayrıldı.

Jukov görevine vahşet eylemleriyle başladı. Bazı komutanların işine son verdi. Subay ve erlere bulundukları yerden bir adım geri çekilmemelerini emretti. Bu emri yerine getirmeyenler idam mangasının karşısına çıkarıldı. Jukov'un öfke ve şiddeti en soğukkanlı generallerin bile yılmalarına, benizlerinin sararmasına yol açtı. Ama Almanlar'ı da durdurdu. Aslında Jukov, taarruzun en üst düzeye vardığı bir zamanda Leningrad'a gelmişti. Ağır tanklarını ve en zorlu birliklerini, Moskova üzerine yöneltilecek son taarruza katılmak üzere güneye kaydırmaya başlamaları için Almanlar'ın önünde ancak bir haftalık bir süre vardı. Fakat Ruslar bunu bilmiyorlardı. Bununla birlikte, Jukov'un Leningrad'da geçirdiği iki hafta içinde verdiği insanlık dışı emirler ve olağanüstü enerjisi Alman taarruzlarını durdurdu. Alman taarruzlarında bir gevşeme olduğunu sezdiği anda Jukov, kıtalarının bitkinliğine aldırmadan hemen karşı taarruza geçme emrini veriyordu. Birbirini izleyen dalgalar

hâlinde yapılan hücumlar Alman mevzilerine dayanıyordu. Ancak, Ruslar'ın kazancı az oluyordu. Çünkü Sovyet kuvvetlerinin gücü kalmamıştı. Jukov'da insafın zerresi bile yoktu. Erlerinin yorgunluğuna ve verilen kayıplara bakmadan tekrar tekrar taarruz emri veriyordu.

Jukov Leningrad'da Almanlar'ı durdururken, Moskova Cephesi'nde inanılmaz derecede tehlikeli bir durum gelişiyordu.

Moskova yönündeki Alman taarruzu, Moskova'nın yaklaşık 240 km. güneybatısındaki «Bryansk Cephesi» adı verilen bölgede 30 Eylül'de başlamıştı. Bu cepheye Orgeneral A. İ. Yeremenko komuta ediyordu. Almanlar Yeremenko'nun kıtalarıyla Orgeneral İvan S. Konyev'in komutasındaki Batı Cephesi kıtaları arasındaki buluşma noktası yönüne yüklendiler. Konyev'in yanında Askerî Konsey Üyesi (geleceğin Savunma Bakanı, Başbakan ve Kruşçev' in eski iş arkadaşı olan) Nikolay Bulganin ve Kurmay Başkanı olarak da parlak bir zekâsı olan General Vasiliy D. Sokolovskiy bulunuyordu. Bu kişiler, belki de Sovyet Ordusu'ndaki en iyi komuta grubunu teşkil ediyordu. 2 Ekim'de Nazi genel taarruzu Moskova'nın batısındaki üç cepheyi; yâni **Batı** (Mareşal Budyenyi'nin komuta ettiği), **İhtiyat** ve **Bryansk** cephelerini kapsayacak biçimde genişledi. Ruslar'ın cephede oniki ordusu vardı ve dört ordusu da ihtiyatta bulunuyordu. Ruslar mevcut kuvvetleriyle topçularının yaklaşık % 40'ını ve tanklarıyla uçaklarının % 35'ini beklenen genel taarruzu karşılamak üzere bölgede toplamışlardı.

Ne var ki Jukov'un da sert bir biçimde eleştirdiği gibi, bir kez daha, Yüksek Komutanlık ve

emir komuta mevkilerindeki komutanlar tedbirsiz yakalandılar. Onların dikkati Orel kesiminde gelişen ve bu kenti Almanlar'ın eline düşüren bir yarma harekâtı üzerinde toplanmıştı. Öte yanda Alman zırhlı birlikleri, Moskova'nın yüz kilometre güneyindeki eski Rus silâh yapım merkezi Tula'ya yönelmişlerdi.

4 Ekim'i 5 Ekim'e bağlayan gece, savaşın belki de en tehlikeli gecesi olmuştu. Moskova'nın Batı Cephesi'yle bağlantısı kesilmişti. Orada ne olup bittiği hakında herhangi bir bilgi alınamıyordu. 5 Ekim günü saat 09.00'da Almanlar'ın, Yelnya'nın hemen güneyinde ve Roslavl'ın doğusunda bulunan Kırküçüncü ve Yirmidördüncü Ordular'ın buluşma noktası bölgesinde Rus mevzilerini yardığı ve Varşova şosesi üzerinde doğuya, Moskova'ya doğru ilerlemekte oldukları haberi alındı. Bu rapor bir panik ürünü kabul edilerek üzerinde durulmadı.

Öğle üzeri 120'nci Av Filosu'ndan bir keşif uçağının pilotu Varşova şosesi üzerinde Spas Demiansk'tan Moskova'nın 160 km. güneybatısında bulunan Yukhnov yönünde ilerlemekte bulunan yirmidört kilometre uzunluğunda bir Nazi zırhlı kolunu gördüğünü rapor etti. Moskova'da hiç kimse Naziler'in başkente bu denli yakın bulunduklarına inanmıyordu. İki keşif uçağı daha gönderildi. İlk rapor kanıtlandıktan sonra Stalin'e bilgi verildi. Nazi tanklarının yolu üzerinde hiçbir Rus birliği yoktu. Stalin, büyük ihtiyatların ileri kaydırılabilmesi için gerekli «beş ilâ yedi» gün süre ile Almanlar'ı geciktirmek amacıyla rastgele toplanan bir kuvvetin derhal faaliyete geçmesini emretti. Stalin'in Gizli Polis Şefi Beria, kendinden umulacağı gibi, bu habere inanmadı ve keşif uçağı pilotlarını askerî

mahkemeye vermekle ve kurşuna dizdirmekle tehdit etti. Fakat istihbarat doğruydu. Naziler bir kez daha Rus mevzilerini yarmışlardı. Moskova Cephesi parçalanıyordu. Buna karşın Beria'nın müdahalesi yüzünden Varşova şosesine herhangi bir birliğin gönderilmesi için sekiz saat geçmesi gerekti ve ertesi günden önce de Nazi tankları üzerine bir hava taarruzu yapılamadı.

İşte tam bu sıralardaydı ki Stalin, Jukov'un da anlattığı gibi, 6 Ekim akşamı telefon ederek başkenti kurtarmak için neler yapılabileceğini araştırmak üzere hemen Moskova'ya gelmesini emretmişti. Jukov 7 Ekim'de Moskova'ya vardı. 10 Ekim'de aslında başkentin batısında alınacak tüm savunma tedbirlerinden sorumlu olmak üzere, Batı Cephesi Komutanlığı'na atandı. Jukov'un, bu kritik durumun suçunu Stalin ile birlikte üzerlerine attığı Konyev ve Yeremenko böylece onun emrine girmiş oldular. Rusya'nın kaderinin bağlı olduğu meydan muharebesi de işte böyle başladı.

H. E. S.

BİRİNCİ BÖLÜM

Meydan Savaşı Öncesinde Durum

Ekim başlarında Leningrad Cephesi Komutanı olarak Leningrad'da bulunuyordum. Bu günler, Eylül ayında Leningrad'ı savunmak için verilen muharebelerde bulunan hepimiz için güçlüklerle dolu günlerdi. Bununla birlikte kuvvetlerimiz düşmanın hesaplarını boşa çıkarmayı başarıyordu. Sovyet piyadeleriyle deniz erlerinin ve assubaylarının eşi bulunmaz metaneti ve komutanlarla politik subayların dayanıklığı sayesinde düşman, başedilmez bir savunmayla karşı karşıya gelmişti.

Eylül sonunda baskı tüm kesimlerde göze çarpar derecede azalmış ve mevziler sabitleştirilmiş bulunuyordu. Ne var ki burası, ne Leningrad Muharebeleri'nin tam öyküsünü, ne de Lenin'in adını taşıyan bu kenti ele geçirme girişimini anlatacak bir yerdir. Ben bunu sadece Cephe Askerî Konseyi'nden kentin alelâde savunucularına kadar hepimizin o günlerde bir tek düşüncenin etkisi altında bulunduğumuzu ve bunun da, neye mal olursa olsun düşmanı durdurmak olduğunu belirtmek için anıyorum. Herkes kendine verilen yerde durmuş ve elinden geleni yapmıştır.

O zamanlar Cephe Askerî Konseyi; A. A. Jdanov, A. A. Kuznetsov, T. F. Ştykov, Ya. M. Kapustin, N. V. Solovyev yoldaşlardan kuruluydu. Bu kişiler hep birlikte, âhenk içinde ve

etkili bir biçimde çalışmaktaydılar. Her biri ortak davaya, düşmana karşı savaşmaya ve 1941 Eylülü'nün o günlerinde öldürücü bir tehlikeyle karşı karşıya bulunan Leningrad'ı savunma çabasına büyük katkıda bulunuyordu. Ne acıdır ki, bunlardan hiçbiri artık hayatta değildir (1).

Hemen önümde bulunan problemlerin bize yüklediği güçlüklere karşın, Sovyet-Alman savaşının diğer kesimleriyle de aynı şekilde ilgileniyorduk. Yüksek Karargâhın bir üyesi olarak Genelkurmay'dan anayurdu tehdit eden tehlikenin ağırlığını saptama olanağını bana kazandıran bilgileri de alıyordum.

Bildiğimiz gibi Alman kuvvetleri savaşın ilk ikibuçuk ayında önemli başarılar kazandı. Bu kuvvetler Beyaz Rusya'yı, Moldavya'yı, Ukrayna'nın büyük bir parçasını, Lituanya'yı, Letonya'yı ve Estonya'yı ele geçirdiler. Leningrad'ı abluka ettiler ve Eylül sonuna kadar da Moskova'yı ele geçirmek amacıyla büyük kuvvetler topladılar.

Düşman bu başarıları ordusunun ve hava kuvvetlerinin verdiği büyük kayıplar karşılığında kazanmıştır. Nazi kuvvetleri ülkemizin içlerine doğru ilerledikçe Sovyet birlikleri-

---

(1) Jdanov, Leningrad'da Parti Sekreteri, ötekiler de yardımcılarıydı. Jdanov 31 Ağustos 1948'de ölmüştür. O zaman yayınlanan resmî bildiri, ölüm nedenini bir kalp krizi olarak tanımlamıştı. Ortada dolaşan sözlere bakılırsa, ölümünün asıl nedeni zehirlenmeydi. Jdanov'un tüm yardımcıları, Ştykov hariç, Jdanov'un ölümünden sonra girişilen Stalin'in temizlik operasyonlarından biri olan ve **Leningrad Olayı** adı verilen operasyon sırasında kurşuna dizilmişlerdir.

nin direnmesi de aynı derecede daha güçlü olmuştur.

Alman Komutanlığı, Kırım ve Donetz Havzası'nın ele geçirilmesine birinci derecede önem vermiştir. Merkez Ordular Grubu'nun yanına Güneybatı Cephesi'ndeki kuvvetlerimiz tarafından bir taarruz yapılacağını tahmin eden düşman, hemen Moskova yönündeki ileri harekâtını durdurmuş ve Merkez Ordular Grubu'ndan (Guderian'ın Tank Ordusu da dahil olmak üzere) hatırı sayılır kuvvetleri Güneybatı Cephesi'nin yan ve gerilerine taarruz etmek üzere kaydırmış bulunuyordu.

Eylül'de, Moskova'nın uzak yaklaşma istikâmetleri üzerinde cereyan eden muharebeden hemen önce düşman güneybatıdaki kuvvetlerimizi ağır bir yenilgiye uğrattı (2). Hitler'in Yüksek Komutanlığı, Ukrayna'da kazandıkları başarının sarhoşluğu içinde, ordularının olanaklarını olduğundan büyük değerlendirmiş ve Moskova'ya karşı girişilen genel taarruz plânında da stratejik hatâlara düşmüş bulunuyordu. Böylece düşman, Sovyet kuvvetlerinin zayıflamış; morallerinin tamamen kırılmış olduğunu ve başkentlerini savunma olanaklarını yitirmiş bulunduklarını sanıyordu.

---

(2) Bu, Kiev'in ele geçirilmesi ve Ukrayna'yı savunan Sovyet kuvvetlerinin büyük bir yenilgiye uğratılması olayıdır.
H. E. S.

Çevirmenin Notu: J. F. C. Fuller'in **«İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI: 1939 - 1945»** adlı kitabında yazdığına göre, Eylül'ün 1'i ile 14'ü arasında tüm seferin en büyük harekâtı cereyan etmiş, Kiev alınmıştır... 14 Eylül'de Kiev'in 190 km. doğusunda Lockvitsa'da Guderian ve Kleist'in orduları birleşmişlerdir. Böylece tamamen kuşatılan Rus birlikleri imha edilmiş; Almanlar 665.000 tutsak almışlardır.

Devlet Savunma Komitesi, Sovyet Hükümeti ve Partimiz, ülkemizin karşısında bulunduğu, özellikle Moskova'yı ilgilendiren ciddî durumu savuşturmak için kesin sonuçlu birtakım önlemler aldı.

Düşman Ekim ayında başkentimizin ele geçirilmesiyle son bulacağı varsayılan genel taarruza başladı. Moskova'ya uzanan yaklaşma istikametleri üzerinde ve Moskova'nın uzağında üç cephe hazırlamıştık: *Batı Cephesi, İhtiyat Cephesi, Bryansk Cephesi.*

Batı Cephesi (Komutanı, Orgeneral İvan S. Konyev; Askerî Konsey Üyesi, Nikolay A. Bulganin; Kurmay Başkanı, Tümgeneral Vasiliy D. Sokolovskiy), Moskova'ya uzanan başlıca yaklaşma istikametlerini kapatan Seliger Gölü ile Yelnya kenti arasındaki bölgede düzenlenmiş bulunan takviyeli altı ordu ve cepheyi Moskova yönünde yarmasını önlemekti.

İhtiyat Cephesi (Komutanı, Mareşal Semyon M. Budyenyi, Askerî Konsey Üyesi, Sergey N. Kruglov, Kurmay Başkanı, Tümgeneral A. F. Anisov) kuvvetleri (Otuzbirinci, Otuzikinci, Otuzüçüncü ve Kırkdokuzuncu Ordular) Batı Cephesi gerisinde Ostashkov-Selizharovo-Spas Demensk-Kirov hattı boyunca uzanan mevzileri işgal etmiş bulunuyordu. Eğer düşman, Batı Cephesi savunma mevzilerini yaracak olursa; bu dört ordu, düşmanın daha içlere kadar girmesini önleyecekti. Bu suretle, söz konusu mevziler savunma sistemimizin ikinci kademesini teşkil etmekteydiler. Öteki iki orduya, yâni Kırküçüncü ve Kırkdördüncü Ordular'a, Batı Cephesi yakınında Yelnya ve Frolovka arasındaki savunma mevzileri tahsis edilmişti.

Bryask Cephesi (Komutanı, Orgeneral Alexiy İ. Yeremenko; Askerî Konsey Üyesi, Tümen Politik Komiseri P. İ. Mazepov; Kurmay Başkanı, Tuğgeneral G. F. Zakharov), üç ordu ve bir operatif gruptan müteşekkil olup, Desna Nehri doğusunda Frolovka'dan Putivl'e kadar bölgede mevzilenmişti. Bu cepheye verilen görev, düşmanın cepheyi Bryansk ve Orel yönünde yarmasını önlemekti.

Eylül sonunda üç cephenin toplam gücü 800.000 insan, 770 tank ve 9.150 toptu. Takviye birlikleriyle cephe gerisi kuvvetler bu toplama dahil değildi. Kuvvetin büyük bir kısmı Batı Cephesi'nde toplanmıştı.

Nazi Merkez Ordular Grubu'nda ise, bildiğimiz kadarıyla; bir milyondan fazla insan, 1.700 tank ve kundağı motorlu top, 19.000'den çok top ve havan vardı. Bu cephe, Mareşal Kesselring'in komutasındaki İkinci Hava Kuvveti tarafından destekleniyordu. Hitler 16 Eylül tarihli direktifiyle, Merkez Ordular Grubu'na, Sovyet savunma mevzilerini yarmak; Batı, İhtiyat ve Bryansk Cepheleri'nin asıl kuvvetlerini kuşatarak yok etmek; geri kalan kuvvetleri takip etmek, kuzeyden ve güneyden kuşatmak suretiyle Moskova'yı ele geçirmek görevini vermişti.

Eylül sonunda istihbaratımız, düşmanın Moskova'ya karşı büyük bir taarruz hazırlamakta olduğunu bildirdi. Yüksek Komutanlık, cephe komutanlarına uygun uyarılarda bulunduğu ve güçlü bir savunma yapmaya hazırlanmalarını istedi. Yüksek Komutanlık'ın genel plânı, düşmana mümkün olan en bü-

yük kayıpları verdirmek ve bir yarmayı önlemek esasına dayanıyordu.

Moskova yönünde uzanan uzak ve yakın yaklaşma istikametleri üzerinde geniş ölçüde tahkimat yapımına başladı. Moskova, Kaluga, Tula, Kalinin halkı gece gündüz çalışarak kentin sokaklarında ve varoşlarında tahkimat yaptılar.

Ordu istihkâmcıları, mayın tarlaları ve barikatlar döşediler. Moskova'nın hava savunması özel bir dikkat ve itinayla hazırlandı. Moskova Parti Kent Komitesi'nin emriyle yüzlerce gönüllü gruplar kuruldu, hava savunması ve ilk yardım konularında eğitildi. Kent merkezi ve varoşlarda sıkı bir karartma yapıldı, askerî hedefler ve daha birçok önemli bina kamufle edildi.

Parti Merkez Komitesi'nin emriyle daha önce kurulmuş olan oniki Halk Gönüllüleri Tümeni, kentin yaklaşma istikametleri üzerine çoktan yerleştirilmişti. Öteki beş tümen eğitimlerini tamamlamaktaydı ve Moskova Kent Komitesi, daha başka gönüllü birlikleri de kurmaya başlamıştı.

Düşman, Bryansk Cephesi'ne («cephe» sözü, «ordular grubu» yerine kullanılmaktadır) yönelttiği genel taarruzuna 30 Eylül, Batı ve İhtiyat Cepheleri'ne yönelttiği genel taarruzuna da 2 Ekim'de başladı. En şiddetli saldırılar, Dukhovshchina'nın kuzeyinde ve Roslavl'ın doğusunda bulunan Batı Cephesi'nin Otuzuncu ve Ondokuzuncu Orduları'na; Bryansk Cephesi'nin Kırküçüncü Ordu'suna karşı yapılıyordu. Savunma mevzilerimizi yarmayı başaran Alman kuvvetlerinin vurucu

grupları hızla ileri fırladı; Batı ve İhtiyat Cepheleri'nin Vyazma Grubu'nu kuzeyden ve güneyden kuşattılar.

Otuzuncu ve Onüçüncü Ordular'ın kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı Bryansk Cephesi'nde durum son derece ciddî idi. Önemli bir direnmeyle karşılaşmayan Guderian'ın Ordusu (İkinci Zırhlı Ordu)'nun bir bölümü, savunmasız bırakılmış olan Orel'e doğru önüne geleni çiğneyerek hızla ilerliyordu. Orel 3 Ekim'de düştü. Dolayısıyla Bryansk Cephesi de çöktü. Ağır kayıplar vermiş olan bu cephenin birlikleri, doğuya ve güneydoğuya doğru çekiliyor ve bu suretle Tula yönünde gelişen tehlikeli bir durum meydana getiriyorlardı.

Batı Cephesi Komutanı General Konyev'in emriyle Tümgeneral İ. V. Boldin komutasındaki bir operatif grup, düşmanın ilerlemekte olan kuzey kesimindeki kuvvetlerine bir karşı taarruzda bulundu. Ama bu taarruz başarılı olmadı. 6 Ekim günü geç saatlerde Batı Cephesi'nin hatırı sayılır miktardaki kuvvetleri (Tümgeneral M. F. Lukin'in Ondokuzuncu Ordusu, Tümgeneral Konstantin K. Rokosovskiy'in Onaltıncı Ordusu, Tümgeneral F. A. Yerşakov'un Yirminci Ordusu ve General Boldin'in Operatif Grubu) ve İhtiyat Cephesi'nin kuvvetleri (Tuğgeneral S. V. Vişnevskiy'in Otuzikinci Ordusu ve Tuğgeneral K. İ. Rakutin'in Yirmidördüncü Ordusu) Vyazma batısında kuşatıldılar.

6 Ekim'de düşman Minsk-Moskova şosesi boyunca Maloyaroslavets yönünde cepheyi yarabilecek bir duruma gelmiş bulunuyordu. Bu sırada Mozhaisk savunma mevziinde ve Moskova'ya açılan yakın yaklaşma istikametleri

üzerindeki tahkimat henüz tamamlanmamıştı ve savunma mevzileri işgal edilmemişti.

Böylece çok ciddî bir düşman yarması ihtimali Moskova'yı tehdit ediyordu.

Devlet Savunma Komitesi, Parti Merkez Komitesi ve Yüksek Komutanlık düşmanın ilerlemesini durdurmak için bazı önlemler aldılar. Savunma mevzilerinin, özellikle Mozhaisk hattının derhal işgal edilmesi gerekiyordu. Bu hareketler 7 Ekim'de başladı. Bu dönemde Yüksek Komutanlık İhtiyatı'ndan ve komşu cephelerden 14 piyade tümeni, 16 tank, 40'tan fazla topçu alayı ve öteki bazı birlikler kaydırıldı. Güvenli bir savunma için bu kuvvetler yetersizdi. Ama ne çare ki, Yüksek Karargâh'ın kullanabileceği kuvvet ancak bu kadardı. Çünkü, Uzakdoğu'dan ve öteki uzak bölgelerden yapılan kıta intikalleri gecikiyordu.

Stalin, Jukov'u Çağırıyor

6 Ekim akşamı Yüksek Başkomutan Josef V. Stalin beni telefonla aradı ve Leningrad çevresindeki durum hakkında bilgi istedi. Ben de düşmanın taarruzları durdurduğunu bildirdim. Savaş tutsaklarına göre Leningrad çevresindeki düşman kuvvetleri ağır kayıplar vermiş ve savunmaya geçmekteydiler. Almanlar, kenti, karadan ve havadan ateş altında tutuyorlardı. Hava keşiflerimiz önemli ölçüde motorlu birlik ve tank kollarının Leningrad'dan güneye doğru hareket hâlinde olduklarını saptamıştı. Alman Komutanlığı'nın bu kuvvetleri Moskova yönüne kaydırdığı anlaşılıyordu.

Stalin bu raporu dinledi; bir süre konuşmadı ve daha sonra durumun Moskova kesiminde, özellikle Batı Cephesi'nde bunalım ölçülerine ulaştığını söyledi.

Stalin: «Kurmay Başkanı General Khozin'i, Leningrad Cephesi Komutan Vekilliği'ne geçiriniz ve bir uçağa atlayıp Moskova'ya geliniz» emrini verdi.

Yüksek Başkomutan'ın emirlerini General M. S. Khozin'e tebliğ ettim. Askerî Konsey Üyeleri'yle vedalaştım ve Moskova'ya uçtum. Uçağımız 7 Ekim akşamı alacakaranlıkta Merkez Havaalanı'na indi. Derhal Kremlin'e gittim.

Stalin kendi dairesindeydi. Gribe yakalanmış ve kendini iyi hissetmiyordu. Beni hafif bir baş eğişiyle selâmladı. Bir haritayı işaret ederek şunları söyledi:

— «Batı Cephesi'nde gerçekten çok ciddî zorluklarla karşı karşıyayız. Buna rağmen orada neler olup bittiği hakkında etraflı bir rapor aldığımı sanmıyorum.»

Stalin benden Cephe Karagâhı'na gitmemi, durumu esaslı bir şekilde gözden geçirip ona, gecenin hangi saati olursa olsun telefon etmemi istedikten sonra konuşmasını şu sözlerle bitirdi:

— «Unutma, telefonunu bekliyorum!»

Onbeş dakika sonra brifing için Genelkurmay Başkanı'nın çalışma odasında bulunuyordum. Mareşal Boris M. Şapoşnikov oldukça yorgun görünüyordu. Stalin'in kendisine telefon ettiğini ve bana Batı Cephesi'ndeki durumu gösteren bir harita vermesini istediğini söyledikten sonra:

— «Harita birazdan burada olacaktır,» de-

di. «Batı Cephesi Karargâhı hâlen, Ağustos ayında Yelnya çıkıntısına karşı harekât yaptığınız zamanki İhtiyat Cephesi Karargâhı'nın bulunduğu yerdedir.»

Haritanın 7 Ekim öğle üzeri durumunu göstermesi gerekiyordu. Haritanın gelmesini beklerken, Şapoşnikov çay getirmelerini emretti ve bana çok yorgun olduğunu söyledi.

Şapoşnikov, cephelerdeki kritik durumu özetledikten sonra Mozhaisk bölgesinde ve Moskova'ya yakın olan bölgelerde savunma mevzilerinin yapımına hâlâ devam edildiğini ve bu bölgelerde hemen hemen hiçbir birliğin bulunmadığını sözlerine ekledi. Devlet Savunma Komitesi, Parti Merkez Komitesi ve Yüksek Komutanlık, düşmanın ilerlemesini durdurmak için gerekli önlemleri almaktaydılar. Yeni savunma mevzilerine, özellikle Mozhaisk bölgesindeki mevzilere ivedilikle birlikler yerleştirilecekti.

Harita hazır olur olmaz Batı Cephesi Karargâhı'na hareket ettim. Yolda bir el fenerinin soluk ışığında durumu ve iki tarafın harekâtını inceledim. Birara üzerime uyku sersemliği çöktüğünü hissettim. Uyumamak için arabayı durdurdum ve üçyüz metre kadar koştum. Gece geç vakit Cephe Karargâhı'na vardım. Nöbetçi subay, Askerî Konsey'in Komutan odasında toplantı hâlinde olduğunu söyledi. General Konyev, Bulganin ve General Sokolovskiy, iki mumun aydınlattığı loş bir odada Cephe Harekât Başkanı Tümgeneral G. K. Malandin'le bir toplantı yapmaktaydılar. Tümünün de bitkin bir durumda olduğu açıkça görülüyordu. Yüksek Başkomutan'ın

emriyle geldiğimi ve durumu inceleyerek telefonla kendisine rapor etmem gerektiğini söyledim.

Bulganin :

— «Biraz önce Stalin'le görüştüm. Fakat ona kesin bir şey söyleyemedim. Çünkü, Vyazma'nın batısında kuşatılmış olan birliklerin ne durumda olduklarını biz de bilmiyoruz,» dedi.

General Malandin, sorularılarıma karşılık olarak, 2-7 Ekim olayları hakkında bildiklerime bazı ayrıntıları ekleyebilecek durumdaydı. Söylediklerinin özü şuydu: «Moskova'ya uzanan yaklaşma istikametleri üzerinde kuvvetlerini yeniden düzenleyen düşman; Batı, İhtiyat ve Bryansk Cepheleri'nin toplam kuvvetinden piyade bakımından % 40, tank bakımından % 120, top ve havan bakımından % 90, uçak bakımından da % 160 üstündü. Bu nedenle savunma düzenlerimiz bu yoğun taarruzlara dayanamamıştı. 7 Ekim'de batıda artık yarılmamış bir cephe yoktu ve Komutanlığın elinde ihtiyat da kalmadığından büyük gediklerin kapatılmasına olanak bulunamıyordu.

Aslında, Eylül sonlarına doğru Sovyet istihbaratı, Moskova'ya uzanan yaklaşma istikametleri üzerinde, Nazi Komutanlığı'nın Moskova'ya doğru büyük bir genel taarruz hazırlamakta olduğunu gösteren kuvvet toplulukları bulunduğu hakkında bilgiler elde etmişti. Yüksek Başkomutanlık da buna göre 27 Eylül tarihli bir direktifle, birkaç gün içinde bir genel taarruzun başlayabileceği yolunda Cephe Komutanları'nı uyarmıştı.

Sonuç olarak; düşman genel taarruzu, savaşın başındaki Alman taarruzlarının kazan-

dığı anlamda bir baskın etkisini başaramadı. Aslında Moskova ve Cepheler'in ellerinde düşmanı geri püskürtecek kadar insan gücü ve silâh vardı. Dolayısıyla başarılı bir savunma, yalnız, *durumun uygun değerlendirilmesi; düşmanın asıl taarruz yönünün saptanması* ve bu kesimlerde *karşı harekât yapacak kuvvetlerin zamanında toplanmasını* gerektiriyordu. Ama ne yazık ki, bu yapılmamıştır ve kuvvetlerimiz düşmanın yoğun darbelerine dayanamamıştır.

Stalin'e Telefon

Sabaha karşı —saat 02.30'da— Stalin'e telefon ettiğimizde hâlâ çalışıyordu. Batı Cephesi'ndeki durumu rapor ettim ve şunları söyledim:

— «Şimdi en büyük tehlike, Moskova'ya açılan yolun tamamen savunmasız bulunmasıdır. Mozhaisk hattı boyunca yapılmış bulunan tahkimat Alman tanklarının saldırısını durduramayacak kadar zayıftır. Nereden bulursak bulalım, bir an önce Mozhaisk savunma mevziine gerekli kuvvetleri yerleştirelim. Daha doğrusu buna mecburuz!..»

Stalin; Batı Cephesi'nin Onaltıncı, Ondokuzuncu ve Yirminci Orduları'yla Boldin Grubu'nun, İhtiyat Cephesi'nin Yirmidördüncü ve Otuzikinci Orduları'nın yerlerini sordu.

Onların Vyazma'nın batı ve kuzeybatısında kuşatılmış olduklarını söyledim.

Stalin :

— «Peki, ne yapmayı tasarlıyorsunuz?»

— «Mareşal Budyenniy'i (İhtiyat Cephesi Komutanı) ziyaret edeceğim.»

— «Onun karargâhının nerede olduğunu biliyor musunuz?»

— «Hayır, ama Maloyaroslavets dolaylarında araştıracağım.»

— «Pekâlâ... Oraya vardığınız zaman bana telefon ediniz.» dedikten sonra telefonu kapattı ve konuşmamız da sona erdi.

Dışarıda yağmur çiseliyordu. Toprağa kadar inen yoğun sis, görüş uzaklığını azaltıyordu. 8 Ekim sabahı tan yeri ağarırken, Moskova'dan yaklaşık 110 km. uzaktaki Obninskoye demiryolu istasyonuna yaklaşıyorduk ki, Protva Nehri üzerindeki bir köprüye kablo döşeyen iki muhabere erini gördük. Çektikleri kablonun nereye gittiğini sorduğumuz zaman verdikleri karşılık küstahça ve kısaydı.

Başından soğuk algınlığı çektiği anlaşılan iri yarı olanı:

— «Nereye olacak, tabiî ki gitmesi gereken yere!..» dedi.

Erlerin, işlerini bilen kişiler oldukları anlaşılıyordu. Tanımadıkları ve ne olduklarını bilmedikleri kimselere bilgi vermeye niyetleri yoktu. Kendimi tanıttım ve İhtiyat Cephesi Karargâhı'nı ve Mareşal Budyenniy'i aradığımı söyledim. Yine o iri yarı olanı, bahsettiğim karargâhı geçtiğimizi, köprünün sol yanındaki tepe üzerinde bulunan ormana dönüp orada, nereye gidileceğini sormamızı söyledi.

On dakika sonra İhtiyat Cephesi Kurmay Başkanı General Anisov ile Birinci Sınıf Ordu Komiseri L. Z. Mekhlis'in çalışma odasındaydım. Bu sırada Mekhlis, telefonda birini pay-

lamakla meşguldü. Konuşmasını bitirdiğinde ziyaretimin sebebini belirttim. Yüksek Karargâh'ın bir üyesi olarak ve Stalin'in emriyle durumu incelemek üzere geldiğimi açıkladım. Cephe Komutanının nerede olduğunu sordum Anlaşılan Budyenniy önceki gün Kırküçüncü Ordu'yu ziyaret etmişti. Fakat şimdi nerede olduğu bilinmiyordu. Karargâh, Budyenniy'in başına bir şey gelmiş olmasından endişe ediyordu. Onu aramak için çıkarılan muhabere subayları henüz dönmemişlerdi. Ne Mekhlis ne de Anisov bana, İhtiyat Cephesi birlikleri ya da düşman hakkında kesin bir şey söyleyecek durumdaydı.

Mekhlis :

— «İçinde bulunduğumuz durumu anlayabilirsiniz,» dedi. «Ben şimdi bozuk düzen geri çekilen kıtaları toparlıyorum. Onları, toplama noktalarında yeniden silâhlandırmayı ve yeni birlikler hâlinde örgütlemeyi plânlıyoruz.»

Çocukluğumun Geçtiği Yerlerde

Durumu bir an önce kavrayabilmek için, Maloyaroslavets ve Medyn üzerinden Yukhnov kentine doğru yoluma devam etmekten başka çare yoktu. Protva Nehri'ni geçip Obninskoye içinde yol alırken çocukluğumu ve gençliğimi anımsamaktan kendimi alamadım. Oniki yaşımdayken annem beni bu istasyondan, bir kürkçünün yanında çıraklık etmek üzere Moskova'ya yollamıştı. Dört yıl sonra usta bir kürkçü olarak, sık sık babamı ve annemi ziyaret için köyümüze gitmiştim. İlk yıllarımda epeyce taban teptiğimden Maloyaroslavets çevresindeki tüm bölgeyi iyi tanıyordum. Şim-

di İhtiyat Cephesi Karargâhı'nın bulunduğu Obninskoye'nin tam 10 km. uzağında, dünyaya geldiğim ve çocukluğumun geçtiği Ugotsky Zavod bucağına bağlı Strelkovka köyü vardır. Annem ve dört çocuğuyla birlikte kız kardeşim hâlen orada yaşıyorlardı. Naziler geldiği takdirde, onların başına neler gelebileceği beni kara kara düşündürüyordu. Almanlar'ın, bunların Jukov'un annesi, kız kardeşi ve yeğenleri olduğunu öğrendiklerini düşününüz! Ondan sonra ne olacağını varın siz hesabedin!.. Üç gün sonra, bir subayın onları köyden alarak Moskova'daki apartmanıma götürmesini sağladım.

Köyüm ve tüm Ugodsky Zavod bucağı 1941 yılının Ekim ayında Almanlar'ın eline düştü. Fakat bucak sâkinleri kaderlerine boyun eğerek oturmayıp, Bucak Başkanı Mikhail Alekseyeviç Guryanov'un yönetiminde bir gerilla grubu kurdular. Gerillalar Alman karargâhlarına, geri kademelerine ve küçük birliklerine cüretkârane taarruzlarda bulundular. Bu tür gece akınlarının birinde, bir Alman kolordusunun geri karargâhı yok edildi ve birçok Nazi subayı bu badirede hayatlarını kaybetti.

Ne yazık ki, Gerilla Komutanı ve bir parti üyesi olan Guryanov, 1941 Kasımı'nda yapılan bir ihbar üzerine yakalandı; işkence edilerek öldürüldü. O günden bu yana bucak halkı, vatanı için ölen bu kahramanın mezarına itinayla bakarlar. Mezar üzerine sonradan bir anıt da yapılmıştır.

Düşman Strelkovka'dan ayrıldığı zaman, annemin evi de dahil olmak üzere tüm köy alevler içinde yanıp kül oldu.

Maloyaroslavets'e vardığımızda sokaklarda bir tek insan bile görünmüyordu. Kent sanki boşaltılmıştı. Sadece Belediye binasının önünde iki hafif tırtıllı araç duruyordu. Bunlardan birinin şoförü aracın içinde uyuyordu. Uyandırıldığı zaman, şoför; bu aracın Budyenniy'in komuta aracı olduğunu söyledi. Budyenniy, üç saat önce Belediye binasına gelmişti.

Budyenniy içerideydi. Birbirimizi içtenlikle selâmladık. Bu acılı günlerde ne büyük sıkıntılar çekmiş olduğu yüzünden apaçık okunuyordu.

Batı Cephesi Karargâhı'na yaptığım ziyaretten söz ettiğim zaman, Budyenniy; son iki gündür Konyev ile bağlantı kuramadığını söyledi. O, Kırküçüncü Ordu'yu ziyaret ederken kendi karargâhı da yer değiştirmiş olduğundan, şimdi nerede bulunduklarını bilmiyordu.

Ona, karargâhın Moskova'ya 110 km. uzakta Protva Nehri üzerindeki demiryolu köprüsünün hemen ötesinde bulunduğunu ve onların da kendisini aradıklarını söyledim. Ayrıca, durumun berbatlaştığını ve Batı Cephesi kuvvetlerinin büyük bir kısmının kuşatılmış olduklarını da belirttim.

Budyenniy:

— «Sanki buradaki durum daha mı iyi? Yirmidördüncü ve Otuzikinci Ordular'ın geri çekilme yolları kesilmiş ve artık elimizde savunma cephesi diye bir şey kalmamıştır. Dün, Yukhnov'la Vyazma arasında az kalsın düşmanın eline düşüyordum. Büyük motorlu araç ve tank kolları Vyazma'ya doğru hareket hâlindeydiler. Bu kolların, kente girmeyip doğu

yönünde dıştan dolaşarak ilerleyecekleri izlenimini edindim.» Karşılığını verdi.

— «Şimdi Yukhnov'u hangi birlik tutuyor?» Diye sordum.

— «Bilmiyorum. Ugra Nehri bölgesinde iki piyade alayından ibaret, topçusu bulunmayan küçük bir müfrezemiz var. Yukhnov'un düşman eline geçtiği kanısındayım,» cevabını verince, hemen sordum:

— «Öyleyse, Maloyaroslavets'e giden yolu kim kapıyor?»

Budyenniy:

— «Buraya gelirken Medyn'de sadece üç polis memuru gördüm,» dedi.

Onun hemen karargâhına dönmesini ve oradan telefonla Moskova'ya durum hakkında bir rapor vermesini kararlaştırdık. Ben de buradan Yukhnov'a, oradan da Kaluga'ya gidecektim.

Savaş Facialarından Biri

Maloyaroslavets'in batısında tahkimli (berkitilmiş) bölgenin komutanı Albay Smirnov ile karşılaştım. Albay bana, berkitme çalışmalarında kaydedilen gelişmelerle, işçi taburlarının mevcutları ve Maloyaroslavets'e açılan yaklaşma istikametlerini savunabilecek durumdaki askerî birliklerin donatım durumlarını rapor etti. Ona, bir keşif düzenlemesi ve bölgesini savaşacak duruma getirmesi için gerekli talimatı verdikten sonra Medyn'e doğru yoluma devam ettim. Burada, bir bombanın yerle bir ettiği evinin kalıntılarını kurcala-

yarak bir şeyler bulmaya çalışan yaşlı bir kadından başka kimseyi görmedim.

— «Nine, burada ne yapıyorsun?» Diye sordum.

Sonuna kadar açık gözleri, nereye ve ne için baktığı anlaşılmaz bakışları, darmadağınık kır saçlarıyla kımıldamadan olduğu yerde duruyor ve ağzından tek sözcük çıkmıyordu.

— «Neyin var nine?» Diye üsteledim.

Kadın, bana herhangi bir karşılık vermeden tekrar yıkıntıları karıştırmaya girişti.

Yıkıntılar arasında, elinde yarısına kadar dolu bir çuval bulunan ve üstü başı dağınık bir kadın belirdi:

— «Ona boşuna sorular sorular sorup durma... Sana hiçbir şey söylemez. Çünkü, çektiği acılardan aklını kaçırdı,» dedi.

Bu kadın bana, iki gün önce Alman uçaklarının kenti bombaladıklarını ve makinelitüfek ateşine tuttuklarını söyledi. Pek çok insan ölmüş; kent halkı Maloyaroslavets'e gitmeye hazırlanıyordu. Yaşlı kadın bir erkek ve bir kız torunuyla bu evde oturuyormuş. Hava akını başladığı zaman da kuyudan su çekiyormuş. Eve bir bomba düştüğünü görmüş. Torunları enkaz altında kalmış. İkinci kadının evi de harap olmuş ve alelacele evden çıkmak zorunda kaldığından, enkaz altındaki ayakkabı ve giysilerini çıkaramamış. Bunları söylerken yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Kıtalarımızın kentten geçip geçmediğini sorduğumda; geceleyin birkaç kamyonun Maloyaroslavets'e doğru gittiğini ve bunları, yaralı taşıyan at arabalarının izlediğini söyledi. On-

dan sonra herhangi bir olay olmamıştı. Bu kadına ve savaşın kendilerini bu denli kedere boğduğu diğer Sovyet halkına söylenecek teselli edici bir söz bulamamaktan duyduğum büyük üzüntü içinde veda ettim.

Medyn'den ayrılmamızdan hemen sonra, üzerlerinde tankçı giysileri bulunan Kızılordu erleri tarafından bir ormanda durdurulduk. Erlerden biri daha ileri gidemeyeceğimizi söyledi ve bunun kimin aracı olduğunu sordu. Ben de kendimi tanıttım ve karargâhlarının nerede olduğunu sordum. Bu karargâhın, yüz metre kadar ileride, orman içinde bulunan bir tank tugayı karargâhı olduğu anlaşıldı.

Bu sözler beni çok memnun etmişti. Ere, beni karargâha götürmesini söyledim. Ağaçların arasında, orta boylu, mavi iş elbisesi ve tankçı başlığı üzerindeki toz gözlükleriyle temiz ve iyi görünümlü bir tank subayı, üzerinde oturduğu ağaç kütüğünden ayağa kalktı. Bu subay bana yabancı gelmiyordu. Selâm vererek kendini tanıttı:

— «Yüksek Komutanlık İhtiyatı Tank Tugay Komutanı Albay Troytsky.»

Demek bu, oydu! İ. İ. Troytsky'yi, Khalkin-Gol'den tanıyordum (3). 1939'da Onbirinci Tank Tugayı Kurmay Başkanı'ydı. Bu tugay, Japon İmparatorluğu Muhafız Kuvvetleri'nden Yirmiüçüncü Piyade Tümeni'ni, Bain-Tsagan tepesi yakınında yenilgiye uğratan Sov-

---

(3) Khalkin-Gol, 1939 yılında Ruslar'la Japonlar arasında bir savaş ilânı olmaksızın yapılan ve Jukov'un ilk askerî ününü kazandığı muharebenin cereyan ettiği yerdir.

H. E. S.

yetler Birliği kahramanı Yakovlev'in komutasındaki tugaydı.

Kısa bir hâl hatır sormasından sonra hemen iş konuşmasına geçtik. Albay Troytsky, düşmanın Yukhnov'u elinde bulundurduğunu rapor etti. İleri sürülmüş Alman birlikleri Ugra Nehri üzerindeki köprüyü ele geçirmişler. Troytsky tarafından Kaluga yönünde çıkarılan bir keşif birliği, kentte Alman askerlerine rastlamadığını; buna karşılık Kaluga yakınlarında şiddetli çarpışmalar olduğunu ve Beşinci Muhafız Piyade Tümeni ile(*) Kırküçüncü Ordu'nun geri kalan unsurlarının muhārebeye girmiş bulunduklarını rapor etmişti. Troytsky'nin kendi tugayı, Yüksek Karargâh İhtiyatı'nın bir parçası olduğu hâlde, bu noktada, herhangi bir kimseden talimat almaksızın iki gün beklemişti.

Troytsky'ye, durum hakkında Mareşal Budyenniy'e bilgi vermek üzere, Obninskoye istasyonu yakınında bulunan İhtiyat Cephesi Karargâhı'na muhabere subayları göndermesi için talimat verdim (**). Tugayın bir bölümü, hâlen bulundukları yerin hemen ilerisindeki araziyi işgal edecek ve Medyn'e açılan yaklaşma istikametlerini kapatacaktı. Alba-

---

Çevirenin Notu :

(*) Sovyet Ordusu'nda, muharebelerde büyük başarı kazanarak sivrilen tümenlere «Muhafız Tümeni» hattâ ordulara «Muhafız Ordusu» adı verildiği ve bu birlik üyelerinin bir övünç simgesi olarak özel işaretler taşıdıkları bilinmektedir.

(**) Burada ve daha başka yerlerde, Sovyet Ordusu'nda irtibat subayı olarak özellikle muharebe subaylarının kullanıldığı izlenimini veren bilgilere rastlanmaktadır.

ya ayrıca, benim kendisine verdiğim talimat hakkında İhtiyat Cephesi Karargâhı kanalıyla Genelkurmay'a bilgi vermesini, benim Kaluga'ya ve Beşinci Muhafız Piyade Tümeni'ne gittiğimi bildirmesini de söyledim. Sonra iki eski savaş arkadaşı gibi birbirimizden ayrıldık.

9 Ekim'de İhtiyat Cephesi'nden bir kurmay subay beni yolda yakaladı ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Şapoşnikov'dan bir telefon mesajı getirdi. Mesajda: «Yüksek Başkomutan (Stalin), hemen Batı Cephesi Karargâhı'na gitmenizi emrediyor. Batı Cephesi Komutanlığı'na atandınız» deniliyordu.

Yüksek Karargâh'ın bir üyesi olarak, Stalin'in emriyle durumu incelemek üzere, yapmakta olduğum iki günlük gezi de böylece sona erdi.

10 Ekim sabahı Mozhaisk'in üç ilâ beş kilometre kuzeybatısındaki Krasnovidova'da bulunan Batı Cephesi Karargâhı'na vardım. Orada, Devlet Savunma Komitesi'nin; Mareşal Varoşilov, Korgeneral A. M. Vasilyevskiy, Georgiy M. Malenkov ve V. M. Molotov'dan kurulu özel bir komisyonu ile karşılaştım. Komisyonun Moskova'ya neleri rapor ettiğini bilmiyorum. Bununla birlikte, böylesine gergin bir durumda komisyonun Batı Cephesi'ne gelmesi, Stalin'in Moskova yakınındaki bu çok tehlikeli durumdan son derece kaygıya düştüğünü gösteriyordu (4).

---

(4) Mareşal Konyev; özel komisyonun, kendisinin ve Cephe Askerî Konseyi'nin üyesi Bulganin'in sözde onaylarıyla Stalin'den Jukov'un Batı Cephesi Komutanlığı'na atanmasını istediğini iddia etmektedir. Ancak, öneriyi ortaya

Batı, İhtiyat ve Bryansk Cepheleri kuvvetlerinin Ekim ayının ilk on günü, kötü bir biçimde geride tutulmuş olduğunda kuşku yoktu. Daha sonra açıkça anlaşıldı ki, bu cephelerin komutanlıkları birtakım yanlış hesaplar yapmışlardı: Batı ve İhtiyat Cepheleri kuvvetleri, mevzilerini yaklaşık birbuçuk ay süreyle işgal ettikleri ve düşmanın genel taarruzunun başlamasına kadar, esaslı bir hazırlık yapmak için yeteri kadar zamanları olduğu hâlde gerekli önlemler alınmamıştı. Cepheler, Yüksek Karargâh'ın büyük Alman kuvvetlerinin toplanmakta olduğu hakkındaki uyarısına karşın, düşmanın hazırlamakta olduğu taarruzun yön ve gücünü saptayamamışlardı. Bunun sonucu olarak da düşman genel taarruzu beklendiği hâlde, söz konusu tehlikeye mâruz kesimlerde, özellikle tanksavar savunması bakımından, savunma düzenlerine daha çok derinlik vermek ya da cephe ihtiyatlarından yararlanmak konularında hiçbir şey yapılmamıştı. Düşman asıl kuvvetlerinin genel taarruzlarına başlayacakları bölgelere topçu ateşi ve hava taarruzlarının yöneltilmesi bir düzene konulmamıştı. Böylece, düşman Vyazma dolaylarında mevzilerimizi yardığı zaman komutanlık, kuşatılma tehdidi altına giren kuvvetleri geri çekmek için hiçbir girişimde bulunmamıştı. Bunun sonucu olarak da Onaltıncı, Ondokuzuncu, Yirminci, Yirmidördüncü, Otuzikinci Ordular kuşatılmış ve beklemedikleri bir tuzağa düşürülmüşlerdi (5).

---

atanın Stalin olması ihtimali daha kuvvetlidir. (İ. S. Konyev'in 1966'da yayınlanan «Bitva Şa Moskvu» adlı kitabı.)

H. E. S.

(5) Jukov'un eleştirilerinin başlıca hedefi, adı belirtilme-

Komisyon üyeleriyle konuşurken, Yüksek Başkomutan'a telefon etmem için bir talimat aldım. Haberleşme odasına gittim. Bu kez Stalin, beni Batı Cephesi Komutanlığı'na atama kararını bildirdi ve buna bir diyeceğim olup olmadığını sordu. Kabul etmemem için herhangi bir neden yoktu. O zaman anlaşıldı ki; Stalin, Cephe Komutanlığı'nın tümünü değiştirmeye niyet etmişti. Bana kalırsa bu, içinde bulunduğumuz durumdan kurtulmanın en iyi yolu değildi. Bu nedenle Stalin, Konyev'i Komutan Yardımcısı olarak yerinde bırakmaya ve ona Kalinin yönünü kapatan kuvvetlere komuta etme sorumluluğunu vermeye razı oldu. Bu bölge Cephe Karargâhı'na çok uzaktı ve bu nedenle başlıbaşına bir güdümü gerektiriyordu. Bu arada Batı Cephesi'nin, İhtiyat Cephesi'nin geri kalanıyla, Mozhaisk savunma mevziinde bulunan kuvvetleri ve bu mevzii pekiştirmek üzere gönderilmekte olan Yüksek

---

mekle beraber, Jukov'un savaş sırasındaki rakibi ve savaş sonrasında politik karşıtı olan Mareşal Konyev'dir. Konyev; 12 Eylül'den, Jukov'un kendi yerine getirildiği 10 Ekim'e kadar komuta ettiği Batı Cephesi'nin harekât biçimini savunmak amacıyla ayrıntılı bir yazı yayınlamıştır. Konyev, Alman genel taarruzuna karşı hazırlanmak için elden geleni yaptığını; fakat buna karşın Stalin'den gerekli kıtaları ve topları alamadığından zor duruma düştüğünü iddia etmektedir. Ayrıca Eylül sonlarıyla Ekim başlarındaki kritik günlerde kendisinden bazı tümenleri Yüksek Komutanlık İhtiyatı'na vermesini istendiğinden yakınmaktadır. Konyev, 5 Ekim'de Varşova şosesi üzerinde Spas-Demensk yönündeki düşman yarması hakkında Stalin'i uyardığında ısrar etmekte; ancak Moskova'yla telefon bağlantısının kesildiğini ve Savunma Bakanlığı arşivlerinde bu uyarya ait bir kaydı bulamadığını da kabul etmektedir. (Konyev'in **«Bitva Za Moskvu»** adlı kitabı.)

H. E. S.

Karargâh İhtiyatları'nı kendi bünyesi içine alması emredildi.

Stalin'in:

— «Batı Cephesi'ndeki işleri yoluna koyunuz ve olanaklarınız derecesinde çabuk hareket ediniz,» demesi üzerine ben de:

— «Derhal işe başlayacağım. Ancak, büyük ihtiyatları kaydırmaya başlamanızı öneririm. Düşmanın Moskova yönündeki taarruzlarının, yakın bir gelecekte gücünün artmasını bekleyemeyiz,» karşılığını verdim.

İ K İ N C İ   B Ö L Ü M

Jukov, Emir ve Komutayı Üzerine Alıyor

Durumu, Konyev ve Batı Cephesi Kurmay Başkanı V. D. Sokolovskiy ile tartıştıktan sonra Cephe Karargâhı'nı Alabino'ya intikal ettirmeye karar verdik. Konyev, Kalinin kesimindeki harekâtı koordine etmek üzere bir grup subaydan oluşan bir taktik karargâh kuracaktı. Bulganin'le ben de Mozhaisk Müstahkem Mevkii Komutanı Albay S. İ. Bogdanov ile yerinde görüşmek üzere Mozhaisk'e gidecektik.

10 Ekim günü öğleden sonra vardığımız Mozhaisk Müstahkem Mevkii Karargâhı, kentin Toplantı Merkezi binasında bulunuyordu. Uzaktan gelen topçu ateşi ve patlayan bombaların sesleri açıkça duyulabiliyordu. Albay Bogdanov, Borodino'ya açılan yaklaşma istikametleri üzerinde düşmanın ileri sürülmüş mekanize ve tank birlikleriyle topçu ve bir tank tugayı ile desteklenen Otuzikinci Piyade Tümeni arasında çarpışmanın sürdüğünü rapor etti. Tümene, tecrübeli bir komutan olan Albay V. İ. Polosukhin komuta ediyordu. Bogdanov'a, ne yapıp yapıp mevziini elinde bulundurması yolunda talimat verdik ve Alabino'daki Cephe Karargâhı'na döndük. Orada, Volokolamsk'tan Mozhaisk'e; Maloyaroslavets'ten Kaluga'ya uzanan bir hat boyunca kuvvetli bir savunma mevzii kurulması için hazır-

lıkların tüm hızıyla sürdürüldüğünü gördük. Bu mevzi derinliğine geliştirilecek ve cephe için ihtiyatlar toplanacaktı.

Lama, Moskova, Kolocha, Luzha ve Sukhodrev Nehirleri'ne dayanmakta olan Mozhaisk hattının bazı taktik avantajları vardı. Çünkü, bu nehirlerin dik yamaçları etkili bir tank engeli teşkil ediyordu. Mozhaisk hattının gerisinde bulunan yoğun bir kara ve demiryolu ağı da kıta nakilleri için iyi olanaklar sağlıyordu. Bölge, düşmana karşı derinlikte direnme imkânı veren ve birbiri ardında bulunan savunma mezvileri seçilmesine elverişliydi.

En büyük problem, 215 km. uzunluğundaki Mozhaisk hattında kullanmak üzere elimizde az kuvvet bulunmasıydı. 10 Ekim'de bu kuvvetler dört piyade tümeni; Moskova Topçu Okulu, Askerî Politik Okulu, «RSFSR (Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti) Yüksek Sovyeti» adlı askerî okul, Podolsk Makinelitüfek ve Topçu Okulu öğrencileri, üç ihtiyat piyade alayı ve beş makinelitüfek taburundan ibaretti. Mevzi, projeye göre gerekli olan 150 tabur yerine toplam olarak 45 taburla tutulmuştu. Bu da çok az kuvvetti. Çünkü, cephenin her beş kilometresine ortalama bir tabur düşüyordu. Bu şekilde Moskova yolu tamamen kapatılmış sayılmazdı.

Bununla birlikte Yüksek Komutanlık, başkentin başına bir felâket gelmesini önlemek için olağanüstü tedbirler alıyordu. 9 Ekim'de Mozhaisk savunma bölgesinin adı, *Moskova İhtiyat Cephesi* olarak değiştirildi (Komutanı, Tümgeneral P. A. Artemyev; Askerî Kon-

sey Üyesi, Tümen Komiseri K. F. Teleğin; Kurmay Başkanı, Tuğgeneral A. İ. Kudryaşov). Yüksek Komutanlık, bu cepheyi yeni kurulmuş beş makinelitüfek taburu, on tanksavar topçu alayı ve beş tank tugayı ile pekiştirdi. 11 Ekim'de Mozhaisk hattındaki tüm kuvvetler Tuğgeneral D. D. Lelyuşenko'nun komutasında Beşinci Ordu olarak bir komuta altında toplandı. Bu savunma bölgesi, aynı zamanda Batı ve İhtiyat Cepheleri'nin geri çekilen birlikleri, Kuzeybatı ve Güneybatı Cephesi ile ülkenin iç kesimlerinden getirilen ihtiyatlarla da takviye edildi. Tüm ülke ve tüm birlik cumhuriyetlerinin oğulları ve kızları, parti ve hükümetin Moskova'yı savunma çağrısına uydular.

Batı Cephesi Komutanlığı'ndan; çok değerli olan zamanın bir dakikasını bile boşa harcamaksızın yeni gelen birliklerin ve donatımın uygun yerde kullanılmasını sağlaması, tüm tehdit altındaki kesimlerde güçlü bir savunma hazırlaması, bu savunmayı derinliğine düzenlemesi ve hassas noktalara derhal kaydırılacak ihtiyatları isteniyor ve bekleniyordu.

Herkes gece gündüz demeden çalıştı. Yorgunluktan ve uykusuzluktan işinin başında bayılanlar oldu. Ama herkes yapabileceği her şeyi —hattâ bazı olanaksız şeyleri dahi— yaptı. *Moskova'nın ve ülkenin kaderinden kişisel olarak sorumlu bulunmak duygusunun etkisini altında generaller ve kurmay subaylar, her rütbeden komutanlar ve politik komiserler kara ve hava keşfinin düzenlenmesinde, kuvvetlerin tam hâkimiyetle güdümünde, ikmal maddeleri akışının sağlanmasında, kıtaların moralinin yükseltilmesinde, politika ve*

parti işlerinin geliştirilmesinde ve her askere kendi gücüne ve düşmanın Moskova'ya yaklaşma istikametleri üzerinde kaçınılmaz yenilgisine güven aşılanmasında daha önce benzeri görülmedik derecede fedakârlık gösterdiler.

Yüksek Komutanlık'tan yayınlanan bir direktif uyarınca, Moskova İhtiyat Cephesi'nin tüm askerî birlik ve kurumları 12 Ekim saat 11.00'den itibaren yeni kurulan Batı Cephesi içinde biraraya getirildi(6). Ne var ki bu arada askerî durum giderek daha ciddî bir hâl almıştı. Cephe Askerî Konseyi'nin 12 Ekim'de Yüksek Karargâh'a gönderdiği aşağıdaki raporda bu yansıtılmaktadır :

«*Düşman, iki tank tümeni (zırhlı tümen), bir motorlu tümen (motorlu piyade tümeni) ve en az üç piyade tümeniyle Sychevka ve Zubtsov'u almış, Kalinin'e doğru ilerlemesini sürdürmektedir.*

Tank tümenlerinden birinin Kalinin'e doğru ilerlemekte olan ileri birlikleri 12 Ekim saat 09.35'te Staritsa'nın 24 km. güneydoğusundaki bir noktaya varmışlardır.

Birliklere aşağıdaki şu emirler verilmiştir:

1. Yirmiikinci ve Yirmidokuzuncu Ordular'ın komutanları tanksavarlarla takviye edilmiş birer alayı, Kalinin'e uzanan yaklaşma istika-

---

(6) Moskova İhtiyat Cephesi Komutanı General Artemyev, Jukov'un yardımcılığına atandı. Moskova Cephesi Komutan Yardımcısı Tuğgeneral L. A. Govorov, Batı Cephesi Topçu Komutanlığı'na getirildi. Ama birkaç gün sonra yaralanan General Lelyuşenko'dan boşalan Beşinci Ordu Komutanlığı'na geçti, Tuğgeneral İ. P. Kameza yeni Topçu Komutanı oldu.

H. E. S.

metlerini kapatmak üzere, kamyonlara yükleyip süratle Staritsa'nın doğu bölgesine sevk edeceklerdir.

2. Rjev'e açılan yaklaşma istikametleri üzerinde bulunan 174'üncü Piyade Tümeni, Staritsa'ya sevk edilecektir.

3. Yirmiikinci Ordu Komutanı'na, 256'ncı Piyade Tümeni'ni Kalinin kentinin güneye karşı savunmasını sağlamak üzere, cepheden çekerek zoraki yürüyüşle bu kente sevk etmesi için talimat verilmiştir.

4. Kalinin Garnizon Komutanı'na, Boriskovo-Pokrovskoye hattı boyunca müfrezeler yerleştirilmesi emredilmiştir.

Kalin'in savunması, en az bir piyade tümeni ve bir tank tugayının ivedilikle gönderilmesi suretiyle güven altına alınabilecektir. Ancak bu iki birliğin cepheden tasarruf edilmesi olanağı yoktur.

Bir tümenin Yüksek Komutanlık ihtiyatlarından alınarak derhal Kalinin'e sevk edilmesi için yetki verilmesini arz ederim.

Tamamen savunmasız olan Volokolamsk'a açılan yaklaşma istikametleri de aynı durumdadır ve Cephe bu kesim için kuvvet tasarruf edebilecek durumda değildir.

En az bir tümen ivedilikle bu bölgeye sevk edilmelidir.»

Yeni kurulan Onaltıncı, Beşinci, Kırküçüncü ve Kırkdokuzuncu Ordular'ın toplam insan gücü Ekim ortalarında ancak 90.000'i buluyordu. Bu kuvvetler sürekli bir savunma mevzii işgal etmek için yeterli olmaktan çok uzaktı. Bu nedenle mevcut kuvvetleri belli

başlı kesimlerde, yâni Volokolamsk, İstra, Mozhaisk, Moloyaroslavets ve Podolsk-Kaluga kesimlerinde mevzilendirmeye karar verdik. Top ve tanksavar kuvvetlerinin büyük bir çoğunluğu bu bölgede toplandı.

13 Ekim'de, Volokolamsk'a uzanan yaklaşma istikametleri Korgeneral Konstantin K. Rokosovskiy, A. A. Lobaçev ve M. S. Malinin'in yönetimindeki(*) Onaltıncı Ordu'nun sorumluluğuna verildi. Bu ordu, Volokolamsk Müstahkem Mevkii komutasındaki Beşinci Ordu, Mozhaisk Müstahkem Mevkii kuvvetleriyle Albay Polosukhin'in 32'nci Piyade Tümeni ve yeni gelen kuvvetlerden kuruluydu. Kırküçüncü Ordu'ya Tuğgeneral K. D. Golubev komuta ediyordu ve bu ordu, Maloyaroslavets Müstahkem Mevkii kuvvetlerini kapsıyordu. Kırkdokuzuncu Ordu Tümgeneral İ. G. Zakharkin'in komutasındaydı ve emrinde Kaluga Müstahkem Mevkii bulunuyordu.

Bütün bu generaller işlerini bilen, tecrübeli komutanlardı. Emirlerine verilen kuvvetlerle düşmanı Moskova'nın uzağında tutmak için mümkün olan her şeyi yapmaları beklenirdi. Şimdi mareşal olan General Sokolovskiy'in yönetimindeki Cephe Karargâhı'nın verimli çalışması; keza Cephe Muhabere Birlikleri Komutanı (hâlen Ulaştırma Bakanı) Tuğgeneral N. D. Psurtsev'in cephenin tüm bölümleri arasında kararlı bir haberleşme sağlamada gösterdiği gayreti de burada anmak zorundayım.

(*) **Çevirenin Notu:** Birinci kişi komutan, ikincisi politik komiser ve askerî konsey üyesi, sonuncusu ise kurmay başkanıdır. Emir komutada birlik ilkesine aykırı görünen ve emir komutada çoğulculuk diyebileceğimiz bu sistem yalnız komünist ülkelerde uygulanmaktadır.

Savunmaya derinlik vermek amacıyla, Batı Cephesi'nin birinci kademesinin gerisinde geniş ölçüde tahkimat yapılıyor, ayrıca tank taarruzlarına uygun olan tüm kesimlerde tank engelleri oluşturuluyordu. Belli başlı kesimler ihtiyatlarla takviye ediliyordu. Cephe Karargâhı Alabino'dan, tüm kara ve hava birlikleriyle telefon ve telgraf bağlantısı olan Perkhushkovo'ya nakledildi. Karargâh, bundan başka direkt telefon hattı ile Genelkurmay ve Yüksek Karargâh'a da bağlandı. İkmal maddeleri akışı, sıhhî kolaylıklar ve diğer geri hizmetlerle birlikte ivedi olarak düzene konuldu. İşte bunların tümü, Alman faşist kuvvetlerinin Moskova'ya karşı girişecekleri taarruzu püskürtmekle sorumlu kılınan yeni Batı Cephesi'ni teşkil ediyordu.

Moskova'yı Savunmam İsteniyor

Komünist Partisi durumun ağırlığını ve Moskova'yı tehdit eden tehlikenin yakınlığını Sovyet halkına açıklamaya başladı. Merkez Komitesi, tüm yurttaşlardan bezginlik ve paniğe karşı azimli bir mücadeleye girişmelerini ve anayurtlarına borçlu oldukları, düşmanı başkente sokmamak gibi onurlu bir görevi yerine getirmelerini istedi.

Ekim ortalarında bizim için en önemli şey, savunmamızı hazırlamak için zaman kazanmaktı. Bu nedenle Vyazma bölgesinde kuşatılmış bulunan Ondokuzuncu, Onaltıncı, Yirminci, Yirmidördüncü ve Otuzikinci Ordular ile Boldin Grubu'nun harekâtı bu açıdan değerlendirildiği takdirde bu birliklerin yaptıkları kahramanca mücadeleye büyük hak ta-

nınması gerekir. Bu birlikler, geri çekilme yolları kesilip düşman hatları gerisinde kaldıkları hâlde teslim olmadılar. Alman hatlarını yararak Kızılordu'nun büyük kısmıyla birleşmek için cesaretle çarpıştılar ve böylece, Moskova yönünde taarruzlarını sürdürecek durumda olan büyük düşman birliklerini geciktirmiş oldular. Cephe Komutanlığı ve Yüksek Karargâh, Alman birliklerini bombalatmak ve havadan yiyecek ve cephane atmak suretiyle kuşatılmış olan birliklere yardım ettiler. Bununla beraber insan gücü ve silâh darlığı o zaman, kuşatılmış birliklere daha çok yardımda bulunmaya olanak vermiyordu.

10 ile 12 Ekim günlerinde, kuşatılmış birliklerin ordu komutanlarına iki kez, düşman hakkında bazı bilgileri kapsayan ve Ondokuzuncu Ordu Komutanı Korgeneral M. F. Lukin'in komutası altında bir çıkış taarruzu yapılmasını emreden kodlanmış telsiz mesajları çekildi. Komutanlardan, tasarlanan çıkış harekâtı için birer plân sunmaları istendi. Fakat bu mesajlarımıza herhangi bir karşılık gelmedi. Bu mesajlar belki de iş işten geçtikten sonra ellerine ulaşmış olabilirdi. Kuşatılmış orduların emir ve komutaları tek elden sağlanamamış olmalı ki, birlikler sadece küçük gruplar hâlinde çıkış taarruzları yapabildiler.

Her şeye karşın, Vyazma dolaylarında kuşatılan kuvvetlerin gösterdikleri ısrarlı ve inatçı mücadele, en kritik günlerde düşmanın asıl kuvvetlerinin geciktirilmesine olanak sağlamıştır. Bu suretle biz Mozhaisk hattı boyunca savunmamızı örgütlendirmek için çok değerli olan zamanı kazanmış olduk. Kuşatılan kuv-

vetlerin kendilerini feda etmeleri boşa gitmemiştir. Ne var ki, onların kahramanca mücadelelerinin, başkentin savunmasında bu denli büyük bir katkıyı belirleyen tam öyküsü henüz yazılmamıştır.

13 Ekim'de kuvvetlerimiz düşman baskısı altında Kaluga'yı boşalttılar. Düşman o gün, Moskova yönünde büyük çevik birlikleri muharebeye soktuğundan tüm kesimlerde şiddetli çarpışmalar olmaya başladı. 15 Ekim günü cephe istihbaratı Turginovo bölgesinde 50, Lotoshino'da 100, Makarovo ve Karagatovo'da 100, Borovsk'ta 50 ve Borodino'da 40 tankın harekât yaptığını saptadı.

Moskova'nın mâruz kaldığı tehdidin artması karşısında Parti Merkez Komitesi ve Devlet Savunma Komitesi; Merkez Komitesi'yle hükümetin bazı bölümlerinin ve tüm kordiplomatiğin, devlete ait en değerli eşya ile birlikte boşaltılarak Kuybyşev'e taşınmasına karar verdi. Boşaltma işine 15-16 Ekim gecesi başlandı. Moskovalılar bu önlemleri tam bir anlayışla karşıladılar. Fakat, bir atasözünün de dediği gibi, her ailede «kara koyunlar» vardır. Bu durumda da korkaklar, ortalığı telâşa verenler ve yalnız kendi çıkarlarını düşünenler; artık teslim olmaktan başka çare kalmadığı biçiminde panik yaratan söylentileri ortalığa yayarak her yönde kaçışmaya başladılar. Devlet Savunma Komitesi, düşmanın geri atılması için kıtaları ve halkı seferber etmek ve 16 Ekim'de tahrikçi unsurlar tarafından başlatılan paniğin bir kez daha ortaya çıkmasını önlemek amacıyla 19 Ekim'den itibaren Moskova ve çevresi için -özel sıkıyönetim

önlemleri içeren- kuşatılmış kent durumu ilân etti (7).

Volokolamsk - Mozhaisk - Maloyaroslavets - Serpukhov hattı hâlâ zayıf kuvvetlerle tutulmaktaydı ve birkaç yerde düşman bu mevzie girmişti. Düşmanın bu mevzii Moskova yönünde yarmasını önlemek için, Cephe Askerî Konseyi Novo-Zavidovsky'de başlayan ve Klin, İstra baraj gölü, İstra kenti, Zhavoronki, Krasnaya Pakhra ve Serpukhov üzerinden Aleksin'e uzanan yeni bir savunma mevzii kurulmasına karar verdi.

Stalin'in Onayladığı Plân

Bu kararın önemi nedeniyle Batı Cephesi ordularının Mozhaisk hattından geri çekilmesine ait plânın tümünü buraya almak istiyorum. 19 Ekim'de Stalin tarafından onaylanan bu plân aşağıdaki hükümleri içeriyordu :

1. Düşman taarruzları Mozhaisk hattında durdurulamadığı takdirde Cephe Orduları düşman ilerlemesi karşısında artçı mukavemeti yaparak asıl kuvvetlerini, özellikle topçuyu Novo-Zavidovo, Klin, İstra baraj gölü, İstra, Zhavoronki, Karasnaya Pakhra, Serpukhov ve Aleksin'den geçen hat üzerine çekecekler-

---

(7) 17 Ekim'de Sovyet Genelkurmayı ve Yüksek Karargâh iki bölüme ayrıldı ve Moskova düştüğü takdirde görev yapmak üzere bir yedek karargâh kuruldu. Bu sıralarda Stalin'in bir süre için Moskova'yı terk ettiği söylenir. Ama Stalin, gerçekten Moskova'dan ayrılmış olsa bile, kuşatılmış kent hâlinin ilân edildiği 19 Ekim günü Moskova'ya dönmüş bulunuyordu.

H. E. S.

dir. Geri çekilme sırasında hava desteği sağlanacaktır.

2. Orduların yeni savunma mevziini işgal etmelerine değin, içinde çok sayıda tanksavar topları sınırlı hedefli karşı taarruzlar yapabilecek çevik kuvvetler bulunan güçlü artçılar, Kozlovo, Gologuzovo, Yelgozino, Novo-Petrovskoye, Kolyubakovo, Naro-Fominsk, Tarutino, Chernaya Gryaz ve Protva Nehri hattından geçen bir ara mevziinde düşmanı mümkün olduğu kadar geciktireceklerdir.

3. Onaltıncı ve Beşinci Ordular dışında kalan ordular, şimdiki ara hatları içinde geri çekileceklerdir. Onaltıncı ve Beşinci Ordular arasında yeni ara hat Zagorsk, İstra, Povarovo ve Tarkhanovo'dan geçen hattır ve anılan tüm yerler Onaltıncı Ordu'ya dahildir.

4. Orduların geri hizmet birlikleri, Beşinci ve Otuzüçüncü Ordular hariç, kendi ara hatları içinde geri çekilecek; bu iki ordunun geri birlikleri Moskova ve Moskova ulaştırma ağı merkezinin çevresinden dolaşarak geri çekileceklerdir. Beşinci Ordu'nun geri birlikleri Khimki ve Mytishchi'nin kuzeyini, Otuzüçüncü Ordu geri birlikleri ise Peredelkino ve Lyubertsy'nin güneyini izleyeceklerdir. Bir tek at arabası ya da kamyonun Moskova içinden ve Moskova ulaştırma ağı merkezinden geçmesine izin verilmeyecektir. Bu husus, Beşinci ve Otuzüçüncü Ordular tarafından zamanında ve çok sıkı trafik kontrolleri yapılmasını ve geri çekilme yollarının önceden plânlanmasını gerektirecektir. Yerinde kalması zorunlu olmayan geri birlikler daha önceden geri çekilmelidir.

5. Beşinci Ordu, İstra, Pavlovskaya Sloboda ve Zhavoronki'den geçen asıl savunma mevziini elde bulundurma olanağını yitirdiği takdirde bu ordu, Moskova çevresindeki tahkimli daire üzerine çekilmeyecek; sol kanatta bu çekilme Otuzüçüncü Ordu'nun Peredelkino ve Lyubertsy güneyindeki birlikleri üzerine yapılacak ve bu suretle bu birliklerin Moskova Müstahkem Mevkii'nin güney ve güneydoğusundan Puvkino bölgesine çekilerek burada Beşinci Ordu İhtiyatı'na alınmaları sağlanacaktır.

6. Buna göre Beşinci Ordu'nun ikmal işleri Puşkino demiryolu istasyonundan ve Otuzüçüncü Ordu'nun ikmali de Ramenskoye istasyonundan yapılacaktır. Onaltıncı, Kırküçüncü ve Kırkdokuzuncu Ordular kendi ara hatları içindeki ikmal indirime istasyonlarından yararlanacaklardır.

7. Geri çekilmenin plânlı bir biçimde yapılmasını sağlamak için Novo-Petrovskoye, Kubina, Naro-Fominsk ve Vorobyi yol kavşaklarında önceden, düşman tanklarının gerilerimize doğru dalmalarını önleyecek tanksavar savunması düzenleri alınacaktır. Geri çekilmeden önce orduların birer bölümleri yeni mevziin kilit kesimlerini, piyade birlikleriyle işgal etmeli; bu birliklerin beraberinde özellikle topçu ve muhabere müfrezeleri bulunmalıdır. Onaltıncı Ordu kesiminde, 126'ncı Piyade Tümeni'nin kalanı Mlin ve Troitskoye bölgelerinde mevzi işgal edecek; Beşinci Ordu kesiminde 110'uncu ya da 113'üncü Piyade Tümeni Davydkovo ve Krasnaya Pakhra bölgelerinde; Kırküçüncü Ordu bölgesinde 53'üncü Piyade

Tümeni Podolsk ve Lopasnya'nın batısında yerleştirilecektir.

8. Batı Cephesi Komutanlığı, geri çekilme sırasında, Orekhovo-Zuyevo ya da Likino-Dulevo bölgesinde yeni bir haberleşme merkezi ve cephe karargâhı kuruluncaya değin, çeşitli ordularla olan bağlantısını, Moskova'daki Halk Savunma Komiserliği (Savunma Bakanlığı) Haberleşme Merkezi aracılığıyla sürdürecektir.

KORG. JUKOV
(Batı Cephesi Komutanı)
BULKANİN
(Batı Cephesi As. Konsey Üyesi)
TÜMG. SOKOLOVSKİY
(Batı Cephesi Kurmay Bşk.)

19 Ekim 1941

Bu plân, «*ÇOK GİZLİ*» damgasıyla ordu komutanlarına gönderildi ve onlar da buna göre kendi plânlarını hazırladılar. Mozhaisk hattından geri çekilme Yüksek Komutanlıkça uygun görülmekle beraber; Batı Cephesi'nin kıtaları, mümkün olduğu kadar uzun bir süre düşmanı oyalamak ve Yüksek Komutanlık İhtiyatı'ndan verilen takviyelerin mevzie yerleştirilmeleri için zaman kazanmak ve daha gerideki savunma mevziini pekiştirmek için son derece şiddetli muharebeler vererek geri çekildiler.

Kıtalara Yapılan Çağırı

Batı Cephesi Askerî Konseyi, kıtalara aşağıdaki şu çağırıyı yaptı:

«Arkadaşlar! Devletimizin karşı karşıya bulunduğu bu son derece tehlikeli saatte her askerin kanı ve canı anayurdun malıdır. Yurdumuz her birinizden azamî çaba, cesaret, kahramanlık ve metanet göstermenizi istemektedir. Yurdumuz bizi, faşist sürülerinin sevgili Moskovamıza girmesini engellemek için onların karşısında yıkılmaz bir duvar gibi durmaya çağırmaktadır. Şimdi sizden istediğimiz, bu ana kadar göstermiş olduğunuzdan çok daha büyük ölçüde uyanıklık, çelik gibi bir disiplin, örgütlenme, kararlı hareket, bükülmez bir zafer arzusu ve kendini her an feda etmeye hazır olmaktır.»

Birçok kitapta ve tarih yazılarında ayrıntılarıyla anlatıldığı için, askerî harekâtın gelişimini burada yeniden izlemeye gerek olduğunu sanmıyorum. Ekim ayındaki savunma harekâtının sonucu iyi bilinmektedir. Bu, kanlı çarpışmalar ayı süresince Alman kuvvetleri 230-250 km. ilerlediler. Ama Hitler'in Moskova'yı ele geçirme plânı da suya düştü. Düşman kuvvetleri yorulmuş ve vurucu birlikleri kapasitelerinin dışında kulanılma sonucu güçlerini yitirmişlerdi. Giderek kuvvetini yitiren Alman genel taarruzu nihayet Ekim sonunda Turginovo, Volokolamsk, Dorokhovo, Naro-Fominsk, Serpukhov'un batısı ve Aleksin'den geçen bir hat üzerinde durdu.

Kalinin Cephesi kıtaları, bölgelerindeki durumu düzeltmişlerdi. Batı Cephesi'nin çok büyük bir bölgeyi kapsaması dolayısıyla Yüksek Karargâh 17 Ekim'de Yirmiikinci, Yirmidokuzuncu, Otuzuncu Orduları General Konyev'in komutasında ve Kolordu Komiseri D. S. Leonov, Askerî Konsey Üyesi ve Tuğgeneral

İ. İ. İvanov Kurmay Başkanı olmak üzere, yeni bir Kalinin Cephesi hâlinde birleştirmeye karar vermiş bulunuyordu. 30 Ekim gününe kadar kuvvetlerini Aleksin, Tula, Yefremov ve Tim'den geçen bir hat boyunca çekmiş olan Bryansk Cephesi, düşmanın Tula'yı ele geçirme ve Voronej'e doğru ilerleme plânını boşa çıkardı.

1941 Ekimi'nde Moskova'nın savunulmasında sivrilen tüm kahramanların yalnız adlarını bile burada saymamıza olanak yoktur. Sadece tek tek askerler değil, tüm birlikler yurt adına gösterdikleri büyük başarılarla askerî onur kazanmışlardır. Bu tür birlikler cephenin herhangi bir kesiminde bulunabilir. Volokolamsk kesiminde korugan birlikleri inatçı bir savunma çıkarmış, özellikle Tuğgeneral Panfilov komutasındaki 316'ncı Piyade Tümeni öteki birlikler arasında sivrilmiştir. Bu tümen, daha sonra 8'inci Muhafız Tümeni adını almıştır. Yine bu kesimde Albay S. İ. Mladentsev komutasındaki bir askerî okul alayı, üç tanksavar topçu alayının desteğinde kahramanca savaşmıştır.

Onaltıncı Ordu kuruluşuna girmiş olan M. Ye. Katukov'un zırhlı tugayı eşine az rastlanır bir cesaret örneği göstermiştir. Ekim ayında Orel ve Mtensk'teki kahramanca çarpışmaları karşılığında, o zamanki adı 4'üncü Tank Tugayı olan bu birliğe 1'inci Muhafız Tank Tugayı olarak adlandırılma onuru ve komutanına da Lenin Nişanı verilmiş, aynı zamanda Zırhlı Birlikler Tuğgeneralliği'ne yükseltilmiştir. Bu tankçılar, Kasım ayındaki başarılarıyla ünlerini daha da yücelttiler. Volokolamsk kesiminde beş gün süren savunma muharebele-

rinde otuzdan fazla düşman tankını pusuya düşürüp yok ettiler.

Mozhaisk kesimindeki en iyi birliklerden biri de Albay Polosukhin komutasındaki 32'nci Piyade Tümeni'ydi. Napoléon'un seferinden hemen hemen 130 yıl sonra bu tümen, bir kez daha Rus askerî ün ve onurunun ölmez bir anıtı hâline gelmiş olan kutsal savaş alanı, Borodino muharebe meydanında düşmana karşı dövüşmüş oluyordu. Tümen bu eski ün ve onuru azaltacak bir şey yapmamış, tersine daha parlak başarılar eklemiştir.

Maloyaroslavets'e uzanan yaklaşma istikametleri üzerinde 312'nci Piyade Tümeni'yle Podolsk Piyade ve Topçu Okulları öğrencileri tarafından kahramanca bir mücadele ortaya konulmuştur. Medyn bölgesi, daha önce andığım Albay Troytsky'nin tankçıları tarafından son erine kadar savunulmuştur. Eski Brovsk kentinin çevresinde, 110'uncu Piyade ve 151'inci Motorlu Piyade Tümenleri'nin er ve subayları alay sancaklarına onur katmışlardır. 127'nci Tank Taburu'nun erleri, düşmanın geri püskürtülmesinde bu tümenle omuz omuza çarpışmışlardır.

Tula Halkı da Savaşıyor

Bu zor günlerin öyküsü içinde yer alan parlak olaylar Tula kentinin kahraman savunucuları tarafından yazdırılmıştır. Ne yazık ki, Sovyet harp tarihlerinde gereğince ele alınmamıştır. Ama buna karşın Tula savunmasının Moskova Meydan Muharebesi'ndeki rolünü abartmak oldukça zordur. Kent, silâhlı işçi müfrezeleri ve Tula üzerine çekilen Ellin-

ci Ordu birlikleri tarafından savunulmuştur. Komutan olarak A. P. Gorşkov ve Politik Komiser G. A. Ageyev'in yönetimindeki Tula İşçi Alayı tarafından özellikle büyük bir metanet ve cesaret örneği gösterilmiştir. Bu alay, ağır kayıplar vermek pahasına da olsa düşmanın kente girmesine izin vermemiştir. Tula işçileri, düşmanın kenti tamamen kuşatmasına rağmen de sinirlerine hâkim olmuş, kendilerini kaybetmemişlerdir. Ellinci Ordu kıtalarıyla birlikte işçiler, üstün düzeyde bir örgütlenme, metanet ve cesaret göstermek suretiyle sonuna dek muharebeyi sürdürmüşler ve düşmanı gerçekten durdurmuşlardır.

10 Kasım 1941 gününe dek Tula, Bryansk Cephesi'nin bir bölümüydü. Alman kuvvetleri Orel'i ele geçirdikten sonra Tula yönünde ilerlemeye devam ettiler. Bu sırada Tula'da, Ellinci Ordu'nun geri hizmet birlikleri dışında, kenti savunabilecek kuvvet yoktu. Ekim'in ikinci yarısında, ağır kayıplara uğramış üç piyade tümeni Tula bölgesine geri çekilmişlerdi. Bu tümenlerin mevcutları 500 ile 1.500 arasında değişiyordu. Bir topçu alayının elinde ancak dört top kalmış bulunuyordu. Epeyce yorulmuş olan bu birliklerin yeni donatıma gereksinimleri vardı. Fakat geri depolarda bunların hiçbiri yoktu. Tula işçileri kentteki parti kuruluşlarının önderliği altında gece gündüz demeden çalışarak üniforma diktiler; donatımı ve silâhları onararak bu birlikleri dövüşebilecek duruma getirdiler.

Bölge Parti Sekreteri Vasiliy Gavriloviç Javoronkov yönetimindeki Tula Savunma Komitesi kısa bir sürede altıyüz mevcutlu bir iş-

çi alayını kurup silâhlandırmayı başardı. Bu alay, Ellinci Ordu kıtalarıyla birlikte Kosoya-Gora banliyö bölgesinde, kente uzanan yaklaşma istikametlerini kapayan mevziler işgal etti. Tula kesiminin komutanı General V. S. Popov bir uçaksavar alayını tanksavar savunması görevinde kullandı.

Guderian'ın Tank Taarruzu

Tula, 30 Ekim'de Guderian'ın tank ordusunun bir taarruzunu püskürttü. Guderian, —Orel'de yaptığı gibi— Tula'dan geçip Moskova'nın güneyinden dolaşarak ileri doğru hızla ilerleyebileceğini sanıyordu. Ancak, kentin işçi alayı dahil olmak üzere, Tula kesiminin birlikleri düşman tanklarını bomba ve benzin dolu şişelerle ateşe vermek suretiyle düşmana karşı kahramanca dövüştüler. Ellinci Ordu, Batı Cephesi emrine verildikten sonra cephe, gerek insan gücü ve gerekse silâh bakımından büyük ölçüde takviye edilmiş bulunuyordu.

Tula'yı almak ve böylece Moskova'ya güneyden uzanan yolu açmak için gösterdiği tüm çabalara karşın düşman Kasım ayında bu sonucu alamadı. Kent, düşmana karşı, mermi işlemez bir kale gibi direnmeyi başardı. Tula, Alman kuvvetlerinin sağ kanadını kendi üzerine çekmeye yerinde mıhlamaya muvaffak oldu. Düşman, Tula'nın çevresinden dolanmaya karar verdiği zaman Guderian'ın ordusu, kuvvetlerini parçalama ve böylece taktik kuvvet çoğunluğunun sağladığı harekât etkinliğini yitirme durumuna düştü. İşte bu nedenledir ki, Tula halkı Moskova'nın savunulmasın-

da böylesine olağanüstü bir rol oynamış bulunmaktadır.

Eskiden beri silâh yapımcılarının kenti olan Tula, askerlerimizle beraber dövüşen ya da her tür yardımı yapan halkının dayanışması ve fedakârlığı ile başkentin, düşürülmesi olanaksız bir ileri karakolu oldu. Moskova'ya verilen «*Kahraman Kent*» adı ve onuruna Tula ve halkının da lâyık olduğunu söylersem büyük bir hatâ yapmış olacağımı sanmam.

Burada kahramanca başarılardan söz ettiğimiz zaman, açıkça bilinmelidir ki; aklımızdan geçirdiğimiz kişiler sadece askerlerimiz, komutanlarımız ve politik komiserlerimiz değildir. Gerçekten Ekim ayında cereyan eden ve onları izleyen muharebelerde elde edilen başarılar, tüm ulusun elbirliğiyle desteklediği Sovyet kıtalarıyla Moskova kenti ve bölge halkının ortak çabaları sayesinde mümkün olmuştur.

Moskova kendi ve bölgesinin parti kuruluşlarının işçileri, başkentin düşmana karşı savunulmasında, bir cesaret örneği diyebileceğimiz geniş kapsamlı eylemlerde bulunmuşlardır. Parti Merkez Komitesi, aynı zamanda kent ve bölge parti kuruluşlarının ateşli çağrıları her Moskovalı'nın ve tüm Sovyet halkının kalplerinde derin bir tepki uyandırmıştır. Moskovalı işçiler, düşmanın başkente girmesine razı olmaktansa, son kişiye kadar ölmeye ant içmişlerdi. Bu antlarını da onurla korudular.

Moskovalı İşçiler ve Kadınlar

Ekim ve Kasım ayında Moskovalı işçiler,

cepheye, gönüllülerden kurulu beş tümen gönderdiler. Böylece onların, savaşın başından beri toplam katkısı onyedi tümene çıkmış oluyordu. Bu halk milis tümenlerine ek olarak Moskovalılar yüzlerce savaş timi ve tank avlama müfrezesi kurdular ve silâhlandırdılar. Başkentteki parti eylemcileri 13 Ekim'de kentin her ilçesinde işçi taburları kurulmasına karar verdiler. Böylece birkaç gün içinde Moskova, çoğu parti üyesi ya da Genç Komünistler Birliği üyesi olmak üzere toplam 12.000 kişilik 25 bölük ve tabur çıkardı. Buna ek olarak 100.000 işçi boş zamanlarında askerlik eğitimi gördü ve daha sonra askerî birliklere katıldı. Yaklaşık 17.000 kadın ve kız, hemşire ve hastabakıcı olarak yetiştirildi.

Barış zamanı vasıfsız işçi, mühendis, teknisyen, bilgin ya da sanatkâr olanların askerî bilgileri kuşkusuz çok azdı. Çünkü askerlik onlar için yeni bir şeydi ve savaşa girmiş olmalarına rağmen hâlâ öğrenmeleri gereken pek çok şey vardı. Buna karşılık tümü de üstün bir yurtseverlik, eninde sonunda zafere ulaşacaklarına dair sarsılmaz bir güven ve azimle bezenmişlerdi. Bu gönüllü birliklerin belirli bir tecrübe kazandıktan sonra olağanüstü nitelikte savaşçı kuvvetler hâline gelmeleri rastlantı sonucu değildir. Moskovalılar, birçok özel keşif ve kayakçı birliğinin çekirdeğini teşkil etmiş ve gerilla grupları içinde savaşmışlardır.

Kentin savunması için gerekli olan müstahkem mevzileri çıplak elleriyle yapan başkent halkının katkılarını unutmayınız. Moskova ve Oblastı'nın, çoğu kadın olan yarım milyondan

fazla halkı, kente açılan yaklaşma istikametleri üzerinde tahkimat yaptılar.

Savaşın başından beri Hitler'in generalleri ve burjuva tarihçiler tarafından Rusya'nın çamurundan, çok şiddetli soğuğundan ve geçilmez yollarından sık sık söz edilmiştir. Bu iddialar şimdiye değin yeterince çürütülmüştür. Fakat ben yine de okuyucuya bir kez daha Kurt Tippelkirsch'ın «İkinci Dünya Savaşı'nın Tarihi» adlı kitabında bu konuda yazdıklarını hatırlatmak isterim: «Çamurun çizmelere, hayvanların ayaklarına, at arabalarının ve motorlu araçların tekerleklerine yapıştığı çamurlu yollarda hareket etmek olanaksız hâle gelmişti... Böylece genel taarruz yavaşlayarak durdu.»

Almanlar'ın Çürük İddiaları

Acaba bu sözler, Nazi generallerinin pürüzsüz ve iyi düzenlenmiş yollar üzerinde alabildiğine Moskova'ya ve daha da ötesine akıp gitmeyi tasavvur ettiklerini mi anlatmaktadır? Eğer hâl böyleyse, onlara ve Tippelkirsch'e göre, çamur yüzünden Moskova yolları üzerinde duran Alman kuvvetlerine acımak gerekir. Ben o günlerde, ağır işlere alışık olmayan ve kentteki apartmanlarından hafif giyimli olarak ayrılmış bulunan binlerce ve binlerce Moskovalı kadının bu geçilmez yollarda çalıştıklarını; o çamurda tank hendekleri ve piyade engelleri kurduklarını ve kum torbaları taşıdıklarını gördüm. Çamur onların çizmelerine de içinde toprak taşıdıkları el arabalarına da yapışmıştı ve kadın ellerinin alışık olmadığı küreklerin ağırlığını da inanılmaz derecede ar-

tırmaktaydı. Bu kıyaslamayı uzatmakta herhangi bir yarar Yalnız, Moskova önündeki yenilgilerinin gerçek nedenlerini saklamak için çamurdan medet umanlara şunu söyleyebilirim: 1941 yılının Ekim ayında yollar gerçekten ve o da kısa bir süre için geçilmez duruma düşmüştü. Ancak, Kasım başlarında hava soğumuş, kar yağışı başlamış ve gerek arazi ve gerekse yollar geçilebilir bir duruma gelmiştir. Alman genel taarruzunun yapıldığı Kasım günlerinde hava sıcaklığı —7° ile —9° arasındaydı. Bu koşullar altında çamur olmayacağını açıkça biliriz.

Bu soğuklarda bile Moskovalılar, canlarını feda edercesine tahkimat işlerinde çalışıyorlardı. Moskova savunma bölgesinin dış çevre tahkimâtının yapımı 25 Kasım'da tamamlandı. Çoğu kadın olmak üzere 100.000'den fazla Moskovalı bu işte çalıştı ve 1.428 topçu mevzii, 160 km. uzunluğunda tank hendeği, 120 km. uzunluğunda üç sıralı tel örgü engeli ve çok sayıda başka engeller yaptı. Bununla birlikte onların, düşmana karşı ortak zaferimizde katkıları bu kadarla bitmemektedir. Başkentlerinin savunulmasında çalışan insanların canlarını esirgememeleri, kıtadaki askerlerin savaş azimleri üzerinde de çok büyük manevî etki yapmış, güçlerini pekleştirmiştir.

Başkentin hemen tüm fabrikalarında ve tahliye edilen fabrikaların boş kalan yerlerinde çalışan Moskovalılar'ın cephe için silâh ve cephe üretme çabaları hakında her gün raporlar alıyorduk. Böylece savunma üretimi yalnız büyük fabrikalarda değil, aynı zamanda bölgesel sanatlar endüstrisi ve üretim koo-

peratiflerinde de yoluna konulmuş oluyordu.

Gece gündüz demeden başkentin damlarında görev yapan binlerce hava gözcüsünü de unutmamalıyız. Yüzlerce kadın ve kız, hastane gönüllüsü olarak çalışıyor, yaralı askerlerin çevresinde sevgi ve ihtimamla dolaşarak onların sağlıklarına kavuşmalarında ellerinden geleni esirgemiyorlardı. Daha sonra da Moskovalılar'dan ve tüm ülke halkından cepheye gelen mektuplar, telgraflar ve kolilerin doğurduğu mutluluğu saymak gerekir. Moskova Meydan Muharebesi süresince askerlere 450.000 koli ve 700.000 parça giyim eşyası gelmiş ve bunlar arasında, cephemize Mareşal Choibalsan başkanlığında bir delegasyon göndermiş bulunan kardeş Moğolistan Halk Cumhuriyeti kadar uzak yerlerden gelenler de vardı.

Partinin çabaları sayesinde cephe ve cephe gerisi bölünmez bir bütün hâlinde birbirine kaynaşmıştı. Bu nokta Moskova'daki zaferimizin temel faktörüydü. Önümüzde daha nice zor dönemler vardı. Düşmanın Ekim genel taarruzu başarısızlığa uğramakla beraber cephedeki durum son derece ciddî olmakta devam ediyordu. Ama Sovyet askerlerinin savaşma azmi ve düşmanı yenilgiye uğratacaklarına olan inançları aslâ sarsılmamıştı.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

Kasım Ayı'nda Beliren Tehdit

1 Kasım'da Yüksek Karargâh'a çağrıldım. Stalin bana :

— «Ekim İhtilâli yıldönümüne rastlayan 7 Kasım günü resmi geçit ve toplantı töreni yapmak istiyoruz. Siz bu hususta ne düşünüyorsunuz? Acaba cephedeki durum, Moskova'da bu şenlikleri yapmamıza olanak verir mi?» Diye sordu.

Düşmanın, önümüzdeki birkaç gün içinde büyük bir taarruza girişecek durumda olmadığını bildirdim. Çünkü düşman, Ekim muharebelerinde ağır kayıplara uğramış ve şimdi de kıtalarına çekidüzen vermek ve yeniden gruplandırmakla meşguldü. Bununla birlikte düşman hava kuvvetlerinin bu dönemde de faaliyet göstermesi beklenebilirdi.

7 Kasım Töreni

Yakın cephelerden ilâve av filoları kaydırılmak suretiyle başkentin hava savunmasının takviyesine karar verildi. Geleneksel Kızıl Meydan geçit töreni yapıldı ve her şey yolunda gitti. Askerî birlikler Lenin'in mozolesi önünden geçtikten sonra doğruca cephe yönünde yürüyüşlerini sürdürdüler. Bu Kasım töreni, içerde ve dışarda büyük politik önem kazanan bir olay oldu.

Düşmanın Moskova yönünden yeni bir taarruzu beklendiğinden Sovyet Yüksek Komutan-

lığı bu taarruzu bir daha tekrarlanmayacak biçimde kırmak için mümkün olan her önlemi aldı. Kasım ayının ilk yarısında Batı Cephesi'nin kıtları yeniden gruplanma ve mevzileri pekiştirme işlerini sürdürdü. 10 Kasım saat 16.00'da Elinci Ordu ve Tula'nın tüm savunma sorumluluğu Yüksek Karargâh'tan alınarak Batı Cephesi'ne verildi; Bryansk Cephesi lâğvedildi. Bu cephenin Üçüncü ve Onüçüncü Orduları Güneybatı Cephesi emrine verildi. Tula'nın savunma sorumluluğunun ve Ellinci Ordu'nun cephemize verilmesi, savunma hatlarımızın önemli ölçüde uzamasına yol açtı. Üstelik emrimize verilen ordu da zayıf bir durumdaydı. Fakat Yüksek Karargâh ihtiyatından takviyeler, tank, silâh, cephane, muhabere donatımı ve yiyecek maddeleri almaya devam ediyorduk. Levazımcılarımız büyük miktarlarda kürklü kaput, keçe çizme, kışlık iç çamaşırı, pamuklu yelek ve kürk başlık aldılar. Kasım ortalarında askerlerimize kışlık giyim eşyası dağıtılmış ve böylece, bölge halkının elinden aldıkları giyim eşyasına sarınarak ısınmaya çalışan düşman kıtalarına oranla çok daha rahat bir duruma girmiş bulunuyorlardı. Birçok Nazi askerinin ayaklarına, hareketlerini büyük ölçüde kısıtlayan büyük hasır galoşlar giydikleri görülüyordu. Fakat bütün bunlara karşın eldeki raporlar düşman kuvvetlerinin yeniden gruplanma işini tamamlamakta olduğunu ve kısa bir zamanda taarruza başlamasının beklenmesi gerektiğini gösteriyordu.

Yüksek Komutanlık ihtiyatından verilen yeni piyade ve tank birlikleri en hassas durumda bulunan ve esas itibariyle düşmanın asıl

tank taarruzlarını beklediğimiz Volokolamsk, Klin, İstira kesimlerinde toplandı. Onaltıncı Ordu, Volokolamsk-İstra kesimindeki 17, 18, 20, 24 ve 44'üncü Süvari Tümenleri'yle takviye edildi. Ayrıca, Almanlar'ın İkinci Zırhlı Orduları'yla taarruz etmelerinin beklendiği Tula ve Serpukhov'a da ek kuvvetler gönderildi. 9 Kasım'da cephemizin bu sol kanadı Korgeneral P. A. Belov'un Süvari Kolordusu ve 415'inci Piyade, 112'nci Tank Tümenleri ve 33'üncü Tank Tugayı ile takviye edildi. Batı Cephesi'nin önemli takviyeler alması ve Kasım ortalarında elinde altı ordu bulunmasına rağmen cephe genişliğinin 600 km.'yi bulması yüzünden özellikle merkez kesiminde derinlikte bulundurulabilen kuvvetler yeterli değildi. Bu nedenle kanatlarımızdaki en hassas kesimleri en iyi bir biçimde savunma ihtiyaç hâlinde gerekli manevraları yapmak üzere bir miktar kuvveti ihtiyatta tutmaya çalıştık. Fakat 13 Kasım'da Yüksek Komutan'dan gelen bir direktif, plânlarımızda önemli değişiklikler yapılmasını gerekirtirdi. Stalin beni telefonla aradı :

— «Sana göre düşman ne yapabilir? Bu husustaki düşüncen nedir?» Diye sordu.

— «Vurucu grupları hazırlıklarını tamamlamak üzeredir ve büyük bir olasılıkla yakın bir zamanda taarruza başlayacaktır.» Karşılığını verdim.

— «Asıl taarruz nerede olabilir?»

— «Volokolamsk ve Novo-Petrovskoye üzerinde Klin ve İstra yönünde yapılacağını sanıyorum. Guderian'ın ordusu, muhtemelen Tula'nın çevresinden dolaşarak Venev ve Kaşira

yönlerinde taarruzlarını sürdürmeye çalışacaktır.»

Stalin :

— «Şapoşnikov ve ben düşmanın taarruzunu, bir karşı taarruz ile kırmamız gerektiğini düşünüyoruz. Bu karşı taarruzlardan biri kuzeyde Volokolamsk üzerinden; ötekiyse Serpukhov'dan Alman Dördüncü Ordusu'nun yanına doğru yapılmalıdır. Bu iki bölge, Moskova yönünde yapılacak taarruz için büyük kuvvetlerin toplanmakta olduğu yerler olarak görülüyor.»

— «Bu karşı taarruzlar için hangi kuvvetleri kullanabileceğimiz düşünülüyor?» Diye sordum ve: «Çünkü cephenin elinde bu amaçla kullanılabilecek kuvvet yoktur. Elimizde ancak şimdi işgal ettiğimiz mevzileri savunulabilecek kadar kuvvet var,» sözlerini ekledim. O zaman Stalin :

— «Volokolamsk bölgesinde, Rokosovskiy'in ordusunun sağ kanat birliklerini, yâni 58'inci Tank Tümeni, bir iki süvari tümeni ve Dovator'un Süvari Kolordusu'nu kullanabilirsiniz. Serpukhov'da ise, Belov'un Süvari Kolordusu'nu, Getman'ın Tank Tümeni'ni ve Kırkıncı Ordu'nun bazı unsurlarını kullanın.» Dedi.

— «Bunu yapamayız. Cephemizin son ihtiyatlarını, sonucunun neye varacağı bilinmeyen karşı taarruzlarda harcayamayız. Aksi takdirde düşman vurucu kuvvetleriyle taarruza geçtiği zaman, elimizde takviye kuvveti bulunmayacaktır.» Karşılığını verdim.

Stalin :

— «Elinizde tam altı ordu var. Bunun da

çok az bir kuvvet olduğunu bana söylemeyin,» dedi.

Batı Cephesi'nin savunma mevziinin çok uzun olduğunu, bu uzunluğun 600 km.'yi geçtiğini ve özelikle merkez kesimin derinliklerinde çok az ihtiyatımızın bulunduğunu, ileri sürdüm. Fakat Stalin kararında ısrarlıydı ve:

— «Karşı taarruz yapılmasına karar verilmiş olduğunu kabul edin ve en geç yarın akşama kadar plânınızı gönderin!» Dedi.

Elimizdeki yegâne ihtiyatları şimdi karşı taarruz için kullanmamızın hatâlı bir hareket olduğunda direndim ve Volokolamsk'ın kuzeyindeki arazinin uygun durumda bulunmadığını belirttim. Ne var ki Stalin telefonu çoktan kapatmıştı.

Bu konuşma canımı sıkmıştı. Nedeni, sadece Başkan'ın benim düşüncelerimi dikkate almaması değildi. Askerlerimizin, kanlarının son damlasına kadar savunmaya ant içtikleri Moskova çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıyaydı ve bu yetmiyormuş gibi şimdi de, son ihtiyatlarımızı, sonucunun ne olacağı kestirilemeyen karşı taarruzlarda harcamamız emrediliyordu. Bu ihtiyatlar elimizden çıktıktan sonra savunma mevzilerimizde belirecek zayıf kesimleri takviye olanağımız bulunmayacaktı (8).

---

(8) General Belov bu olayı tamamen başka bir biçimde anlatmaktadır. Ona göre, Jukov; 9 Kasım günü, yâni Belov'un Süvari Birliği'nin Batı Cephesi emrine girdiği gün, onu kendi karargâhına çağırmış ve Serpukhov bölgesinde bir karşı taarruz yapılacağını ve bu taarruzda Belov Grubu'nun Kırkdokuzuncu Ordu ile birlikte harekâta katılacağını söylemişti. Belov'a, araziyi dahi incelemeden plânını derhal hazırlaması emredilmişti. Bir gün sonra Jukov, Be-

Onbeş dakika sonra Bulganin çalışma odama geldi ve :

— «Biraz önce ben de payımı aldım.» Dedi.

— «Ne demek istiyorsunuz?» Diye sordum.

— «Stalin, 'siz ve Jukov galiba kendinizi bir şey sanıyorsunuz. Ama sizlerin de hakkından gelmenin yolunu bulacağız' dedi ve karşı taarruzla ilgili çalışmalara derhal başlamamızı emretti,» cevabını verdi.

— «Öyleyse oturunuz. Sokolovskiy'i (Kurmay Başkanı) çağıralım ve Rokosovskiy ile Zakharkin'i (Onaltıncı ve Kırkdokuzuncu Ordular'ın komutanları) uyaralım.»

İki saat sonra Cephe Karargâhı; Rokosovskiy, Zakharkin ve öteki komutanlara, karşı taarruz emrini göndermiş ve alınan önlemler hakkında Yüksek Karargâh'a bilgi vermiş bulunuyordu.

Esas itibariyle süvariler tarafından icra edilen bu karşı taarruz, ciddî sonuçlar doğurmadı. Çünkü düşmanın vurucu kuvvetlerini etkileyecek kadar güçlü değildi. Bunun yanı sıra,

---

lov'un plânını tasvip etmiş ve 11 Kasım'da onu da Stalin'i görmek üzere beraberinde Moskova'ya götürmüştü. Belov, 1933'ten beri Stalin'i görmemişti. Bu karşılaşmalarında onu yirmi yıl yaşlanmış bulmuştu. Stalin'in gözleri, kurnaz bir insanın gözleri; sesi ise, güvenini yitirmiş bir insanın sesiydi. Jukov, Stalin'le onun tepesinden bakarcasına konuşuyordu. Belov, işin başında Stalin'den çok Jukov'un bulunduğu kanaatine varmıştı. Stalin, tüm söylenenleri uygun görmüş gibi davranıyor, ancak arada sırada yüzünde bir hayret ifadesi okunuyordu. Jukov taarruz plânlarını sunmuş ve Stalin de yalnız bir değişiklikle, o da taarruza bir gün geç başlaması şartıyla bu plânları kabul etmişti. (P. A. Belov, «Za Nami Moskva» s. 40-43, 1963.

H. E. S.

karşı taarruz yapan kuvvetler, hatırı sayılır derecede kayıp verdiği gibi, üstelik en kritik anda kendilerine en çok ihtiyaç duyulan yerlerde bulunamadılar.

Tahminlerim Doğru Çıktı

Düşman, karşı taarruzlarımızı geri püskürttükten iki gün sonra, yâni 15 Kasım günü. Kalinin ve Batı Cepheleri arasındaki ara hat istikametinde genel taarruza geçti. Serpukhov kesimindeki taarruzumuza gelince; düşmanı, Varşova şosesi üzerinden yapacağı taarruzda kullanılacak ihtiyatlarını şimdiden kullanmak zorunda bırakmasına rağmen, bu taarruzumuz da amacına ulaşamadı. Ayrıca Guderian'ın ordusu, Tula'nın yanından dolaşarak Kaşira yönünde ilerlemeye başlayınca bu kesimde ciddî bir durum hasıl olduğu gibi; Belov'un Süvari Kolordusu ile Getman'ın Tank Tümeni'ni düşmandan sıyırıp almak ve Kaşira bölgesine intikal ettirmek de çok güç oldu.

Alman Komutanlığı, Moskova yönünde yapılacak genel taarruzun ikinci aşaması için ileriye yeni kuvvetler sürmüş ve 15 Kasım'da Batı Cephesi'nin karşısına 31 piyade, 13 tank, 7'si motorlu olmak üzere 51 tümen çıkarmış bulunuyordu. Bu tümenlerin her biri asker, tank, top ve diğer donatımlar bakımından tam mevcutluydular. Volokolamsk-Klin ve İstra kesimlerinde düşman, 1.940 top ve güçlü bir hava grubuyla desteklenen 7 zırhlı tümen, 3 motorlu tümen ve 3 piyade tümeninden meydana gelen 3'üncü ve 4'üncü Tank Grupları'nı dar bir bölgede toplamıştı. Tula-Kaşira kesiminde düşmanın vurucu kuvvetlerini İkinci

Zırhlı Ordu (4 tank tümeni, 3 motorlu tümen, 5 piyade tümeni ve Büyük Almanya «Gross-Deutschland» SS Motorlu Piyade Alayı) teşkil ediyordu. Zvenigorod, Kubinka, Naro-Fominsk, Podolsk ve Serpukhov kesimleri karşısında 18 piyade tümeni, 2 zırhlı tümen, 1 motorlu tümen ve 1 güvenlik kıtaları tümeninden kurulu Alman Dördüncü Ordusu bulunuyordu. Bu orduya, Batı Cephesi'nin savunma kuvvetlerini yerinde tutmak, onları yıprattıktan sonra cephenin ortasından Moskova yönünde taarruza geçmek emri verilmişti.

Almanlar'ın Moskova Taarruzu

«*Tayfun*» adı verilen bu Alman harekât plânı uyarınca Moskova yönünde girişilen genel taarruzun ikinci aşaması, 15 Kasım'da Moskova Denizi (*) güneyinde oldukça zayıf durumda bulunan Kalinin Cephesi'nin Otuzuncu Ordusu'nun sağ kanadına yöneltilen bir taarruzla başladı. Düşman aynı zamanda, Batı Cephesi'nin Shosha Nehri güneyindeki kesiminin kıtalarına, yâni Onaltıncı Ordu'nun sağ kanadında bulunan kıtalarımıza da taarruz ediyordu. Teryayeva Sloboda dolaylarında Onaltıncı Ordu'ya karşı ikinci derecede bir taarruz başladı.

Almanlar, Otuzuncu Ordu'nun 56 hafif tan-

(*) **Çevirenin Notu :** Moskova civarında Volga Nehri üzerine yapılan bir barajın meydana getirdiği 320 kilometre kare alanındaki Volga Baraj Gölü'nün adıdır. Moskova'ya, Beş Denizin Limanı (Beyaz Deniz, Baltık, Karadeniz, Azak Denizi, Hazar Denizi) adının verilmesine neden olan bu göl, söz konusu denizleri birbirlerine bağlayan geniş bir kanal sisteminin merkezidir.

kına karşı 300'ü aşkın tank çıkarınca bu ordunun savunması çöktü. 16 Kasım sabahı düşman, taarruzunu Klin yönünde sürdürmeye başladı. Bu kesimde elimizde ihtiyat kalmamıştı. Çünkü Yüksek Karargâh bunların Volokolamsk kesiminde karşı taarruz yapmalarını emretmişti. Bu kuvvetler hâlâ orada düşmanla çarpışmaktaydı. Almanlar aynı gün Volokolamsk'ta da taarruza geçtiler. İstra yönünde ilerlemeye başlayan iki zırhlı tümen ve iki piyade tümeniyle kuvvetlerimiz arasında şiddetli bir muharebe başladı. Bu muharebedeki başarılarıyla sivrilen Sovyet kuvvetleri arasında 316'ncı, 78'inci ve 18'inci Piyade Tümenleri'yle 1'inci Muhafız Tümeni; 23'üncü, 27'nci ve 28'inci Bağımsız Tank Tugayları ve Tuğgeneral L. M. Dovator'un Süvari Grubu sayılabilir. Düşman, İstra yönünde giriştiği tank harekâtında, o kesimde bulunan 150 hafif tankımıza karşı 400'den fazla orta ağırlıkta tank kullanmıştır.

17 Kasım saat 17.00'de Yüksek Komutanlık, Otuzuncu Ordu'nun Kalinin Cephesi'nden alınarak Batı Cephesi'ne verilmesini emretti. Bu, Batı Cephesi'nin savunma mevziinin ta Moskova Denizi'ne kadar uzatılması demek oluyordu. Yüksek Karargâh aynı zamanda, Tuğgeneral V. A. Komenko'yu Otuzuncu Ordu Komutanlığı'ndan alarak yerine General Lelyuşenko'yu getirdi (9).

---

(9) General Leylyuşenko, Komenko'nun görevinden alınarak tutuklanmasından, bir polis generali ve Stalin'in kafadarlarından olan Mekhlis'i suçlamaktadır. Mekhlis, bu türden birçok olayın sorumlusu sayılmıştır. (D. D. Lelyuşenko'nun «Zarya Pobedy» adlı kitabı, S. 88, 1966)

H. E. S.

Kasım'ın 16'sından 18'ine kadar süren muharebe, bizler için zor bir deneme oldu. Düşman, zırhlı birlilkerinin teşkil ettiği kamalarla mevzilerimizi Moskova yönünde yarmak için, verdiği kayıplara aldırmadan taarruzlarını sürdürüyordu. Fakat önceden hazırlanmış topçu ve tanksavar mevzileri ve iyi koordine edilen harekât ile birlikte sürdürdüğümüz savunma düşmanın tüm plânlarını suya düşürdü. Binlerce düşman ölüsü muharebe meydanını doldurmuş; ama buna karşın hiçbir noktada mevzilerimizi yaramamıştı. Onaltıncı Ordu, ağır ağır ve düzenli bir biçimde daha geride önceden hazırlanmış olan topçu mevzileri üzerine çekiliyor ve birlikleri orada savunmaya devam ediyor, şiddetli saldırıları püskürtüyor ve düşmana giderek artan kayıplar verdiriyordu (10).

---

(10) Aslında Onaltıncı Ordu'nun geri çekilmesi ve onu izleyen Alman yarması korkunç bir tartışmaya yol açtı. Rokosovskiy, mevzilerin uzunluğundan, kıtalarının yorgunluğundan ve giderek artan Alman baskısından endişe duyuyor; İstra Baraj Gölü ve İstra Nehri'ne kadar geri çekilmek istiyordu. Böylece savunma mevzii kısalacak ve savunulması daha kolay olacaktı. Geri çekilmeyi önerdi, fakat Jukov buna izin vermedi. Rokosovskiy usulsüz bir yola sapmak suretiyle Jukov'u atlayarak Genelkurmay Başkanı Şapoşnikov'a başvurdu. Şapoşnikov, bir iki saat sonra telefonla bu hareketin yapılmasını uygun gördüğünü ve Stalin'in de bunu kabul ettiğini bildirdi. Fakat Rokosovskiy'in kıtaları çekilme harekâtına hazırlandıkları bir sırada Rokosovskiy şu telgrafı aldı: «Bu cephelerdeki kıtaların komutanı benim! Birliklerin İstra Baraj Gölü hattına geri çekilmeleri hakkındaki emri iptal ve size bulunduğunuz hatta savunmayı sürdürmenizi ve bir adım dahi geri çekilmemenizi emrediyorum. Korgeneral Jukov.» (Rokosovskiy'in Aralık 1966 tarihli **«Harp Tarihi Dergisi»**ndeki yazısı.)

Bu sırada Devlet Savunma Komitesi, Parti Merkez Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi; yâni hükümetin bazı bölümleri Moskova'da görevlerini sürdürüyorlardı. Başkentteki işçiler günde oniki saatten onsekiz saate kadar çalışmak suretiyle cepheye silâh, cephane ve donatım sağlamaya, gerekli onarımları yapmaya devam ediyorlardı.

Almanlar Kalinin Cephesi'nin Onüçüncü Ordu kesiminde ve Rokosovskiy'in Onaltıncı Ordusu'nun sağ kanadında bir taktik yarmayı başardıktan hemen sonra (kesin tarihini iyi hatırlamıyorum ama, sanırım 19 Kasım'da) Stalin bana telefon ederek şunu sordu:

— «Moskova'yı elde tutabileceğimizden emin misiniz? Bu soruyu size, sızlayan bir kalple soruyorum. Bana partinin bir üyesi olarak lütfen doğruyu söyleyiniz.»

— «Moskova'yı elde tutmamak söz konusu değildir. Sadece daha iki ordu ve ikiyüz tanka ihtiyacımız olacaktır,» karşılığını verdim.

Stalin :

— «Sonuçtan böylesine emin olmanızdan büyük bir memnunluk duydum. Şapoşnikov'a telefon edin ve iki ihtiyat ordusunun hangi bölgede toplanmasını istediğinizi bildirin. Kasım sonunda bu ordular hazır olacaktır. Ama şimdilik elimizde tank yok,» dedi.

Şapoşnikov'la, kurulmakta olan Birinci Vurucu Ordu'nun Yakhroma ve Onuncu Ordu'nun da Ryazan bölgesinde bulundurulmasını yarım saat içinde düzene koyduk.

Bu arada düşman 18 Kasım'da Moskova-Tula yönündeki genel taarruzuna başlamış bulunuyordu. Düşmanın 3'üncü, 4'üncü ve 17'n-

ci Tank Tümenleri; Ellinci Ordu'nun 413'üncü ve 299'uncu Piyade Tümenleri'nin savunma mevzii tuttukları Venev kesiminde ilerlemelerini sürdürüyorlardı.

İleri savunma mevzilerini yaran düşman tank grubu, Bolokhovo ve Dedilovo'yu ele geçirdi. Bu ilerlemeyi durdurmak için derhal 239'uncu Piyade ve 41'inci Süvari Tümeni'ni Uzlovaya bölgesine sürdük. Askerlerimizin kitle hâlinde kahramanlık gösterdikleri şiddetli çarpışmalar gece gündüz devam etti. 413'üncü Piyade Tümeni birlikleri özellikle büyük başarı gösterdiler.

Guderian, Jukov Karşısında

Guderian'ın tank ordusunun asıl kuvveti, 21 Kasım'da Uzlovaya ve Stalinogorsk'u ele geçirmeyi başardı. Düşmanın 47'nci Motorlu Kolordosu (Zırhlı Kolordu) ilerlemesini Mikhailov yönünde sürdürüyordu. Böylece Tula çevresinde ciddî bir durum gelişiyordu.

Bu noktada Batı Cephesi Askerî Konseyi, Kaşira kesimini Albay A. L. Getman komutasındaki 112'nci Tank Tümeni ile; Ryzan kesimini 1 tank tugayı ve öteki birliklerle; Zaraisk kesimini 9'uncu Tank Tugayı, 35 ve 127'nci Bağımsız Tank Taburları ile; Laptevo kesimini de 510'uncu Piyade Alayı ve 1 tank bölüğü ile takviyeye karar verdi.

23 Kasım'da Venev çevresinde şiddetli çarpışmalar oldu. İki gün sonra Almanlar'ın 17'nci Tank Tümeni, Venev'in çevresinden dolaşarak Korgeneral Belov'un pekiştirilmiş 1'inci Muhafız Süvari Kolordusu'nun Serpukhov bölgesinden getirildikten sonra yerleşti-

rildiği Kaşira kentine yaklaşıyordu. 26 Kasım günü düşmanın 3'üncü Tank Tümeni, Tula kuzeyindeki Tula-Moskova demiryolu ve şosesini kesti. Aynı gün Kaşira bölgesinde sıkışık düzende yerleştirilmiş bulunan 1'nci Muhafız Süvari Kolordusu, 112'nci Tank Tümeni ve öteki birlikler düşman taarruzlarını püskürttüler ve güneye, Mordves'e doğru geri attılar. Cephe Askerî Konseyi 1'inci Muhafız Süvari Kolordusu'nu daha da pekiştirmek üzere 173'üncü Piyade Tümeni ve 15'inci Muhafız Havan Alayı'nı Kaşira kesimine kaydırmaya karar verdi.

27 Kasım'da 1'inci Muhafız Süvari Kolordusu; 112'nci Tank Tümeni, 9'uncu Tank Tugayı, 173'üncü Piyade Tümeni ve öteki birliklerle beraber düşmanın 17'nci Tank Tümeni'ne güçlü bir karşı taarruzda bulundu; bu düşman birliğini 10-15 km. kadar güneye doğru attı. Kaşira-Mordves kesiminde şiddetli muharebeler 30 Kasım'a kadar sürdü. Düşman, ağır kayıplarına rağmen bir başarı elde edemedi. Alman İkinci Tank Ordusu Komutanı olan Guderian, Kaşira-Tula bölgesindeki Sovyet kuvvetlerinin direnişini kırmak ve mevzilerini yarmak suretiyle Moskova'ya ulaşamayacağını kestirdiğinden, kuvvetlerine savunmaya geçme emrini verdi (11).

---

(11) Guderian bu emri 5-6 Aralık'ta verdi. Bununla ilgili olarak günlüğüne şunları yazmıştır: «Moskova yönünde yapılan genel taarruz sona ermiştir. Parlak başarılar kazanmış olan kıtalarımızın tüm fedakârlıkları ve çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece burada ciddî bir yenilgiye uğramış bulunuyoruz...» (Heinz Guderian'ın, Moskova'da Rusça çevirisi «Vospominaniya Soldata : Bir Askerin Anıları» adıyla yayınlanan kitabı.)

H. E. S.

Bu suretle Tula bölgesindeki Sovyet kıtaları, tüm taarruzları püskürtmüş; düşmana ağır kayıplar verdirmiş ve Moskova yönünde ilerlemesini durdurmuştur.

Cephenin sağ kanadında; İstra, Klin ve Solneçnogorsk çevrelerinde durum çok daha kötüydü. Düşman tankları 23 Kasım'da savaşarak Klin'e girdiler. Onaltıncı Ordu'nun birliklerini kuşatılmaktan kurtarmak için, bu birlikler ertesi gece ikinci savunma mevziine geri alındı ve 24 Kasım günü şiddetli çarpışmalardan sonra Klin boşaltıldı. Klin'in elden çıkması Onaltıncı ve Otuzuncu Ordular arasında bir gediğin meydana gelmesine yol açtı. Bu gedik ordan burdan ivedilikle toplanan zayıf bir kuvvet tarafından kapatıldı.

Sovyet Orduları Geri Çekiliyor

Onaltıncı Ordu, 25 Kasım günü Solneçnogorsk'tan geri çekilmek zorunda kaldı ve burada ciddî bir durumun meydana gelmesine neden oldu. Cephe Askerî Konseyi, elinde nesi varsa Rokosovskiy'in Onaltıncı Ordusu'nu takviye için gönderdi. Bunlar arasında ellerinde tanksavar topları bulunan asker grupları, bazı münferit tank grupları, topçu bataryaları ve uçaksavar tümenleri bulunuyordu. Serpukhov'da bulunan 7'nci Piyade Tümeni ve Yüksek Karargâh ihtiyatından iki tank tugayı ve iki tanksavar topçu alayı Solneçnogorsk bölgesine getirilinceye kadar düşmanın yerinde tutulması gerekiyordu.

Savunma mevziimizde yay biçiminde bir girinti meydana geldi, bazı kesimler büyük öl-

çüde zayıfladı ve durumun düzeltilemeyecek kadar berbatlaştığı kanaati hasıl oldu. Ama gerçek durum böyle değildi. Askerler umutsuzluğa düşmemişlerdi ve takviyeler gelir gelmez, düşman bir kez daha, aşılmaz bir savunma mevziiyle karşı karşıya kaldı.

29 Kasım akşamı bir düşman birliği Yakhroma yakınlarında Moskova-Volga Kanalı üzerindeki bir köprünün zayıf bir biçimde tutulmasından yararlanarak bu köprüyü ele geçirdi ve kanalın doğu yakasına geçti. Ancak, burada Tümgeneral V. İ. Kuznetsov komutasında yeni kurulmuş bir birlik olan Birinci Vurucu Ordu'nun ileri birlikleri tarafından durduruldu ve şiddetli muharebelerden sonra kanalın öte yakasına geri atıldı.

1 Aralık günü Nazi kuvvetleri cephenin, Beşinci ve Otuzüçüncü Ordular'ın arasındaki orta kesimine baskın tarzında taarruz ettiler ve minsk-Moskova yolu üzerinden Kubinka'ya doğru ilerlemeye başladılar. Bu taarruz, bazı düşman tanklarını topçu ateşiyle tahrip eden 32'nci Piyade Tümeni tarafından Akulovo köyünde durduruldu. 4 Aralık'ta bu yarma tamamiyle bertaraf edilmiş bulunuyordu. Düşman, muharebe meydanında onbinden fazla ölü, elli tahrip edilmiş tank ve çok sayıda donatım bırakmıştı. Bu Alman kuvvetlerinin başkenti hedef tutan son yarma girişimi oldu.

Düşmanın belli başlı vurucu kuvvetlerinin taarruzlarına mâruz bulunan öteki kesimlerde de olaylar zinciri aynı derecede gergindi. 2 Aralık'ta düşmanın Volokolamsk taarruz grubunun sağ kanadındaki tümenler Zveni-

gorod'un sekiz kilometre kuzeydoğusunda bulunan bir noktaya ulaştılarsa da, ertesi günü daha fazla ilerlemeleri önlendi. Düşman, 1 Aralık'ta, taarruzda olan öteki birliklerine yardım etmek üzere, o zamana değin sâkin olan Naro-Fominsk kesiminde de bir saldırıya kalkıştı. Burada Otuzüçüncü ve Kırküçüncü Ordular 3 ve 4 Aralık'ta bir karşı taarruz yaparak düşmanı Nara Nehri'nin batı yakasına sürdüler.

Aralık ayının ilk birkaç gününde askerî harekâtın görünümü ve düşman taarruzlarının gücü, düşmanın genel taarruzunun yıpranarak bir duraklamaya doğru gittiğini ve Almanlar'ın saldırılarını sürdürmek için gerekli insan gücüne ve silâhlara sâhip bulunmadığını açıkça gösteriyordu.

Sorguya çektiğimiz tutsakların ifadesinden, tüm düşman kuvvetlerinin çok ağır kayıplar verdikleri ve bazı bölüklerinin yirmi otuz ere kadar düştüğü, Alman askerlerinin morallerinin son derece bozuk olduğu ve Moskova'yı ele geçiremeyeceklerine artık iyice kanaat getirdikleri sonucunu çıkardık. Bu arada Batı Cephesi'ndeki kıtalarımız da büyük kayıplar vermiş ve iyice yorulmuştu. Ama buna karşın hiçbir yerde düşmanın, mevzilerini büyük ölçüde yarmasına meydan vermedikleri gibi; ihtiyatlarla pekiştirilince Moskova önünde düşmanla yaptıkları mücadelede güçlerini on kat artırmışlardı.

Genel taarruzlarının ikinci aşamasında Almanlar 155.000 ölü ve yaralı verdiler; 800 tank, en azından 300 top ve 1.500 uçak kaybettiler. Ağır kayıplar, İkinci Dünya Savaşı'nı sona er-

direcek bir yıldırım savaşı plânının tamamen başarısızlıkla sonuçlanması ve stratejik hedeflerini ele geçirememeleri Alman kuvvetlerinin moralini çökertti ve savaşın başarılı bir sonuca vardırılabileceği kanısına karşı ilk kuşkuların doğmasına yol açtı. Nazi Asker-Politik Önderliği, «yenilmezlik» şöhretini de dünya kamuoyu önünde böylece yitirmiş oldu.

Alman general ve mareşalleri, önerilerine aykırı olarak Ağustos ayında Merkez Ordular Grubu'nun Moskova yönündeki ileri harekâtı durdurduğunu ve kuvvetlerinin bir bölümünü Ukrayna'ya kaydırdığını ileri sürerek Moskova'nın alınamaması ve genellikle savaş plânlarının başarısızlığa uğramasının suçunu Hitler'in üzerine atmaya çalışmışlardır. Örneğin F. W. von Mellenthin, «*Tank Murebeleri*» adlı kitabında şunları yazmaktadır: «Guderian'ın desteklediği ve ilkin Ukrayna'yı ele geçirmek için Ağustos ayında geçici olarak ertelediğimiz Moskova taarruzunu, savaşın sonucunu tayin edecek başlıca genel taarruz olarak kabul etmiş olsaydık; bu taarruz herhalde başarılı olabilirdi. Çünkü Rusya, bu şekilde tam kalbinden yara almış olurdu.»

Moskova Yenilgisinin Nedenleri

Heinz Guderian, Herman Hoth ve diğer generaller Moskova yenilgisinin nedenlerini -Hitler'in hatâlarından başka- Rusya'nın sert iklimine bağlamaktadırlar. Burjuva tarihçiler ve Nazi generalleri bir milyon seçme Alman askerinin, Moskova'da Sovyet askerlerinin çelik gibi direnişi, cesareti ve kahramanlığı yüzün-

den değil de; çamur, soğuk ve kardan ötürü yenilgiye uğradığına kamuoyunu inandırmaya çalışmışlardır. Bu özür bulma yazılarının yazarları, Sovyet kuvvetlerinin de aynı koşullar altında harekât yapmak zorunda olduklarını unutmuş görünüyorlar.

Moskova taarruzunun Ağustos ayında geçici olarak durdurulmasına gelince; Almanların, ellerindeki kuvvetlerin bir bölümünü Ukrayna'da cereyan eden harekâta katılmak üzere güneye kaydırmaktan başka çareleri yoktu. Kaldı ki, Ukrayna'daki bu harekât olmasaydı Alman Merkez Ordular Grubu'nun daha da uygunsuz bir duruma düşmesi muhakkaktı. Çünkü, Eylül ayında güneybatıda meydana gelen operatif gediklere sürülen Sovyet Yüksek Karargâhı ihtiyatları, Moskova yönünde ilerleyecek olan Alman Merkez Ordular Grubu'nun yan ve gerilerine karşı kullanılabilirdi.

Plânlanan yıldırım savaşının başarısızlığa uğramasına çok kızan ve cezalandıracak suçlu arayan Hitler, daha bir iki ay önce Şövalye Haçı ve daha başka nişanlarla cümertçe ödüllendirdiği Mareşal Walther von Brauchitsch'i, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan; Mareşal Von Bock'u, Merkez Ordular Grubu Komutanlığı'ndan; General Guderian'ı, İkinci Tank Ordusu Komutanlığı'ndan; General Erich Höppner'i, Üçüncü Tank Grubu Komutanlığı'ndan ve daha bazı generalleri görevlerinden uzaklaştırdı.

Hitler, Alman Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nı kendi üzerine aldı. Bunu yaparken, Alman askerleri üzerinde sihirli bir etkide bulunacağını ve onları Kızılordu'ya karşı fanatikçe

dövüşmeye sevk edeceğini düşündüğü anlaşılıyor.

Üzerinde durmam gereken bir nokta daha var: Sovyet harp tarihlerinden bazıları, özellikle «*Rozgrom Nemetsko-Fashistskikh Voisk Pod Moskvoi* -Alman Faşist Kuvvetlerinin Moskova Yenilgisi-» (12). Batı, İhtiyat, Bryansk Cepheleri'nin Ekim ayında verdikleri muharebelerin Moskova Meydan Muharebesi harekâtının bölümleri sayılmayacağı ve düşmanın sözde Ekim sonlarında ve Kasım başlarında Mozhaisk hattında durdurulduğu ve Nazi Komutanlığı'nın Moskova'ya karşı tamamen yeni bir genel taarruz hazırlamak zorunda kaldığını ileri sürmüşlerdir. Bu beyanlarda bulunanlardan hiçbiriyle aynı düşüncede değilim.

Nazi Komutanlığı Ekim ayında *Tayfun Harekâtı*'na giriştiği zaman güttüğü amaç, Moskova'yı bir an önce ele geçirmek üzere, Vyazma-Moskova ve Bryansk-Moskova istikametleri üzerinde bulunan Sovyet kuvvetlerini yenilgiye uğratmak ve Moskova'yı kuzeyden ve güneyden kuşatmaktı. Düşman, bu stratejik plânı iki kuşatma manevrasıyla başarmayı düşünmüştü. Sovyet kuvvetlerinin ilk kuşatılma ve yok edilme manevrası Bryansk ve Vyazma bölgeleri için plânlanmıştı. İkinci kuşatma ve Moskova'nın ele geçirilmesi harekâtı ise, kuzeybatıda Klin, güneyde Tula ve Kaşira üze-

---

(12) 1964 yılında Moskova'da yayınlanan bu cilt, Mareşal V. D. Sokolovskiy'in başkanlığında hazırlanmıştır ve kitapta Jukov'un adını sadece dört kez anmaktadır. Buna karşılık Mareşal Konyev'in adı altı, Sokolovskiy adı dört, Timoşenko'nun adı üç, Belov'unki otuzdört ve Süvari Korgeneral L. M. Dovator'un adı yedi kez anılmaktadır.

H. E. S.

rinden gelerek; Moskova'nın doğusundaki Noginsk'te birleşmek suretiyle çifte kuşatma manevrasını sonuçlandıracak olan zırhlı birlikler tarafından başarılacaktı.

Cephe Komutanlarımızın Hatâları

Ekim ayı başlarında, elindeki üstün insan gücü ve donatım ile Sovyet Cephe Komutanları'nın bazı hatâlarından yararlanmasını bilen düşman, ilk plânında başarıya ulaşmıştı. Buna karşılık, son stratejik hedef olan Moskova'nın ele geçirilmesi girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü düşmanın asıl kuvvetleri, Vyazma bölgesinde kuşatılmış bulunan Sovyet birlikleri (Onaltıncı, Ondokuzuncu, Yirminci ve Yirmidördüncü Ordular'ın parçaları) tarafından angaje edilmişti. Böylece düşmanın harekâtı Moskova yönünde sürdürmek üzere Mozhaisk hattı karşısında sürdürdüğü sınırlı kuvvetler Sovyet kıtalarını ancak Volokolamsk, Dorokhovo, Protva Nehri, Nara Nehri, Aleksin ve Tula'dan geçen bir hat gerisine doğru itebilmişti. Alman kuvvetleri böylece yarmayı başaramamışlardı.

Almanlar'ın Kasım ayında kıtalarını ve donatımlarını pekiştirmeleri ve sol kanattaki tank kuvvetlerini yeniden gruplandırmaları; kanımca, söz konusu kitapta ileri sürülen sonuç ve kanaati tanıtlamaya yeterli değildir. Tüm stratejik taarruz harekâtında pekiştirme ve yeniden gruplandırma olağan işlerdir ve bunlar bu tür harekâtın başlangıç ve sonucunu saptamazlar.

Savaşın sona ermesinden beri, Moskova'ya yönelik güçlü Alman taarruzunu nasıl durdu-

rabildiğimiz çok kez bana sorulmuştur. Bu muharebe üzerinde şimdiye dek çok şey yazılmıştır. Genellikle bunların tümü doğrudur. Fakat bütün bunlara karşın, Batı Cephesi'nin eski komutanı olarak bunlara kendi düşüncemi de eklemek isterim.

Almanlar'ın Hatâları

Nazi Yüksek Komutanlığı *Tayfun* Harekâtı'nı plânlarken, Moskova için yapacağımız meydan muharebesinde Kızılordu'nun çıkarabileceği kuvvet ile gösterebileceği yetenek ve olanakları, olduklarından çok az değerlendirmişti. Aynı Komutanlık, kendi kuvvetlerinin savunma mevzilerimizi yarma ve Moskova'yı ele geçirme olanaklarını da son derece yüksek bir ölçüde değerlendirmiş bulunuyordu.

Almanlar ayrıca, zırhlı ve vurucu kuvvetlerini genel taarruzun ikinci aşaması için gruplandırırken de hatâya düştüler. Kanat grupları, özellikle Tula çevresinde harekât yapacak olanı zayıftı ve piyadesi yeterli değildi. Zırhlı birliklere aşırı derecede bel bağlamanın o günkü koşular altında doğru bir tutum olamayacağının o zamana dek edinilen tecrübelerden öğrenilmiş olaması gerekirdi. Kaldı ki, tank birlikleri yıpranmış, ağır kayıplar vermiş ve vurucu güçlerini yitirmiş durumdaydılar.

Alman Komutanlığı, elinde yeterli kuvvet bulunduğu hâlde, yukarıda bahsedilen taarruzla birlikte yapılması ve cephemizin ortasısına yöneltilmesi gereken ikinci derecedeki taarruzu da zamanında başlatamamıştır. Merkez bölgesinde düşman taarruzlarının olmaması sayesinde tüm ihtiyatlarımızı, düşma-

nın kanatlardaki vurucu kuvvetlerine karşı kulanmak üzere, cephemizin orta kesiminden çekme olanağını bulduk.

Böylece *ağır kayıplar, kış koşullarına karşı hazırlıksız olma* ve *Sovyet kuvvetlerinin direnişi*... İşte bunların tümü, düşmanın savaşma gücünü büyük ölçüde etkilemiştir.

İstihbaratımız, düşmanın 15 Kasım'a kadar savunma mevziimizin kanatları karşısına vurucu kuvvetler yığdığını ve asıl düşman taarruzlarının gerçek yönlerini saptamış bulunuyordu. Bu zırhlı birlik darbelerini, oldukça bol miktarda tank engelleri ve diğer istihkâm düzenleriyle donatılmış olan derinliğine hazırlanmış savunma tertiplerimizle karşıladık ve başlıca tank kuvvetlerimizi de bu bölgelerde toplu bulundurduk. Başkentlerinin ve anayurtlarının kaderinden, her birinin teker teker sorumlu bulunduğunun tam bir bilinci içinde olan askerlerimiz; düşmanın Moskova'ya girmesine izin vermektense ölmeyi yeğ tutmaktaydılar.

Devlet Savunma Komitesi'nin 19 Ekim tarihli, Moskova ve çevresi için «*kuşatılmış kent*» durumunu ilân eden emirnâmesiyle, Moskova'yı savunan kuvvetler arasında disiplin ve düzeni korumak için gösterilen kararlı tutumun da sonuç üzerinde büyük rolü olmuştur. Her aykırı davranış derhal alınan kesin sonuçlu önlemlerle etkisiz kılınıyordu. Kuvvetlerimizin tüm komuta ve karargâh düzeylerinde ve özellikle muharebenin bunalımlı koşulları altında, güdüm yöntemlerini ıslah etmek ve böylece emirlerin tam olarak yerine getirilmesini sağlamak imkânı da elde etmiş olduk.

Savunmamızın örgütlendirilmesinde Genelkurmay'ın, harekâtın güdümüyle görevli bölümlerinin ve bizzat Genelkurmak İkinci Başkanı A. M. Vasilevskiy'in büyük katkıları olmuştur. Onun 2-9 Ekim döneminde Batı yaklaşma istikametleri üzerindeki durumu değerlendirmesi ve önerileri Yüksek Karargâh'ın aldığı önlemlerle esas teşkil etmiştir. Genelkurmay'ın yorulmak bilmez subayları, düşman kuvvetlerinin gece gündüz attığı her adımı izlemiş ve tehlikeli anlarda yapıcı önerilerede bulunmuşlardır.

BÖRDÜNCÜ BÖLUM

Jukov'un Genel Karşı Taarruzu

Düşman savunma mevzilerimizi yarmayı başaramamıştı. Ne bir tümeni kuşatabilmiş, ne de Moskova'ya bir grup topçu ateşi yapabilmişti. Aralık ayı başlarında düşman iyice yorulmuş, ihtiyatlarını yitirmiş; buna karşılık Batı Cephemiz, yeni kurulan iki ordu (Birinci Vurucu Ordu ile Onuncu Ordu) ve ayrıca biraraya getirilerek üçüncü bir ordu, yâni Yirminci Ordu'yu teşkil eden diğer bazı birliklerle takviye edilmişti.

Bunlar Sovyet Komutanlığı'na bir genel karşı taarruzu düzenleme olanağı kazandırdı.

Moskova çevresindeki savunma harekâtı süredursun, bir yandan da genel bir karşı taarruza hazırlanıyor ve plânlarımız; korkunç kayıplar veren Alman kuvvetleri taarruzlarımıza dayanamayacak kadar bitkin bir duruma düştüğü zaman, son şeklini almış bulunuyordu. Böylece Moskova genel karşı taarruzu aslında, kıtalarımızın Kasım ayının son birkaç gününde cephemizin kanatlarında yapmış oldukları başarılı karşı taarruzların devamı ve sonuçlandırılması olmuştur.

Yüksek Karargâh, Moskova çevresinde lehimizde gelişen uygun koşullardan yararlanma çabası içinde, Kalinin Cephesi (Konyev) kuvvetlerinin ve Güneybatı Cephesi (Timoşenko) sağ kanadının Batı Cephesi'yle birlikte genel karşı taarruza geçmesini emretti. Kasım sonu

ve Aralık başında Yüksek Komutanlık, Batı Cephesi Askerî Konseyi ile anlaşarak, Birinci Vurucu Ordu'yu Moskova'nın kuzeybatısında ve Moskova-Volga Kanalı'nın doğusunda topladı. Bu sırada Onuncu Ordu da kuvvetlerini Ryazan çevresinde toplamış bulunuyordu.

Sovyet halkı ve Silâhlı Kuvvetleri zor bir dönem geçiriyordu. Sovyet kıtları Leningrad'ın ele geçirilmesini, Alman ve Fin kuvvetleri arasında bir bağlantı kurulmasını hedef tutan plânı suya düşürmüştü. Kızılordu Tihvin'de genel karşı taarruza geçmiş, düşmanı yenmiş ve bu kenti yeniden ele geçirmiş bulunuyordu. Güneyde, Güney Cephesi kuvvetleri de genel karşı taarruza geçmiş ve Don Nehri üzerindeki Rostov kentini kurtarmıştı.

Stalin'den İstediklerim

29 Kasım'da Stalin'e telefon ettim ve durum hakıkndaki raporu sunduktan sonra Birinci Vurucu Ordu ile Onuncu Ordu'nun emrime verilmesini önerdim. Bu suretle düşmana daha güçlü bir darbe indirebilmek ve Moskova'nın uzağına atabilmek olanağını kazanabileceğimizi belirttim.

Stalin, söylediklerimi dikkatle dinledi ve:

— «Düşmanın bir bunalım durumuna düştüğünden ve kuvvetlerine yeni gruplar katma olanağına sâhip bulunmadığından emin misiniz?» Diye sordu.

— «Düşman yorulmuştur. Bununla birlikte cephemin kıtaları Birinci Vurucu Ordu ve Onuncu Ordu'nun yardımı olmaksızın hatlarımızdaki herhangi tehlikeli bir girmeyi savuş-

turamazlar. Bu girmeleri eğer şimdi savuşturamazsak, düşman; kuzeydeki ve güneydeki büyük ihtiyatlarını kaydırmak suretiyle Moskova bölgesindeki gruplarını toplama olanağını elde edebilir. O zaman da durumumuz çok daha ciddi bir hâl alır,» karşılığını verdim.

Stalin, durumu Genelkurmay'la tartışacağını söyledikten sonra telefonu kapattı.

Genelkurmay'a telefon etmek istemiyordum. Bu nedenle -Birinci Vurucu Ordu ile Onuncu Ordu'nun savaşa sokulması zamanının geldiğinde benimle aynı fikirde olan- Kurmay Başkanım General Sokolovskiy'den Genelkurmay'a telefon etmesini ve ilgilileri, bu iki ihtiyat ordusunun derhal cepheye gönderilmesi hususunda ikna etmesini istedim. 29 Kasım akşamı geç saatlerde Yüksek Karargâh'ın, Birinci Vurucu Ordu ile Onuncu Ordu'nun Batı Cephesi'ne aktarılmasına karar verdiği bize bildirildi. Bununla birlikte Yüksek Karargâh (Stalin), bu orduların kullanılması hakkındaki pâlnımızı görmek istediğini de bildirdi. Esas noktaları aşağıda açıklanan bu plân ertesi gün Yüksek Karargâh'a sunuldu (13).

---

(13) Jukov'un Genelkurmay'a telefon etmek istemeyişi, kendisiyle Genelkurmay Başkanı Mareşal Şapoşnikov arasında strateji ve taktik konularında sürüp giden bir anlaşmazlığı yansıtmaktadır. Kış ilerledikçe bu anlaşmazlık devam etmiştir. Jukov'un Moskova genel karşı taarruzu için hazrladığı plân 30 Kasım'da Stalin tarafından onandı. (A. M. Samsonov'un «Velikaya Bitva Pod Moskvoi» adlı kitabı, Moskova, 1958.)

H. E. S.

Karşı Taarruz Hazırlıkları

Birinci Vurucu Ordu; Moskova-Volga Kanalı doğu yakasındaki Alman köprübaşını bertaraf ettikten sonra kuvvetlerini Dmitrov-Yakhroma bölgesinde toplayacak, Otuzuncu ve Yirminci Ordular'la birlikte Klin ve ötesinde Teryayevna Sloboda genel yönünde taarruzunu sürdürecek.

Otuzuncu Ordu; Rogachevo ve Borshchevo dolaylarındaki düşmanı yenilgiye uğratmak ve Birinci Vurucu Ordu ile birlikte Reshetnikovo ve Klin'i ele geçirmek, Kostyakovo ve Lotoshino yönünde taarruzunu sürdürmekle görevlendirilecek.

Yirminci Ordu; Birinci Vurucu Ordu ve Onaltıncı Ordu ile birlikte, Karasnaya Polyana ve Bely Rast bölgelerinden Solnechnogorsk yönünde yapacağı taarruzla bu kenti güneyden düşürecek ve Volokolamsk yönünde taarruzunu sürdürecek. Bu harekâta ek olarak, Onaltıncı Ordu'nun sağ kanadı Kryukov ve İstra'ya doğru taarruz edecek.

Tula'da bulunan *Ellinci Ordu,* Bolokhovo ve Shchekino yönünde taarruz edecek. Mordves'te bulunan Belov'un Operatif Grubu, Venev'e doğru saldıracak; daha sonra Onuncu Ordu'nun sağ kanadıyla işbirliği yaparak Stalinogorsk ve Dedilovo yönünde taarruzunu sürdürecek. Serebyanye Prudy ile Mikhailovo arasında muharebeye girecek olan Onuncu Ordu, Uzlovaya ve Bogoroditsk ve ötesine, Upa Nehri güneyine doğru taarruz edecek.

Üç ordu (Birinci Vurucu Ordu, Onuncu Ordu ve Yirminci Ordu)nun sağlayacağı ek güç

bu suretle düşmanın kuzey ve güney grupları üzerine saldırtılmış olacak.

Genel karşı taarruzun ilk hedefi, cephemizin kuzey ve güney kanat bölgelerine girmiş olan iki kamayı bertaraf etmektir. Daha sonraki harekât, gelişen duruma göre düşmana elden geldiğince çok kayıp verdirmekle beraber onu Moskova'nın olanaklar derecesinde uzağına sürmek ve böylece başkente yönelik yakın tehlikeyi ortadan kaldırmak amacına uygun olarak, genel karşı taarruz esnasında saptanacaktır.

Batı Cephesi, bundan daha iddialı hedeflerin elde edilmesi için gerekli kaynaklara sâhip değildi. Üç ihtiyat ordusunun emrine verilmesine rağmen cephe, hava kuvvetleri dışında, henüz düşmana nazaran bir kuvvet üstünlüğü kazanamamıştı. Düşman, tank ve top bakımından hâlâ üstün durumdaydı.

Bu koşullar nedeniyle, genel karşı taarruzun ilk aşamasında Merkez Cephesi'nin orta kesiminde bulunan kuvvetlerimize, ileride yapılacak taarruza hazırlık olmak üzere girişilecek aktif harekâtla karşılarındaki düşman kuvvetlerini yerinde tutma görevi verilmişti.

Tarihini kesin olarak hatırlamıyorum ama, sanırım 2 Aralık günü beni telefonla arayan Stalin :

— «Düşmanın durumunu ve olanaklarını nasıl değerlendiriyorsun?» Diye sordu.

— «Tamamen bitkin durumda. Düşmanın elinde vurucu gruplarını güçlendirecek ihtiyatların bulunmadığı anlaşılıyor ve bunlar olmayınca Naziler taarruzların sürdüremezler,» karşılığını vermem üzerine Başkan :

— «Pekâlâ... Sizi tekrar arayacağım,» dedi ve telefonu kapattı.

Bu konuşmadan anladığım kadarıyla Karargâh, kıtalarımızın daha başka birtakım harekât yapmalarını da düşünmekte olmalıydı.

Yarım saat kadar sonra tekrar telefon eden Stalin, cephenin önümüzdeki birkaç gün zarfında neler yapması gerektiğini düşündüğümü sordu. Kıtaların, onaylanmış bulunan plâna göre genel karşı taarruza hazırlanmaları gerektiğini ileri sürdüm.

Anladığıma göre Karargâh, öteki cephelerin (yâni Kalinin Cephesi ve Güneybatı Cephesi'nin sağ kanadının) Batı Cephesi'nin en etkili bir biçimde desteklenmesi için ne gibi bir yardımda bulunabileceklerini düşünüyordu. Bu arada Genelkurmay İkinci Başkanı Vesilevskiy, 1 Aralık'ta sorunla ilgili olarak telefonda Kalinin Cephesi Komutanı General Konyev'e şunları söylemiş: «Düşmanın Moskova'yı ele geçirmek için yaptığı taarruzun, yalnız Moskova'yı kurtarmak değil; aynı zamanda düşmanı ciddî bir yenilgiye uğratmak bakımından da kırılması amacı, harekâtın belirli bir süre aktif bir biçimde sürdürülmesini gerektirmektedir. Buna hemen yakın bir gelecekte başlamazsak çok geç kalmış olabiliriz. Çok etkili bir durumda bulunan Kalinin Cephesi hareketsiz kalamaz.»

2 Aralık'ta yaptığımız bir telefon görüşmesinde Stalin, Kalinin Cephesi ve Güneybatı Cephesi sağ kanadının bizi desteklemesi için gerekli emirlerin verildiğini bana bildirdi. Bu nedenle taarruza başlama zamanımız onlarınkine uydurulacaktı.

4 Aralık akşamı oldukça geç vakit Başkan bana telefon etti ve :

— «Size verdiklerimizin dışında başka bir gereksinmeniz var mı?» Diye sordu.

Henüz Yüksek Karargâh ihtiyatı ve Hava Savunma Kuvvetleri'nin sağlayacağı hava desteğine ve en azından mürettebatıyla birlikte ikiyüz tanka ihtiyaç duyduğumuzu söyledim. Çünkü cephede pek az tank vardı ve genel karşı taarruzun hızla gelişmesi için cephenin elinde daha çok tank bulunması gerekiyordu.

Stalin :

— «Size tank veremeyiz,» dedi ve sözlerini sürdürdü: «Çünkü elimizde yok! Buna karşılık istediğiniz hava desteğini alacaksınız. Bunu Genelkurmay'la düzenleyiniz. Ben şimdi onlara telefon edeceğim. Kalinin Cephesi'nin genel taarruzunun 5 Aralık'ta başlayacağını ve Güneybatı Cephesi sağ kanadında Yelets bölgesinde bulunan operatif grubun da altı gün taarruz edeceğini hatırdan çıkarmayın.»

Bu sırada mevsim koşulları gereği hava son derece soğuktu. Kar, kıtaların genel karşı taarruz için işgal edilecek çıkış mevzilerine intikallerini yavaşlatıyordu. Ama bu güçlüklere karşın tüm kuvvetler 6 Aralık sabahı yerlerini almış bulunuyorlardı.

Karşı Taarruz Başladı

O gün Batı Cephesi Kıtaları, yoğun bir hava bombardımanı ve topçu ateşinden sonra Moskova'nın kuzey ve güneyinde taarruza geçti. Bu sırada komşu cepheler de Kalinin ve

Yelets dolaylarında karşı taarruzlarına başlamışlardı. Böylece büyük muharebeye girişilmiş ve inisiyatif bizim tarafımıza geçmişti.

Kalinin Cephesi 5 Aralık'ta, güneyindeki düşman mevzilerine bir kama gibi girdiyse de yarmayı başaramadı. Kalinin Cephesi kuvvetlerinin, asıl kuvvetlerinin geri çekilmesini önleyen düşman artçısına karşı ileri harekâta geçmesi için 16 Aralık'ta, Batı Cephesi sağ kanadının (Otuzuncu, Yirminci, Onaltıncı ve Birinci Vurucu Ordular'ın) Rogachevo ve Solnechnogorsk dolaylarında beklenmesi gerekti.

Birinci Vurucu Ordu 13 Aralık'ta Klin'in varoşlarına ulaştı ve Otuzuncu Ordu ile birlikte kentin ele geçirilmesini hedef alan muharebeye tutuştu. Klin'i kuşatan Sovyet kuvvetleri bu kente girdiler ve 14-15 Aralık gecesi vukubulan şiddetli muharebelerden sonra kenti düşmandan temizlediler.

Yirminci ve Onaltıncı Ordular da başarıyla ilerliyorlardı(14). Yirminci Ordu, düşmanın korkunç direnişini kırdıktan sonra 9 Aralık günü geç saatlerde Solnechnogorsk'a yaklaşmakta; bu sırada ayın 8'inde Kryukovo'yu ele geçirmiş olan Onaltıncı Ordu, İstra Baraj Gölü'ne doğru ilerlemekteydi. Düşman, 12 Ara-

(14) Yirminci Ordu'ya, o zamanlar Kızılordu'daki en parlak genç yıldızlardan biri olan Korgeneral A. A. Vlasov komuta ediyordu. General Vlasov, Leningrad'ın güneyindeki Nazi kuşatmasında İkinci Vurucu Ordu'nun büyük bir kısmın kaybettikten sonra 1942 Temmuzu'nda Almanlar'a teslim oldu. Daha sonra Sovyet aleyhtarı bir örgütün başına geçti. Savaş sonunda, vatana ihanet suçundan yargılandı ve idam edildi. Bu nedenledir ki Jukov, Yirminci Ordu Komutanı'nın adını ağzına almamaktadır.

H. E. S.

lık'ta Solnechogorsk'u boşaltmak zorunda kaldı. Beşinci Ordu'nun sağ kanadı da Onaltıncı Ordu'nun harekâtının gelişmesi sayesinde ilerleme kaydetti.

Batı Cephesi sağ kanadının ileri harekâtı, o zamanlar Korgeneral A. Ye. Golvanov'un komutasında bulunan uzun menzilli hava kuvvetlerimize mensup hava birliklerimiz ve bombardıman uçaklarımız tarafından kararlı bir biçimde destekleniyordu. Uçaklarımız topçu mevzilerine, tank birliklerine ve komuta yerlerine taarruz ettiler; düşman geri çekilme harekâtına başladığı zaman uçaklar piyadeyi, zırhlı araç ve kamyon kollarını makinelitüfek ateşine tuttular ve bombaladılar. Böylece batı yönünde uzanan yollar, motorlu araç ve donatım kalıntılarıyla doldu.

Batı Cephesi Komutanlığı, geri çekilen Alman kuvvetlerini taciz etmek üzere düşman gerilerine kayakçı birlikleri, süvari ve paraşütçüler gönderdi. Harekete geçen gerilla birlikleri, Alman Komutanlığı'nın durumunu büyük ölçüde karıştırdı.

Şunu söylemem gerekir ki; savaş tecrübesi bana bir cephe komutanının, bir harekât ya da muharebenin başlayacağı son ana değin, kendi askerî birlikleriyle beraber çalışmasının zorunluğunu öğretmiştir. Bu, kıtaların durumu kavraması ve eylemlerini örgütlemeleri için gereklidir. Bir harekâtın başlangıcında ve devamı süresince komutanlar karargâhlarıyla birlikte, kıtaları sevk ve idare ettikleri komuta yerlerinde bulunmalıdırlar.

Moskova Meydan Muharebesi'nde kıtaları sevk ve idare ederken klavuzum işte bu ilkeler

olmuştur. Savunma harekâtı sırasında cephenin çok uzun (600 km.'den fazla) olması, içinde bulunduğumuz karmaşık ve kritik durum cephe komutanının karargâhından ayrılmasına olanak vermiyordu. Düşmanın eylemleri, kendi kıtlarımız ve komşu cepheler hakkındaki tüm bilgiler ivedilikle komuta yerinde toplanıyordu; Yüksek Karargâh ve Genelkurmay'la sürekli haberleşme durumundaydık.

Böyle olmakla birlikte savunma harekâtı sırasında bir kez karargâhtan ayrılmak ve Onaltıncı Ordu'nun tümenlerinden birini ziyaret etmek zorunda kaldım. Bakın bu nasıl oldu :

Nasıl olduğu bilinmez; Stalin, kıtalarımızın Nakhabino'nun kuzeybatısında bulunan Dedovsk kentini düşmana terk ettiklerini haber almış. Moskova'ya 15 km. uzaklıkta olan bu kent, özellikle 28-29 Kasım'dan beri Tuğgeneral A. P. Belobrodov komutasındaki 9'uncu Muhafız Piyade Tümeni'nin yakınlarındaki İstra bölgesinde düşmanın yaptığı taarruzları başarıyla durdurması nedeniyle Stalin, bu beklenmedik haberden çok üzülmüştü. Aynı bölgede bulunan Dedovsk 24 saat sonra Almanlar'ın eline düşmüş oluyordu.

Stalin beni telefonla arayarak:

— «Dedovsk'u işgal ettiklerini biliyor musunuz?» Diye sordu.

— «Hayır, Stalin yoldaş. Bunu bilmiyordum,» karşılığını vermem üzerine Başkan, neden bilgim olmadığını sormak gereğini duymadan hiddetle bana çıkıştı:

— «Bir komutan cephede neler olup bittiğini bilmelidir! Derhal oraya gidip , bizzat

bir karşı taarruz düzenleyerek Dedovsk'u geri almalısın. Bu bir emirdir!..»

Böylesine gergin bir zamanda karargâhtan ayrılmamın akıllıca bir davranış olmayacağını ileri sürdümse de Stalin:

— Aldırmayın, işleri yürütmenin nasıl olsa bir yolunu buluruz. Sokolovskiy'i (Kurmay Başkanı) işin başında bırakırsınız,» karşılığını verdi.

Telefonu kapatıp hemen Onaltıncı Ordu Komutanı Korgeneral Konstantin K. Rokosovskiy'i buldum ve Dedovsk'un işgalinden karargâhın neden bilgisi olmadığını sordum. Rokosovskiy, Almanlar'ın Dedovsk'u almadıklarını ve söz konusu olan yerin Dedovo köyü olabileceğini söyledi. 9'uncu Muhafız Piyade Tümeni'nin, Almanlar'ın Volokolamsk şosesi boyunca Dedovsk ve Nakhabina yönünde mevziimizi yarmalarını önlemek amacıyla Khovanskoye, Dedovo ve Snigiri dolaylarında şiddetli muharebeye tutuşmuş bulunduğunu söyledi. Stalin'in almış olduğu haberin tümüyle yanlış olduğu açıkça anlaşılıyordu. Karargâha telefon ederek bu anlaşmazlığı açıklamaya karar verdim. Ne var ki bu, bir kayaya çivi çakmaya çabalamaktan farksızdı.

Korkunç bir öfkeye kapılmış olan Stalin, derhal Rokosovskiy'in yanına gitmemi ve bu perişan köyün düşmandan geri alınması için gerekli olan her şeyi yapmamı istedi. Fakat iş bununla da bitmiyordu. Telefonu kapatmadan önce:

— «O bir topçu subayıdır. Topçunun Onaltıncı Ordu'yu desteklemek için iyi bir biçimde düzenlenmesinde Rokosovskiy'e yardımcı

olur» diyerek Beşinci Ordu Komutanı Korgeneral Leonid A. Covorov'u da beraberime almamı istedi.

Tartışmayı sürdürmenin anlamı yoktu. General Govorov'u telefonla arayıp durumu kendisine anlattığımda, sert bir tepki gösterdi ve böyle bir yolculuğun anlamsız olduğunu söyledi. Çünkü Onaltıncı Ordu'nun kendi topçu komutanı (Tuğgeneral V. İ. Kazakov) vardı. Üstelik Rokosovskiy, ne yapması gerektiğini bilen bir kişiydi ve Govorov'un böylesine kritik bir anda ordudan ayrılmasına gerek var mıydı? Sözü fazla uzatmaması için Govorov'a, bunun Stalin'in emri olduğunu söyledim.

Rokosovskiy'i bulduk ve onu da beraberimize alarak hep birlikte Beloborodov'un tümenine gittik. Beloborodov bizi karşısında görmekten memnun olmadı. Zaten gırtlağına kadar sorunlara gömülmüştü ve bunlar yetmiyormuş gibi şimdi de ondan Dedovo köyünde derin bir sel yatağının karşı yakasında bulunan birkaç evin Almanlar tarafından ele geçirilmesinin nedenini açıklaması isteniyordu. General Beloborodov, durumu ana hatlarıyla anlattı ve çok derin bir sel yatağının karşı tarafında bulunması itibariyle, bu evlerin yeniden ele geçirilmesinin taktik bir anlamı bulunmadığını açıkça ortaya koydu.

Ne yazık ki, bizim o anda orada bulunuşumuzun taktik ilkelerle herhangi bir ilişkisi olmadığını ona söyleyecek durumda değildim. Bu nedenle Beloborodov'a Almanlar'ı evlerinden çıkarmak için bir piyade bölüğü ile iki tankı oraya sevk etmesi için emir verdim. Bu hareket 1 Aralık sabahı şafak sökerken yapıldı.

Bu sırada telefonda beni aradıkları haber verildi. Onaltıncı Ordu Karargâhı'na bağlı telefon hattı kesik olmakla beraber, bir muhabere subayı, karargâhımla görüşmem gerektiğini bildiren bir mesajı Beloborodov'un tümenine getirmişti. Bir hayli uğraşıp didindikten sonra kurmay başkanımla bağlantı kurulabildi. Sokolovskiy, Stalin'in üç kez telefon ettiğini ve: «Jukov nerede? Neden karargâhtan ayrıldı?» Diye sorduğunu bildirdi. Sonunda bütün bunların nedeninin, düşmanın 1 Aralık sabahı, Otuzüçüncü Ordu'ya karşı bir taarruz girişiminde bulunması olduğu anlaşıldı.

Sokolovskiy ile, bu yeni tehdidi etkisiz kılmak için gerekli önlemler üzerinde anlaştık. Daha sonra karargâha telefon ettim. Vasilevkiy bana Stalin'in emirlerini tebliğ etti: Derhal cephe karargâhına dönülecek; bu sırada Yüksek Komutanlık, düşmanın Aprelevka yönünde yarma yapan birliklerini yok etmek için gerekli ek ihtiyaçların nereden alınacağına karar verecekti.

Genel karargâhıma dönünce Moskova'ya telefon ettim ve Stalin'le konuştum. Durumu bildiğimi, cephenin orta kesimindeki Alman yarmasını bertaraf etmek için almakta olduğum önlemleri anlattım. Stalin, ne benim Govorov'la Onaltıncı Ordu'ya gidişimden ve ne de bizim oraya gitmemizi emredişinin nedenlerinden söz etti. Ancak konuşmasının sonunda :

— «Pekâla, Dedovski'tan ne haber?» Diye sordu.

Ben de, Almanlar'ı Dedovo köyünden atmak için iki tankla desteklenen bir piyade bölü-

ğünü gönderdiğimi söyledim. Moskova Muharebesi sırasında cephe karargâhından ayrılışlarımdan biri de böylece sona ermiş oldu.

Bundan bir süre sonra, Moskova genel karşı taarruzu sırasında, kıtaları ziyaret etmeyi zorunlu gördüm. Rokosovskiy'in Onaltıncı, Govorov'un Beşinci, Golubev'in Kırküçüncü ve Zakharkin'in Kırkdokuzuncu Orduları'nı ziyaret ettim. Aslında, yapacakları harekâtı komşu birliklerin harekâtı ile daha iyi bir biçimde koordine etmek için komutanlara yardımda bulunmak; onları cephe taarruzu yapmamaları için uyarmak ve kıtları düşman direneklerine takılmadan çevrelerinden dolaşarak amansızca izlemek gereğine inandırma bakımlarından böyle bir ziyaret zorunluydu.

Genel karşı taarruzun başlamasından bir hafta sonra, düşmanın doğrudan doğruya cephesine taarruz edilmemesi konusunda birliklerimi uyarma amacını güden bir emir yayınladım. Bu kararım, genel taarruzun ilk birkaç gününün denemelerine dayanıyordu. Gerçekten birçok durumda, aslında özel amaçlar için kurulmuş olan vurucu gruplar şiddetli ve kanlı cephe taarruzlarına sevk edilmişti. Örneğin Klin bölgesinde Otuzuncu ve Birinci Vurucu Ordular'ın taarruzları da bu nedenle duraklamıştı.

19 Aralık'ta Ruza'nın 22 kilometre kuzeybatısında bulunan Palaşkino köyüne yapılan bir taarruz sırasında 2'nci Muhafız Süvari Kolordusu Komutanı Tuğgeneral L. M. Dovator'u kaybettik Cesedi gömülmek üzere Moskova'ya gönderildi. Önerim üzerine S.S.C.B. Yüksek Sovyeti Prezidyumu 21 Aralık'ta, ölümü sıra-

sında gösterdiği cesaret ve kahramanlıktan dolayı onu «Sovyetler Birliği Kahramanı» unvanıyla ödüllendirdi. Dovator'un yerine, 3'üncü Muhafız Süvari Tümeni'ne komuta etmekte olan Tuğgeneral İ. A. Pliyev getirildi.

Batı Cephesi'nin sol kanadında Beşinci Ordu'nun ve General Belov'un Süvari Kolordusu'nun birlikleri, General Guderian'ın Tula çevresindeki Tank Ordusu'nu yenilgiye uğratmak için 3 Aralık'ta taarruzlarına başladılar. Almanlar'ın 3'üncü ve 17'nci Tank Tümenleri ile 29'uncu Motorlu Piyade Tümeni, savaş alanında 70 tank bırakarak Venev'den geri çekildiler.

Guderian Geri Çekiliyor

Guderian'ın 2'nci Tank Ordusu, Tula'yı çevresinden dolaşmak için birliklerini çok geniş bir bölgeye dağıtmış ve bu yüzden elinde ihtiyat kalmamıştı. 6 Aralık'ta yeni Onuncu Ordumuz, düşmanın geri çekilen İkinci Tank Ordusu'nun yanını kapatmak için inatla savunduğu Mikhailov kesiminde muharebeye girdi. Onuncu Ordu, 8 Aralık'ta Tula'dan taarruzuna başladı. Venev ve Mikhailov'dan çekilmekte olan düşman kuvvetlerinin gerilerini kesebilecek, tehdit edici bir durum yarattı. Gerek Batı Cephesi ve gerekse Yüksek Karargâh, Belov'un Süvari Kolordusu'nun, Beşinci ve Onuncu Ordular'ın ileri harekâtı için aralıksız bir hava desteği sağlamaktaydılar. Yanlarına derin bir biçimde giren kuvvetlerimizin tehdit ettiği ve Batı Cephesi kuvvetlerinin ve Güneybatı Cephesi'nin sağladığı operatif grubu taarruzlarıyla başedebilecek kuvvetlere

sâhip bulunmayan Guderian'ın ordusu, arkasında ağır silâhlar, kamyonlar, traktörler, hattâ tanklar bırakarak hızla Uzlova'ya ve Bogoroditsk üzerinden Sukhinichi'ye doğru geri çekilmeye başladı.

Batı Cephesi sol kanadında bulunan kıtalar on gün içinde Guderian komutasındaki 2'nci Tank Ordusu'nu ciddî bir yenilgiye uğrattılar ve 135 km. ilerlediler.

Batı Cephesi'nin solunda, 18 Aralık'ta yeniden kurulan Bryansk Cephesi'nin kıtları da taarruzlarına devam ettiler. Genel karşı taarruzumuzun ilk aşaması Sovyet kuvvetlerinin Oreshki, Staritsa, Lama ve Ruza Nehirleri; Maloyaroslavets, Tikhonova Pustyn, Kaluga, Mosalsk, Sukhinichi, Belev, Mitensk ve Novosil'den geçen bir hatta ulaşmasıyla sona erdi.

Muharebelerin zayıflattığı Alman Orduları ağır kayıplar vererek, kuvvetlerimizin baskısı altında batıya doğru çekiliyorlardı.

Yüksek Karargâh üyesi olmam nedeniyle 5 Ocak akşamı, bir genel taarruz için hazırlalanan plânları tartışmak üzere Yüksek Komutanlığa çağırıldım. Genelkurmay Başkanı Mareşal Şapoşnikov, cephedeki durum hakkında özet bir rapor sundu ve gelecekte yapılacak harekâta ait tasarı hâlindeki plânını açıkladı. Daha sonra Stalin şunları söyledi :

— «Almanlar'ın Moskova önünde uğradıkları başarısızlıktan şaşkına döndükleri anlaşılıyor. Kış hazırlıkları kötü... Bu nedenle bir genel taarruza geçmek zamanı gelmiş sayılır.»

Şapoşnikov'un bu husustaki plânı esas itibariyle şöyleydi :

«Batıdaki cepheler boyunca yaptığımız genel karşı taarruzun başarısı karşısında öteki tüm cephelerin de taarruza geçmeleri gerekir. Böyle bir genel taarruzun hedefi düşmanı Leningrad'da, Moskova'nın batısında ve güneyde yenilgiye uğratmaktır. Asıl taarruz, Merkez Ordular Grubu'na karşı yapılacak. Kuzeybatı, Kalinin, Batı ve Bryansk Cepheleri'nin kuvvetlerinin bütünü düşmanın Riev, Vyazma ve Smolensk çevrelerindeki asıl kuvvetlerini tuzağa düşürmek üzere bir kıskaç manevrası uygulayacaklar.

Leningrad Cephesi kuvvetleri, Kuzeybatı Cephesi'nin sağ kanadı ve Baltık Filosu, Kuzey Ordular Grubu'nu yenilgiye uğratacak ve Leningrad ablukasını kaldıracak. Güneybatı ve Güney Cephelaeri kuvvetlerinin Güney Ordular Grubu'nu yenilgiye uğratması ve Donets Havzası'nı kurtarması isteniyor. Kafkaslar Cephesi ve Karadeniz Filosu Kırım'ı kurtaracak. Genel taarruza çok kısa bir süre içinde başlanacak.»

Jukov, Stalin'le Anlaşamıyor

Toplantıda hazır bulunanlardan, bu plân üzerindeki düşünceleri soruldu.

— «Batı Cephesi'nde genel taarruzu sürdürmeliyiz,» dedim ve şunları ekledim: «En uygun koşullar oradadır ve düşman kuvvetleri savaşma gücünü normal düzeye çıkarmaya vakit bulamamıştır. Bununla beraber genel taarruzun başarıyla sürdürülmesi insan gücü ve donatım, özellikle tank takviyelerini gerek-

tirecektir. Bunlar sağlanmadan başarıya ulaşmak olanak dışıdır. Leningrad yakınlarındaki ve güneybatıdaki genel taarruzlara gelince; oradaki kuvvetler çok güçlü bir düşman savunmasıyla karşı karşıyadır. Kıtalarımızın, güçlü bir topçu desteği olmadan bir yarmayı başarmaları olanaksızdır. Dolayısıyla bu kıtalar yıpranacak ve hiç de gerekli olmayan ağır kayıplar vereceklerdir. Bu nedenle Batı Cephesi'ndeki kuvvetlerimizin takviye edilmesi ve orada daha güçlü bir genel taarruz yapılmasından yanayım.»

Stalin'in benim konuşmama karşı gösterdiği tepkiden, kararın daha önce verildiği ve yeniden gözden geçirilmesinin istendiği anlaşılıyordu. Bununla birlikte, benden sonra söz alan N. A. Voznesenskiy (Devlet Plânlama Komisyonu Başkanı) de genel taarruzun aleyhinde konuştu (15). Tüm cephelerde aynı zamanda genel taarruz için gerekli maddî olanaklara sâhip bulunmadığımızı söyledi.

Voznesenskiy sözlerini bitirir bitirmez Stalin :

— «Timoşenko ile görüştüm. O da taarruzdan yanadır. Almanlar'ın kafalarını çarçabuk ezmeliyiz ki, ilkbaharda taarruz etmesinler,» dedi.

Malenkov ve Beria, Stalin'den yana olup Voznesenskiy'in, aslında çaresi bulunabilecek zorluklar icat ettiğini ileri sürdüler. Başka kimse söz istemedi ve Stalin toplantıyı şu sözlerle kapattı:

---

(15) Voznesenkskiy, 1949 yılında «Leningrad Meselesi» adı verilen olay sırasında Stalin tarafından tutuklattırılarak idam edildi.

H. E. S.

— «Başka konuşan olmadığına göre, toplantı sona ermiştir.»

Bu toplantıdan, Stalin'in, bir genel taarruzun uygun olup olmadığını ve bunun yararlarını meydana çıkarmak için değil; onun çok kez söylediği gibi «askerleri dürtüklemek için» generallerini karargâhına topladığı izlenimini edindim.

Toplantı salonundan ayrılırken Boris M. Şapoşnikov :

— «Daha fazla tartışma akıllıca bir davranış olmazdı. Çünkü Başkan kararını daha önce vermişti. Gerekli emirler tüm cephelere gönderilmiş bulunuyor. Buna nazaran cephelerin çok kısa bir zamanda genel taarruza başlamaları zorunlu,» dedi.

— «Öyle ise Stalin neden benim düşüncemi sordu?»

Şapoşnikov derin bir iç çektikten sonra:

— «Bilmiyorum, eski dostum; gerçekten bilmiyorum!..» Dedi (16).

Cephe karargâhım genel emrini 7 Ocak'ta aldı. Buna göre, Askerî Konsey tarafından ek görevler birliklere bildirildi.

Sağ kanat kuvvetleri (Birinci Vurucu Ordu, Yirminci ve Onaltıncı Ordular) Sychevska yönünde taarruzlarını sürdürecekler ve Kalinin Cephesiyle birlikte Rzhev-Sychevska kesi-

---

(16) Stalin'in (ve Şapoşnikov'un) bu kış genel taarruzuna ait plânları, hemen hemen tüm cephelerde felâketle sonuçlandı. 13 Ocak'ta Leningrad'da girişilen taarruz ise donmuş sazlık ve bataklıklarda sürüp giden ve hiçbir maddî başarı sağlamayan; Ruslar'ın son derece ağır kayıplarına da neden olan, korkunç bir kış savaşına yol açmıştır.

H. E. S.

mindeki düşman kuvvetlerini yok edeceklerdi.

Cephenin orta kesimine (Beşinci ve Otuzüçüncü Ordular), Mozhaisk ve Gzhatsk yönünde taarruz etmesi emrediliyordu. Kırküçüncü, Kırkdokuzuncu ve Ellinci Ordular, Yukhnov yönünde ilerleyecekler; Yukhnov - Kondrovo bölgesindeki düşman kuvvetlerini yok edecekler ve ileri hareketlerini Vyazma'ya doğru sürdüreceklerdi.

Korgeneral Belov'un pekiştirilmiş Süvari Kolordusu'nun Vyazma yönünde ilerlemesi ve düşmanın Vyazma grubunun gerisine birlikte taarruz etmek üzere, Kalinin Cephesi içinde harekât yapmakta olan Tuğgeneral S. V. Sokolov komutasındaki 11'inci Süvari Kolordusu ile birleşmesi gerekiyordu. Bu sıralarda büyük gerilla kuvvetleri de Vyazma bölgesinde faaliyette idiler.

Onuncu Ordu'ya, Batı Cephesi'nin sol yanını kapatmak üzere Kirov'a doğru ilerlemesi emredildi.

Sychevka ve Vyazma yönünde ilerlemesi, Rjev' in çevresinden dolaşması ve Yirmiikinci Ordu' nun Bely'ye doğru taarruz etmesi isteniyordu.

Kuzeybatı Cephesi'nin, genel taarruzunu, birbirinden uzaklaşan iki yönde yapması emrediliyordu. Bu cephenin Tümgeneral M. A. Purkayev komutasındaki Üçüncü Vurucu Ordusu, Velikie Luki yönünde; Orgeneral A. İ. Yeremenko komutasındaki Dördüncü Vurucu Ordu ise Andreapol, Toropets ve Velij'e doğru taarruz edecekti.

Soldaki komşumuz Bryansk Cephesi'ne Orel

ve Kursk'u ele geçirme görevi verilmişti. Güneybatı Cephesi kıtaları Harkov'u ele geçirecekler ve Dinyepr Nehri üzerinde Dinyepropetrovsk ve Zaporojye yakınlarında köprübaşları tutacaklardı.

Tüm cepheleri kapsayan ve ana hatlarıyla hazırlanan bu genel taarruz plânı, ne gerekli insan gücü ve ne de zorunlu silâhlarla desteklenmediğinden cephelerin çoğu başarı elde edemediler. Bunun tek istisnası, Kuzeybatı Cephesi'ydi. Bu kesimde Almanlar'ın aralıksız ve devamlı bir savunma mevzii bulunmadığından, bu cephenin kıtaları ilerleme olanağı bulmuşlardı. Şubat başında Kuzeydoğu Cephesi'nin Üçüncü ve Dördüncü Vurucu Orduları 240 km. ilerledikten sonra Velikie Luki, Demidov ve Velij yakınlarına ulaştılar. Kalinin Cephesi'nin Yirmiikinci Ordusu Bely kentinin varoşlarında çarpışıyordu ve 11'inci Süvari Kolordusu ve Vyazma'nın kuzeybatı bölgesine ulaşmış bulunuyordu. Kalinin Cephesi'nin Otuzdokuzuncu ve Yirmidokuzuncu Orduları Rjev'in batısında ağır ağır ilerliyorlardı. Kalinin Cephesi'nin sol kanadındaki kıtalar ise güçlü bir düşman savunmasına çatmış olduklarından ilerleyemiyorlardı.

Batı Cephesi (Yirminci Ordu unsurları, Pliyev'in 2'nci Muhafız Süvari Kolordusu, 22'nci Tank Tugayı ve beş kayakçı taburu) 10 Ocak'ta, doksan dakikalık bir topçu hazırlık ateşinden sonra taarruza başladı ve Volokolamsk civarında düşman mevzilerini yarmaya çalıştı. İki gün süren şiddetli muharebelerden sonra düşman mevzilerinde bir gedik açıldı ve Süvari Kolordusu, beş kayakçı taburu ve 22'nci

Tank Tugayı bu gedikten geçerek Şadovskaya'ya doğru ilerlemeye koyuldu.

Stalin de Hitler Gibi Hatâ Yapıyor

Bu harekât sonucunda cephemizin sağ kanadı, gerillaların da yardımıyla 16 ve 17 Ocak'ta Lotoşino ve Şadovskaya'yı ele geçirdi, ayrıca Moskova-Rjev demiryolunu kesti. Fakat Yüksek Karargâh, bize bu başarıyı genişletecek ek kuvvetler vereceği yerde, 19 Ocak'ta Birinci Vurucu Ordu'nun ihtiyata alınması emrini verdi. 16 Ocak'ta Otuzuncu Ordu'nun Kalinin Cephesi emrine girmesi ve şimdi de Birinci Vurucu Ordu'nun cephemizden çekilmesi, Batı Cephesi'nin sağ kanadını ciddî bir şekilde zayıflatacaktı. Bu nedenle ve her ne şekilde olursa olsun bu kesimde düşman üzerindeki baskının azaltılmaması gereğine inandığımdan, Sokolovskiy'le birlikte -Birinci Vurucu Ordu'yu elde tutmamız için- Genelkurmay'a telefon ettik. Aldığımız karşılık basitti. Bu emri Başkan vermişti. Hemen Stalin'e telefon ettim. Ondan aldığım cevap da şu oldu :

— «İtiraz etme. Birliği gönder!»

Ben, bu ordunun elimizden alınmasının vurucu grubumuzu zayıflatacağını belirttiğim zaman da :

— «Elinizde çok birlik var. Hele onları bir sayıverin,» karşılığını verdi.

Cephenin çok geniş olduğunu ve tüm kesimlerde sürüp giden şiddetli muharebelerin birliklerimizi yeniden gruplandırma olanağını vermediğini söyledim. Bu taarruzu sona er-

dirinceye kadar Birinci Vurucu Ordu'nun, Batı Cephesi'nin sağ kanadında bırakılmasını istirham ettim. Çünkü düşman üzerindeki baskımızı azaltmak istemiyorduk.

Stalin, bu isteklerime herhangi bir karşılık vermeden telefonu yüzüme kapattı. Bunun anlamı, görüşmemizin sona ermesinden başka bir şey olmazdı.

Bu konuda Şaposnikov'la yaptığım konuşmalar da yarar vermedi.

Şaposnikov :

— «Sayın dostum, ne yazık ki yapabileceğim herhangi bir şey yoktur. Bu, Başkan'ın kişisel kararıdır,» dedi.

Böylece zayıflayan sağ kanat kuvvetleri Gjatsk'a yaklaştıkları zaman düşmanın örgütlenmiş savunması karşısında durmak zorunda kaldılar ve daha fazla ilerleyemediler.

Orta kesimde ilerleyen Beşinci ve Otuzüçüncü Ordular, Ocak ayının 20'sine kadar Ruza, Dorokhovo, Mozhaisk ve Vereya'yı ele geçirdiler. Kırküçüncü ve Kırkdokuzuncu Ordular Domanovo'ya varmış ve düşmanın Yukhnov grubuyla muharebeye tutuşmuş bulunuyorlardı.

201'inci Hava İndirme Tugayı'ndan iki tabur ve 250'nci Hava İndirme Alayı, 18 ve 20 Ocak'ta, düşmanın geri çekilme yollarını kesmek için Vyazma'nın 40 km. güneyinde bulunan Jelanye yakınlarına indirildi.

Otuzüçüncü Ordu, Vyazma yönünde yapmış olduğu girme cebini genişletmek ve Belov'un 1'inci Süvari Kolordusu, hava indirme birlikleri, gerillalar ve Kalinin Cephesi'nin 11'inci Süvari Kolordusu'yla birlikte Vyazma'nın

kontrolünü ele geçirmek emrini almış bulunuyordu.

27 Ocak'ta Belov'un kolordusu, Yukhnov'un 40 km. güneybatısında Varşova şosesini geçti ve üç gün sonra Vyazma güneyindeki hava indirme birlikleri ve gerillalarla birleşti. 1 Şubat'ta Otuzüçüncü Ordu'nun üç piyade tümeni (113, 338 ve 160'ıncı Tümenler, bizzat Tümgeneral M. G. Yefremov'un komutası altında) bunlara katıldılar ve böylece Vyazma için verilen muharebe başladı. Yüksek Karargâh, Belov'un 1'inci Süvari Kolordusu'nu pekiştirmek ve Kalinin Cephesi'nin 11'inci Süvari Kolordusu'nun harekâtını koordine etmek için 4'üncü Hava İndirme Kolordusu'nun Vyazma batısındaki Ozerechnya bölgesine indirmesini emretti. Ancak, nakliye uçaklarının yetersizliği yüzünden hedef bölgesine sadece 8'inci Hava İndirme Tugayı'nın 2.000 mevcudu indirilebildi.

Bu noktada, Belov'un Süvari Kolordusu, Otuzüçüncü Ordu'nun iki pekiştirilmiş tümeni ve 4'üncü Hava İndirme Kolordusu birliklerinin düşman hatları gerisindeki harekâtı üzerinde daha fazla ayrıntıya girmek isterim. Otuzüçüncü Ordu, Naro-Fominsk'ten Vyazmaya doğru yaptığı harekât sırasında hızla ilerlemiş ve 31 Ocak'ta Shansky Zavod ve Domanova bölgelerine varmıştı. Burada düşman savunmasında geniş bir gedik bulunduğunu gördü. Almanlar'ın aralıksız bir savunma mevzii kurmamaları, Vyazmayı güçlü bir biçimde savunmak için yeterli kuvvetlere sâhip bulunmadıklarını gösteriyordu. Bu nedenle, düşman ihtiyatlarını getirmeden Vyazma üzerine yürümeye karar verdik. Bu kenti ele ge

çirmekle düşmanın tüm Vyazma grubunu son derece ciddî bir duruma düşürebileceğimize inanıyorduk. General Yefremov, ordusunun vurucu grubunun başında bulunmaya karar verdi.

General Yefremov'un grubu Vyazma varoşlarına geldiği zaman düşman, meviindeki gediği kapamayı ve Yeremov grubunun gerisini keserek Ugra Nehri'ne dayanan savunma mevziinin devamlılığını sağlamayı başarmış bulunuyordu. Bu sırada Otuzüçüncü Ordu'nun sağ kanadı Shansky Zavod'da, solundaki Kırküçüncü Ordu ise Medyn'de düşman tarafından durdurulmuş ve böylece, Yefremov grubunun kurtarılmasına yardım emrini ifâ edemeyecek bir duruma düşmüştü.

Belov'un Süvari Kolordosu, Vyazma bölgesine ulaşıp Yefremov grubuyla birleştiği zaman, o da gerisinin kesilmiş olduğuna gördü. Vyazma'nın çevresindeki kıtalarımızı pekiştirmek için gönderilen 8'inci Hava İndirme Tugayı indirilinceye kadar Almanlar, Fransa ve diğer bölgelerden büyük ihtiyatlar getirme ve savunmalarını önemli ölçüde güçlendirme olanağı buldular. Bu suretle tüm grubu, birçok gerilla birliğinin üslenmiş olduğu, Vyazma'nın güneybatısındaki ormanlık bir bölgede, düşman hatlarının gerisinde kendi hâline terk etmek zorunda kaldık. Bundan sonraki iki ay zarfında Belov'un Kolordosu, Yefremov grubu, hava indirme birlikleri ve gerillaların düşmanın gerisine indirdiği amansız darbe, düşmana insan gücü ve donatım bakımından büyük kayıplar verdirdi.

Örneğin 10 Şubat'ta 8'inci Hava İndirme Tugayı ve gerillalar, Morşanova ve Dyaglevo

bölgelerini ele geçirdiler; 5'inci Alman Tank Tümeni'nin karargâhını yok ettiler ve birçok hatıra eşyası ele geçirdiler.

Cephe Komutanlığı, Belov ve Yefremov ile telsiz bağlantısı kurduktan sonra onların mühimmat, ilâç ve yiyecek ihtiyaçlarını ikmal için elinden geleni yaptı. Çok sayıda yaralı da hava yoluyla tahliye edildi. Cephe Karargâhı Harekât Başkanı olan Tuğgeneral V.S. Goluşkeviç ve bazı muharebe subayları bu kuşatılmış grubu birbiri ardı sıra ziyaret ettiler. Ancak Nisan ayında bu grubun durumu ciddî surette kötüleşti. Düşman, bağrındaki bu dikeni çıkarıp atmak için bölgeye büyük kuvvetler getirdi. Nisan sonunda karların erimesi, grubun hareket yeteneğini ve gruba yiyecek sağlayan gerillalarla bağlantısını etkiledi.

Cephe Komutanlığı, General Belov ve Yefremov'un önerileri üzerine, kuşatılarak tecrit edilmiş münferit kıtaların asıl kuvvetlere katılmak üzere girişimlerde bulunmalarını öngören bir plânı onayladı. Plâna göre bu kıtalar, gerillaların bulundukları bölge içinden geçerek, Onuncu Ordu'nun onlarla birleşmek için düşman mevzilerinde bir yarma taarruzu yapması kararlaştırılan Kirov bölgesine doğru ilerleyeceklerdi.

Belov'un Süvari Kolordusu ve hava indirme birlikleri bu emirleri harfi harfine uyguladılar. At nalı biçimindeki uzun bir yolu yürüdükten sonra Mayıs sonlarıyla Haziran başlarında Onuncu Ordu kesimine ulaştılar.

Öteyanda General Yefremov kurtuluş yolunu bitkin hâldeki kıtaları için çok uzun bul-

duğundan telsizle Yüksek Karargâh'tan, doğruca Ugra Nehri'ni geçerek yapmak istediği bir çıkış taarruzu için izin istedi. Stalin bana telefon ederek, bunu uygun görüp görmediğimi sordu. Kesinlikle hayır, karşılığını verdim. Fakat Başkan, Yefremov'un tecrübeli bir komutan olduğu ve dileğinin yerine getirilmesi gereği üzerinde direniyordu. Sonunda Stalin önerilen yarma taarruzu yönünde bir taarruz yapılmasını emretti. Taarruz Kırküçüncü Ordu tarafından hazırlanmıştı ve bu ordu tarafından sanırım 17 ya da 18 Mayıs günü yapıldı. Fakat karşı tarafta bir hareket görülmedi.

Yefremov Öldü

Sonradan öğrendiğimize göre Almanlar, Yefremov'un Ugra Nehri yönündeki hareketlerinin farkına varmış ve bu çıkış taarruzunu önlemişler. Eşit olmayan kuvvetler karşısında yapılan bu çarpışmada kahramanca dövüşen Yefremov öldü. Müfrezesindeki askerlerin büyük bir kısmı da onunla birlikte hayatlarını kaybettiler. General Yefremov, 25 Ekim'de Almanlar'ın Moskova'ya doğru ilerledikleri bir sırada Otuzüçüncü Ordu Komutanlığı'na getirilmişti. Onun kuvvetleri kahramanca savaştılar ve düşmanın mevzilerini yarmasına meydan vermediler. Yefremov, Moskova Meydan Muharebesi'nde gösterdiği yararlıktan dolayı «Kızıl Bayrak» nişanıyla ödüllendirildi. Onunla birlikte ölenler arasında, ordusunun topçu komutanı ve 1929-1930 yıllarında Kızılordu'nun yüksek rütbeli komutanlar için açmış olduğu kursta sınıf ar-

kadaşım olan Tuğgeneral P.N. Ofrosimov da vardı. General Ofrosimov, yetenekli bir topçu subayı ve kişilik sahibi bir askerdi.

Belov'un grubu, Sovyet asıl kuvvetleriyle birleşmek için, önüne çıkan düşman kuvvetlerinden ustalıkla sıyrılarak ve küçük düşman birliklerini yokederek Onuncu Ordu'nun açtığı gedikten geçip, uzun ve zorluklarla dolu bir yolu yürümek zorunda kaldı. Grup, düşmanın gerisinde ve düşman hatlarını yarmak için yaptığı harekât sırasında, ağır silâhlarıyla donatımının önemli bir kısmını kaybetti. Ama askerlerin çoğunluğu asıl cepheye ulaşabilme olanağını buldu. Onlarla birleşmek üzere bir taarruza girişmiş bulunan kıtalarla sevinçli bir şekilde birleştikleri zaman tamamen bitkin durumdaydılar. Gerek askerler ve gerekse komutanlar gözyaşlarını zaptedemediler. Dökülen bu gözyaşları, mutluluk ve savaşçı erlerimizin, kardeşlik derecesindeki silâh arkadaşlığını simgeleyen gözyaşlarıydı!..

1942 olaylarına eleştirici bir açıdan baktığım zaman, Vyazma çevresindeki durumu değerlendirirken hatâya düştüğümü anladım. Gerçekten burada, kendi kuvvetlerimizin yeteneklerini olduğundan fazla; buna karşılık düşmanı da olduğundan zayıf değerlendirmiştik. Bu nedenle de karşımızdaki ceviz, umduğumuzdan daha sert çıkmıştı.

Şubat ve Mart aylarında Yüksek Karargâh, taarruz niteliğindeki harekâtımızı genişletmemizi istedi. Ancak, cephenin elinde bulunan asker ve donatım gereğinden fazla yıpranmış bir hâldeydi ve özellikle cephane bakımından

çok zayıf durumdaydık. Ocak ayının ilk on gününde plânlanan dağıtıma oranla şu miktarlarda cephane alabilmiştik: 82 mm. lik havan mermisi % 1; topçu mermisi % 20-30. Ocak ayının geri kalan kısmında aldıklarımız da şöyleydi: 50 mm. lik havan mermisi % 2,7; 120 mm. lik havan mermisi % 36; 82 mm. lik havan mermisi % 55; topçu mermisi % 44. Şubat ayı için plânlanan miktarlar hiç verilmedi. Bu ayın ilk on günü için plânlanan 316 vagon mühimmat karşılığında bir vagon mühimmat bile alamadık. Roket topçumuzun cephanesi tükendiğinden bu birlikleri geri çekmek zorunda kaldık. İnanılacak gibi değil ama, mermi sarfiyatını top başına günde bir ilâ iki mermi olmak üzere sınırlamak zorunda kaldığımız bir gerçektir. Üstelik bu sınırlamayı bir genel taarruz sırasında yapıyorduk.

14 Şubat 1942 günü bu konuyla ilgili olarak Stalin'e yazdığım bir raporda şunu belirttim: «*Tecrübelerimiz göstermiştir ki, mermi noksanlığı topçu barajlarını uygulamamızı olanaksız kılmaktadır. Düşmanın ateş destek sistemi böylece bizden hiçbir zarar görmeden faaliyetlerini sürdürüyor ve topçu desteği olmadan taarruz eden kuvvetlerimiz ağır kayıplar veriyor ve beklenen gelişmeyi sağlayamıyor.*»

Yüksek Karargâh sonunda Batı Cephesi'ni oluşturan kesimleri pekleştirmeye karar verdi; ama artık çok geç kalmıştı. Olayların gidişatından bir şeyler sezinlemiş olan düşman Vyazma grubunu büyük ölçüde güçlendirmiş ve önceden hazırlanmış olan mevzilere daya-

narak hem Batı ve hem de Kalinin Cepheleri'nde taarruzlarına yeniden başlamıştı.

Aşırı derecede yorgun ve zayıflamış olan kıtalarımız düşman direnişini kırmanın giderek çok daha güç olacağını anlıyordu. Komutanlık ve Askerî Konsey'in, taarruzu durdurup mevzilerimizi berkitme zorunluğu hakkındaki birbirini izleyen rapor ve önerileri kabul edilmiyordu. Stalin, taarruzu sürdürmemizi istiyor, ve: «Sonuca bugün ulaşamazsanız, yarın ulaşırsınız. Taarruz ederseniz, hiç değilse düşmanı yerinde tutmuş olursunuz. Ki, bunun da etkisi hiç kuşkusuz cephenin öteki kesimlerinde duyulacaktır,» diyordu.

Başkan, 20 Mart tarihli emirde bir kez daha, hedeflerimize ulaşmak için daha enerjik hareket etmemizi istedi.

Mart sonlarıyla Nisan başlarında Batı Cephesi, düşmanın Rjev-Vyazma grubunun yok edilmesini isteyen direktifi uygulamaya teşebbüs ettiyse de bu çaba olumlu bir sonuç vermedi. Yüksek Karargâh, nihayet Sovyet kuvvetlerinin Velikiye Luki, Velij, Demidov, Bely, Dukhovshchine, Nelidovo, Rjev, Pogoreloye, Gorodishche, Gjatsk, Ugra Nehri, Spas-Demensk, Kirov, Lyudinovo, Kholmishchi ve Oka Nehri'nden geçen bir hatta savunmaya geçmeleri hakkındaki önerimizi kabul etmek zorunda kaldı. Batı Cephesi'nin kıtaları böylece kış genel taarruzu sırasında 65-105 km. ilerlemiş ve batıda stratejik harekât durumunu bir dereceye kadar düzeltmiş bulunuyorlardı.

Öteyandan Leningrad, Volkov, Güney ve Güneybatı Cepheleri de hedeflerini ele geçi-

remediler. Çünkü Sovyet kuvvetleri insan gücü ve silâh bakımından üstün olmadıkları gibi şiddetli düşman direnişiyle de karşılaşmış bulunuyorlardı.

Olaylar, Stalin'in Ocak ayında bir genel taarruza girişme kararının hatâlı olduğunu göstermişti. Batı kesiminde (Kuzeybatı, Kalinin, Batı ve Bryansk Cepheleri'nde) 1942 yaz seferine hazırlanmak üzere savunmaya geçmeden önce, daha fazla kuvvet toplamak ve Merkez Ordular Grubu'na ezici bir darbe indirmek suretiyle düşmanı Staraya Russa, Velikiye Luki, Vitebsk, Smolensk ve Bryansk'tan geçen bir hatta kadar geri sürmek daha akıllıca bir hareket olurdu.

Yüksek Karargâh ihtiyatında bulunan dokuz ordu tüm cepheye dağıtılmayıp da sadece Batı Cephesi'nde toplanmış olsaydı, düşmanın merkez grubu ezilmiş ve savaşın tüm gidişi bundan etkilenmiş olabilirdi.

Büyük Moskova Muharebesi'nin kesin sonuçları Sovyet tarafı için esinlendirici fakat düşman için çok moral kırıcı olmuştur.

Yenilmez Ordu Yeniliyor

Westphal adlı bir Alman generali bu muharebeyi anlatırken: «Bir zamanlar yenilmez sayılan Alman Ordusu, yok olma uçurumunun kenarına kadar gelmiştir» demek zorunda kalmıştır (17). Buna benzer kabullenmeler diğer Alman generalleri tarafından da ya-

---

(17) **The Fatal Decisions** (Meş'um Kararlar), Seymour Fredin ve William Richardson, New York 1956.

H. E. S.

pılmıştır ve bunlar arasında Tippelkirsch, Günther Blumentrit, Fritz Bayerlein ve F. von Manteuffel sayılabilir. Gerçeklerin karşısında duramazsınız. Almanlar toplam yarım milyondan fazla asker, 1.300 tank; 2.500 top; 15.000 motorlu araç ve çok sayıda donatım kaybetmiş ve Moskova'nın 160-320 kilometre uzağına atılmışlardır.

1941-1942 Sovyet kış genel taarruzu karlı, soğuk bir kışın zor koşulları altında ve en önemlisi, düşman üzerinde sayıca üstünlükten yararlanmadan yapılmıştır. Bundan başka, mekanize ve tank tümenlerimizin mevcutları da çok düşüktü. Tecrübelerin bize öğrettiği şudur ki, böyle koşullar altında büyük ölçüde taarruz harekâtının yapılmasına olanak yoktur. Çünkü düşmanın giriştiği manevraların durdurulması, düşman kuvvetlerinin kuşatılması ve geri çekilme yollarının kesilmesi, ancak güçlü mekanize ve tank birlikleriyle yapılabilir.

Kızılordu, savaşın ilk altı aylık süresi içinde ilk kez Moskova Meydan Muharebesi'nde düşmanın asıl kuvvetlerini büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Bu zafer, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından bu yana, Wehrmacht (Alman Silâhlı Kuvvetleri) üzerinde kazanılan ilk stratejik zaferdir. Sovyet Silâhlı Kuvvetleri, Moskova Meydan Muharebesi'nden önce de Sovyet Cephesi'nin üç belli başlı kesiminde Wehrmacht'ın ilerlemesini yavaşlatan birtakım önemli harekât yapmışlardı. Fakat bunlardan hiçbiri ne sonuç, ne de ölçü yönünden Moskova'nın surları önünde yapılan büyük muharebeye denk tutulamaz.

Savunma harekâtının ustaca yürütülmesi; karşı taarruzların başarılı bir biçimde yapılması ve derhal karşı taarruza geçilmesi, Sovyet askerlik sanatını büyük ölçüde zenginleştirmiş; bununla birlikte Sovyet komutanlarının artan stratejik, operatif ve taktik olgunluğu ve her sınıftan Sovyet askerlerinin askerlik alanındaki ustalıklarını ortaya koymuştur.

Alman kuvvetlerinin Leningrad'da, Rostov'da, Tikhvin dolaylarında ve Moskova Meydan Muharebesi'ndeki başarısızlıkları Japonya ve Türkiye'deki reaksiyoner çevrelerin akıllarını başlarına getirmiş ve onları Sovyetler Birliği'ne karşı daha sağgörülü bir politika izlemeye zorlamıştır (*).

Almanlar'ın Moskova önündeki yenilgilerinden Rus — Alman cephesinin tüm kesimlerinde stratejik inisiyatif, Sovyet Komutanlığı'na geçti. Nazi Askerî-Politik Önderliği, kuvvetlerinin savaşma yeteneklerini yeniden kazanmalarını sağlamak için bazı geniş kapsamlı önlemler almak; Fransa ve diğer işgal altındaki ülkelerden büyük kuvvetleri Sovyet-Alman cephesine kaydırmak zorunda kaldı. Naziler, Sovyet cephesine ek kuvvetler ve ikmal malzemesi gönderilmesi yolunda kendi uydularına baskı yapmak zorunluğunu duydular. Dolayısıyla da bu ülkelerde iç politik durumun bozulmasına yol açtılar.

(*) **Çevirenin Notu :** Türkiye Rusya'ya karşı daima tedbirli ve iyi komşuluk politikası gütmüştür. Türkiye'nin dünya gerçekleri yanında kendi özgürlük ve bağımsızlığını koruma ilkelerine de uygun düşen bu politikada gerek o zaman ve gerekse daha sonra bir değişiklik olmamıştır. Bölüm sonunda bu konuda ayrıntılı bilgiler verilecektir.

Naziler'in Moskova'da yenilgiye uğratılmasından sonra yalnız Alman askeri değil, birçok Alman subay ve generali de Sovyetler'in gücüne inanmak ve Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'nin, Hitler'in hedeflerinin ele geçirilmesine karşı aşılmaz bir engel teşkil ettiklerini de kabullenmek zorunda kaldılar.

Almanlar, Sovyetler Birliği'ne karşı giriştikleri savaşta tüm dikkat ve özenli hazırlıklarına rağmen, önemli ve önceden görülmeyen koşullarla karşılaştılar. Örneğin, Almanlar iki cephede, yâni bir yanda Kızılordu'ya, beri yanda yeraltı parti örgütlerinin kılavuzluğu altında aktif harekât yapan güçlü gerilla kuvvetlerine karşı savaşmak zorunda kalacaklarını akıllarından geçirmemişlerdi. Naziler, 1941 yılında tek bir stratejik hedef ele geçirmeden kuvvetlerinin yıpranacağını ve böylece tüm Sovyet-Alman cephesi boyunca savunmaya geçmek ve bu suretle stratejik inisiyatiflerini yitirmek durumuyla karşı karşıya kalacaklarını da hesaba katmamışlardı.

Sovyet askerî birliklerinin tümü, Moskova Meydan Muharebesi'nde olağanüstü bir cesaretle savaşmışlardır. Erinden generaline kadar her kişi yurduna olan kutsal görevini yerine getirmede büyük kahramanlık göstermiş, başkentin savunulması için hiçbir şeyini esirgememiştir.

Bu muharebe sonunda hayatta kalanların tümüne şükran duygularımı ifade ederken canlarını veren, fakat düşmanın yurdumuzun kalbine girmesine izin vermeyenlerin temiz anıları önünde eğiliyorum.

Çok kez bana şu soru sorulmuştur: «Mos-

kova Meydan Muharebesi sırasında Stalin neredeydi?»

Stalin Moskova'daydı ve kuvvetlerle olanakların, düşmanın yenilgiye uğratılması amacına göre örgütlendirilmesiyle uğraşıyordu. Onun bu konuda yapmış oldukları inkâr edilemez. Stalin, Devlet Savunma Komitesi'nin başı olarak ve Yüksek Karargâh üyeleriyle Halk Komiserlikleri'nin önderleri ile birlikte, askerî mücadele için zorunlu olan stratejik ihtiyatların ve teknik olanakların örgütlendirilmesinde en büyük çabayı göstermiştir. Denilebilir ki, sert istekleriyle hemen hemen imkânsız olanı başarmıştır. Moskova Meydan Muharebesi döneminde önerileri dikkatle dinlemiş; ama ne yazık ki, bazen duruma uygun düşmeyen kararlar da vermiştir. Birinci Vurucu Ordu'nun ihtiyata alınması ve tüm cephelerdeki dağınık genel taarruz buna birer örnektir.

Geçirdiğimiz büyük savaştan en çok hatırlayabildiğim anımın ne olduğu bana sorulduğu zaman hep şu karşılığı veririm: «*Moskova Meydan Muharebesi*». Aradan çok uzun bir zaman geçmiştir. Ama bu tarihsel olaylar ve muharebeler anılarımdaki canlılıklarından hiçbir şey yitirmemiştir. Kıtalarımızın çok sıkıntılı, neredeyse bir facia derecesinde karmaşık ve güç koşullar altında tecrübelerini geliştirmiş, olgunlaştırmış ve biriktirmiştir. En zorunlu silâhlara sahip olur olmaz, geri çekilme ve savunma manevrasından güçlü bir genel taarruza geçmiştir. Bundan şükran duyacak olan gelecek kuşaklarımız Sovyet halkının bu dönemdeki gücünü, kahramanca fedakârlıklarını ve Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'

nin askerî başarılarını hiçbir zaman unutmayacaktır. Moskova Meydan Muharebesi, onu izleyen Nazi Almanyası'nın yenilgiye uğratılması, başarısının sağlam temellerini atmıştır (*).

(*) **Çevirenin Notu :** 22 Haziran'da Rus sınırını aşan Alman Orduları, bir ay gibi oldukça kısa sayılabilecek bir zamanda Rus topraklarında 680 km. ilerlemiş, yâni sınırla Moskova arasındaki mesafenin dörtte üçünü almışken, bunu izleyen dört aylık sürede, Mareşal Jukov'un da dediği gibi, Moskova'ya ulaşamamışlardır. Liddell Hart'ın **«İkinci Dünya Savaşı Tarihi»**nde bu sonucu doğuran nedenler incelenmiştir: Hart, söz konusu kitabında şöyle der: «Bu başarısızlığın kilit nedenleri, sonbaharın çamuru ve karıdır. Fakat daha esaslı neden, Almanlar'ın, Stalin'in Rusya'nın derinliklerinden getirebileceği ihtiyatları yanlış hesaplamalarıdır. Almanlar 200 tümenle karşılaşacaklarını hesaplamış ve Ağustos ortalarına kadar bu sayıda tümeni yok etmişlerdir. Fakat aradan geçen zaman zarfında yeniden 160 tümen sahneye çıkmıştır. Almanlar, bunların da üstesinden geleyim derken, sonbahar gelip çatmış ve Alman orduları çamur içinde Moskova'ya doğru taarruzlarını sürdürmeye çalışırken taze orduların yollarını tıkamış olduğunu görmüşlerdir.»

«Bir başka faktör de Sovyet İhtilâli'nden beri başarılan tüm ilerlemelere rağmen Rusya'nın süregelen ilkelliğidir. Bu, sadece Sovyet askerlerinin ve halkının değil; daha çok Rusya'nın yollarının ilkelliğiyle ilgilidir. Şayet Rusya'nın yol sistemi Batı Avrupa'dakilerle kıyaslanabilecek kadar düzgün olsaydı, bu ülke de hemen hemen Fransa gibi kolayca işgal edilebilirdi.»

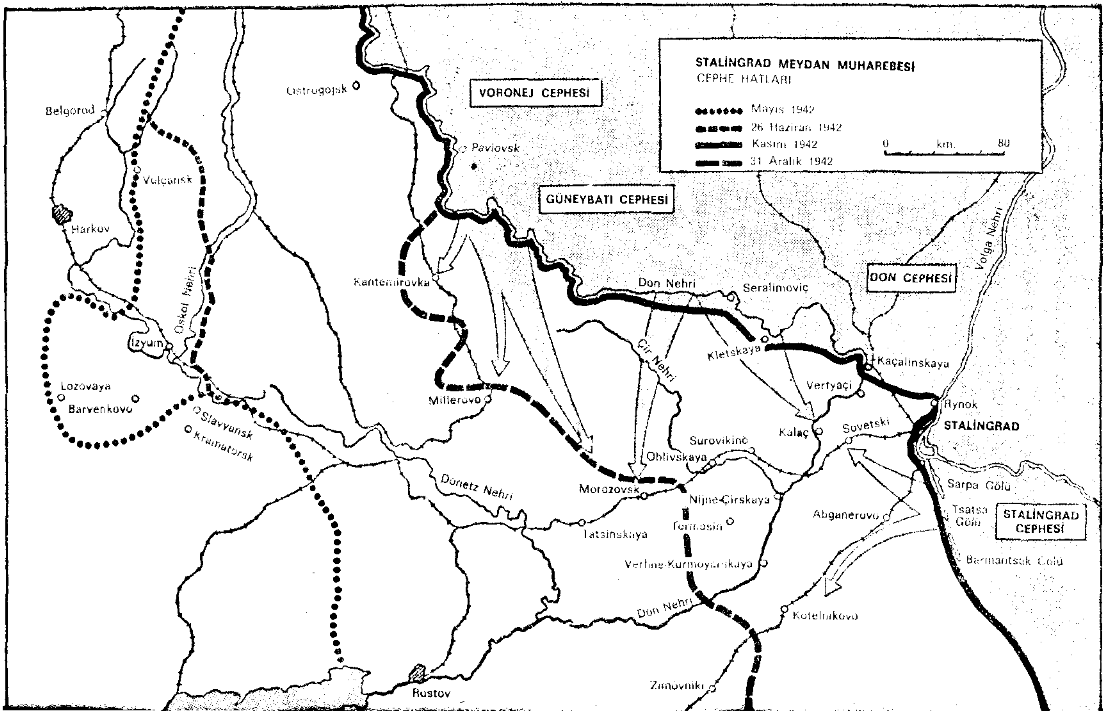
Liddell Hart'ın bundan sonra üzerinde durduğu nokta Hitler'in düştüğü stratejik hatâ ile ilgilidir. Ünlü stratej ve düşünür, bu koşullara rağmen eğer zırhlı birlikler, Hitler ve daha yaşlı komutanlarının yanlış kararı olmayıp da Guderian'ın önerdiği gibi yaz aylarında olanca hızlarıyla Moskova yönünde taarruzlarını sürdürebilselerdi istilâ hareketi başarıya ulaşabilirdi, demektedir. Jukov'un iddiaları yanında öteki gözlemlerle birlikte düşünülmeye değer bir fikirdir.

Dokunmak istediğimiz ikinci sorun, daha önce de kısaca sözkonusu ettiğimiz gibi, Sovyet Mareşali'nin Türkiye'nin dış politikasına ilişkin çıkışıdır. Yazarın yersiz bir iddiasını çürütmekten çok, Türk-Sovyet ilişkilerinin bu aşamasına belgelerin ışığında bir gözatmak ve bir hatırlatma yapmak açısından şu açıklamaları yapmakta yarar görüyorum:

1941-1942 yıllarında Sovyetler, İngiltere'nin tersine; Türkiye'den, savaşa girmesini doğrudan doğruya istememişlerdir. 1941 sonlarına doğru Japonya'nın savaşa girmesi ve Almanlar'ın Moskova önlerine kadar ilerlemesi, özellikle Sovyetler'i daha tedbirli olmaya zorlamış ve birçok dış politika sorunu arasında Türk-Rus ilişkileri de bir yana bırakılmıştır. Ne zaman ki savaş Almanlar'ın aleyhine dönmüş, ondan sonra Ruslar yeniden bu sorunları ele almışlardır. Bu bakımdan Jukov'un Türkiye hakkındaki iddiası yersizdir. Rusya, 13 Ağustos 1941 tarihinde ve İngiltere'yle birlikte Hükümetimize verdiği bir notada, Montreux Sözleşmesi ve Boğazlar hakkında hiçbir saldırgan niyeti olmadığını ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ihtimamla riayet etmek arzusunda olduğunu bildirmiştir. Stalin, o zamanki İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile görüşmesinde, savaş sonunda Türkiye'ye Bulgaristan, Suriye ve Ege'de toprak verilmesini düşündüğünü açıkça söylemiştir. Moskova Büyükelçimiz H. Aktay, Şubat 1942'de Ankara'ya gönderdiği bir telgrafta, Stalin'in Türkiye'ye karşı gösterdiği itimat ve dostluğun Moskova'daki İngiliz diplomatları kıskandırdığını ifade etmekte ve yukarıda belirtilen bazı topraklarla birlikte Oniki Adalar'ın da Türkiye'ye bırakılması üzerinde ısrar ettiğini kaydetmektedir. Ruslar'ın bu davranışı savaş ilerledikçe değişmiştir. Ama 1941 sonlaryla 1942 başlarında durum budur. Bütün bunlar gösteriyor ki, o zaman ne Rusya'nın Türkiye üzerinde bir baskısı ve ne de Türkiye'nin, iddia edildiği biçimde bir politika değişikliği sözkonusudur. (**«Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl. İkinci Dünya Savaşı Yılları 1939-1946»** ve Yahya Okçu'nun **«Türk-Rus Mücadelesi Tarihi»**ne bak.)

STALİNRAD MEYDAN SAVAŞI

Ağustos 1942 — Şubat 1943

STALİNGRAD MEYDAN MUHAREBESİ
CEPHE HATLARI
Mayıs 1942
26 Haziran 1942
Kasım 1942
31 Aralık 1942
0 km. 80
VORONEJ CEPHESİ
GÜNEYBATI CEPHESİ
DON CEPHESİ
STALİNGRAD CEPHESİ
STALİNGRAD
Belgorod
Harkov
Volçansk
Ostrogojsk
Pavlovsk
Oskol Nehri
İzyum
Lozovaya
Barvenkovo
Slavyansk
Kramatorsk
Kantemirovka
Millerovo
Donetz Nehri
Don Nehri
Çir Nehri
Volga Nehri
Seraimoviç
Kletskaya
Kaçalinskaya
Vertyaçi
Rynok
Kalaç
Sovetski
Surovikino
Oblivskaya
Morozovsk
Nijne-Çirskaya
Tatsinskaya
Abganerovo
Sarpa Gölü
Tsatsa Gölü
Barmantsak Gölü
Kotelnikovo
Zimovniki
Rostov

Yayımcının Notu

1941-42 kışının bitip de baharın gelişiyle birlikte felâket bir kez daha Rus silâhlarının üzerine çöktü. Stalin, ordularının kış ayları sırasında savaşı Almanlar üzerine kaydırma olanaklarını gereğinden yüksek değerlendirmişti. Bu bakımdan, onun zorla yaptırdığı genel taarruzlar Sovyet kıtalarını yorgun, morali bozuk; silâh, ikmal malzemesi ve ulaştırma araçları bakımından yetersiz bir duruma sokmuştu. Böylece bazı büyük kuvvetler kuşatılmış ya da kuşatılmış sayılabilecek bir duruma düşmüştü. (Bunlar, Vlasov'un Leningrad'ın güneyindeki Chudovo bölgesinde bulunan İkinci Vurucu Ordu ile Jukov'a bağlı iki kuvvet, yâni Vyazma dolaylarında kuşatılmış bulunan Belov'un Süvari Grubu ve Korgeneral Yefremov'un Otuzüçüncü Ordusu idi.)

Güneydeki Sovyet kıtaları da aynı derecede zor durumdaydılar. Almanlar, Kırım'da tecrid edilmiş olan Sovyet birliklerine karşı yeniden baskı yapmaya başlamışlardı ve Kırım'ı Kafkasya'dan ayıran doğudaki Kerç Boğazı'nda da bir felâket oluşmaktaydı. Stalin'in Kırım'da zafer kazanmayı hedef tutan gösterişli plânları, en azından onun polis generalleri Kulik ve Mehklis'in beceriksizliği ve aptallığı yüzünden sonuçlandırılamıyordu.

Gerçekten, tüm cephede durumun Ruslar lehine geliştiği herhangi bir kesim gösterilemezdi. Bir kış mevsimi süren umutsuz savaşlardan sonra Ruslar, Leningrad'ın kuşatılmasını engelleyememişlerdi. Rjev ve Vyazma çevrelerindeki tehlikeli bir çıkıntı hâlâ Moskova'yı tehdit ediyor-

du. Bu sırada Stalin en felâketli genel taarruzlarından birine girişti. Bu taarruzun amacı, Harkov'un geri alınmasıydı.

Jukov henüz Batı Cephesi Komutanı'ydı. Vyazma bölgesinde kuşatılmış bulunan kuvvetlerinden endişe ediyor ve bu nedenle Stalin ile Genelkurmak Başkanı Mareşal Şapoşnikov'u, Harkov taarruzunu yapmamaya ve bunun yerine kendisine, cephesinde Nazi girmelerine karşı taarruza geçme izni için iknaya çalışıyordu.

Stalin, Jukov'un önerilerini bir kenara atıp Harkov harekâtının yapılması emrini verdi. Taarruz, Mareşal Timoşenko ve Askerî Konsey Üyesi Nikita S. Kruşçev'in yönetiminde 12 Mayıs'ta başladı. Bunu tam bir felâket izledi. Almanlar da bir taarruz hazırlığı içindeydiler. Mareşal Von Kleist'ın komutasındaki güçlü bir Alman grubu, henüz harekete geçmiş olan Timoşenko'nun kuvvetlerine taarruz etti. On gün içinde üç Sovyet ordusu (Altıncı, Elliyedinci Ordular'la Dokuzuncu Ordu'nun bir kısmı), aynı zamanda Korgeneral L. V. Bobkin'in operatif gurubu kuşatıldı. Binlerce Sovyet askeri tutsak edildi, yaralandı ya da öldürüldü. Almanlar 239.000 tutsak aldıklarını iddia ettiler. Bu arada Ruslar çok sayıda komutan da kaybettiler. Güneybatı Cephesi Komutanı F. Ya. Kostenko, Elliyedinci Ordu'dan General K. P. Podlas, Altıncı Ordu'dan General A. M. Gorodyanskiy ve operatif gruptan L. V. Bobkin ölenler arasında bulunuyordu.

Umulduğu gibi Stalin, kabahati başkalarının üzerine atmaya çalıştı. Dokuzuncu Ordu Komutanı F. M. Haritonov görevinden alınarak askerî mahkemeye verildi. Bu general, ancak Korgeneral A. M. Vasilevskiy'in kişisel müdahalesiyle

idam mangasının önüne çıkarılmaktan kurtuldu (1). Rusya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki en parlak generallerinden biri olan Tuğgeneral İ. Kh. Bagramyan, Güneybatı Cephesi Kurmay Başkanlığı'ndan alındı ve şiddetli bir eleştiriye hedef oldu. Çok geçmeden Timoşenko'nun da görevine son verildi.

Olayın ardından çeyrek yüzyıl geçtikten sonra bile, facia üzerindeki anlaşmazlık henüz canlılığını kaybetmemişti. Kruşçev, 1956 Şubatı'nda yaptığı «Gizli Konuşma»sında kendini suçsuz çıkarmaya çalıştı. Sovyet kuvvetlerinin Von Kleist'ın grubunun anî bir taarruzu sonucu kuşatılacağını ileri sürerek, Stalin'i taarruzu ertelemesi için ikna etmeye çalıştığını tanıtlamaya uğraştı. Kruşçev'e bakılırsa; bu iddialarını önce Kurmay Başkanı Vekili Korgeneral Vasilevskiy'e açmış, o da sorunu Stalin'le tartışmış ama olumlu bir sonuç alamamıştı. Vasilevskiy işi başaramadığını söyleyince Kruşçev doğruca Stalin'e telefon etmiş. Ancak Stalin kendisiyle konuşmayı kabul etmemiş ve telefonu Malenkov almıştı. Kruşçev meseleyi bu kez Malenkov'a anlatmış ve o da önerileri Stalin'e aktarmıştı. Ama Stalin: «Her şey olduğu gibi kalsın» diyerek taarruzu ertelemeyi kabul etmemişti. Kruşçev'in dediğine göre, sonuç yüzbinlerce Sovyet askerinin kaybı olmuştu. Kruşçev döneminde yazılan tarihler bu kayıpların suçunu Stalin'in üzerine yüklemişlerdir. Kruşçev'i suçlamak için hiçbir fırsatı kaçırmayan Jukov ise, kabahati, onun ve Güneybayı Cephesi Komutanı Timoşenko'nun üzerine atmaktadır. Diğer Sovyet otoriteleri, Güney Cep-

(1) A.M. Vasilevskiy'in 1966 Ocak sayılı **Voyenno-İstoriçeski Jurnal** dergisi S. 18'deki yazısı.

hesi Komutanı Rodion Ya. Malinovskiy'in de suçu paylaşması görüşündedirler.

Felâket, onu daha da kötü şeylerin izlemesine yol açtı. Stalin, en büyük tehlikenin Moskova yönünde yeni bir Nazi taarruzu olduğu yolundaki inancını koruyordu. Bryansk bölgesinden Moskova yönünde yapılacak bir Nazi taarruzunu karşılamak için büyük sayıda ihtiyat topladı.

Mareşal Vasilevskiy, anılarında: «Hatâlı bir değerlendirme sonucu, Almanlar'ın asıl taaruzunun güneyde değil, Merkez Cephesi'nde yapılması bekleniyordu. Bu nedenle Yüksek Karargâh, özellikle kanatlarda Merkez Cephesi'ni güçlendirmek için Güney Cephesi'ni zayıflatma yoluna gitmişti.» demektedir.

Bu karar Ruslar'ı tümüyle dengesiz bir duruma düşürdü. Güney Rusya'da Ruslar'a şiddetli bir darbe indiren Almanlar, çok geçmeden Kızılordu'yu derleyip toparlayarak önlerine kattılar. Naziler Kerç'teki Sovyet köprübaşını temizledikten sonra, Sovyet mevzilerini yarmak suretiyle Kırım ucundaki Sivastopol Deniz Üssü'nü ele geçirdiler. Bu yarımadanın ele geçirilmesini hedef tutan harekâtı tamamladıklarından, tüm bir orduyu, başka bir yerde kullanmak üzere serbest bırakmış oldular. Almanlar, Moskova'nın güneyindeki Kursk-Voronej kesiminde büyük bir taarruza giriştiler ve burada da Moskova'ya yaklaşma yolları üzerindeki Rus mevzilerini yarmayı başarmalarına ramak kaldı.

İşin daha da önemlisi, Almanlar, Don Nehri kıvrımı ve Stalingrad yönünde giderek hız kazanan taarruzlarını sürdürüyorlardı.

Yaz savaşının gelişimi, hemen tüm cephe komutanlarının girişecekleri yeni taarruzların Al-

manlar'ı anayurtları yönünde çekilmeye zorlayacağını varsayan Stalin'in düşündüğünden çok daha tehlikeli bir biçimdeydi. Çünkü tüm belirtiler, düşmanın çekilmesi yerine en azından Rusya'yı ikiye bölme tehlikesi doğuran ve özellikle Volga Nehri boyunca kuzey-güney yönündeki ulaşım ve haberleşme faaliyetlerini kesecek; Kafkaslar bölgesiyle Maykop ve Bakü petrol alanlarını koparıp alacak ve büyük miktarlarda ikmal maddelerini ulaştırma olanağını henüz kazanan, İran'dan geçen İngiliz-Amerikan ikmal yolunu kesecek olan yeni ve kritik bir muharebenin kaçınılmaz olduğunu gösteriyordu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, Almanlar'ın Yakın-Doğu kara köprüsünü (ikmal yolu) ele geçirme ve Hindistan'ı tehdit etme olasılığı da söz konusuydu.

Stalingrad bunalımının başlarında Jukov, pek az faaliyeti göze çarpan Batı Cephesi Komutanlığı'nda bulunuyordu. Bununla birlikte onu daima Batı Cephesi Karargâhı'nda bulabilme olanağı yoktu. Çünkü, anılarında da açıkça ortaya koyduğu gibi, Stalin'e önerilerde bulunmak ya da savaş hakkında onunla tartışmak üzere çok kez Moskova'daki Yüksek Karargâh'ta bulunuyordu.

Güneyde ve Stalingrad üzerinde gerginlik artınca Stalin kuvvetlerini yeniden düzenlemeye girişti. Cephede yeni komutanlıklar yarattı ve önceki muharebelerde denenmiş en iyi komutanlarını oralara göndermeye başladı: İlkin Korgeneral Vasilevskiy sahneye çıkarıldı. Onun ardından Stalin'in politika arkadaşları oraya gönderildi. Bunlar: Georgiy M. Malenkov, Nikita S. Kruşçev ve Silâh Endüstrisi Komiseri (Bakanı) Vyaçeslav Malyşev idi.

Ne var ki bu hareketlerin hiçbiri, Naziler'in

Volga ve Stalingrad yönünde yaptıkları; ortalığı allak bullak eden ilerlemeyi durduramadı. Nihayet 27 Ağustos 1942 günü Jukov, Batı Cephesi'nden çağrılarak Yüksek Başkomutan Yardımcılığı'na getirildi. Bilindiği gibi Stalin, Yüksek Başkomutan idi; daha önceleri bir Yüksek Başkomutan Yardımcısı atanmamıştı ve Jukov'dan sonra da hiçbir zaman atanmayacaktı.

Stalin, bir tehlike anında bir kez daha Jukov'a dönmüş oluyordu. Stalingrad'ın kaderi askıdaydı. Böylece gerek bu kentin ve gerekse çok büyük bir olasılıkla Rusya'nın kaderi Jukov'un ellerine teslim edilmiş bulunuyordu.

Moskova Meydan Muharebesi Jukov'u bir ulusal kahraman yapmıştı. Stalingrad ise onun Sovyet askerî cihazı üzerindeki çok güçlü hâkimiyetini göstermiştir. Rus komutanlarının her biri Stalingrad Muharebesi'ne şu ya da bu biçimde katılmışlar. Korgeneral Çuykov gibileri, Stalingrad Traktör Fabrikası kalıntılarında cereyan eden çok büyük mücadelede ve Volga üzerindeki bu kentin ev ev, oda oda savunulmasında kendilerini göstermişlerdir. Ama kentin savunulması ve her şeyden daha önemlisi, sonunda Nazi askerî yenilmezliğini onarılmaz biçimde kırıp parçalayan gösterişli genel karşı taarruzun yapılması sorumluluğunu taşıyan kişi Jukov'dur. Doğal olarak birçok kimse bu mücadelede ortak çaba göstermiştir. Fakat Jukov'un en yakın ve en önemli ortağı, Genelkurmay'daki parlak iş arkadaşı Korgeneral Vasilevskiy idi.

Stalingrad'dan sonra kimse Jukov'un üstünlüğüne meydan okuyamamıştır. Onun mareşal dostları en yüksek mevkiler için onunla yarışmış;

fakat «bir numaralı yer» hep Jukov'un olarak kalmıştır.

Stalingrad'dan sonra, ordularının başında Jukov'un bulunduğu Rusya'nın, eninde sonunda Almanlar'ı yenilgiye uğratacağından artık kimsenin kuşkusu kalmamıştır.

H. E. S.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tehlikelerle Dolu Bir İlkbahar

1942 ilkbaharının sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin gerek iç ve gerekse uluslararası durumu bir dereceye kadar düzelmiş bulunuyordu. Faşist aleyhtarı cephe büyümeye ve güçlenmeye devam ediyordu. Ocak ayında 26 ulus, ellerindeki tüm olanakları saldırganlara karşı yapılan mücadelede kullanma ve ayrı bir ateşkes ya da ayrı bir barış yapmama arzularını dile getiren bir bildiriyi imzaladılar. Sovyetler Birliği, Avrupa'da 1942 yılında bir ikinci cephe açılması konusunda Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'yle tam bir anlaşmaya vardı. Bütün bu ve öteki faktörler, özellikle Alman kuvvetlerinin Moskova önündeki yenilgisi ve Almanlar'ın bir yıldırım savaşı plânlarının iflâs etmesi tüm ülkelerdeki faşizm aleyhtarı kuvvetleri büyük ölçüde canlandırdı.

Sovyet-Alman cephesinde sâkin bir dönem başlamış; her iki taraf da savunmaya geçmişti. Kıtalar avcı hendekleri kazmış, sığınaklar yapmış, ileri mevzilere uzanan yaklaşma istikametlerini mayınlamış, dikenli tel engelleri kurmuş ve diğer savunma işlerini yapmışlardı. Komutanlar ve karargâhlar ateş plânlarını geliştirmiş, çeşitli sınıflar arasındaki işbirliğini ve öteki bazı problemleri düzene koymuşlardı.

Gerek Yüksek Karargâh, gerekse münferit askerî birlikler savaşın ilk aşamasının bir öze-

tini yaptılar; başarılı ve başarısız harekâtları gözden geçirdiler ve değerlendirdiler. Düşmanın taktik ve operatif becerilerinin, güçlü ve zayıf taraflarının incelenmesine daha çok zaman ayırdılar.

Savaşın temel dönüm noktalarından birini teşkil eden, Kızılordu'nun Moskova çevresindeki büyük zaferinden esinlenen Sovyet halkı, Sovyet ekonomisinin savaş zamanı koşullarına uydurulması işini tamamladılar. Artan sayıda yeni tanklar, uçaklar, topçu silâhları, roketler ve mühimmat Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'ne ulaşmaya başladı.

Ülkenin iç kesimlerinde tüm sınıflardan stratejik ihtiyatlar kuruluyordu. Sovyet tank ve top endüstrilerinin artan üretim kapasitesi, Yüksek Komutanlığa, o zamanın en ileri techizatıyla donatılan bağımsız tank kolordularının ve tank ordularının kurulmasına başlama olanağını kazandırmış bulunuyordu.

Silâhlı Kuvvetler'e, modernize edilmiş 45 mm. lik tanksavar toplarıyla yeni 76 mm. lik toplar verilmeye başlandı. Düşmanın büyük tank birlikleriyle muharebe için tasarlanan yeni tanksavar tugayları ve tümenleri kuruldu.

Silâhlı Kuvvetler'in ve tüm olarak ülkenin hava savunmasını ıslah etmek için gerekli önlem alındı. Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'nde bağımsız hava ordularının kurulmasına başlandı. Haziran'a kadar bu türden sekiz ordu kurulmuş bulunuyordu. Uzun menzilli bombardıman kuvveti ve Yüksek Komutanlık hava ihtiyatı takviye almaya başladılar. Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'nin toplam gücü 5.534.500 in-

san; 4.959 tank; 40.798 top ve havan; 2.480 uçağa ulaştı. Silâhlı Kuvvetler askerî eğitimlerini genişlettiler; gerek en son savaş taktiklerini ve gerekse yeni silâhları tam anlamıyla kavradılar.

Parti Merkez Komitesi, Silâhlı Kuvvetler'deki politik çalkalanmaların bir gözden geçirmesini yaptıktan sonra Parti ve Silâhlı Kuvvetler'deki propagandayı ıslah etmek için bazı önlemler aldı. L. Z. Mekhlis'in yerine, Ulusal Parti Sekreteri ve Moskova Parti Başkanı olan A. S. Şerbakov, Silâhlı Kuvvetler Ana Politik Örgütü'nün başına getirildi. Merkez Komitesi, münferit cepheler ve orduların askerî konseylerinden, erler ve subaylar arasındaki politik eylemlerini ıslah etmelerini ve böylece disiplini sağlamlaştırma, kıtaların direnme gücü ve savaşma yeteneklerini arttırmaya çalışmalarını istedi.

Alman Komutanlığı da, hâlâ Sovyet Cephesi'ni ana harekât alanı sayarak yaz seferine hazırlanıyordu. Nazi Önderliği, uydu ülkeler kuvvetlerini Doğu Cephesi'ne göndermeye devam ediyordu. Barents Denizi'nden Karadeniz'e kadar olan tüm cephe boyunca Nazi Almanyası ve müttefikleri 217 tümen ve 20 tugayı tertiplemişti. Bunlardan 178 tümen, 8 tugay ve 4 hava kuvveti Almanlar'dan kurulmuştu. İkinci bir cephenin var olmaması nedeniyle Almanya, silâhlı kuvvetlerinin % 20 gibi küçük bir parçasını öteki cephelerde ve işgal altındaki ülkelerde tutma olanağını buluyordu.

1942 Mayısı'na kadar düşmanın Sovyet-Alman cephesindeki kuvveti, 810.000 müttefik

askeri de dahil olmak üzere 6.198.000 mevcutlu bir ordu; 3.230 tank ve kundağı motorlu top; 56.940 top ve havan ile 3.395 uçağı kapsıyordu. Almanlar insan gücü, top ve havan bakımlarından üstünlüklerini koruyorlardı. Bizimse az bir sayı üstünlüğümüz vardı ama, buna karşın tanklarımızın çoğu, Almanlar'ınkinden düşük nitelikteydi.

Ana çizgileriyle Hitler'in 1942 yılına ait politik ve askerî stratejisi, güneydeki Sovyet kuvvetlerinin yok edilmesi; Kafkaslar bölgesinin ele geçirilmesi; Volga Nehri'ne ilerleme; Stalingrad ile Astrahan'ın alınması ve böylece SSCB'nin bir devlet olarak yok edilmesi için gerekli koşulların hazırlanması biçimindeydi.

Alman Komutanlığı'nın, insan gücü ve malzeme bakımından Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'ne olan üstünlüğünü hâlâ korumasına rağmen bu komutanlık, 1942 genel taarruzu için hazırladığı plânlarda — 1941 yılında *Barbarossa Harekâtı*'nda yaptığı gibi — tüm stratejik kesimlere aynı zamanda büyük taarruzlara girişme olanağına bu kez sahip bulunmadığını dikkate almak zorunda kalmıştır.

Alman kuvvetlerinin Barents Denizi'nden Karadeniz'e kadar olan alanda dağıtılmış olması, cephe boyunca harekât yoğunluğunda da bundan doğan bir azalma ile sonuçlanmıştı.

Alman Komutanlığı, bir dizi köklü önlemlerle, Güney Ordular Grubu'nu yeniden kurmak ve bu grupta cephenin güneybatı kesimindeki Sovyet gücünden çok üstün kuvvetleri toplayabilme olanağını kazanmıştır.

Hitler'in 5 Nisan 1942 gün ve 41 sayılı emri, Alman Silâhlı Kuvvetleri'nden; Sovyetler Birliği'nin en zengin endüstri ve tarım bölgelerini kontrol altına almalarını ve bu suretle ek ekonomik kaynaklar (özellikle Kafkas petrolü) elde etmelerini, nihayet kendi askerî ve politik hedeflerini ele geçirmek için hâkim bir stratejik pozisyon kazanmalarını istiyordu.

Hitler ve ortakları; Alman kuvvetleri, Sovyetler Birliği'nin güneyinde zaferi kazanır kazanmaz yeniden Leningrad ve Moskova'ya taarruz edebileceklerini umuyorlardı.

Almanlar, Kafkasya ve Volga'ya doğru yapacakları ileri harekâtı plânlarken, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ni, Kafkasya üzerinden müttefikleriyle kurduğu bağlantıdan da yoksun bırakmayı amaçlıyorlardı.

1942 ilkbaharında uzun bir süre Yüksek Karargâh'ta kaldım. Bu nedenle Stalin'in durumunu ve 1942 yılı ihtimallerini nasıl değerlendirdiğini biliyorum.

Onun, Churchill ve Roosevelt'in Avrupa'da ikinci bir cephenin açılması hakkında verdikleri güvencelere inanmadığı açıkça belliydi. Bununla beraber onların başka bir yerde ikinci bir cephe açmaya çalışacaklarına olan umudunu yitirmemişti. Stalin, ikiyüzlü ve köküne kadar Sovyet aleyhtarı olduğunu sandığı Churchill'den çok Roosevelt'e güveniyordu.

1942 Yaz Hazırlıkları

Stalin, Almanlar'ın 1942 yazında iki stratejik kesimde büyük taarruzlar yapma imkâ-

nına sahip olduklarını ve büyük bir olasılıkla bu taarruzların yapılacağı bölgelerin Moskova ve güney kesimi olduğunu tahmin ediyordu. Kuzey ve kuzeybatı kesimlerine gelince, Stalin buralarda önemli bir Alman faaliyeti olmayacağını ummaktaydı. Bu bölgelerde düşmanın cepheyi ve kuvvetlerini düzeltme çarelerini bulmaya çalışabileceğini düşünüyordu.

Stalin, büyük düşman taarruzlarının yapılacağını umduğu iki kesimden en çok, Almanlar'ın 70 tümen yığmış oldukları Moskova kesiminden endişeleniyordu.

1942 yılı ilkbahar ve yaz dönemlerine ait kendi plânlarımıza gelince; Stalin, büyük ölçüde taarruz harekâtı için ne gerekli insan gücüne ve ne de malzemeye sahip olmadığımıza inanıyordu. Çok yakın gelecek için Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'nin Kırım, Harkov, Lgov — Kursk ve Smolensk kesimleriyle Leningrad ve Demyansk çevrelerinde yapılacak bazı sınırlı taarruzlara ek olarak aktif bir stratejik savunmayla yetinmeleri gerektiğini düşünüyordu.

Genelkurmay Başkanı Mareşal Şapoşnikov'un genellikle Stalin'le aynı fikirde olduğunu; yalnız Sovyet harekât plânının yaz başında düşmanı yıpratacak bir aktif stratejik savunmayı ve bundan sonra da ihtiyatlar sağlanır sağlanmaz, geniş kapsamlı genel karşı taarruz harekâtını güvence altına alması gerektiğini düşündüğünü sanıyordum. Yaz başında, içinde Almanlar'ın güçlü kuvvetlerinin de bulunduğu büyük bir çıkıntı teşkil eden Rjev-Vyazma grubunu ortadan kaldırmak için ted-

bir almamızın zorunlu olduğu görüşündeydim. Yüksek Karargâh ve Genelkurmay ise, Moskova'yı güneybatıdan dolaşmak suretiyle yapılacak bir muhtemel düşman taarruzu bakımından Orel-Tula ve Kursk-Voronej kesimleriyle daha çok ilgileniyorlardı. Buna göre Yüksek Komutanlık ihtiyatlarının büyük bir kısmının ilkbahar sonuna kadar Bryansk Cephesi'nde toplanmasıyla ilgili bir karar verilmişti. Mayıs ortalarına kadar Bryansk Cephesi, 4 tank kolordusu, 7 piyade tümeni, 11 bağımsız piyade tugayı, 4 bağımsız tank tugayı ve çok sayıda topçu birliği aldı. Buna ek olarak, Yüksek Karargâh ihtiyatından Beşinci Tank Ordusu, düşman Bryansk Cephesi'ne taarruz ettiği takdirde güçlü bir taarruz yapmak üzere, Bryansk Cephesi gerisinde yer aldı.

Stalin'in operatif ve stratejik değerlendirmelerine esasta katılmakla beraber, ihtiyatlarımızı yitireceği ve bir genel karşı taarruza hazırlanmamızı daha güç hâle getireceği cihetle öngörülen sayıda ayrı ayrı taarruz konusunda onunla aynı düşüncede değildim.

Bunun yerine, Batı ve Kalinin Cepheleri kuvvetlerinin, Yüksek Komutanlık kuvvetlerinden ve Moskova Hava Savunma Kuvvetlerinden sağlanacak hava desteği ve Kuzeybatı Cephesi'nin bazı kuvvetlerinin katılmasıyla düşmanın Rjev-Vyazma çıkıntısına güçlü bir taarruz yapmalarını önerdim.

Bana göre, Moskova'nın batısında Almanlar'a yöneltilecek böyle bir taarruz düşmanı büyük ölçüde zayıflatır ve hiç değilse çok yakın bir gelecekte yapmayı tasarladığı büyük taarruz harekâtından vazgeçmeye zorlardı.

Bir art düşünce, bunun tartışılabilecek bir konu olduğunu iddia edebilirdi. Ancak o zamanlar elimizde düşmanın niyet ve amaçları hakkında tam bir bilgi olmaması nedeniyle, haklı olduğuma inanıyordum.

Problemin karmaşıklığından dolayı Stalin, genel durumu ve yaz seferi için mevcut çeşitli seçenekleri tartışmak üzere bir toplantı düzenledi. Mart sonunda Devlet Savunma Komitesi'nde yapılan bu toplantıya Voroşilov, Timoşenko, Şapoşnikov, Vasilevskiy, Bagramyan ve ben katıldık.

Şapoşnikov'un Plânı

Şapoşnikov, genellikle Stalin'in tahminlerini yansıtan ayrıntılı bir raporu sundu. Ancak, düşmanın sayıca üstünlüğü ve Avrupa'da ikinci bir cephenin bulunmaması karşısında, Şapoşnikov yakın gelecekte aktif bir savunma ile yetinmemizi önerdi. Şapoşnikov, asıl stratejik ihtiyatların, Genelkurmay'ın 1942 yazında büyük ölçüde harekâtın cereyan edeceğini varsaydığı Voronej bölgesi dahil olmak üzere cephenin orta kesiminde toplanmasından yana idi.

Şapoşnikov, Timoşenko'nun Güneydoğu Komutanlığı'nın hazırlamış olduğu (Bryansk, Güneybatı ve Güney Cepheleri'ni kapsayan) bir taarruz plânı çerçevesi içinde bazı örgütlenme sorunlarını anlatıyordu ki, Stalin birden sözünü kesti:

— «Savunmada kalıp Almanlar'ın ilk darbeyi indirmelerini bekleyemeyiz! Geniş bir cephede önleyici taarruzlara girişmemiz, do-

layısıyla düşmanın niyet ve amaçlarını meydana çıkarmaya çalışmamız gerekir,» dedi.

Daha sonra Stalin sözlerine şöyle devam etti :

— «Jukov, batı kesimlerinde bir genel taarruza girişmemizi ve öteki kesimlerde savunmada kalmamızı önermektedir. Kanımca bu, tam bir tedbir değildir.»

Bundan sonra konuşan Timoşenko, Güneybatı Komutanlığı'na bağlı kıtaların hazır olduklarını; Güney ve Güneybatı Cephelerimize karşı tasarladıkları taarruz plânlarını boşa çıkarmak için Almanlar'a karşı bir önleyici taarruz yapmaları gerektiğini ileri sürdü. Ona göre, bu yapılmadığı takdirde, düşman savaşın başında yaptığını tekrarlayabilirdi. Batı kesimlerinde yapılması öngörülen taarruzlara gelince; Timoşenko, bu konuda benim beslediğim, böyle bir taarruzun düşman kuvvetlerini bağlayacağı görüşünü paylaştığı cihetle bu taarruz fikrini desteklediğini söyledi.

Bir kez daha, aynı zamanda yapılacak birkaç taarruz plânına karşı olduğumu belirttim. Bildiğim kadarıyla Şapoşnikov da çok sayıda ve birbirinden ayrı yerlerde aynı zamanda yapılacak harekâta karşı olduğu hâlde o kez sesini çıkarmamayı yeğledi. Toplantı, Stalin'in; Kırım'da, Harkov'da ve öteki yerlerde yakın bir gelecekte taarruza geçilmesi hakkındaki emriyle sona erdi. Hepimiz yerlerimize döndük.

Mayıs ve Haziran olayları Yüksek Karargâh'ın yanlış hesaplarını ortaya çıkardı. Silâhlı Kuvvetlerimiz güneyde bir kez daha büyük (ve zor) denemeden geçmek zorunda kal-

dı. Nisan sonunda Kırım'da girişilen taarruz başarısızlıkla sonuçlandı. Tümgeneral D. T. Kozlov'un komutasındaki Kırım Cephesi kuvvetleri hedeflerini ele geçiremediler ve ağır kayıplara uğradılar.

Yüksek Karargâh, Cephe Komutanlığı'nın güçlü savunma mevzileri hazırlayıp, bu mevzileri işgal etmesini emretti.

Ancak, 8 Mayıs'ta Kırım Cephesi'ne karşı vurucu kuvvetlerini toplayan ve bunlara büyük ölçüde hava desteği sağlayan düşman, savunma mevzilerimizi yardı. Ciddî bir duruma düşen kıtalarımız, Kerç'i boşaltmak zorunda kaldılar.

Bu yenilgi, geçen Ekim'den beri inatla direnen Sivastopol'da durumu karıştırdı. Alman Komutanlığı, Kerç'i de ele geçirmiş olduğundan kuvvetlerini Sivastopol karşısında toplama olanağını kazanmış bulunuyordu.

Sovyet deniz ve kara askerlerinin ölmez ün kazandığı dokuz ay süren bir kuşatma ve korkunç muharebelerden sonra Sivastopol 4 Temmuz'da kıtalarımız tarafından boşaltıldı. Bu, tüm Kırım'ın kaybı demekti ve genel tabloyu tamamen karmaşık bir hale getirdiği gibi, şimdi elinde takviye için kullanabileceği bir ordu bulunan düşmanın durumunu da doğal olarak düzeltmiş oluyordu.

3 Mayıs'ta Kuzeybatı Cephesi, Demyansk'taki Onaltıncı Alman Ordusu'na karşı giriştiği taarruza başladı. Bir ay süren muharebe, düşmanı büyük kayıplara uğratmasına rağmen bir başarı getirmedi.

Bu sıralarda Kırım Cephesi ve Güneybatı

Komutanlığı'ndaki durum hakkında Stalin'le bir telefon görüşmesi yaptım.

Stalin:

— «Savunmanın bizi nereye götürdüğünü şimdi görüyorsunuz,» dedi ve hemen şunları ekledi: «Dikkatsizlik ve tedbirsizliklerinden ötürü Kozlov, Mekhlis ve Kulik'i şiddetle cezalandırmalıyız ki; ötekiler de kendilerini ve başkalarını oyalamaktan vazgeçsinler. Timoşenko kısa zamanda taarruzu başlatacak. Siz ne yapacaksınız? Güneyde uygulamamız gereken taktik hakkındaki fikrinizi hâlâ değiştirmediniz mi?»

— «Hayır,» diye karşılık verdikten sonra sözlerimi sürdürdüm: «Güneyde düşmanı hava taarruzları ve topçu ateşiyle tâciz, savunma harekâtımızla yıpratma ve ancak ondan sonra taarruza geçmemiz gerektiğine inanıyorum.»

Fakat Güneybatı Komutanlığı'na bağlı kıtalar 12 Mayıs'ta, biri Volchansk bölgesinde, öteki de Barvenkovo çıkıntısında olmak üzere iki eksen üzerinden Harkov yönünde taarruza başladılar. Güney Cephesi, Barvenkovo çıkıntısında yapılacak harekâtla görevlendirilmişti. Ancak Güneybatı Komutanlığı, bu çıkıntının alt kenarındaki Kramatorsk bölgesinde bulunan bir Alman kuvvet topluluğunun doğurduğu tehdidi hesaba katmamıştı.

Güneybatı Komutanlığı'na bağlı kıtalar Barvenkovo çıkıntısından taarruza başladıktan bir süre sonra düşman savunma mevziini yardılar ve üç günde 25-50 km. ilerlediler. Ancak, bu harekâtın tüm kazancı da bu oldu.

17 Mayıs sabahı Almanlar'ın Kleist Ordular

Grubu'ndan 11 tümen Barvenkovo çıkıntısının alt kenarındaki Slavyansk — Kramatorsk kesiminden, Güney Cephemizin Dokuzuncu ve Elliyedinci Orduları'na karşı taarruza geçti. Düşman, Sovyet savunma mevzilerini yardı; iki günde 50 kilometre ilerledi ve Petrovskoye'de Güneybatı Cephesi'nin sol kanadının yanına bir kama gibi girdi.

Mayıs ortalarında Stalin'le Timoşenko arasında cereyan eden bir görüşmede ben de hazır bulunuyordum. Stalin'in, düşmanın Kramotorsk grubunun doğurduğu tehdit hakkında ciddî surette endişe duyduğunu iyice hatırlıyorum.

Timoşenko, Askerî Konsey'inin, bu tehdidin abartıldığı ve aslında tehdidin Harkov harekâtının ertelemek için yeterli bir neden sayılamayacağı görüşünde olduğunu bildirdi. Aynı akşam Stalin, sorunu Güneybatı Cephesi Askerî Konseyi'nin bir üyesi olan ve Timoşenko ile aynı görüşü paylaşan Kruşçev'le tartıştı. Güneybatı Komutanlığı bu görüşleri 18 Mayıs'a kadar korudu. O günün akşamında, giderek bozulan durum Genelkurmay Başkan Vekili Korgeneral Vasilevskiy'i ciddî surette kaygılandırmaya başladı ve Stalin'den, Harkov harekâtını durdurmasını, Barvenkovo çıkıntısındaki kuvvetlerimizin düşmanın Kramatorsk grubunun taarruzunu karşılamak için kullanılmasını ısrarla istedi.

Ancak Stalin, Güneybatı Komutanlığı'nın önerilerini sayıp dökmek suretiyle Vasilevskiy'i tersledi. Şimdi elimizde bulunan (ve Kruşçev'in görüşünü yansıtan) Güneybatı Komutanlığı Askerî Konseyi'nin Harkov ha-

rekâtını sürdürmemesi yolunda Stalin'i uyardığı hakkındaki bilgi gerçeklere uymamaktadır. Bunu açıkça ortaya koyabilirim; çünkü Stalin'in konuşmalarında yanında bulunuyordum (2).

Güneybatı Komutanlığı Askerî Konseyi 19 Mayıs'ta nihayet durumu kavradı ve Alman taarruzunu geri atmak için tedbirler almaya başladı. Fakat bunda çok geç kalınmıştı. 22 Mayıs'a kadar Altıncı ve Elliyedinci Ordular, Dokuzuncu Ordu'nun bazı bölümleri ve General L. V. Bobkin'in operatif grubu tamamen kuşatıldı. Birçok birlik, düşman hatlarını yarıp kurtulmayı başardılarsa da diğerleri bunu yapamadılar. Fakat tutsak olmaktansa, son erine dek dövüşmeyi tercih ettiler.

Bu muharebede hayatlarını kaybedenler arasında Güneybatı Cephesi Komutan Yardımcısı, bir iç savaş kahramanı ve benim 1932 den 1936'ya kadar komuta ettiğim 4'üncü Süvari Tümeni'nin 19'uncu Manych Alayı'nın eski komutanı Korgeneral F. Ya. Kostenko da bulunuyordu. Elliyedinci Ordu Komutanı Korgeneral K. P. Podlas, Altıncı Ordu Komutanı Korgeneral A. M. Gorodyanskiy ve General Bobkin ölenler arasındaydı. Bunlardan General Bobkin, yüksek rütbeli komutanlar için açılan tazeleme kursunda sınıf arkadaşımdı. Bunların tümü de çevrelerinde sivrilmiş insanlar, çok iyi komutanlar ve gerek partimizin, gerekse yurdumuzun en sadık evlâtlarıydı.

---

(2) Bu suçu Stalin'in üzerine atan Kruşçev'in görüşünün Jukov tarafından doğrudan doğruya reddedilmesi demektir.

H. E. S.

Harkov harekâtının başarıya ulaşamamasının nedenlerini tahlil ettiğimizde açıkça görüyoruz ki; temel neden Güneybatı Komutanlığı'nın mâruz kaldığı ciddî tehdidin, olduğundan az değerlendirilmesi ve Yüksek Karargâh ihtiyatlarını bölgede toplayamamamızdır. Cephenin gerisinde birkaç ihtiyat ordusu bulundurabilseydik 1942 yazında yapılan Harkov harekâtının doğurduğu felâketi önleyebilirdik.

Düşman Saldırıları

Haziran ayında tüm Güneybatı kesiminde şiddetli muharebeler devam etti. Düşmanın ağır baskısı altında büyük kayıplar veren kuvvetlerimiz Oskol Nehri'ne çekilerek oradaki savunma mevzilerini işgal ettiler.

Düşman 28 Haziran'da daha geniş ölçüde bir taarruza girişti ve Kursk bölgesinden Voronej istikametinde, Bryansk Cephesi'nin Otuzuncu ve Kırkıncı Orduları'na taarruz etti. 30 Haziran'da Volchansk bölgesinde harekâta geçen Alman Altıncı Ordusu, Yirmibirinci ve Yirmisekizinci Ordular'ın mevzilerini yararak Ostrogojsk yönünde taarruzda bulundu. Voronej bölgesindeki kuvvetlerimizin durumu giderek kötüleşti ve bu kuvvetlerden bazıları düşmanın tuzağına düştüler.

Mareşal Vasilevskiy, anılarında durumu şöyle değerlendirmektedir:

«Voronej bölgesinde durum 2 Temmuz gününe kadar giderek daha da kötüleşti. Düşman, Bryansk ve Güneybatı Cepheleri'nin buluşma noktasında mevzilerimizi 80 kilometre derinliğe kadar yarmıştı. Bu kesimde bulu-

nan cephe ihtiyatları muharebeye sürüldü. Yarma yapan düşmanın vurucu kuvvetlerinin Don Nehri'ne kadar dalmaları ve Voronej'i ele geçirmeleri tehlikesi açıkça görülüyordu. Yüksek Karargâh, düşmanın Don Nehri'ni zorla geçişini önlemek ve ilerlemesini durdurmak için ihtiyat ordularından ikisini (Altıncı ve Altmışıncı), Bryansk Cephesi Komutanlığı emrine verdi ve bu orduların Don Nehri'nin sağ yakasında Zadonsh ile Pavlosh arasında bulundurulmalarını emretti. Aynı zamanda Beşinci Tank Ordusu, Voronej yönünde ilerleyen Alman kuvvetlerinin yan ve gerisine yöneltilen karşı taarruzu yapan cephenin kendi tank birliklerine katılması amacıyla Bryansk Cephesi'ne kaydırıldı... Fakat Tank Ordusu 3 Temmuz'da Cephe Komutanlığı'ndan herhangi bir talimat almadı. Ordu ve Bryansk Cephesi Komutanları'na derhal bir karşı taarruza hazırlanmaları yolunda talimat verdikten sonra, Yüksek Karargâh'ın emriyle Beşinci Tank Ordusu'nun intikalini hızlandırmak için Yelets'e gittim. Yüksek Karargâh ve Genelkurmay'ın sağladıkları yardıma karşın Bryansk Cephesi'nde durum daha çok cephe ve ordu düzeylerinde emir ve komuta başarısızlıkları nedeniyle bozulmaya devam etti. Bu nedenle Yüksek Karargâh, Bryansk Cephesi'nin iki cepheye bölünmesini ve N. F. Vatutin'in komutasında yeni bir Voronej Cephesi'nin kurulmasını emretti. Bu arada Bryansk Cephesi Komutanı F. İ. Golilov'un yerine K. K. Rokosovskiy getirildi (3).

---

(3) **Voyenno-İstoricheski Jurnal** (Harp Tarihi Dergisi)'in Ağustos 1965 sayısı S. 7-8.

Altıncı ve Altmışıncı Ordular'la Beşinci Tank Ordusu'nun katılması, Voronej bölgesindeki savunma düzenimizi bir dereceye kadar güçlendirmekle beraber düşmanın Don Nehri'ni geçerek yapacağı bir yarma ve Don boyunca Stalingrad yönünde dalma tehlikesini tümüyle ortadan kaldıramamıştı.

Kırım'ı kaybetmemiz ve Barvenkovo çıkıntısı, Donets havzası ve Voronej dolaylarındaki Sovyet kuvvetlerinin yenilgisi sonucu düşman bir kez daha stratejik inisiyatifi elde etti ve yeni ihtiyatların yardımıyla Volga Nehri ile Kafkaslar yönünde hızla ilerlemeye başladı. Böylece Temmuz ortalarında Almanlar Voronej'den Kletskaya'ya ve Surovikino'dan Rostov'a kadar olan bölgelerde kıtalarımızı geri atmış, Stalingrad yönünde mevzilerimizi yarmak amacıyla Don Nehri kıvrımı bölgesinde muharebeye girişmiş bulunuyorlardı.

ALTINCI BÖLÜM

Stalingrad Bunalımı

Düşmanın baskısı altında yaptığımız geri çekilme dolayısıyla, düşman, Don ve Donets Havzası'ndaki zengin bölgelerin kontrolünü eline geçirdi. Böylece bir düşman yarmasının Volga'ya ve Kuzey Kafkaslar'a kadar uzanması, Kuban Ovası'nın kaybı, orduya ve endüstriye petrol sağlayan bir kilit bölge olan Kafkaslar'la tüm bağlantıların kesilmesi tehdidiyle karşı karşıya kaldık. Bu noktada Yüksek Komutan, muharebe sırasında panik yaratanlarla disiplin bozuculara karşı sert tedbirleri yürürlüğe koyan ve yenilgisel eğilimleri cezalandıran *«227 Sayılı Emir»*i yayınladı. 227 sayılı Emir, Parti Merkez Komitesi'nce yürütülen geniş kapsamlı politik ajitasyon ve diğer önlemlerle desteklenecekti.

Güneybatı Cephesi'nin kıtaları Harkov bölgesinden geri çekilme sırasında ağır kayıplar verdikleri için düşmanın ilerlemesini durduramadılar. Oldukça büyük kayıplar veren Güney Cephesi de Almanlar'ın Kafkaslar'a ilerlemesini engelleyemiyordu.

Almanlar'ın Volga Nehri'ne erişmelerini önlemek için çaba harcayan Yüksek Karargâh 12 Temmuz'da, şu birliklerden oluşan yeni bir Stalingrad Cephesi kurdu: Tuğgeneral V. Ya. Kolpakçi komutasındaki Altmışikinci Ordu, Tümgeneral V. İ. Kuznetsov komutasındaki Altmışüçüncü Ordu ve lâğvedilen Güney-

doğu Cephesine mensup Yirmibirinci Ordu. Amacını yitirmiş olan tüm Güneydoğu Komutanlığı 23 Haziran'da tasfiye edilmişti.

Eski Güneybatı Cephesi'nin Askerî Konseyi, tümüyle kurulmakta olan Birinci ve Dördüncü Tank Orduları ile Yirmisekizinci, Otuzsekizinci ve Elliyedinci Ordular'ın geri kalan unsurlarıyla pekleştirilmiş bulunan yeni Stalingrad Cephesi'ne aktarıldı. Volga Filotillası da Cephe Komutanlığı emrine verildi (4).

Stalingrad'a açılan yaklaşma istikametleri üzerinde savunma mevzilerinin ve tahkimatın yapımına başlandı. Moskova'nın savunmasında olduğu gibi, binlerce kentli bu çabaya katıldı ve canlarını dahi umursamaksızın kenti savunmaya hazırladılar.

Stalingrad'ın Bölge ve Parti Komiteleri, halk milisleri ve işçi savunma müfrezelerinin kuruluşunu ve eğitimini örgütlendirdiler; cephenin ihtiyaç maddelerinin üretimini yeniden düzenlediler ve çocuklarla yaşlıları, değerli eşyayı kentten çıkarıp geriye gönderdiler.

17 Temmuz'da Stalingrad Cephesi, Pavlovsk'tan başlamak üzere Don Nehri'nin sol yakasını izleyerek Serafimoviç ve Kletskaya'dan güneye doğru uzanarak Surovikino ve Verkhne - Kurmoyarskaya'dan geçen bir hatta dayanan savunma mevziini işgal ediyordu.

Bu arada Güney Cephesi, yaptığı geri çe-

---

(4) Buradan, Timoşenko'nun Stalingrad Cephesi Komutanlığı'na getirildiği ve yardımcısının da Kruşçev olduğu anlaşılıyor. Jukov'un ancak ender hallerde bunların adlarını andığı göze çarpmaktadır.

H. E. S.

kilme sırasında telâfisi imkânsız kayıplar vermişti. Bu cephenin dört ordusunun mevcudu 100.000 askerden biraz daha fazlaydı. Yüksek Karargâh, Kuzey Kafkaslar'daki kuvvetlerin emir ve komutasını güçlendirmek için Güney Cephesi'ni lâğvetti ve bu cephenin kalan tüm kuvvetlerini Mareşal S. M. Budyenniy komutasındaki Kuzey Kafkaslar Cephesi emrine verdi.

Kuzey Kafkaslar Cephesi'nin Otuzyedinci ve Onikinci Orduları'na Stavropol kesimi; Onsekizinci, Ellialtıncı ve Kırkyedinci Ordular'a da Krasnodar bölgesini kapama görevi verildi.

İki Tarafın Kuvvetleri

Temmuz sonunda Stalingrad Cephesi 38 tümenden meydana geliyordu. Bunların yarısının mevcutları 6.000-8.000 ve ötekilerin mevcutlarıysa 1.000-3.000 idi. Böylece tümü, normal mevcutlu 16 tümene eşit oluyordu. Bu derme çatma kuvvetler 530 km. uzunluğundaki bir cepheyi kapatmak zorundaydılar. Bu dönemde cephenin tüm gücü 187.000 asker, 360 tank, 337 uçak ve 7.900 top ile havanı kapsıyordu.

Buna karşı düşman 250.000 asker, 740 tank, 1.200 uçak ve 7.500 top ile havan yığmış bulunuyordu ki, bu: İnsan gücünde 1'e 1.1/3; tankta 1'e 2; uçakta 1'e 3.1/3; top ve havanda 1'e 1'lik bir orantı demek oluyordu. Stalingrad'a uzanan yaklaşma istikametleri üzerinde Sovyet direnişi nedeniyle düşman daha sonra, Kotelnikovo'dan taarruz etmek üzere Kafkaslar'dan Dördüncü Tank Ordusu'nu

kaydırmış ve ayrıca uydu ülkelerin kuvvetlerini de muharebeye sokmuştur.

Alman Yüksek Komutanlığı'nın 23 Temmuz gün ve 45 sayılı emri B Ordular Grubu'na, Don Nehri'nin orta kesimi boyunca kendi kuzey kanadını örtme (burada Macar, İtalyan ve Romen kuvvetleri mevzideydi); Stalingrad ve Astrahan'ı ele geçirme ve Volga Nehri üzerinde tutunabileceği bir kesimi alma ve böylece Kafkaslar bölgesini Sovyetler Birliği'nin kalanından ayırma görevi veriyordu. Bu hedefe ulaşmak için Ordular Grubu'nun desteğine, elinde 1.200 uçak bulunan Dördüncü Hava Kuvveti verilmişti.

26 Temmuz'da Alman zırhlı ve mekanize kuvvetleri Don Nehri kıvrımında Altmışikinci Ordu'nun savunma mevzilerini yardılar ve Kalaç'ın kuzeyindeki Kamenskiy bölgesinde Don Nehri'ne vardılar. Yüksek Karargâhı, Cephe'nin, henüz kuruluşlarını tamamlayamamış ve hâlen ellerinde 240 tank olan Birinci ve Dördüncü Ordu ile iki tümenle pekiştirilmesi emrini verdi. Bu ek kuvvetler düşmanın ilerlemesini durdurmayı başaramadılarsa da, bir dereceye kadar yavaşlattılar.

Henüz kurulmakta olan birliklere el atmak, kuşkusuz istenir bir şey değildir. Ancak, Stalingrad'a açılan istikamet çok az kuvvetle tutulmuştu ve Yüksek Karargâh'ın elinde başka bir çare yoktu. Kalaç'ın güneyinde bulunan Altmışdördüncü Ordu kesiminde de şiddetli bir muharebe başladı; ama burada da düşmanın doğruca Stalingrad'a kadar varabilecek bir dalışı önlendi.

Stalingrad Cephesi kıtalarının 600 kilomet-

reden fazla uzunluktaki bir cepheye yayılması üzerine Yüksek Karargâh 5 Ağustos'ta bu cepheyi ikiye bölmeye karar verdi ve Stalingrad Cephesi'yle Güneydoğu Cephesi kuruldu.

23 Temmuz'da Mareşal Timoşenko'nun yerine getirilmiş bulunan Tümgeneral V. N. Gordov, Kurmay Başkanlığı'nı Tuğgeneral D. N. Nikişev'in yaptığı Stalingrad Cephesi Komutanlığı'nda kaldı. Cephe kuruluşunda Altmışüçüncü, Yirmibirinci, Altmışikinci Ordular'la Dördüncü Tank Ordusu ve Tuğgeneral S. İ. Rudenko'nun komutasında kurulmakta olan Onaltıncı Hava Ordusu vardı.

Güneydoğu Cephesi'nde ise Elliyedinci, Ellibirinci ve Altmışdördüncü Ordular, Birinci Muhafız Ordusu ve Sekizinci Hava Ordusu bulunuyordu. Cephe, Orgeneral A. İ. Yeremenko'nun komutasındaydı ve Kurmay Başkanlığı'nı Tuğgeneral G. F. Zakharov yapıyordu (5).

Şimdi Genelkurmay Başkanı olan A. M. Vasilevskiy, Devlet Savunma Komitesi tarafından 12 Ağustos'ta Stalingrad harekâtını koordine etmekle görevlendirildi. Stalingrad Cephesi, harekât bakımından Güneydoğu Cephesi'nin emrine verildi.

---

(5) Kruşçev, gerek Stalingrad gerekse Güneydoğu Cepheleri'nin Askerî Konsey Üyesi olarak kaldı. Fakat Jukov, her zaman olduğu gibi, Kruşçev'in adını anmamaktadır. Çok kısa bir aralıktan sonra her iki cephe General Yeremenko'nun birleşik komutanlığına verildi. General Vasilevskiy, cephenin bölünmesini büyük bir hatâ saymakta ve bu hatânın çarçabuk düzeltildiğini belirtmektedir.

H. E. S.

Almanlar Volga'da

Şiddetli muharebelerden sonra düşmanın 14'üncü Tank Kolordusu 23 Ağustos'ta Vertyaçi bölgesindeki Sovyet Don Nehri mevzilerini yardı ve böylece Stalingrad kesimini ikiye bölerek Stalingrad'ın hemen kuzeyinde Latoşinka — Rynok bölgesinde Volga Nehri'ne ulaştı. Bu suretle Altmışikinci Ordu Stalingrad Cephesi'nin geri kalanından ayrılmış oldu ve bu nedenle de Güneydoğu Cephesi emrine verildi.

Alman bombardıman uçakları barbarca hava taarruzlarıyla kenti bir enkaz yığını hâline getirdiler. Barışçı insanlar öldürüldü; sanayi ve kültür kuruluşları tahrip edildi.

24 Ağustos sabahı düşmanın 14'üncü Tank Kolordusu unsurları kentin kuzey kısmındaki Stalingrad Traktör Fabrikası'na karşı bir taarruza giriştiyse de başarılı olamadı. Stalingrad fabrikalarının silâhlı işçileri de muharebeye katıldılar.

Bu sırada kuzeydoğuya doğru çekilmiş olan Stalingrad Cephesi kıtaları, düşmanın Volga Nehri girme kamasına taarruz ettiler. Stalingrad'ın düşürülmesinde kullanılması plânlanan oldukça büyük kıtaları buraya yöneltmek zorunda bıraktılar. Sovyet manevrası, düşmanın kente yönelttiği taarruzu büyük ölçüde zayıflattı ve gerçekten birkaç gün için düşmanın 14'üncü Tank Kolordusu'nun ikmal birlikleriyle bağlantısı kesildi. Ne var ki, asıl kuvvetleriyle Don Nehri'ni geçen düşman, güçlü hava taarruzlarının desteğinden yararlanarak daha şiddetli bir saldırıya girişti.

Güneydoğu Cephesi kuvvetleri düşman baskısının etkisiyle 30 Ağustos'a kadar dış savunma çemberine çekilmek zorunda kaldılar. Altmışikinci ve Altmışdördüncü Ordular, Stalingrad'ın batı varoşlarında Rynok, Orlovka, Gumrak, Pesçanka ve İvanovka'dan geçen bir hattı ellerinde tutmaya çalışıyorlardı. Altmışikinci Ordu o zamanlar Tümgeneral A. İ. Lopatin'in komutasında bulunuyordu. General Lopatin kendisinden beklenen tüm çabaları gösterdi; hattâ daha fazlasını da yaptı. Çünkü düşmanın onun ordusuna karşı üstün kuvvetlerle harekâta geçtiği açıkça biliniyordu. Ama Lopatin, Altmışikinci Ordu'yu sonunda yıpratarak yok edildiği kentin içinde direnmek üzere sağlam ve derli toplu tutmak yolunu seçti (6).

Stalingrad'ın bu zor günlerinde Yüksek Karargâh, düşmanın ihtiyatlarını üzerine çekmek ve Stalingrad'a kaydırılmalarını önle-

---

(6) General Lopatin'i öven mâsum görünüşlü sözcükler Mareşal Jukov ile, Stalingrad'ın büyük kahramanlarından olan Mareşal V. İ. Çuykov arasında şiddetle sürüp giden kavganın buzdağı biçimindeki uçlarıdır. Çuykov, Stalingrad Muharebesi'ni kentin içinde ev ev savunma suretiyle başaran ünlü Altmışikinci Ordu Komutanı olarak Lopatin'in yerine geçmiştir. Çuykov anılarında, şişman, tüysüz ve dış görünüşüyle çok sâkin bir kişi olarak tanımladığı Lopatin'e karşı şiddetli eleştirilerde bulunmaktadır. Çuykov, Lopatin'in, kendine güveni olmadığını; Stalingrad'ın sert koşullarına dayanamadığını iddia etmekte ve Kruşçev'in sözleriyle, kentin elde tutulamayacağını düşündüğünü ileri sürmektedir. (Çuykov'un «V Nachale Puti» adlı kitabı). Jukov ise eğer Lopatin olmasaydı, Çuykov'un komuta edeceği Altmışikinci Ordu olmayacaktı demektedir. Jukov, Stalingrad'ı anlatan yazısında Çuykov'un adını sadece bir kez anmaktadır.

H. E. S.

mek amacıyla Moskova batısında bir yanıltma taarruzu yapılmasını emretti.

O zamanlar komutanı bulunduğum Batı Cephesi'nde olaylar şöyle gelişti: Sol kanatta Onaltıncı ve Altmışbirinci Ordular 10 Temmuz'da Kirov — Bolkhov bölgesinde Bryansk yönünde bir taarruza giriştiler. Sağ kanatta, Pogoreloye Gorodishche'de, pekiştirilmiş Yirminci Ordu'nun, Kalinin Cephesi'nin sol kanadıyla işbirliği yapılarak, Sychevka — Rjev bölgesindeki düşman kuvvetlerini yok etmek amacıyla Ağustos ayında başarılı bir genel taarruz yaptı.

Ancak bu taarruz, Alman mevzileri yarıldıktan ve Rjev — Vyazma demiryoluna ulaşıldıktan sonra durdu. Üstelik Rjev kenti de düşmanın elinde kaldı. Almanlar bu muharebede büyük kayıplar verdiler ve Alman Komutanlığı, Batı Cephesi kıtalarının ilerlemesini durdurabilmek çabası içinde Stalingrad seferinde ve Kafkaslar'da kullanılması plânlanan oldukça çok sayıdaki tümeni savaşa sokmak zorunda kaldı.

Kurt Tippelskirch adlı bir Alman generali bu konuda şunları söylemektedir: «Güney Cephesi'ne intikale hazırlanmakta olan üç tank tümeni ve birkaç piyade tümeninin alıkonularak ilkin düşman girmesini lokalize etmek ve ondan sonra karşı taarruza geçmek amacıyla muharebeye sokulmaları sayesinde bir yarma önlenmiştir.» (7).

Eğer elimizde fazladan bir ya da iki ordu bulunsaydı, Kalinin Cephesi ile birlikte yalnız Rjev bölgesinde değil, aynı zamanda tüm

(7) Kurt Tippelskirch'in **«İkinci Dünya Savaşı Tarihi»**.

Rjev — Vyazma çıkıntısı içindeki düşmanı yenilgiye uğratır ve böylece Moskova batısındaki tüm cephenin durumunu düzeltebilirdik. Ama bu sıralarda kuvvetlerimiz son derece sınırlıydı.

Pogoreloye Gorodishche bölgesinde yapılan taarruz harekâtını sevk ve idare ettiğim sırada, 27 Ağustos günü A. N. Poskrebyşev telefonla beni aradı (8).

Poskrabyşev, güneydeki durumu dikkate alan Devlet Savunma Komitesi'nin önceki gün yani 26 Ağustos'ta beni Yüksek Başkomutan Yardımcılığı'na atamaya karar verdiğini söyledi. Poskrebyşev bu konuda daha fazla konuşmak istemiyordu ve tüm sorunlarıma şu karşılığı verdi:

— «Bilmiyorum. Öyle sanıyorum ki... Stalin bunları size söyleyecektir...»

Bununla birlikte ben bu sözlerden, Devlet Savunma Komitesi'nin Stalingrad çevresindeki gelişmelerden son derece endişeli olduğu anlamını çıkardım (9).

---

(8) Stalin'in Genel Sekreteri ve inanılmaz derecede kötü bir kişi olan bu adamın, Stalin'in son yıllarda yaptığı tüm temizlik hareketleriyle ilişkisi olmuştur.

H. E. S.

(9) Aslında, bu sıralarda Stalingrad Cephesi çökmek üzereydi. Naziler, Vasilevskiy'in **«Unutulmaz Trajik Bir Gün»** dediği 23 Ağustos günü mevzileri yararak Volga'ya dayanmışlar; Stalingrad'da bulunan Altmışikinci Ordu'nun Sovyet kuvvetlerinin kalanıyla bağlantılarını kesmişlerdi. Telefon hatları kesildiği için Vasilevskiy, Stalingrad'la ancak telsizle haberleşebiliyordu. Ruslar'ın, Volga'nın geri kalan batı yakasında Stalingrad içindeki direneklerini bile elde tutabilmelerinden kuşku duyuluyordu.

H. E. S.

Çok geçmeden Stalin, güvenli bir telefon hattından beni aradı. Batı Cephesi'ndeki durumu sorduktan sonra şunları söyledi:

— «Bir an önce Yüksek Karargâh'a gelmeniz pek iyi olur. Yerinize Kurmay Başkanınızı bırakın.» Bir ara durakladıktan sonra: «Yerinize komutan olarak kimin atanması gerektiğini de düşünün!»

Görüşme böylece sona erdi. Stalin, benim Yüksek Komutan Yardımcısı olarak atandığım hakkında bir şey söylemedi. Esasen Stalin, genellikle telefon konuşmalarında o anda söylenmesi kesinlikle zorunlu olanlardan başka bir şey söylemezdi. Aynı zamanda bizlerden de, harekât bölgelerinde görüşme güvenliği bulunmayan telefonları kullanırken son derece dikkatli davranmamızı isterdi.

Cephe Karargâhımıza dönmeden Moskova'ya hareket ettim. O akşam geç saatlerde Kremlin'e vardım. Stalin odasında çalışmaktaydı. Devlet Savunma Komitesi'nin bazı üyeleri de onunla beraberdi. Poskrebyşev, benim geldiğimi haber verdi ve hemen içeri alındım.

Stalin, güneyde durumun çok kötü olduğunu ve Almanlar'ın Stalingrad'ı ele geçirebileceklerini söyledi. Kuzey Kafkaslar bölgesindeki durum da bundan daha iyi değildi. Devlet Savunma Komitesi beni Yüksek Komutan Yardımcılığı'na atamış ve Stalingrad'a göndermeye karar vermişti. Vasilevskiy, Malenkov (Politbüro Üyesi) ve Malyşev (Silâhlanma Komiseri) daha önceden oraya gönderilmişlerdi. Malenkov orada benimle kalacak ve Vasilevskiy Moskova'ya dönecekti.

Stalin bana sordu:

— «Ne kadar erken hareket edebilirsin?» Ben, durumu incelemek için bir güne ihtiyacım olduğunu ve ertesi gün uçakla Stalingrad'a gidebileceğimi söyledim.

Stalin:

— «Pekâlâ,» dedi. «Aç değil misiniz? Hafif bir şeyler yemek sanırım size zarar vermez.»

Çay içerken 27 Ağustos saat 08.00 itibariyle durumu özetledi. Stalin, Almanlar'ın büyük kuvvetlerle Don'u geçtikleri Stalingrad bölgesindeki gelişmeleri çabukça anlattıktan sonra Yirmidördüncü Ordu'yu, Birinci Muhafız Ordusu'nun ve Altmışaltıncı Ordu'yu Stalingrad Cephesi'ne göndermeye karar verdiğini söyledi. Yirmidördüncü Ordu General Kozlov'un, Birinci Muhafız Ordusu Tuğgeneral K. S. Moskalenko'nun ve Altmışikinci Ordu da Malinovskiy'in komutasında bulunuyordu. Birinci Muhafız Ordusu Stalingrad'ın kuzeyinde Loznoye'ye intikal edecek ve 2 Eylül'de Altmışikinci Ordu ile birleşmek amacıyla Almanlar'ın Volga Nehri bölgesindeki girme kamasına (girme cebine) taarruz edecekti.

Stalin:

— «Yirmidördüncü ve Altmışikinci Orduları vakit kaybetmeden Moskalenko'nun ordusunun teşkil ettiği emniyet perdesi gerisinde muharebeye sokmalısınız» dedi.

Stalingrad için yapacağımız meydan muharebesinin son derece yüksek askerî ve politik önem taşıdığını açıkça anlıyordum. Kentin düşmesi Alman Komutanlığı'na Sovyetler Birliği'nin güney bölgesini ülkenin geri

kalanından ayırma olanağı kazandıracaktı. Kafkaslar bölgesinden gelen büyük eşya ve malzeme akışının üzerinden ulaştırıldığı Volga Nehri gibi büyük bir su yolunu kaybedebilirdik.

Yüksek Komutanlık, daha sonraki harekât aşamasında kullanılması tasarlanan ve stratejik ihtiyatlar dışında elinde ne varsa tümünü Stalingrad bölgesine göndermişti. Bir yandan da, Stalingrad bölgesine kadar girmiş olan düşman kuvvetlerinin yenilgiye uğratılması için zamanında hazır bulunmaları bakımından uçak, tank, top, mühimmat ve daha başka ikmal maddelerinin üretimini hızlandırmak üzere de çeşitli önlemler almaktaydı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Savaş Gelişiyor

29 Ağustos'ta Moskova'nın Merkez Havaalanı'ndan uçakla hareket ettim ve dört saat sonra Stalingrad'ın kuzeyinde Volga üzerinde bulunan Kamişin yakınındaki bir meydana indim. Beni karşılayan Vasilevskiy son gelişmeler hakkında bilgi verdi. Kısa bir görüşmeden sonra bir otomobile binerek Malaya İvanovka'da bulunan Stalingrad Cephesi Karargâhı'na gittik (10).

Öğleye doğru karargâha vardık. General Gordov cephe yakınlarında bir yerdeydi. Kurmay Başkanı Nikişev ve Harekât Başkanı Rukhle bize durum hakkında bir rapor sundular. Onları dinlerken, durumu tüm açıklığıyla bilmedikleri ve Stalingrad'da düşmanın durdurulabileceğinden emin olmadıkları izlenimini edindim.

---

(10) «Stalingrad Cephesi» adı verilen komutanlık, bu sıralarda kentin hemen kuzeyinde bulunan ordular grubuna verilen addı. Malaya İvanovka, Stalingrad'ın yaklaşık 80 kilometre kuzeyindedir. O zamanlar «Güneydoğu Cephesi» adı verilen komutanlık ise Stalingrad bölgesini kapsıyordu. Karargâhı nehrin doğu yakasında ve kendisi batı yakasında bulunan bir kent olan Stalingrad'ın karşısında Krasny Sad (Kızıl Bahçeler) adı verilen kasaba bulunuyordu. Georgi Malenkov o sıralarda «Stalingrad Cephesi»ne atanmış politbüro üyesiydi. Kruşçev ise, Yeremenko'nun komuta ettiği «Güneydoğu Cephesi»ne verilmişti. Malenkov hemen daima sahnedeydi. Ama Jukov onun varlığını görmezlikten geliyordu.

H. E. S.

General Gordov'u, General Moskalenko'nun Birinci Muhafız Ordusu Karargâhı'nda telefonla buldum ve Vasilevskiy'le beni orada beklemesini söyledim. Oraya vardığımızda General Gordov'la Moskalenko'yu ve raporları çok cesaret verici bulduk. Onların, düşmanın gücü ve kendi kuvvetlerinin olanakları hakkındaki bilgilerinin tam olduğuna kanaat getirdim.

Genel durumun ve kıtalarımızın hâlinin bir tartışmasını yaptıktan sonra üç ordunun birleşik kuvvetlerinin 6 Eylül'den önce bir karşı taarruza hazır bulunamayacakları hususunda anlaştık. Derhal güvenlik telefon hattından Stalin'i buldum ve kararımızdan onu haberdar ettim. Buna bir diyeceği olmadığını söyledi.

Vasilevskiy Moskova'ya dönme emrini almış olduğundan kısa bir süre sonra 1 Eylül günü uçakla Moskova'ya hareket etti.

Birinci Muhafız Ordusu, Yüksek Karargâh'ın emrettiği gibi 2 Eylül'de taarruzuna başlayamadı. Çünkü akaryakıt sıkıntısı vardı ve yoldaki gecikmelerden ötürü bu ordunun bazı unsurları henüz taarruz mevzilerine ulaşamamışlardı. General Moskalenko'nun önerisi üzerine taarruzu ertesi güne bıraktım.

Yüksek Karargâh'a verdiğim raporda şunları belirttim:

«Birinci Muhafız Ordusu, birlikleri taarruz mevzilerine ulaşamadığı, mühimmat ve akaryakıtını ileri götüremediği ve muharebe için örgütlenemediğinden 2 Eylül'de taarruza başlayamamıştır. Durumu yerinde inceledikten sonra örgütlenmemiş kıtaları muharebeye so-

karak gereksiz kayıplar verme tehlikesini göze almaktansa, taarruzu 3 Eylül sabahı saat 5'e erteleme kararını verdim.

Yirmidördüncü ve Altmışikinci Ordular'ın taarruzları 5-6 Eylül olarak saptanmıştır. Harekât plânı komutanlar tarafından ayrıntılı bir şekilde hazırlanmaktadır. İkmal maddelerinin aralıksız ve düzgün akışı için gerekli önlemler alınmaktadır.»

Hemen Stalin'e telefon ederek genel taarruza yarın başlanmasını emredebileceğimi; ancak, üç orduya ait kıtaların muharebeye cephanesiz girmeleri gerekeceğini ve cephanenin akşamdan önce topçu mevzilerine ulaşamayacağını belirttim. Bundan başka, piyade harekâtının topçu, tanklar ve hava desteğiyle koordine edilmesi işi de akşama kadar sürecekti. Bu koordinasyon olmadan yapılacak genel taarruzdan en ufak olumlu bir sonuç beklenemezdi.

Stalin bunun üzerine:

— «... Ve siz, düşmanın sizin örgütlenmenizi bekleyeceğini sanıyorsunuz, öyle mi? Yeremenko, siz kuzeyden bir darbe indirmediğiniz takdirde düşmanın ilk denemesinde Stalingrad'ı alacağında ısrar ediyor,» dedi.

Karşılık olarak aynı görüşü paylaştığımı belirttim ve taarruza ayın beşinde başlanması için izin istedim. Hava desteğine gelince, tüm gücümüzle düşmanın bombalanması için hemen emir vereceğimi ifade ettim.

Stalin:

— «Pekâlâ; ama düşman kente karşı bir genel taarruza girişirse derhal taarruz edeceksiniz. Kıtaların tam olarak hazırlanması-

nı beklemeyin. Asıl işiniz, imkân olursa Stalingrad ve Güneydoğu Cephelerini birbirinden ayıran Alman koridorunu ortadan kaldırmaktır.»

İlk Gün

5 Eylül sabahı şafak sökerken topçu, havan ve hava kuvvetlerinin ön harekâtı Yirmidördüncü, Birinci Muahfız ve Altmışikinci Ordular'ın tüm cephesinde başladı. Fakat asıl taarruz bölgelerinde bile topçu ateşi yoğunluğu yetersizdi ve istenilen sonucu vermedi. Katyuşa roketlerinin salvolarını kara taarruzu izledi. Taarruzu Birinci Muhafız Ordusu'nun gözetleme yerinden izliyordum. Düşmanın karşı ateşinin gücünden topçu ateşimizin etkili olmadığı ve bu nedenle de kuvvetlerimizin derin bir girme yapmalarının beklenemeyeceğini anlayabiliyorduk.

Aklımızdan geçen başımıza geldi. Birbuçuk iki saat içinde komutanlardan gelen raporlardan, düşmanın birkaç kesimde taarruzumuzu durdurduğunu; piyade ve tanklarla karşı taarruza geçmiş olduğunu açıkça anladık. Hava keşfi, büyük gruplar hâlinde tank, topçu ve motorlu piyadenin Stalingrad'ın batı varoşlarında bulunan Gumrak, Orlovka ve Bolşaya Rosoşka'dan kuzeye doğru hareket hâlinde olduklarını gösteriyordu. Düşman bombardıman uçakları da mevzilerimizi bombalamaya başladılar.

Günün ikinci yarısında düşman takviyeleri muharebeye katıldılar ve bazı kesimlerde kuvvetlerimizi eski mevzilerine kadar püskürttüler.

Çarpışma akşama doğru iyice yavaşladı. Biz de sonuçların bir değerlendirmesini yapabilecek fırsatı bulabildik. Kuvvetlerimiz 2-3 Km. ilerleyebilmiş ve Yirmidördüncü Ordu hemen hemen eski mevzilerinde kalmıştı.

Akşama doğru fazladan olarak bir miktar mermi, mayın ve daha başka bazı mühimmat kuvvetlerimize ulaştı. Gündüz düşman hakkında edindiğimiz yeni istihbarattan yararlanarak, kuvvetlerimizi geceleyin elimizden geldiğince tekrardan gruplandırmak suretiyle ertesi sabah için yeni bir taarruz hazırlamaya karar verdik.

Akşam geç saatlerde telefonla beni arayan Stalin:

— «Stalingrad'da durum nasıl?» diye sordu.

Bütün gün süren şiddetli muharebeyi anlattım ve düşmanın Gumrak'tan bazı kuvvetlerini Stalingrad'ın kuzeyine kaydırdığını söyledim.

Stalin:

— «Bu pek iyi... Kente çok yararı dokunacak,» dedi.

Durumu biraz daha açarak:

— «Kuvvetlerimiz pek fazla ilerleyemediler ve bazı kesimlerde eski mevzilerinde kaldılar,» dedim.

— «Neden?»

— «Çünkü taarruzu hazırlamak ve düşmanın topçu mevzilerini keşfetmeye yeterince vakit bulamadık ve bu nedenle hazırlık ateşlerimiz için etkili hedefler saptayamadık. Kara kuvvetlerimiz taarruza başladıkları zaman

düşman, onları ateşiyle ve karşı taarruzlarıyla durdurma olanağı buldu. Bundan başka, havada bizden üstün olan düşman, uçaklarıyla bütün gün mevzilerimizi bombaladı.»

Stalin:

— «Taarruza devam ediniz,» dedi. «Sizden istediğim, olanaklar elverdiği derecede düşman kuvvetlerinin Stalingrad'dan çekilmesini sağlamaktır.»

Ertesi gün muharebe daha büyük bir şiddetle başladı. Geceleyin uçaklarımız düşman hatlarını bombalamışlardı. Birinci hat hava kuvvetlerimize ek olarak bu bombardımanlara Birinci Muhafız Ordusu komuta yerinde benimle beraber bulunan Tümgeneral A. Ye. Golovanov'un komutası altındaki uzun menzilli bombardıman kuvveti de katılmıştı.

6 Eylül'de düşman muharebe bölgesine taze kuvvetler getirdi. Tanklar ve kundağı motorlu topları hâkim noktalarda mevzilendirmek suretiyle direnekler oluşturdu. Bunlar ancak güçlü topçu ateşiyle etkisiz hâle sokulabilirdi. Fakat o zaman elimizde pek az sayıda ağır top vardı. Üçüncü ve dördüncü günlerde muharebe, topçu düelloları ve uçaklar arasındaki hava çarpışmaları biçiminde sürdü.

10 Eylül'de, birinci hattaki birliklere yaptığım bir ziyaret gezisinde, elimizdeki kuvvetlerle Alman mevzilerini yarmayı ve düşman koridorunu ortadan kaldırmayı başaramayacağımız sonucuna vardım. General Gordov, General Moskalenko, General Malinovskiy ve General Kozlov bu görüşü benimle paylaşmaktaydılar.

O gün Stalin'e durum hakkındaki raporumu verirken şunları söyledim:

— «Stalingrad Cephesi'nin elindeki kuvvetlerle düşman koridorunu yarıp Güneydoğu Cephesi'yle birleşmeyi başaramayacağız. Almanlar Stalingrad'dan getirdikleri birliklerle Kuzey Cephesi'ni büyük ölçüde güçlendirdiler. Elimizdeki kuvvetlerle taarruzu daha fazla sürdürmeye çalışmak anlamsızdır ve ağır kayıplara yol açacaktır. Toplu bir cephe taarruzu için takviye kuvvetlerine, yeniden gruplanmak için de zamana ihtiyacımız vardır. Teker teker ordularla yapılan taarruzlar düşmanı yerinden söküp atmaya yeterli değildir.»

Stalin verdiği karşılıkta benim Moskova'ya uçarak orada bizzat durum hakkında bir rapor vermemin iyi olacağını söyledi.

12 Eylül'de Moskova'ya uçtum. Dört saat sonra Kremlin'deydim. Toplantıya çağırılmış olan Vasilevskiy, Kotelnikovo'dan Stalingrad'a doğru hareket hâlinde bulunan yeni Alman kuvvetleri, Novorosisk dolaylarında sürmekte olan muharebe ve Grozni yönündeki Alman ilerlemeleri hakkında bilgi verdi.

Stalin, söylenenleri dinledikten sonra:

— «Almanlar, neye mal olursa olsun Grozni'nin petrolüne el atmak istiyorlar. Bakalım Jukov, Stalingrad hakkında neler söyleyecek?»

Telefonda söylediklerimi yeniden tekrarladım ve ek olarak 5-11 Eylül günleri muharebeye katılan Yirmidördüncü, Birinci Muhafız ve Altmışikinci Ordular'ın esas itibariyle iyi savaşan birlikler olduklarını belirttim. On-

ların başlıca zayıf yanı pekleştirilmemiş olmaları ve piyadeyi destekleyecek obüs ve tankların azlığıydı. Stalingrad Cephesi'ndeki arazi bizim için çok uygunsuzdu. Arazi yer yer derin sel yataklarıyla kesilen açık bir alandı. Bazı hâkim noktaları eline geçirmiş olan Almanlar topçu ateşlerini her yönde kaydırabiliyorlardı. Buna ek olarak Kuzmichi, Akatovka ve Devlet Deneme Parkı bölgelerindeki kuvvetlerimiz üzerine uzun menzilli topçu ateşi de yöneltebiliyorlardı. Sonuç olarak, bu koşullar altında Yirmidördüncü, Birinci Muhafız ve Altmışikinci Ordular'ın düşman savunma mevzilerini yarma olanağını bulamadıklarını ifade ettim.

Stalin sordu:

— «Düşman koridorunu ortadan kaldırmak ve Güneydoğu Cephesi'yle bağlantı kurmak için Stalingrad Cephesi'nin neye ihtiyacı var?»

— «En azından tam mevcutlu bir ordu, bir tank kolordusu, üç tank tugayı ve dörtyüz obüs. Bunlara ek olarak harekât sırasında en az bir hava ordusunun desteği gereklidir.»

Vasilevskiy de benimle aynı fikirde olduğunu belirtti.

Stalin, Yüksek Karargâh ihtiyatlarının düzenini gösteren haritasına uzandı ve uzun bir süre bu haritayı inceledi. Vasilevskiy'le masadan uzaklaşarak alçak bir sesle bu işin içinden çıkmak için başka bir yol araştırılması gereği üzerinde konuşmamızı sürdürdük.

Stalin birden başını haritadan kaldırarak söze karıştı:

— «Ne gibi başka bir yol?»

Onun işitme gücünün bu denli kuvvetli olduğunu hiç ummamıştım. Tekrar harita masasına döndük.

Stalin konuşmasına devam etti:

— «Bana kalırsa hemen Genelkurmay'a gidin ve Stalingrad'da neler yapılabileceği ve Stalingrad Grubu'nu pekleştirmek için nerelerden ne gibi ihtiyaçların alınması gerektiğini düşünün. Bu arada Kafkaslar Cephesi'ni de unutmayın. Yarın akşam saat 9'da tekrar buluşacağız.»

Vasilevskiy'le ertesi gün akşama kadar, olanaklar içindeki seçenekleri inceledik. İhtiyatlarımızı, çok sayıda birbirinden ayrı harekâtta kullanmaktan sakınmak için bir tek büyük harekât üzerinde duruyorduk. Ekim ayına kadar, tam donatımlı yeni tank birliklerini de kapsayan stratejik ihtiyatlarımızın kuruluşunu tamamlamış olacaktık. Bu zamana kadar Sovyet endüstrisi, projeleri yeni tamamlanan uçakların yapımını yoluna koymuş ve topçumuz için cephane üretimini de arttırmış olacaktı.

Çeşitli seçenekleri tartıştıktan sonra aşağıdaki plânı Stalin'e sunmaya karar verdik:

«İlk olarak aktif bir savunma ile düşmanı yıpratmaya devam etmek. İkinci olarak, Stalingrad'da bulunan düşmana karşı güneyde stratejik durumu kesinlikle lehimize çevirecek ölçüde bir genel karşı taarruz hazırlamak.»

Böyle bir genel karşı taarruz için gerekli olan ayrıntılı plâna gelince; bir günde tüm gerekli hesapları yapmamıza kuşkusuz olanak bulunmamakla beraber asıl taarruzların

Stalingrad gruplarının Romen kuvvetleri tarafından tutulan kanatlara yöneltilmesi gerektiğini açıkça görüyorduk. Yapılan kaba tahminler, böyle bir genel karşı taarruzun Kasım ortalarından önce hazırlanamayacağını gösteriyordu. Değerlendirmemiz, Almanlar'ın 1942 yılına ait stratejik plânlarını uygulayacak durumda bulunmadıklarını ve 1942 sonbaharında ellerinde bulunan kuvvetlerin ne Kuzey Kafkaslar'da ne de Don ve Volga kesimlerindeki hedeflerini ele geçirmeleri için yeterli olmadığı varsayımına dayanıyordu.

Alman Komutanlığı'nın Kafkaslar'a ve Stalingrad'a doğru gönderebileceği tüm kuvvetler büyük ölçüde yıpranmış ve zayıflamışlardı. Düşman güneye ek kıtalar gönderme olanağına sâhip bulunmadığı ve eninde sonunda tıpkı Moskova Meydan Muharebesi'nden sonra olduğu gibi, tüm kesimlerde savunmaya geçmek zorunda kalacağı açıkça belli oluyordu.

Wehrmacht (Alman Silâhlı Kuvvetleri)'nın en güçlü vurucu kuvvetlerinden ikisi olan, Paulus'un Altıncı Ordusu ve Hoth'un Dördüncü Tank Ordusu, Stalingrad için yapılan yıpratıcı muharebede o denli zayıflamışlardı ki, bu durumlarıyla kenti ele geçirmeleri olanaksızdı.

Sovyet kıtalarına gelince; onlar da, Stalingrad'a açılan yaklaşma istikametleri üzerindeki şiddetli çarpışmalarda, özellikle kent içinde cereyan edenler daha fazla olmak üzere, son derece ağır kayıplar vermişlerdi. Dolayısıyla bu durumda ellerindeki kuvvetlerle düşmanı yenilgiye uğratmaları olanağı kal-

mamıştı. Yeni silâhlarla donatılmakta olan stratejik ihtiyatlar ise henüz hazır değildi. Bununla birlikte Kasım ayına kadar, Yüksek Karargâh'ın elinde dünyaca ünlü T-34 tanklarıyla donatılan ve daha geniş kapsamlı görevleri ele almamıza imkân sağlayacak olan güçlü ve mekanize tank kuvvetleri hazır bulunacaktı. Bunlara ek olarak, yüksek rütbeli subaylarımız savaşın ilk dönemlerinde çok şeyler öğrenmişlerdi. Zorlu bir düşman karşısında geçirdikleri güç deneyler ve kazandıkları tecrübeler sonucu askerlik sanatının ustaları hâline gelmişlerdi. Komutanlar, politik komiserler ve Kızılordu'nun savaşan erleri de başlarından geçen zorlu tecrübeler sonunda, herhangi bir durumda düşmanın karşısında ne yapacaklarını iyice bellemişlerdi.

Genelkurmay, ileri birliklerden gelen raporlara göre; Alman, Macar, İtalyan ve Romen kıtalarının kuvvetli ve zayıf taraflarını incelemişti. Uydu ülkeler kuvvetlerinin daha yetersiz silâhlarla donatılmış; savunmada bile Alman birliklerinden daha az tecrübeli ve daha az yetenekli oldukları anlaşılmıştı. En önemlisi; bu ülkelerin askerleri ve hattâ subaylarının çoğu Hitler, Mussolini, Antonescu, Horthy (*) ve diğer faşist önderler tarafından gönderildikleri Rusya'nın bu uzak kıtalarında ölmek istemiyorlardı.

Volga — Don kesimindeki operatif ihtiyatında pek az kuvvet bulunması, düşmanın du-

(*) **Çevirenin Notu :** Adolf Hitler (Nasyonal Sosyalist Partisi Önderi ve Alman Devlet Başkanı); Benito Mussolini (Faşist Partisi Önderi ve İtalya Başbakanı); Mareşal İon Antonescu (Romanya Genelkurmay eski Başkanı ve Romen Diktatörü); Amiral Miklos Horthy (Macar Kral Naibi).

rumunu daha da güçleştiriyordu. Altı tümenden fazla olmayan bu ihtiyatlar, geniş bir cephede dağınık olarak bulunuyorlardı. Biz, aynı zamanda cephenin harekât bakımından arzettiği durum yönünden de avantajlıydık. Düşmana oranla Sovyet kuvvetleri kuşatıcı durumda bulunuyordu ve Don Nehri'nin güneyindeki Serafimoviç ile Kletskaya'da bulunan köprübaşlarının vaziyetini kolaylıkla düzeltebilme olanağına sâhipti.

13 Eylül akşamı Vasilevskiy, Stalin'e telefon ederek kendisini görmeye hazır olduğumuzu bildirdi. Stalin, saat 10.00'a kadar meşgul olduğunu ve o saatten sonra gelmemizi söyledi. Kararlaştırılan saatte onun çalışma odasına gittik.

Churchill Oyalıyor

Stalin bizi, ellerimizi sıkarak selâmladı (bunu çok az yapardı) ve canı sıkılmış bir insan hâliyle:

— «Onbinlerce, yüzbinlerce Sovyet yurttaşı faşizme karşı sürdürdükleri savaşta canlarını verirken Churchill 20 Hurricane (av uçağı) üzerinde bizi oyalıyor. Üstelik bunlar hiç de iyi uçaklar olmasa gerek. Pilotlarımız bu uçaklardan hoşlanmıyorlar,» dedi.

Daha sonra sâkin bir hâlde ve herhangi bir geçiş yapmaksızın sözlerine devam etti:

— «Pekâlâ. Neye karar verdiniz? Kararınızı hanginiz anlatacaksınız?»

Vasilevskiy:

— «Hangimiz olursa. Çünkü ikimiz de aynı fikirdeyiz,» dedi.

Stalin haritamıza yaklaştıktan sonra:

— «Bunlar ne?» diye sordu.

Vasilevskiy:

— «Bunlar, Stalingrad'da yapılacak genel karşı taarruz hakkındaki ön notlarımız,» karşılığını verdi.

— «Serafimoviç'teki bu kıtalar nedir?»

— «Bu yeni bir cephe olacaktır. Stalingrad'daki Alman kuvvetlerinin gerilerine güçlü bir darbe indirebilmek için bu cepheyi kurmak zorundayız.»

— «Ama böylesine büyük bir harekât için elimizde kuvvet yoktur.»

Ben, hesaplarımıza göre gerekli kuvvetleri bulmamız ve harekâtı tam olarak 45 günde hazırlamamız imkânının olduğunu söyledim.

Stalin:

— «Don boyunca kuzeyden güneye ve güneyden kuzeye bir taarruzla yetinmemiz daha iyi olmaz mı?» diye sordu.

Ben, bu takdirde Almanlar'ın zırhlı birliklerini Stalingrad'dan kaydırma olanağını bulacaklarını ve taarruzlarımızı eşit kuvvetlerle karşılayabileceklerini açıkladım. Buna karşılık, Don'un batısında yapılacak bir taarruzun nehir engeli nedeniyle, düşmanın kuvvetlerini derhal kaydırmasını ve ihtiyatlarını getirmesini önleyeceğini belirttim.

Stalin:

— «Vurucu kuvvetlerinizi asıl kuvvetlerden gereğinden fazla uzaklaştırmış olmuyormusunuz?» dedi.

Vasilevskiy ile, harekâtın iki aşamada ya-

pılacağını; Alman savunma mevzileri yarıldıktan sonra düşmanın Stalingrad'daki kuvvetlerinin kuşatılacağını ve bu kuvvetleri tecrit etmek üzere bir dış cephe kurulacağını; bundan sonra kuşatılan Almanlar'ın yok edilmesi işine girişileceğini; bu sırada onların yardımına koşma girişimlerinin önleneceğini anlattık.

Stalin:

— «Bu konuda biraz daha düşünmeniz gerekiyor,» dedi. «Şimdi asıl görevimiz Stalingrad'ı elde tutmak ve düşmanın Kamyşin'e doğru ilerlemesini önlemektir.»

Bu anda Poskrebyşev içeri girdi ve Yeremenko'nun telefonda beklediğini söyledi.

Stalin, Yeremenko ile yaptığı görüşmeden sonra:

— «Yeremenko, düşmanın kent yakınlarına tank kuvvetlerini yanaştırmakta olduğunu söylüyor. Yarın düşmanın bir taarruzunu bekliyor,» dedi.

Stalin, Vasilevskiy'e dönerek sözlerini sürdürdü:

— «Hemen Rodimtsev'in 13'üncü Muhafız Tümeni'nin Volga'yı geçmesi için emir verin ve yarın nehrin öteki yakasına başka hangı kuvvetleri geçirebileceğinizi de düşünün.»

Bundan sonra da bana:

— «Gordov'la Golovanov'a telefon ediniz ve hava taarruzlarına derhal başlamalarını söyleyiniz. Gordov yarın sabah erkenden düşmanı yerinde tutmak amacıyla taarruza başlamalıdır. Bana kalırsa hemen Stalingrad Cephesi'ne dönünüz ve Kletskaya ile Serafi-

moviç dolaylarındaki durumu değerlendiriniz. Birkaç gün içinde Vasilevskiy de Güneydoğu Cephesi'ni ziyaret edecek ve bu cephenin sol kanadındaki durumu inceleyecektir. Plânımız üzerinde sonra görüşürüz. Şimdilik bunu üçümüzden başka kimse bilmemelidir» dedi (11).

Bir saat sonra uçağıma binerek Stalingrad Cephesi Karargâhı'na döndüm.

---

(11) Vasilevskiy, Jukov'un, Stalin'in aşırı derecede gizlilik üzerinde ısrarla durduğu yollu görüşünü paylaşmaktadır. Stalin, her iki generali Yüksek Karargâh'ın niyetlerini hiç kimseyle tartışmamaları hususunda uyarmıştır. (Vasilevskiy'in «**Stalingradskaya Epopeya** - Stalingrad Destanı» adlı kitabı, Moskova 1968, S. 83.)

H. E. S.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Denge, Rusya Lehine Dönüyor

13 14 ve 15 Eylül günleri Stalingrad için zor, hem de pek zor günulerdi. Düşman, kentin yıkıntıları içinde, neye mal olduğuna bakmadan adım adım Volga kıyısına doğru baskısını sürdürüyordu. Bize sanki düşmanı durduramayacakmışız gibi geliyordu!.. Ancak, bu arada Altmışikinci ve Altmışdördüncü Ordular direnmeye devam ediyor; kentin harabelerini müstahkem mevki durumuna dönüştürüyorlardı.

O günlerde, belki de son birkaç saat için bir dönüm noktası teşkil eden olay, Rodimtsev'in 13'üncü Muhafız Tümeni'nin (Yüksek Karargâh ihtiyatından alındıktan sonra) muharebeye sokulması oldu. Tümen Volga'yı aştı ve derhal karşı taarruza geçerek düşmana beklemediği bir darbe indirdi. 16 Eylül'de Mamayev Kurgan Tepesi'ni yeniden ele geçirdik. Kuzeyde bulunan 8'inci Alman Kolordusu unsurlarına karşı Golovanov'un uzun menzilli bombardıman uçaklarının ve Rudenko'nun Onaltıncı Hava Ordusu'nun yaptıkları hava akınlarıyla birlikte Stalingrad Cephesi kıtalarından yapılan topçu ateşinden Stalingrad'ı savunan birlikler de yararlanmaktaydılar.

Güneydoğu Cephesi'nin Altmışikinci ve Altmışdördüncü Orduları'nın Stalingrad'ı düşmana kaptırmamak için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek gösterdikleri çabalar ve değer biçilmez yardımlarda bulunan Stalingrad

Cephesi'nin Yirmidördüncü, Birinci Muhafız ve Altmışikinci Orduları'nın askerleri; keza Onaltıncı Hava Ordusu ve Uzun Menzilli Bombardıman Kuvvetleri'nin havacıları övgüye değer.

Bakınız, Paulus'un ordusundan bir Alman subayı neler yazıyor: «Kolordumuz Eylül ayında, kuzeyde hatlarımızı yarmaya çalışan düşmanın yaptığı şiddetli taarruzları püskürtme sırasında ağır kayıplar vermiştir. Bu kesimde tümenler büyük ölçüde zayıflamışlar ve bölük mevcutları 30-40 kişiye kadar düşmüştür.» (12).

Aşağı yukarı bu sıralarda General Yeremenko durumu tartışmak üzere Stalin'in muvafakatıyla Birinci Muhafız Ordusu'nun komuta yerini ziyaret etti. General Golovanov ve ben de orada bulunuyorduk. Gordov ve Moskalenko tüm ayrıntılarıyla Yeremenko'ya bilgi verdiler.

Stalin, genel karşı taarruz plânımız hakkında kimseyle konuşmamamamı söylemiş olduğundan, tartışma esas itibariyle Güneydoğu ve Stalingrad Cepheleri'ne gönderilmesi gereken takviyeler üzerinde toplandı. Yeremenko, daha güçlü bir karşı taarruz düşünülüp düşünülmediğini sorduğu zaman, Yüksek Karargâh'ın daha ilerideki bir tarihte daha güçlü taarruzlar yapmayı umduğunu ancak bu sıralarda böyle bir plânın gerektirdiği kuvvetlere sâhip bulunmadığını söyledim (13).

Eylül sonlarına doğru Stalin tarafından,

---

(12) Joachim Wieder, **«Stalingrad».** Münih 1962.

(13) Bu, Stalingrad genel karşı taarruz plânı üzerinde hak iddia etmeye çalışan Yeremenko'ya bir sataşmadır.

bir genel karşı taarruz için hazırlanmış olan plânı tartışmak üzere yeniden Moskova'ya çağrıldım. Bu sırada Vasilevskiy de Güneydoğu Cephesi'nden Moskova'ya dönmüştü. Yüksek Karargâh'a gitmeden önce, bir tartışma için onunla buluştuk.

Toplantıda Stalin, Stalingrad Cephesi Komutanı General Gordov hakkında ne düşündüğümü sordu. General Gordov'un becerikli bir harekâtçı olduğunu; ancak, karargâhı ve komutanlarla iyi geçinemediğini söyledim.

Stalin, bu takdirde, söz konusu cephe için başka bir komutan bulmamız gerektiğini belirtti. Ben Rokosovskiy'i önerdim. Vasilevskiy de bu öneriyi paylaştığını söyledi. Stalingrad Cephesi'nin adının — 28 Eylül'den geçerli olarak ve coğrafî yerleri daha iyi yansıtmak üzere — Don Cephesi'ne çevrilmesine; Güneybatı Cephesi'nin adının da Stalingrad Cephesi olarak değiştirilmesine karar verdik. Rokosovskiy, Don Cephesi Komutanlığı'na atandı; Kurmay Başkanlığı'na da M. S. Malinin verildi. Tümgeneral N. F. Vatutin yeni kurulan Güneybatı Cephesi Komutanlığı'na aday olarak önerildi. Birinci Muhafız Ordusu Karargâhı, yeni Güneybatı Cephesi Karargâhı'nın çekirdeğini teşkil edecekti. Birinci Muhafız Ordusu Komutanı General Moskalenko, Kırkıncı Ordu'ya verildi.

Genel karşı taarruz plânımızın ayrıntılı bir biçimde tartışılmasından sonra Stalin, bana:

— «Bir uçağa atlayıp cepheye gider ve düşmanı yıpratacak tüm gerekli önlemleri alırsanız iyi olur. İhtiyatların önerilen toplanma bölgelerini, Güneybatı ve Stalingrad Cephe-

leri'nin sağ kanadının taarruz mevzilerini, özellikle Serafimoviç ve Kletskaya bölgesinde bulunanları bir kez daha görün. Vasilevskiy yoldaşın Güneydoğu Cephesi'nin sol kanadını bir kez daha görmesi gerekecektir» dedi.

Genel karşı taarruz için tüm koşulların bir kez daha yerinde incelenmesinden sonra Vasilevskiy ile, yeni bir tartışma için Yüksek Karargâh'a döndük. Bu kez plân resmen onaylandı. Vasilevskiy ve ben genel karşı taarruz plânını gösteren haritayı imzaladık ve Stalin de «ONAYLANDI» sözcüğü ile imzasını ekledi (14).

Stalin, bundan sonra Vasilevskiy'e:

— «Şimdi plânımızı açığa vurmadan, cephe komutanlarının gelecekteki harekât hakkındaki görüşlerini isteyelim,» dedi.

Stalingrad Cephesi, 28 Eylül'den itibaren Don Cephesi oldu. Don Cephesi Askerî Konseyi'ne gelecekteki harekât hakkında bizzat bilgi vermek talimatını almıştım. 29 Eylül günü General Moskalenko'nun komuta yeri olarak kullandığı Stalingrad'ın kuzeyindeki çöküntüde bulunan bir sığınakta yaptığımız konuşmayı hâlâ hatırlıyorum.

Düşmanın Stalingrad'a yapılacak taarruz için Don Cephesi'nden kuvvet kaydırmasını önlemek bakımından harekâtın aktif biçimde sürdürülmesi hakkındaki talimatıma verdiği karşılıkta Rokosovskiy, gücümüzün tükenmiş olduğunu ve bu durumda pek fazla bir şey

(14) Bu plânın kapalı adı «URAN» (yâni Uranüs) idi.
H. E. S.

yapamayacağımızı belirtti. General Rokosivskiy bunda haklıydı. Ben de aynı görüşteydim. Fakat bizim yardımımız olmadan Güneydoğu (şimdiki adıyla Stalingrad) Cephesi'nin kenti elde tutmasına olanak yoktu.

1 Ekim'de genel karşı taarruz plânı üzerinde biraz daha çalışmak üzere Moskova'ya döndüm. Bu yolculuğu Uzun Menzilli Bombardıman Kuvveti Komutanı General Golovanov'un bizzat kullandığı bir uçakla yaptım. Böylesine olağanüstü bir pilotla beraber uçmak memnunluk vericiydi.

Moskova'dan oldukça uzakta bulunuyorduk ki, uçak birdenbire dönüş yaptı ve alçalmaya başladı. Rota değiştirdiğimizi sandım. Oysa, birkaç dakika sonra Golovanov uçağı bilinmeyen bir havaalanına indirdi.

— «Neden buraya indiniz?» diye sordum.

— «Şansımız varmış ki bu alanın yakınında bulunuyorduk. Aksi halde düşebilirdik,» karşılığını verdi.

— «Ne oldu?»

— «Buzlanma!»

Bu sırada bizi izlemekte olan benim uçağım da aynı alana indi ve onunla Moskova Merkez Havaalanı'na uçtum.

Güç koşullar altında yapılan bu tür ivedi uçuşların tümünün hep iyi sonuçlandığı düşünülemez. Az kalsın canımı alabilecek olan bir başka uçak olayını da anımsıyorum. Olay, bir kaç gün sonra Stalingrad'dan Moskova'ya yapılan bir uçuş sırasında meydana geldi. Yağmur yağıyordu. Moskova sis ve sınırlı görüş raporu vermişti. Fakat uçmak zorundaydık. Çünkü Stalin beni çağırtmıştı.

Moskova bölgesine kadar her şey yolunda gitti. Ancak, Moskova üzerinde görüş 100 metreye kadar düştü. Hava Kuvvetleri Uçuş Harekât Komutanlığı tarafından, pilotuma başka bir alana inmesi için talimat verildi. Bu durumda Stalin'in beni beklemekte olduğu Kremlin'e varmam gecikecekti.

Tüm sorumluluğu üzerime alarak, pilota Merkez Havaalanı'na inmesini emrettim ve bu sırada pilot mahallinde onun yanında kaldım. Moskova üzerinde uçarken birdenbire uçağın sol kanadından on onbeş metre uzaklıkta bir fabrika bacasının ucunu gördük. Pilota baktım. Gözünü bile kırpmadan uçağı biraz yükseltti ve iki üç dakika sonra sapasağlam yere indik. Oldukça heyecanlanmıştım; pilota:

— «Büyük bir tehlike atlattık!» dedim.

Pilot gülümseyerek:

— «Uçuş kurallarına uymazsanız her şey olabilir» dedi. Elini kuvvetle sıkarak:

— «Hatâ benimdi!» dedim.

Ne yazık ki, bu pilotun adını kesin olarak hatırlamıyorum. Galiba Belyayef olacaktı. Olağanüstü bir insan ve son derece tecrübeli bir pilottu. Belyayef yoldaşla toplam 130 saat uçmuş olmalıyım. Kendisi daha sonra bir uçak kazasında öldü. Bunu üzülerek belirtiyorum.

Ekim ayında Yüksek Karargâh, Karargâhı ile destek birlikleri dışında pek az kuvveti kalmış olan Altmışikinci Ordu'yu pekiştirmek üzere yeniden örgütlenen altı tümenin Volga üzerinden Stalingrad'a sevkedilmesini emretti. Don Cephesi ayrıca insan gücü ve

donatım bakımından da bir ölçüde desteklendi.

Yüksek Karargâh ve Genelkurmay, yeni kurulan Güneybatı Cephesi'nin örgütlenmesine özel bir önem veriyordu.

Hitler'in Emri: «Stalingrad'ı Alın»

Stalingrad'da ve komşu bölgelerde Ekim ayında şiddetli muharebeler sürdü. Hitler, «B» Ordular Grubu'na ve Altıncı Ordu Komutanı Paulus'a en kısa zamanda Stalingrad'ı ele geçirmeleri emrini verdi.

Alman Komutanlığı, yapacağı kesin sonuçlu taarruz için kanatlardan kuvvet çekti ve bunların yerine Romen kuvvetlerini yerleştirdi. Böylece Serafimoviç ve Stalingrad güneyindeki savunma mevzilerini büyük ölçüde zayıflatmış oldu.

Ekim ortalarında düşman, Stalingrad işini artık kesinlikle çözüme bağlamak üzere büyük bir taarruza daha girişti. Ne var ki Sovyet kuvvetleri bu kez de direnmeyi başardılar. Bu muharebede sivrilen birlikler A. İ. Rodimtsev'in 13'üncü Muhafız Tümeni, V. A. Gorişny'nin 95'inci Tümeni, V. D. Joludev'in 37'nci Tümeni, İ. Ye. Yermolkin'in 112'nci Tümesi, S. F. Gorokhov'un grubu, İ. İ. Lyudnikov'un 138'inci Tümeni ve N. D. Bely'nin 84'üncü Tank Tugayı idi.

Muharebe aralıksız olarak günlerce, kentin cadde ve sokaklarında, yapılarda, fabrikalarda, Volga kıyısında ve kısacası her yerde sürüp gitti. Kuvvetlerimiz, ağır kayıplar

vermelerine karşın, kentin içindeki birkaç küçük «ada»da tutunmayı başardılar.

Stalingrad'ın üzerindeki baskıyı — az da olsa — hafifletmek için, Don Cephesi kıtaları 19 Ekim'de bir taarruza giriştiler. Bu kez de Almanlar, bu yeni taarruzun üstesinden gelebilmek için kentin ele geçirilmesi amacıyla verilen muharebeden hatırı sayılır miktarda hava kuvveti, topçu ve tank çekmek zorunda kaldılar. Aynı zamanda Altmışdördüncü Ordu da, kent merkezinin hemen güneyinde, Kuporosnoye ve Zelenaya Polyana kesiminde düşmanın yanına bir karşı taarruzda bulundu.

Don Cephesi'nin taarruzuyla Altmışdördüncü Ordu'nun karşı taarruzu, kentteki Altmışikinci Ordu'nun durumunu bir dereceye kadar kolaylaştırdı ve düşmanın plânlarını da boşa çıkardı. Bu rahatlama olmasaydı Altmışikinci Ordu kenti elinde tutmayı başaramaz ve Almanlar büyük bir olasılıkla Stalingrad'ı alabilirlerdi.

Kasım ayı başlarında Almanlar, kentteki bazı direnme yuvalarını temizleme girişiminde bulundular ve 11 Aralık'ta kuvvetlerimiz genel karşı taarruz için gerekli hazırlıklarını tamamlarken, düşman bir taarruzda daha bulundu. Fakat bir kez daha başarısızlığa uğradı.

Almanlar artık güçlerinin sonuna gelmişlerdi. Sorguya çekilen tutsakların ifadelerinden, düşman kuvvetlerinin büyük ölçüde azaldığını, erlerle subayların morallerinin kırılmış olduğunu ve pek azının Stalingrad ce-

henneminden sağ çıkmayı umduğu anlaşılıyordu.

Haziran'dan Kasım'a kadar geçen dönemde düşman Don, Volga ve Stalingrad'da 600.000 asker, 1.000 tank, 2.000 top ve havan, 1.400 uçak kaybetmişti. Volga boyundaki düşman kuvvetlerinin harekât durumu giderek kötüleşmekteydi. Tümen ve kolordu ihtiyatlarını kullanmışlardı. «B» Ordular Grubu'nun yanları, umutsuz durumlarını anlamaya başlayan; Romen, İtalyan ve Macar kıtaları tarafından tutulmaktaydı.

Don Nehri boyundaki Sovyet kuvvetleri Güneybatı ve Don Cepheleri tarafından yapılacak bir genel karşı taarruz bakımından uygun durumda bulunuyorlardı. Stalingrad'ın güneyinde bulunan Ellibirinci Ordu, yaptığı bölgesel bir karşı taarruz sonunda düşmanı Sarpa, Tsatsa ve Barmantsak Gölleri'nin bulunduğu çöküntülerden çıkarıp atmış ve söz konusu göller boyunca uzanan uygun bir savunma mevzii teşkil eden hattın tam kontrolünü eline geçirmişti. Vasilevskiy'in önerisiyle bu hat, Stalingrad Cephesi'nin sol kanadının Kasım'da yapacağı genel karşı taarruz için çıkış hattı olarak seçildi.

Stalingrad için yapılan şiddetli muharebe dördüncü ayını sürdürüyordu. Tüm dünya, âdeta nefesi kesilmiş bir hâlde buradaki gelişmeleri izliyordu. Sovyet kuvvetlerinin başarısı ve düşmana karşı cesaretle sürdürdüğü mücadele, tüm dünya insanlarını esinlendirmekte, eninde sonunda faşizm karşısında zafere ulaşılacağı yolunda bir güvence doğurmaktaydı.

Stalingrad Meydan Muharebesi, aynı zamanda kendi kıtalarımız için de çok büyük bir zafer öğrenimi olmuştur. Birlik karargâhları ve kurmaylar; piyade, tank ve hava kuvvetlerinin harekâtının koordine edilmesi konusunda bilgi ve tecrübe kazandılar. Kıtalarımız, kent caddelerinde şiddetle direnme ve bu direnişi, düşmanın yanlarına yöneltilen manevralarla birleştirme yönetimini öğrendiler. Kuvvetlerimizin morali büyük ölçüde yükseldi. Bütün bunlar genel karşı taarruzumuz için gerekli uygun koşulları sağlamaktaydı.

1942 Kasımı'nın ortalarında Stalingrad dolaylarında ve Kuzey Kafkaslar'da verilen savunma muharebeleri, Sovyet halkının yaşamında özel bir yeri bulunan Büyük Yurtseverlik Savaşı (İkinci Dünya Savaşı)'nın birinci döneminin sonunu simgeliyordu. Bu dönem, gerek ulus ve gerekse silâhlı kuvvetlerimiz için son derecede güç bir dönem olmuştur. Nedenine gelince, çevreye ölüm korkusu saçan Alman kıtaları Leningrad ve Moskova'nın dış mahallelerine kadar yürümüş ve Ukrayna'nın büyük bir kısmını işgal etmişlerdi.

1942 Kasımı'na değin düşman kıtaları Sovyetler Birliği'nin, 1.800.000 kilometrekare yüzölçümünde bulunan ve savaş öncesi nüfusu 80.000.000 olan geniş bir bölümü işgal etmişlerdi. Savaş seline yakalanmış olan milyonlarca Sovyet halkı kentlerini, köylerini, fabrikalarını ve işevlerini terkederek düşman işgalinden kaçıp kurtulmak için doğuya doğru çekilmek zorunda kalmıştı. Sovyet kıtaları da, askerî durumun zoru altında insan gücü ve malzeme yönünden oldukça büyük kayıplar vererek içlere doğru çekilmişlerdi.

Ancak bu çok zor dönemde bile, Sovyet halkı ve silâhlı kuvvetler, eninde sonunda düşmanın yenilgiye uğratılacağına olan umutlarını yitirmemişlerdi. Ölüm tehlikesi, halkımızın parti etrafında eskisinden daha sıkı bir şekilde toplanmasına yardım etmiş ve her türlü sıkıntıya karşın düşman nihayet tüm kesimlerde durdurulmuştur.

Savaşın ilk dönemi, güçlü ve tecrübeli bir düşmanla yapılan silâhlı mücadelede ciddî bir deneyim sağlamıştır. Sovyet Yüksek Komutanlığı, Genelkurmay ve birlik komutanları, karargâhları, savunma muharebelerinin örgütlenmesi ve yönetiminde, karşı taarruzlarda çok değerli tecrübe kazanmışlardır.

Sovyet askerlerinin kahramanlığı ve komutanlarının cesareti, bu dönemin şiddetli muharebelerinde özellikle kendini hissettirmiştir. Zafer uğruna gerektiğinde canlarını feda etmekten çekinmeyen partililerin kişisel örnek göstermelerinin rolü büyük olmuştur. Sınır kalesi Brest (B. Litovsk)'un ve Leningrad'ın, Moskova'nın, Odessa'nın, Sivastopol'un, Stalingrad'ın, Liepaya'nın, Kiev'in ve Kafkaslar'ın kahramanca direnişleri de tarîhimize parlak sayfalar katmıştır.

Savaşın ilk dönemi, aynı zamanda Sovyet Muhafız Kuvvetleri'nin meydana çıkışlarını da simgelemiştir. Toplu kahramanlık ve cesaret karşılığı verilen «*Muhafız*» onur adı 4 süvari kolordusuna, 37 piyade tümenine, 27 tank tugayına, 32 hava alayına ve diğer bazı birliklere verilmiştir. Deniz Kuvvetleri'nde 2 kruvazöre, 4 denizaltıya, 1 muhribe ve 1 mayın arama tarama gemisine «*Muhafız*» onur adı verilmiştir. Bu adı ilk kazanan birlikler

arasında Albay A. İ. Lizyukov'un 1'inci Moskova Motorlu Piyade Tümeni, General P. A. Belov'un 2'nci Süvari Kolordusu, General L. M. Dovator'un 3'üncü Süvari Kolordusu, General M. Ye. Katukov'un 4'üncü Tank Tugayı, Binbaşı A. P. Yudakov'un 26'nci Hv. Av. Alayı, Yarbay F. İ. Dobyş'in 31'inci Pike Bombardıman Alayı, Yarbay L. D. Reino'nun 215' inci Hv. Hücum Alayı, Binbaşı A. İ. Bryukhanov'un 440'ıncı Topçu Alayı ve Binbaşı M. K. Yeremenko'nun 289'uncu Tanksavar Topçu Alayı bulunmaktadır.

Alman kuvvetlerine karşı sürdürülen bu zorlu mücadele, büyük miktarlarda silâh, mühimmat ve ikmal maddeleri harcanmasını gerektiriyordu. İşte bu nedenledir ki, kilit durumundaki ekonomik bölgeler, fabrikalar ve diğer üretim kurumlarının kaybına karşın Sovyet halkı, Silâhlı Kuvvetlerimize savaş donatımı sağlamak için canlarını feda edercesine çaba gösterdiler.

Kızılordu'nun destek hizmetlerinin üyeleri de kahramanca çalıştılar. Demiryollarında savaşın ilk birbuçuk yılı içinde 6.400.000 vagon yükü kadar askerî ikmal maddesi taşındı. Kara Kuvvetleri'ne 113.000 vagon mühimmat; 60.000 vagon silâh ve donatım; 210.400 vagon akaryakıt ve yağ sağlandı. 1942 yılında sadece oto ulaştırma birlikleri 2.700.000 insan; 12.300.000 ton ikmal maddesi; 1.923.000 tank ve 3.674 top taşıdılar. Nakliye uçakları 158.000'i yaralı olmak üzere 532.000 insan taşıdı.

Savaşın başında girişilen destek hizmetlerinin yeniden örgütlendirilmesi işi tam bir

başarıyla sonuçlandı. Uygulanan yeni örgütün yapısı ve komutanların, politik komiserlerin ve parti birlik önderlerinin becerikli bir biçimde seçilmesi, Silâhlı Kuvvetlerimize tahsis edilen çok geniş kaynakların uygun koşullar altında kullanılmasını güvence altına almıştır.

Acaba, bu ilk dönemde Sovyet kuvvetlerinin karşılaştığı düşmanın olanak ve nitelikleri neydi?

Bu soruya hiç değilse genç kuşağın, Sovyet halkının, yurt savunmasında sürdürdükleri mücadelenin ağırlığını açıkça kavrayabilmeleri bakımından bir karşılık verilmesi gerekir. Yayınlanan anılardan bazıları ve uydurma yapıtlar, Sovyet askerlerinin savaşmak zorunda bırakıldığı düşmanın hazırlıklarını, tecrübesini ve gücünü açıkça gösterememektedir.

Alman Askerlerinin Özellikleri

Her şeyden önce, Alman kıtalarının temel yapısını teşkil eden erlerle subayları ele alalım.

Alman kuvvetleri, Batı Avrupa Orduları karşısında kolayca kazandıkları zaferlerin sarhoşluğu ile Sovyetler Birilği'ni istilâ etmişlerdir. Goebbels'in propagandasıyla zehirlenmiş olan bu kuvvetler, Kızılordu karşısında hiç zorlanmadan zafere ulaşacaklarından emin ve kendilerinin tüm öteki uluslardan üstün olduklarına inanmış bulunuyorlardı. Zırhlı birliklerin ve hava kuvvetlerinin genç erleri ve subayları gururlu bir tutum ve davranış içindeydiler.

Savaşın ilk birkaç ayı içinde bazı tutsakları bizzat soruşturma olanağını bulmuştum. Bunlara dayanarak diyebilirim ki, bu er ve subaylar Hitler'in serüvenci vaadlerine gerçekten inanmış bulunuyorlardı.

Alman askerlerinin savaşma nitelikleri, özel eğitimleri ve askerî bilgileri, özellikle zırhlı birliklerde ve hava kuvvetlerinde yüksek düzeydeydi. Alman askeri, muharebede yapacağı işi iyi biliyordu ve cephede sağlam, kendine güveni olan, disiplinli bir askerdi. Kısacası Sovyet askeri, yenilmesi kolay olmayan, tecrübeli ve güçlü bir düşmanla karşı karşıya gelmişti.

Almanlar'ın büyük ve küçük askerî birlikleri, çağdaş savaşın tüm yöntemleri üzerinde eğitilmişlerdi. Muharebede savaş birlikleriyle haberleşme genel olarak telsizle yapılıyordu ve tüm komuta düzeylerinde bol miktarda telsiz vardı. Kara kuvvetleri, kendilerine verilen görevleri yerine getirmek için ellerinden geleni sonuna dek yapmaya çabalıyor ve bunu yaparken de çok kez onlara yol açan iyi bir hava desteğinden yararlanıyordu.

Savaşın bu ilk döneminde ben de yüksek düzeydeki Alman komutanlarının yetenekleri hakkında olumlu fikir ve kanaat besliyordum. Bu komutanların tüm stratejik kesimlerdeki ilk taarruzlarını dikkatle plânlamış ve örgütlemiş oldukları; ordular ve diğer büyük birliklerin başına tecrübeli komutanları getirdikleri ve savunma mevzilerimizdeki zayıf noktalara karşı yapılacak taarruzlar için kullanılacak yön, gerekli kuvvet ve düzen gi-

bi sorunlarını iyi değerlendirmiş oldukları açıkça görülüyordu. Bütün bunlara karşın, Alman faşizminin askerî ve politik stratejisinin son derece hatâlı ve dar görüşlü olduğu anlaşılmıştır. Almanlar, politik ve stratejik değerlendirmelerde büyük yanlışlıklara düşmüşlerdir. Gerçekten uydu ülkelerdeki ihtiyatlar da hesaba katılmış olsa dahi Almanya'nın elindeki kuvvetler Sovyet — Alman cephesinin üç büyük kesiminde aynı zamanda harekâta geçmek için yetersiz olduğu açıkça görülüyordu.

Bu nedenledir ki düşman, Moskova yönündeki ileri harekâtını durdurmak ve Merkez Ordular Grubu'nun kuvvetlerinin bir bölümünü, Merkez ve Güneybatı Cepheleri'ndeki kuvvetlerimizin karşısında bulunan Güney Ordular Grubu'nun desteğine ayırmak için, savunmaya geçmek zorunda kalmıştır.

Almanlar, aynı şekilde, Leningrad'da taarruzlarını sona erdirme olanağını kazanamadan bu kente karşı harekât yapan hava kuvvetleriyle zırhlı birliklerden bir kısmını ayırmak ve Merkez Ordular Grubu'nu desteklemek için Moskova'nın batısında toplamak zorunluğunu duymuşlardır. 1941 yılının Ekim ve Kasım aylarında, Alman kuvvetleri taarruz güçlerini sadece bir kesimde, yâni Moskova kesiminde toplayabilmek durumundaydılar. Fakat bu kesimde bile giderek artan Sovyet direnişi, düşmanın «*TAYFUN HAREKÂTI*»nı hedeflerine ulaştıracak yeterli kuvvetlerden yoksun olduğunu göstermiştir. 1942 Yaz Seferi'nin plânlanmasında da aynı stratejik hesap hatâlarına düşülmüştür.

Bütün bu yanlış hesapların kökeninde, ülkemizin ve halkımızın gücünün olduğundan az değerlendirilmesi; buna karşılık Alman-lar'ın kendi güç ve olanaklarını olduğundan yüksek değerlendirmeleri yatmaktadır.

Hitler ve çalışma arkadaşları, Sovyetler Birliği'nin istilâsını plânlarken, ellerinde bulunan tüm kuvvetleri karşımıza çıkarmak niyetindeydiler. Bu ise, ancak çok dikkatsiz bir kumarbazın yapabileceği bir hesap hatâsıydı.

Pétain Hükümeti'nin ihanetine karşın Fransa'nın çalışkan halkı, Alman işgali önünde başlarını eğmemişlerdir. Yugoslavya, Polonya Çekoslovakya ve diğer ülkelerin özgürlüğü seven halkı da Almanlar'a boyun eğmemişlerdir. Bunların tümü işgal kuvvetlerine karşı silâhlı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Böylece düşman büyük bir direnme hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. İngiltere de, imkânlarının tümünü kullanmamakla birlikte, mücadeleyi sürdürmüştür.

Alman kuvvetleri, Sovyetler Birliği'ni istilâya başlamalarından Moskova Muharebesi'ne kadar kazandıkları ilk başarılara rağmen, önceden düşünülmesi olanağı bulunmayan birtakım güçlüklerle karşılaşmışlardır. Gerçekten de Almanlar, cephede Kızılordu, geride parti yeraltı birlikleri tarafından yürütülen güçlü bir gerilla hareketiyle aynı zamanda karşılaşacaklarını hiçbir zaman akıllarına getirmemişlerdir.

Böylece stratejik inisiyatifi kaybettikleri gibi, kıtaları da yorgun ve moralleri kırılmış bir duruma düşmüştü. Aynı şey, 1942 sonunda Stalingrad'da da başlarına gelmiştir.

Düşman kıtaları Sovyet — Alman cephesinde verdikleri ilk 16 aylık muharebelerde son derece ağır kayıplara uğramışlardır. 1942 Kasım'ına kadar Alman kayıpları, ölü ve yaralı olarak 2 milyonu aşmıştır. Alman kuvvetlerinin en iyi unsurları bu kayıplar arasında bulunuyordu ve Nazi Komutanlığı, savaşın bu ilk aşaması sonunda bunların yerine koyacak ikmal personeline sâhip değildi.

Düşman, Sovyet halkının büyük bir çabuklukla savaş ekonomisine geçerek tank, uçak, top, mühimmat ve Kızılordu'nun Alman kuvvetleri üzerinde üstünlük sağlamak, sonunda zaferi kazanmak için ihtiyaç duyacağı her şeyi kitle hâlinde üretmeye başlayabileceğini de hiçbir zaman ummamıştır.

Savaşın ilk aşamasında karşılaştığı gerilemelere rağmen Kızılordu, Alman saldırıları karşısında Batılı ordular gibi yıkılmamıştır. Aksine, savaşın katı koşulları kıtalarımızı sertleştirmiş, olgunlaştırmış ve böylece, gerekli silâhlar ellerine verilince bu kıtalar; savunan, geri çekilen bir orduyu taarruz kuvvetine çevirmiştir.

Partimizin örgütleri gerek cephede ve gerekse anayurtta parlak sonuçlara ulaşmıştır. Sovyet halkı, Kızılordu'ya Alman kuvvetleri karşısında vereceği mücadele için gerekli malzemeyle ikmal maddelerini sağlamak üzere çarçabuk seferber olmuştur.

Böylelikle «Büyük Yurtseverlik Savaşı»nın birinci dönemi, Nazi Komutanlığı'nın tüm stratejik plânlarının kısa zamanda başarısızlığa uğraması ve Almanya'nın elinde bulu-

nan kuvvet ve imkânların büyük bir ölçüde azalmasıyla sona ermiştir. Mücadelenin temeldeki bu sonucu, tüm İkinci Dünya Savaşı'nın bundan sonraki gidişine büyük ölçüde yön ve biçim vermiştir.

D O K U Z U N C U   B Ö L Ü M

Uranüs Harekâtı Şekilleniyor

Güneyde Stalingrad çevresinde ve Kuzey Kafkaslar'da yapılan şiddetli muharebelerden sonra Nazi Askerî Önderliği, Sovyet kıtalarının bu bölgede büyük bir kış taarruzunu yapacak durumda bulunmadıkları inancına varmıştı.

Düşmanın aklını karıştırmak için 1942 yaz ve sonbaharında Moskova'nın batısında, Merkez Ordular Grubu'na karşı bazı harekâtlar yaptık. Yüksek Karargâh bu girişimiyle, başka hiçbir yerde değil de sadece orada bir büyük kış taarruzuna hazırlandığımız izlenimi uyandırmak istiyordu.

Dolayısıyla, Nazi Komutanlığı batı kesimlerimizin karşısında Ekim ayında büyük kuvvetler toplamaya başladı. Bir tank tümeni, bir motorlu tümen ve bir piyade tümeni Leningrad'dan Velekie Luki bölgesine kaydırıldı. Fransa ve Almanya'dan getirilen yedi tümenin Vitebsk ve Smolensk bölgelerinde bulunduğu saptandı. Daha önce Voronej ve Jizdra'da saptanan iki tank tümeni Yartsevo ve Roslavl bölgesine kaydırıldı. Böylece Kasım başlarına kadar toplam oniki tümen ve öteki takviye birlikleri Merkez Ordular Grubu'nu güçlendirmek üzere kaydırılmış oluyordu.

Kötü istihbarat, Almanlar'ın harekâta ilişkin bu yanlış hesaplarının olumsuz etkilerini daha da arttırıyordu. Gerçekten Almanlar; 11

ordu, çok sayıda bağımsız mekanize kolordu, süvari ve tank kolordusu, tank tugayı ve öteki birlikler; 13.500 top ve havan ile 1.100 uçaksavar topu, 115 roket topçu müfrezesi, 900 tank ve 1.115 savaş uçağı ile yapacağımız Stalingrad genel karşı taarruzuna ait hazırlıklarımızın farkına varamamışlardır.

Genel karşı taarruzumuz başladığı zaman düşmanın Sovyetler Birliğinin güneyindeki operatif ve stratejik düzenleri şöyle idi:

«B» Ordular Grubu'nun asıl kuvvetleri Orta Don, Stalingrad ve daha güneyde, Sarpa Gölleri'ne kadar uzanan bölgede harekâtta bulunuyordu ve Sekizinci İtalyan Ordusu, Üçüncü ve Dördüncü Romen Orduları, Altıncı Alman Ordusu ile Dördüncü Alman Tank Ordusu'nu kapsıyordu. Tümen başına düşen kesimin ortalama genişliği 15-25 km. idi.

Bu ordular grubunda 1 milyondan fazla asker, 675 tank ve kundağı motorlu top, 10.000 top ve havan vardı. Her iki taraf sayıca hemen hemen birbirine denk, sadece Sovyetler' in az miktarda tank üstünlüğü söz konusu olabilirdi.

«B» Ordular Grubu'nu, 4'üncü Hava Tümeni ve 8'inci Hava Kolordusu destekliyordu.

Sovyet Yüksek Komutanlığı bir genel karşı taarruz için plânını hazırlarken, Stalingrad'da düşman üzerinde kazanılacak bir zaferin aynı zamanda Kuzey Kafkaslar'daki düşman kuvvetlerini de ciddî bir tehlikeyle karşı karşıya bırakacağını ve bu kuvvetleri, kuşatılmamak için derhal geri çekilmeye zorlayacağını varsayıyordu.

Plânı Kimler Yaptı

Stalin'in ölümünden bu yana, ölçü ve sonuçları bu denli derin ve büyük olan genel karşı taarruzun plânının gerçek sâhibinin kim olduğu konusunda karmaşık görüşler ortaya atılmıştır. Sosyalizmde bir plânı kimin yaptığı sorunu pek önemli olmamasına ve aslında bu plânın hazırlanmasındaki çeşitli aşamaları daha önce de anlatmamış olmama karşın, bu konuya ilişkin bazı ek görüşleri burada ileri sürmek istiyorum.

Plânın ilk taslağının 1942 Ağustos'u gibi erken bir tarihte Yüksek Karargâh'ta hazırlandığı ve bu ilk tasarının oldukça sınırlı hedefli bir karşı taarruzu öngördüğü varsayılmıştır.

Aslında bu plân, büyük bir genel karşı taarruza ait değil, sadece Stalingrad'a açılan yaklaşma istikametleri üzerinde ilerleyen düşmanı durdurmak amacını güden bir tek karşı taarruza aitti. O zamanlar Yüksek Karargâh'ta hiç kimse bir genel karşı taarruzu düşünden bile geçirmemekteydi. Çünkü, böylesine büyük bir harekâtı yapacak insan gücü ve malzemeden yoksunduk (15).

Stalingrad Cephesi (daha önceki Güneydoğu Cephesi) Askerî Konseyi'nin 6 Ekim'de

---

(15) Jukov, bu büyük genel karşı taarruzun ilk tartışmasının 13 Eylül'de yapıldığını daha önce belirtmiştir. Burada, Kruşçev döneminde yazılan ve daha önceki küçük bir karşı taarruzu büyük harekât için tasarlanan plânlarla, amaçlı olarak karıştırmak suretiyle büyük projenin asıl yazarını bir sis perdesi ardına atmaya çaba gösteren tarih yazılarını çürütmek istemektedir.

H. E. S.

kendi inisiyatifiyle Yüksek Karargâh'a bir genel karşı taarruzun örgütlendirilmesini ve yapılmasını önerdiği de söylenmiştir. Bu iddiaya da Vasilevskiy şu karşılığı vermiştir:

«6 Ekim'de gün ağarırken N. N. Voronov, V. D. İvanov ve ben Tsatsa Gölü yakınında bulunan Ellibirinci Ordu gözetleme yerini ziyaret ettik. Orada Ordu Komutanı N. İ. Trufanov'un raporunu dinledik. Aynı akşam Cephe Karargâhı'nda Cephe Komutanı (Yeremenko) ve Askerî Konseyi (Kruşçev) ile yapılan bir toplantıda Yüksek Karargâh'ın genel karşı taarruz plânını yeniden gözden geçirdik ve Cephe Komutanlığı'nın plâna karşı genel anlamda bir itirazı bulunmadığından aynı gece, buna göre Yüksek Başkomutan'a sunulacak bir raporun müsveddesini hazırladık. Ertesi gün Don Cephesi Komutanı'ndan da Yüksek Karargâh'a sunulmak üzere kendi cephesi için bir rapor hazırlamasını rica ettim.» (16).

Bu sözlere herhangi bir şey eklemek gerektiğini sanmıyorum. Vasilevskiy, bu inandırıcı sözleriyle genel karşı taarruzun plânlanmasında asıl rolü Yüksek Karargâh ve Genelkurmay'ın oynadığını kanıtlamaktadır.

Bazı tarihler, Güneybatı Cephesi Komutanı General Vatutin'in bir süre sonra bir genel karşı taarruz plânı önerdiğini yazmaktadır. Bu durum da şu sorulara yol açar: «Ne kadar zaman sonra?» «Hangi plân?» Acaba bu plân sadece kendi cephesi için midir; yoksa, karşı taarruz için bir genel plân mıdır?»

Güneydoğu Cephesi'nin, yeni cephe için ge-

---

(16) **Voyenno-Istoricheski Jurnal,** Ekim 1965 sayısı S. 20.

rekli insan gücü ve malzemenin, Yüksek Karargâh'ın onayladığı bir genel karşı taarruz plânına göre toplanmasının tamamlandığı, Ekim sonundan önce kurulmadığını biliyoruz.

Şu noktayı belirtmemiz de herhalde doğru olur:

Yürürlükte bulunan uygulama ve kurallara göre, her cephe komutanının kendi cephesi için bir harekât plânı hazırlaması ve bu plânı, ya Yüksek Karargâh'a ya da Yüksek Karargâh'ın bu bölgede bulunan temsilcisine onay için sunması gerekiyordu. Bu yöntemde cephe komutanının komşu cephelerle işbirliği hakkındaki görüşlerini belirlemesi ve daha başka önerilerde bulunması doğaldır.

Stalingrad genel karşı taarruzunun ölçüsü, plânın sadece harekât düşüncelerine değil, aynı zamanda ikmal maddeleri ve malzemeye ait somut hesaplara da dayatılmasını gerektiriyordu.

Böyle bir ölçüdeki harekât için gerekli hesapları kim yapabilir? Kuşkusuz, insan gücü ve malzemenin yönetimini elinde bulunduran makamlar. Bunlar da ancak Yüksek Karargâh ve Genelkurmay'dır. Şunu da anımsamak gerekir ki, Genelkurmay tüm savaş sürecinde Yüksek Komutanlık'ın yaratıcı ve yapıcı aracı olmuş ve Genelkurmay'ın başlatıp örgütlendirdikleri dışında da hiçbir stratejik harekât yapılamamıştır.

Yüksek Karargâh ve Genelkurmay'ın, düşmanın niyet ve amaçlarını, yapabilecek askerî harekâtın karakterini meydana çıkarmak için cephelerden ve ordulardan gelen tüm istihbaratı bir analize tâbi tutması usüldendir.

Yüksek Karargâh ve Genelkurmay, belirli bir kararın verilmesinden önce çeşitli karargâhlar, cephe komutanları ve geri hizmetlerden gelen önerileri de dikkate almışlardır.

Dolayısıyla, herhangi bir büyük ölçüde stratejik harekât için hazırlanan bir plân ancak tüm kuvvetler, karargâhlar ve komutanların birleşik çabalarının doğal sonucudur. Ne var ki böylesine büyük bir stratejik harekâtın plânlanma ve örgütlendirilmesinin son ve kesin sorumluluğu Yüksek Karargâh ile Genelkurmay'a aittir. Düşmanın fiilen yenilgiye uğratılmasının; atak taarruzları, isabetli ateşleri, cesaret ve askerî ustalıklarıyla düşmanı paramparça etmek için canlarını esirgemeyenlerin işi olduğu da aynı derecede açıklıkla bellidir.

Bu sözlerimle, savaşın ilk aşamasının denemelerinden sonra şimdi artık inisiyatifi ellerine geçirip Almanlar'ı acı bir yenilgiye uğratma işine girişmiş olan ünlü askerlerimiz, subaylarımız ve generallerimizi işaret ediyorum.

Bu büyük harekâta ilişkin tüm faktörlerin bilimsel doğrulukla bir analize tâbi tutulması, muharebenin gelişimini ve sonucunun tahmini işinde onur payı Yüksek Karargâh ve Genelkurmay'a aittir. Ama genel karşı taarruz plânının hazırlanması hakkı herhangi bir kişiye tanınamaz (17).

---

(17) Vasilevskiy, genel karşı taarruz plânlarının Genelkurmay tarafından hazırlandığı ve Stalingrad Cepheleri arasındaki işbirliğinin kendisiyle Jukov tarafından sağlandığı hakkında Jukov'un ileri sürdüğü görüşü desteklemektedir. Jukov'a, Stalingrad'ın kuzeyindeki Güneybatı ve Don Cepheleri'nin harekâtının; Vasilevskiy'e Stalin-

Taarruz Plânının Ayrıntıları

Genel karşı taarruzun ilk aşamasında asıl taarruzu, Korgeneral Vatutin komutasındaki Güneybatı Cephesi yapacaktı. Bu cephe, Don Nehri'nin güney yakasında, Serafimoviç ve Kletskaya yakınlarındaki köprübaşlarından taarruza geçerek, düşmana; kuvvetli ve derin hedeflere yönelen bir darbe indirecekti. Stalingrad Cephesi, Stalingrad'ın güneyindeki Sarpa Gölleri bölgesinden taarruza geçecekti. Bu iki cephenin vurucu kuvvetleri Kalaç ve Sovetskiy'de birleşmek suretiyle düşmanın

---

grad Cephesi (kent ve hemen güneyi) harekâtının koordinasyonu görevi verilmiştir. Bölge komutanları ayrıntılar üzerinde çalışmış, Genel kurmay ise plânın topyekün ana hatlarıyla dayandığı ana fikri saptamıştır. Son derece büyük bir gizlilik sağlanmıştır. 25 Ekim tarihine kadar yeni Güneybatı Cephesi'nin kurulacağı ya da Korgeneral N. F. Vatutin'in bu cepheye komutan ve General S. P. İvanov'un da Kurmay Başkanı atanacağı hakkında hiçbir resmî emir yayınlanmamıştır. Vatutin ve İvanov, plânlarını bir tek harita üzerinde hazırlamışlardır. Ekim sonlarına doğru Filonovo bölgesinde Jukov'un başkanlığında yapılan bir toplantıda Topçu Dairesi Başkanı Orgeneral N. N. Voronov ve Tank Birlikleri Dairesi Başkanı Tümgeneral Ya. N. Fedyunenko da hazır bulunuyorlardı. Novikov'un ileri sürdüğü kişisel görüşlerden, tasarlanan genel karşı taarruzun ölçüsü hakkında bir fikre sâhip bulunmadığı anlaşılmaktadır. İkmal sorunlarından, Naziler'in kuşatılmasından sonra Güneybatı ve Stalingrad Cephesi kıtalarının birleştikleri zaman kullanacakları tanıtma işaretlerine kadar, en küçük ayrıntıları bile Jukov hazırlamıştır. Gizliliğin korunabilmesi için yazılı bir emir çıkarılmasını Jukov reddetmiştir. Kıtaların genel karşı taarruz için ileri yanaştırılmaları yalnız geceleri yapılmış ve bu kıtalar köylere dağıtılmıştır. Gerek yazılarda ve gerekse telefon görüşmelerinde, yaklaşan taarruzdan söz edilmemesi sağlanmıştır. **(Novaya i Noveishaya İstoriya**, 1969 Ocak sayısı, S. 20-21).

Stalingrad'daki asıl kuvvetlerini tuzağa düşüreceklerdi.

Güneybatı Cephesi; Yirmibirinci Ordu, Beşinci Tank Ordusu ve Birinci Muhafız Ordusu unsurlarından meydana gelen asıl vurucu kuvvetiyle, köprübaşlarından taarruza geçecek Üçüncü Romen Ordusu'nun mevzilerini yaracak ve çevik birlikleriyle güneydoğuya yönelerek Bolşe — Nabatovskiy ile Kalaç arasında Don Nehri'ne ulaşacaktı. Bu manevra Güneybatı Cephesi kıtalarını Stalingrad'daki düşman kuvvetlerinin gerisine düşürecek ve batıdaki asıl birlikleriyle bağlantısını kesecekti.

Bu ileri harekât, güneybatı ve batıda, Korgeneral Lelyuşenko'nun Birinci Muhafız Ordusu'nun kuracağı bir dış cephe ve daha sonra da Tümgeneral P. L. Romanenko komutasındaki Beşinci Tank Ordusu tarafından korunacaktı. Batı, güneybatı ve güney yönlerinde hızla ilerleyen bu kuvvetlerin, harekâtın üçüncü günü Vaşenskaya, Bokovskaya, Çir Nehri'ni izleyerek Oblivskaya'da sona eren bir hatta varmaları gerekiyordu.

Güneybatı Cephesi'nin kara kuvvetleri, sırasıyla Tuğgeneral K. N. Simirnov ve S. A. Krasovskiy komutasındaki İkinci ve Onyedinci Hava Orduları tarafından desteklenecekti.

Don Cephesi'nin iki yardımcı taarruz yapması isteniyordu. Bunlardan, Güneybatı Cephesi'yle birlikte yapılacak olan ilki, Altmışbeşinci Ordu'nun Kletskaya doğusundaki köprübaşından Don Nehri'nin güney yakasındaki düşman savunma mevzilerini toparlamak amacıyla yapacağı taarruzdu. İkinci

taarruz ise, Yirmidördüncü Ordu'nun, küçük Don kıvrımındaki düşman kuvvetlerini Stalingrad'daki kuvvetlerinden ayırmak amacıyla Kaçalinskaya bölgesinden, Don Nehri'nin doğu yakası boyunca güneye doğru Vertyaçi yönünde yapacağı genel bir harekâtı gerektiriyordu.

Stalingrad'ın kuzeyinde bulunan Altmışaltıncı Ordu, karşısındaki düşmanı yerinde tutmak suretiyle ihtiyatlarını kaydırmasını önleyecekti. Don Cephesi'nin kara harekâtı General Rudenko'nun komutasındaki Altıncı Hava Ordusu tarafından desteklenecekti.

Stalingrad Cephesi'nin, Ellibirinci, Elliyedinci ve Altmışdördüncü Ordular'dan meydana gelen asıl taarruz grubuyla, İvanovka'dan Stalingrad'ın güneyinden Barmantsak Gölü'nün kuzey ucuna kadar uzanan bir kesimde taarruza geçmesi gerekiyordu. Bu taarruzu yapacak kuvvetlerin hedefi; düşman savunma mevzilerini yarmak, kuzey yönünde ilerleyerek Kalaç ve Sovetskiy dolaylarında Güneybatı Cephesi kuvvetleriyle birleşmek ve böylece Stalingrad'daki Alman kuvvetlerinin kuşatılmasını tamamlamaktı.

Tuğgeneral N. İ. Trufanov komutasındaki Ellibirinci Ordu'ya; Sarpa, Tsatsa ve Barmantsak Gölleri arasındaki kara parçalarının köprübaşlarından taarruza geçerek düşman savunma mevzilerini yarmak ve Abganerovo yönünde olmak üzere güneybatıya doğru ilerlemek görevi verilmişti.

Korgeneral F. İ. Tolbukin'in Elliyedinci Ordusu ve Korgeneral M. S. Şumilov'un altmışdördüncü Ordusu güneyde Stalingrad'da bu-

lunan düşman kuvvetlerini kuşatmak amacıyla İvanovka bölgesinden batı ve kuzeybatı yönünde taarruz edeceklerdi.

General Çuykov'un Altmışikinci Ordusu'na bağlı kıtalar kentteki düşman kuvvetlerini yerinde tutacak ve bununla birlikte taarruza geçmeye hazır olacaklardı.

Stalingrad Cephesi'nin ileri harekâtı, güneybatıda General T. T. Şapkin'in 4'üncü Süvari Kolordusu'nu da içeren Ellibirinci Ordu tarafından kurulacak bir dış cephe ile korunacak; bu birlikler, güneybatıya doğru Abganerovo ve Kotelnikovo yönünde ilerleyeceklerdi. Bu harekâtın tümü T. T. Khryukin komutasındaki Sekizinci Hava Ordusu tarafından desteklenecekti.

Genel karşı taarruz hazırlıkları, tüm cepheler ve özellikle yeni kurulan Güneybatı Cephesi için, çok sayıda kıta ve büyük miktarlarda ikmal maddesinin ulaştırılmasını gerektiriyordu. Burada Genelkurmay'ın ve Kızılordu Destek Hizmetleri Karargâhı'nın hakkı teslim edilmelidir. Anılan makamlar harekât için gerekli insan ve malzemenin yerlerinde toplanmasında parlak bir başarı kazandılar. Askerin ve malzemenin ulaştırılmasında toplam 27.000 kamyon kullanıldı. Demiryolları günde 1.300 vagon yükü ulaştırma yaptılar. Stalingrad Cephesi'nin ihtiyacı için gönderilen insan ve malzeme, sonbahar donlarının yol açtığı güç koşullar altında Volga Nehri'nin karşı yakasına geçirildi. Kasım ayının 1'inden 19'una kadar Volga feribotları 160.000 asker, 10.000 at, 430 tank, 600 top, 14.000 kamyon ve 7.000 ton mühimmat taşıdılar.

Vasilevskiy, ben ve Yüksek Karargâh'ın öteki temsilcileri Ekim sonu ve Kasım başlarını, komutan ve karargâhlarla harekât plânını inceleyerek geçirdik. Cephe, ordu ve daha ast birliklerin karargâhlarında yapılan inceleme toplantıları komutanlar ve politik komiserlerin aslında karmaşık olan plânlama işini yüksek derecede bir sorumluluk ve inisiyatifle yürütmekte olduklarını gösteriyordu.

Güneybatı Cephesi'nin harekât plânlarının gözden geçirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması 1 ilâ 4 Kasım günlerinde tamamlandı. Daha sonra aynı işi Yirmibirinci Ordu, Beşinci Tank Ordusu ve Birinci Muhafız Ordusu'nda yapıldı. Ben ve Yüksek Karargâh'ın öteki temsilcileri bu hazırlıklarda bulunduk; hava kuvvetleri, topçu, zırhlı birlikler ve ordu istihkâmcılarının harekât plânlarını sıkı bir biçimde koordine ettik.

4 Kasım'da Yirmibirinci Ordu Karargâhı'nda yapılan bir toplantıda Yirmibirinci ve Altmışbeşinci Ordular'ın plânlarını gözden geçirdik. Don Cephesi'nin ve Altmışbeşinci Ordu'nun ast komutanları da toplantıda hazır bulundular. Bu sırada Vasilevskiy de Ellibirinci, Elliyedinci ve Altmışdördüncü Ordular'ın plânlarını gözden geçiriyordu. Daha sonra onunla buluşacaktık.

Yaptığımız hazırlıklarda önce düşman üzerinde durduk. Düşman hakkında tüm öğrenebileceklerimizi topladık. Düşmanın savunma düzenlerinin durumunu, asıl kuvvetlerinin tertiplerini, genel ateş sistemlerini, tanksavar savunmasının ve tanksavar direneklerinin yerlerini gözden geçirdik.

Kendi topçu hazırlık ateşlerimizle de ilgilendik. Gerekli ateş yoğunluğu, düşman hedeflerinin yokedilmesi olanakları ve taarruz sırasında topçuyla kara birlikleri arasındaki işbirliği sorunlarını inceledik. Bundan başka, hedef tahsis etmek suretiyle hava desteği ve topçu arasındaki işbirliğini düzenledik. Sırasıyla, gerek yarmadan önce ve gerekse yarmadan sonrası için hava kuvvetleri, topçu ve tank kuvvetleri arasındaki işbirliğini düzene koyduk. Komşu orduların harekâtının, özellikle düşman savunma düzenlerinin derinliklerinde ilerleyecek çevik kuvvetlerin harekâtının koordinesi gerekiyordu. Bu inceleme sırasında pratik önerilerde bulunduk. Düşman hakkında nelerin öğrenilmesi gerektiğini, daha hangi plânların hazırlanmasına ihtiyaç olduğunu ve daha yapılacak ne gibi işlerin bulunduğunu belirttik.

Komutanlar ve politik komiserler, düşmanın taktik savunma düzenlerinin çabuklukla yarılması zorunluğunu belirterek, önce indirilecek kuvvetli bir darbeyle düşmanın sersemletilmesi ve ondan sonra ikinci kademeleri ileri yanaştırarak taktik yarmayı bir operatif taarruza dönüştürmenin gereği üzerinde önemle duruyorlardı.

Bu, komutanlar ve politik komiserler için çok yorucu bir işti. Fakat genel karşı taarruz fiilen başladığı zaman bu çabaların yararı görüldü.

Vasilevskiy'le anlaştığımız gibi 10 Kasım sabahı son hazırlıkları gözden geçirmek üzere Tatyanovka'daki Elliyedinci Ordu'nun komuta yerine gittim. Cephe Askerî Konseyi'nin üyeleriyle birlikte M. M. Popov, M. S. Şu-

milov, F. İ. Tolbukin N. İ. Trufanov, kolordu komutanları V. T. Volskiy ve T. T. Şapkin ile cephenin öteki generalleri de oradaydılar. Toplantıdan önce Stalingrad Cephesi kuvvetlerinin taarruz edecekleri araziyi son kez inceledik.

Bu keşiften sonra Güneybatı Cephesi'yle koordinasyon, Kalaç dolaylarında yapılması öngörülen birleşme ve yaklaşan harekâtın diğer yanlarını tartıştık. Problemleri, en yüksek komuta düzeyinde tartıştıktan sonra, ordu ve kolordu komutanlarının sundukları, ordu harekât plânlarını teker teker gözden geçirdik. 11 Kasım akşamı aşağıdaki telgraf mesajını Stalin'e gönderdim:

«*Son iki günü Yeremenko ile birlikte geçirdim. Ellibirinci ve Elliyedinci Ordular'ın karşısındaki düşman mevzilerini bizzat inceledim; tümen, kolordu ve ordu komutanlarıyla URANÜS HAREKÂTI çerçevesindeki görevlerini ayrıntılı olarak gözden geçirdim. Tolbukin'in URANÜS HAREKÂTI için yaptığı hazırlıkların en ileri bir derecede olduğunu gördüm. Daha fazla keşif yapılması ve elde edilecek bilgilere göre harekât plânı üzerinde çalışması için talimat verdim. Popov yoldaşın, işlerini iyi yaptığı göze çarpıyor.*

Yüksek Karargâh'ın Yeremenko'nun emrine vermiş olduğu iki piyade tümeni (87'nci ve 315'inci Tümenler), ulaştırma araçları ve at yetersizliği nedeniyle henüz gelemediler. Şimdiye değin yalnız mekanize tugaylardan biri geldi. Bu durumda harekâtın, bildirilen tarihte tam olarak hazırlanması olanağı yoktur. Bu nedenle 15 Kasım'da hazır olunması için emir verdim.

Yeremenko'ya derhal 100 ton antifriz vermeniz gerekiyor. Aksi takdirde mekanize birliklerini hareket ettiremeyecek. 87'nci ve 315' inci Tümenler için ulaştırma araçlarının bir an önce sağlanması gereklidir. Ellibirinci ve Elliyedinci Ordular'a en geç 14 Kasım'a kadar sıcak giyim eşyası ve mühimmatın verilmesi zorunludur.»

KONSTANTİNOV
(Benim kapalı adım)

Sayı: 4657
Tarih: 11 Kasım 1942

Stalin'in hava desteği problemine çok önem verdiği gözden kaçmamış olmalıdır. Genel karşı taarruz için yapılan hazırlıkların bu alanda yetersiz olmasından yakınan bir mesajıma karşılık olmak üzere Stalin bana aşağıdaki telgrafı göndermiştir:

«KONSTANTİNOV YOLDAŞ:

Yeremenko ve Vatutin için sağlanacak hava desteği gerçekten yetersiz bulunuyorsa, tüm harekâtın başarısızlığa uğramasını beklemek gerekir. Denemeler göstermiştir ki, biz Almanlar'ı, ancak havada üstün olduğumuz zaman yenilgiye uğratabiliriz. Hava kuvvetlerimiz şunları yapmalıdır:

Birincisi; taarruzlarını, vurucu kuvvetlerimizin harekât bölgesinde yoğunlaştırmalı, Alman hava birliklerini tâciz etmeli ve kendi kuvvetlerimizi örtmelidir.

İkincisi; Alman mevzilerini sistemli bir şekilde bombalamak suretiyle ilerleyen kuvvetlerimize yol açmalıdır.

Üçüncüsü; geri çekilen düşman sistemli bombardımanlarla izlenmeli, tâciz edilmeli, parçalanmalı ve başka bir mevzi işgal ederek orada savunması önlenmelidir.

Novikov (Hava Kuvvetleri Komutanı); Hava Kuvvetlerimizin bu görevleri yerine getirmeye hazır bulunmadıkları kanısında ise, daha fazla hava kuvveti toplayıncaya değin harekâtı ertelememiz daha iyi olur.

Bu hususları Novikov ve Vorojeykin (Hava Kuvvetleri Komutan Yardımcısı) ile görüşünüz ve ne düşündüğünüzü bana bildiriniz.»

VASİLYEV
(Stalin'in kapalı adlarından biri)

Sayı: 170686
Tarih/Saat: 12 Kasım 1942, 04.00

Stalingrad Cephesi'nde harekât plânlarını gözden geçirmemizden sonra Vasilevskiy ile 12 Kasım'da Stalin'e telefon ettik ve yaklaşmakta olan harekâtın bazı yönlerini kendisiyle görüşmek istediğimizi söyledik.

Ertesi sabah Kremlin'deydik.

Stalin, Stalingrad'daki durum ve hazırlıkların gidişi hakkında bizden bilgi isterken iyi bir günündeydi.

Kendisine sunduğumuz raporun özü aşağıdadır:

«Gerek nitelik ve gerekse nicelik bakımından kuvvetler arasındaki ilintileri ifade edersek, Güneybatı ve Stalingrad Cepheleri'nde asıl taarruzların yapılacağı kesimlerin karşısında bulunan bölgeler, hâlâ esas itibariyle

Romenler tarafından savunulduğu görülmektedir. Tutsak sorgulama raporlarına güvenmemiz gerekirse bu kuvvetlerin savaş gücü pek yüksek değildir. Alman Komutanlığı, ihtiyatlarını yeniden düzenlemeye karar vermediği takdirde bu kesimlerde sayıca üstünlüğün bizde olması gerekir. Şu ana kadar olan istihbaratımız herhangi bir kıta hareketi saptamamıştır. Paulus'un Altıncı Ordusu ve Dördüncü Tank Ordusu'nun asıl kuvvetleri Stalingrad çevresinde bulunmakta; burada Stalingrad ve Don Cepheleri kıtaları tarafından yerinde tutulmaktadır.

Kuvvetlerimiz emredilen bölgelerde toplanmaya devam ediyor ve şimdilik düşmanın kuvvet topluluklarımızı saptayamadığını söyleyebiliriz. Kıta ve ikmal maddeleri hareketlerini gizleme kiçin normalin üstünde koruyucu önlemleri bile almış bulunuyoruz.

Cephelerin, orduların ve daha ast birliklerin harekât plânları titiz bir biçimde gözden geçirilmiştir. Kuvvetler arasındaki işbirliği yerinde düzenlenmiştir. Güneybatı ve Stalingrad Cepheleri'nin vurucu kuvvetlerinin tasarlanan birleşmesi, her iki cephenin komutan ve kurmaylarıyla, ayrıca Sovetskiy ve Kalaç dolaylarında fiilen birleşmeleri beklenen ordular ve birliklerle hep birlikte incelenmiştir. Hava ordularının 15 Kasım'dan önce hazır olmalarının beklenemeyeceği iyice anlaşılmıştır.

Stalingrad içinde kuşatılarak tuzağa düşürülecek Alman kuvvetlerini temizleyecek dış ve iç cephelerin her ikisinin kurulması ayrıntılarıyla gözden geçirildi.

Mühimmat, yakıt ve kışlık üniformaların akışı biraz yavaşlar gibi olmuşsa da tüm ikmal maddelerinin 16-17 Kasım'a kadar cephede bulunacağı tahmin edilmektedir.

Genel karşı taarruza Güneybatı ve Don Cepheleri'nde 19 Kasım'da Stalingrad Cephesi'nde de bir gün sonra başlanabilir. Taarruz zamanları arasındaki fark, Güneybatı Cephesi'nin önündeki görevin daha büyük olmasından ileri gelmektedir. Bu cephe, Kalaç ve Sovetskiy dolaylarındaki, öngörülen birleşme noktasından daha uzakta bulunmaktadır. Bundan başka, Don Nehri'ni zorla geçmesi de gerekecektir.»

Stalin, tüm dikkatiyle bizi dinledi. Piposunu şâkin bir şekilde tüttürmesi, bıyıklarını düzeltmesi ve sözlerimizi kesmeksizin dinlemesinden, durumdan memnun kaldığı anlamını çıkarabiliyorduk. Stalingrad harekâtı, inisiyatifin Sovyet kuvvetlerine geçmesi bakımından hayatî derecede önem taşıyordu. Bu harekâtın başarısından ve bu başarının yurdumuz için son derece kapsamlı sonuçlar doğuracağından kuşkumuz yoktu.

Raporumuzu sunarken, Devlet Savunma Komitesi ve Politbüro'nun üyeleri Stalin'in yanına geldiler ve onların bulunmadıkları sürede açıkladığımız bazı temel noktaları tekrarlamak zorunda kaldık. Kısa bir tartışmadan sonra genel karşı taarruz plânı tümüyle onaylandı (18).

---

(18) Vasilevskiy, Jukov ile birlikte sundukları rapor hakkında şunları yazmaktadır :

«Bu toplantılardan sonra Jukov ve ben cephe komutanlarının hazırlıklarını kontrol ettik ve Yüksek Karargâh'a

Stalingrad Cepheleri kıtalarının hazırlık durumları hakkında vermemiz gereken raporun genel havası üzerinde anlaşmaya vardık. Harekâtın temel ayrıntıları, cephelerin hazırlık çalışmalarına dayanıyordu ve bizim Yüksek Karargâh'a vereceğimiz rapor için haritaya işlenmişti.

Sözlü raporumuzda şunlar söyledik:

1 — Cephelerden alınan ve Genelkurmay tarafından doğrulanan bilgiler, Stalingrad kesimlerinde her iki tarafın kuvvetlerinin eşit güçte olduklarını göstermektedir. Yüksek Karargâh ihtiyatlarından sağlanan kuvvetlerle güçlü grupların meydana getirilmesi ve cephelerin ikinci derecede önem taşıyan kesimlerindeki harekâtın geçici olarak yavaşlatılması suretiyle cephenin asıl taarruzlarının yapılacağı bölgede düşmanımıza karşı bariz bir üstünlük sağlamış bulunuyoruz. Harekâtın başarısı üzerinde bu durumun katkısı olacağı kuşkusuzdur.

Büyük ölçüde düşman ihtiyatlarının uzak noktalardan Stalingrad kesimlerine kaydırılması saptanmıştır. Tüm cephede düşman kuvvetlerinin herhangi bir bölümünün faaliyeti de görülmemiştir. Alman gruplarında esas itibariyle bir değişiklik görülmemektedir. Düşmanın asıl kuvvetleri (Altıncı Ordu ve Dördüncü Tank Ordusu) kent bölgesinde sürüp giden muharebelerin uğraşı içindedir. Bu grupların yanları (ki, gelecekte yapacağımız taarruzların yöneleceği bölgelerdir) Romen birlikleri tarafından savunulmaktadır. Tüm olarak, Stalingrad kesimlerindeki nisbî kuvvet dengesi Yüksek Karargâh'ın verdiği görevlerin yerine getirilmesi bakımından lehimize bulunmaktadır.

Harekât süresinde hava desteği, kıtaların ve özellikle tank ve mekanize birliklerin verecekleri kayıpların yerlerinin çabukça doldurulması ve harekâtın getireceği gelişmelerin başarıyla sonuçlandırılmasını sağlamak üzere yeni Yüksek Karargâh ihtiyatlarının bölgede sürekli olarak güçlendirilmesine özel surette dikkat edilmelidir.

2 — Kıtalar ve ana malzemenin karargâh tarafından emredildiği biçimde gerekli yerlerde toplanması, keza Devlet Savunma Komitesi'nce emredilen tüm tamamlayıcı önlemler ve özellikle ileri sahalarda demiryolu kolaylıklarının geliştirilmesi işleri, demiryolu ve nehir (Memleketiçi Su Yolları) ulaştırma makamlarının insanüstü çabaları sayesinde —sadece plânda yapılan ufak tefek sapmalarla— yerine getirilmiştir.

3 — Tüm Cephe Komutanlıkları'nın harekât görevleri (bölüklerine kadar) doğru olarak anlaşılmış ve arazide uygulanacak biçimde işlenmiştir. Piyade, topçu, tanklar ve hava kuvvetleri arasındaki işbirliği de bölük düzeyine kadar düzene konulmuştur. Tank, mekanize ve süvari kolordularının hazırlanmaları için özel bir dikkat gösterilmiştir.

Bölge harekât plânları tamamlanmış olduğundan, cephe komutanlarına ve ordulara verilmiş ve daha önce karargâhça onaylanmış bulunan harekât emirlerinde değişiklik yapılmasına lüzum kalmamıştır.

Plândan açıkça anlaşılacağı gibi, harekâtın başlangıç aşamasında asıl rolü, —bizim ve cephe komutanlarının fikrince— görev için gereken yeterli kuvvetlere ve malzemeye sâhip bulunan Güneybatı Cephesi oynayacaktır.

Güneybatı ve Stalingrad Cepheleri'nin tank ve mekanize birliklerinin birleşmesinin Don'un doğu yakasındaki Sovetskiy ve Kalaç bölgesinde ve harekâtın üçüncü ya da dördüncü günü olması gerekmektedir.

Plânın öngördüğü dış kuşatma çemberinin kurulması için gerekli önlemler, cephe komutanları ve ordularla, onların gözetimi altındaki askerî birliklerin komutanlarıyla beraber hazırlanmıştır.

Kıtalar arasında yürütülen çok büyük ölçüde politik çalışma sonucu kuvvetlerin morali yüksek ve savaşma ruhu güçlüdür.

Güneybatı ve Don Cepheleri kıtalarının 19 Kasım'da, Stalingrad Cephesi tarafından da 20 Kasım'da girişecekleri büyük taarruz için her şey hazırdır. Cephe ve ordu komutanlarına taarruz emrini, taarruzdan önceki gece, kendi kıtalarına duyurmaları için talimat verilmiştir.

Sonuç olarak şunu arzetmek isteriz ki, şimdiye dek görülmedik ölçüde ve önemdeki bu Sovyet harekâtına katılacak olan birliklerin tüm komutanları bu harekâtın başarısına olan inancımızı paylaşmaktadırlar.

Plân ve uygulanacağı tarih, üzerindeki soruların tartışılmasından sonra son olarak karargâhça onaylandı. Harekât süresince her üç cephenin harekâtının koordine edilmesi işi bana verildi.» (Vasilevskiy'in «Stalingradskaya

Vasilevskiy ve ben; düşman, Stalingrad'da ve Kafkaslar'da zor duruma düşer düşmez Alman Komutanlığı'nın öteki cephelerden ve özellikle Moskova'nın batısındaki Vyazma bölgesinden, buralardaki durumu düzeltmek üzere takviye kuvvetleri kaydırmak zorunda kalacağına Stalin'in dikkatini çektik. Bunu önlemek için, Vyazma'nın kuzeyinde bulunan Rjev bölgesindeki düşman çıkıntısına karşı bir taarruz yapılmasını önerdik. Böyle bir harekât, Kalinin ve Batı Cepheleri kıtaları tarafından yapılabilirdi.

Stalin:

— «Bu iyi bir fikir... Ancak, bu harekâtı hanginiz yöneteceksiniz?» diye sordu.

Vasilevskiy ile bu nokta üzerinde daha önceden anlaşmıştık.

— «Stalingrad harekâtı esas itibariyle her yönüyle hazırlanmıştır. Vasilevskiy, Stalingrad çevresindeki harekâtın koordinasyonunu üzerine alabilir. Ben de Kalinin ve Batı Cepheleri'ndeki genel karşı taarruzların hazırlıklarıyla meşgul olabilirim,» diye karşılık verdim.

Stalin:

— «Yarın sabah Stalingrad'a dönün ve kıtalarla komutanlıkların harekâta başlamaya hazır olup olmadıklarını son bir kez daha kontrol edin,» diyerek bu önerimizi kabul etti.

14 Kasım'da ben Vatutin'in kuvvetlerinin, Vasilevskiy de Yeremenko'nunkilerin yanına

---

Epopeya —Stalingrad Destanı—» adlı kitabı. Moskova, 1968. S. 87-98.)

H. E. S.

döndü. Ertesi günü Stalin'den şu telgrafı aldım:

«KONSTANTİNOV YOLDAŞ:

Kişiye Özel

Fedorov ve İvanov'un harekete geçme tarihlerini (Vatutin ve Yeremenko'nun taarruza başlama tarihlerini) istediğiniz biçimde düzenleyebilirsiniz. Moskova'ya dönüşünüzde bana bilgi veriniz. Bu harekâttan birinin ya da ötekinin bir iki gün ileriye veya geriye alınmasını zorunlu gördüğünüz takdirde bu hususstaki kararı size bırakıyorum.»

VASİLYEV

Tarih/saat: 15 Kasım 1942. 13.10

Kısa bir tartışmadan sonra Vasilevskiy ile, Güneybatı Cephesi'yle Don Cephesi'nin Altmışbeşinci Ordusu'nun taarruz tarihini 19 Kasım, Stalingrad Cephesi'nin taarruz tarihini de 20 Kasım olarak kararlaştırdık.

17 Kasım'da Kalinin ve Batı Cepheleri'nin harekât plânlarını hazırlamak üzere Yüksek Karargâh'a çağırıldım (19).

---

(19) Açıkça görülüyor ki, Jukov'un 17 Kasım'da Moskova'ya dönüşü olayının altında, Kalininin ve Batı Cepheleri'nin taarruzu sorunundan daha başka nedenler de yatmaktadır. Vasilevskiy de aynı gün Stalin tarafından geri çağırılmıştı ki bu, Stalingrad taarruzunun hemen hemen başlamak üzere olduğu bir zamanda yapılacak bir şey olmaması gerekirdi. Gerçekten, Stalingrad'da Almanlar'ı çember içine alacak kuşatma manevrasının güney kolunu teşkil eden 4'üncü Mekanize Kolordu Komutanı Kor-

general V. T. Volskiy tarafından Stalin'e gönderilen bir mektubu görüşmek üzere Devlet Savunma Komitesi ivedi bir toplantıya çağırılmıştı. Volskiy, iddiasına göre, «namuslu bir komünist olarak» yaklaşan Stalingrad harekâtının asker ve malzeme yetersizliği nedeniyle başarısızlığa mahkûm olduğu hususunda Stalin'i uyarmak istemişti. Bu nedenle, Vasilevskiy (ve muhtemelen Jukov) kendi plânlarını savunmak zorunda kaldılar. Vasilevskiy konuşmasını yaptıktan sonra Stalin, Kremlin'deki Konsey salonundan Volskiy'e telefon etti. İtirazlarını geri almayı kabul eden Volskiy, emirleri yerine getireceğini bildirdi. Sâkin bir şekilde konuşmasıyla herkesi hayretler içinde bırakan Stalin, herhalde tatmin edilmişti ki, Vasilevskiy'in uçakla Stalingrad'a dönmesine izin vermiş ve Vasilevskiy 19 Kasım sabahı oraya varmış; fakat taarruz saatinde hazır bulunamayıp biraz gecikmişti. Bu garip olayın genel karşı taarruzun başarısızlığı hâlinde suçu Vasilevskiy'in ya da onunla birlikte Jukov'un üzerine atmak için bir komplo olması dışında bir anlam taşımamaktadır. Bunlar olup biterken Kalinin ve Batı Cepheleri'ndeki taarruzları plânlaması gereken Jukov'un Stalin ve Stalingrad'la sürekli bağlantı hâlinde bulunmak için Yüksek Karargâh'ta kaldığı anlaşılmaktadır. Jukov, Kalinin Cephesi'ne gittikten sonra bile Stalingrad harekâtı hakkında Stalin'e önerilerde bulunmaya devam etmiştir.

H. E. S.

ONUNCU BÖLÜM

Stalingrad Geri Tepiyor

19 Kasım sabahı saat 07.30'da Güneybatı Cephesi kıtaları iki kesimde Üçüncü Romen Ordusu'nun mevzilerine yüklendiler: Korgeneral Romanenko'nun Beşinci Tank Ordusu, Serafimoviç'in güneybatısındaki köprübaşından; Tuğgeneral İ. M. Çistyakov'un Yirmibirinci Ordusu da Kletskaya köprübaşından ilerledi.

Direnmeye olanak bulamayan düşman kıtaları ya panik hâlinde geri çekildiler ya da teslim oldular. Romenler'in gerisindeki Alman kıtaları güçlü bir karşı taarruzla ileri harekâtımızı durdurma girişiminde bulundularsa da 1'inci ve 26'ncı Tank Kolordularımız tarafından ezildiler. Böylece Güneybatı Cephesi'nde bir taktik yarma başarılmış oluyordu.

General Romanenko; işinin ehli, cesur bir subay ve son derece yetenekli bir komutandı. Karakteri, başlı başına bu tür harekâta uygundu.

Düşman, önce asıl taarruzun Yirmibirinci Ordu kesiminde yapılacağını tahmin ettiğinden Romen 1'inci Tank Tümeni ve Alman 14 ve 22'nci Tank Tümenleri'yle Suvari Tümeni'nden kurulu ihtiyatlarını Korgeneral Çistyakov'un kuvvetlerinin karşısına sürdü. Ancak daha sonra Alman 22'nci Tank Tümeni'yle Romen 1'inci Tank Tümeni, 5'inci Tank Ordusu'nun Tuğgeneral V. V. Budkov'un ko-

mutasındaki 1'inci Tank Kolordusu'nun karşısına kaydırıldı.

Tuğgeneral A. G. Rodin komutasındaki 26'ncı Tank Kolordusu 1'inci Tank Tümeni'ne ağır kayıplar verdirdi ve Romen 5'inci Kolordu Karargâhı'nı ele geçirdi. Romenler'den bazıları bozgun hâlinde kaçtılarsa da çoğu teslim oldu.

Kuvvetlerimiz harekât arazisine çıkar çıkmaz Romen Üçüncü Ordusu'nun asıl kuvvetleri ve onların yardımına koşturulan Alman ihtiyatları tümüyle yok edildiler. Korgeneral Rodin'in 26'ncı Tank Kolordusu ve A. G. Kravçenko'nun 4'üncü Tank Kolordusu, plânlanan, Stalingrad Cephesi'nin 4'üncü Mekanize Kolordusu'yla birleşme harekâtını gerçekleştirmek için Kalaç'a doğru ileri hareketlerini sürdürdüler.

22-23 Kasım gecesi 26'ncı Tank Kolordusu'na mensup ve Yarbay G. N. Filipov komutasında bulunan ileri sürülmüş müfreze atak bir hareket sonucu Don Nehri üzerindeki bir köprüyü ele geçirdi ve böylece tüm tank kolordusunun çabucak nehri geçmesini Kalaç kentinin ele geçirilmesini sağladı. Bu kahramanca davranışından ötürü Yarbay G. N. Filipov'a «Sovyetler Birliği Kahramanı» unvanı verildi; askerleri nişan ve madalyalarla ödüllendirildi.

24 Kasım'da Yirmibirinci Ordu ve Beşinci Tank Ordusu, kuşatılarak tuzağa düşürülen düşman kuvvetlerinden 30.000'den fazla tutsak aldılar.

Yirmibirinci Ordu'nun solundaki Don Cephesi'ne bağlı Altmışbeşinci Ordu, Tümgene-

ral P. İ. Batov'un komutasında taarruza geçti. Don Cephesi'nin sağ yanındaki harekâttan ciddî surette endişelenen Stalin, 23 Kasım'da General Rokosovskiy'e aşağıdaki mesajı gönderdi:

«ROKOSOVSKİY YOLDAŞ

(Bu emrin bir örneği Vasilevskiy Yoldaş'a verilecektir)

Vasilevskiy, Almanlar'ın; 3'üncü Motorlu Tümen ve 16'ncı Tank Tümeni'nin tamamını ya da bir kısmını sizin cephenizden çektiklerini ve bu kuvvetleri Yirmibirinci Ordu'nun karşısına sürdüklerini rapor etmiştir. Bu gelişme, cephenizin tüm ordularının daha fazla faaliyet göstermeleri için uygun bir durum hâsıl etmiş bulunmaktadır. Galanin (Yirmidördüncü Ordu Komutanı) çok ağır hareket ediyor. Ona, Vertyaçi'yi en geç 24 Kasım'da almak zorunda olduğunu bildirdiniz. Keza, Zadov'a (Altmışaltıncı Ordu Komutanı) daha aktif harekâta girişmesini ve düşmanı yerinde tutmasını söyleyiniz.

Batov'u da hızlandırmanız gerekiyor. Çünkü şimdiki durumda daha zorlu davranabilir.»

STALİN

Tarih/Saat: 23 Kasım 1942. 19.40

Yirmibirinci Ordu'nun başarılı taarruzu ve Don Cephesi Komutanlığı'nca alınan bazı önlemler sonucunda Altmışbeşinci Ordu'nun durumu çok geçmeden düzeldi. Don Cephesi'nin Yirmidördüncü Ordusu üç gün sonra

taarruza başladı ve Don Nehri'nin doğu yakası boyunca ilerledi. Ancak, genellikle zayıf bir ordu olduğu için büyük bir başarı elde edemedi.

Alman Orduları Kuşatılıyor

Stalingrad Cephesi'nin Ellibirinci, Elliyedinci ve Altmışdördüncü Orduları taarruzlarına, plânlandığı gibi 20 Kasım'da başladılar. Ellibirinci Ordu Plodovitoye ve Abganerovo yönünde; Elliyedinci Ordu Kalaç'a doğru ve Altmışdördüncü Ordu da Elliyedinci Ordu'nun sağ kanadıyla birlikte İvanovka'dan Gavrilovka ve Varvarovka'ya doğru taarruz etti.

Sovyet kuvvetleri 1'inci, 2'nci, 18'inci ve 20'nci Romen Tümenleri'yle 29'uncu Alman Motorlu Tümeni'nin mevzilerini çiğneyip geçtikten sonra Stalingrad Cephesi, Korgeneral Volskiy'in 4'üncü Mekanize Kolordusu'nu Ellibirinci Ordu tarafından açılan gediğe ve Tuğgeneral T. İ. Tanaçişin'in 13'üncü Mekanize Kolordusu'nu da Elliyedinci Ordu'nun açmış olduğu gediğe sürdü. Korgeneral Şapkin'in 4'üncü Süvari Kolordusu da harekâta katıldı ve aynı gün Abganerovo demiryolu istasyonunu ele geçirdi.

Düşman 16'ncı ve 24'üncü Tank Tümenleri'ni Stalingrad'dan saptırmak suretiyle Elliyedinci Ordu'nun Kalaç'a doğru yaptığı ileri harekâtı durdurma girişiminde bulundu. Fakat bu birliklerin kaydırılmasında geç kalınmıştı; üstelik kaydırılan birlikler Güneybatı ve Stalingrad Cepheleri'nin şiddetli taarruzlarını durduracak güçten yoksun oldukların-

dan kuvvetlerimiz 23 Kasım günü tank birlikleriyle Sovetskiy bölgesine ulaştılar.

Güneybatı Cephesi'nin 4'üncü Tank Kolordusu Don Nehri'ni geçti; Sovetskiy'de Stalingrad Cephesi'nin 4'üncü Mekanize Kolordusu'yla birleşti ve Volga ile Don arasında kuşatılan Alman kuvvetleri etrafındaki çemberi kapattı.

Bu sırada; Güneybatı Cephesi'nin Birinci Muhafız Ordusu, Beşinci Tank Ordusu ve bazı tank birlikleriyle pekiştirilmiş bulunan Stalingrad Cephesi'ne mensup Ellibirinci Ordu, düşmanı, kuşatılmış bulunan Stalingrad grubundan mümkün olduğu kadar batıya sürmek ve böylece kuşatılan düşmanın temizlenmesi için gerekli kuvvetli bir dış cephe meydana getirmek amacıyla, geri çekilmekte olan düşman kuvvetlerini izlemekteydiler.

Böylece genel karşı taarruzun ilk aşaması tamamlanmış oluyordu. Aralık ayının ilk günleri gelip çattığı zaman Alman kuvvetlerinin çevresindeki ilmek iyice sıkılmış olduğundan kıtalarımız ikinci aşamaya, yâni kuşatılmış grupların temizlenmesi işine giriştiler (20).

Bütün harekât süresince Vasilevskiy ve Genelkurmay, durum hakkındaki en son bilgi-

---

(20) Sovyet kuvvetleri Paulus Grubu'nun temizlenmesi işine giriştikleri sırada olağanüstü bir gelişme oldu. Bu kuvvetler beklediklerinden çok daha fazla direnişle karşılaştılar ve Vasilevskiy'in hesapları boşa çıktı. Vasilevskiy bir süre sonra bunun nedenini anladı. Kendi istihbaratı, kuşatma çemberi içinde 85.000 ile 90.000 arası düşman askerinin tuzağa düşürüldüğünü tahmin etmişti. Ne var ki gerçek sayı 300.000'e yakındı. (Vasilevskiy'in **«Voyenno-İstoricheski Jurnal»** Dergisinin 1966 Ocak sayısı S. 15-16.) **H. E. S.**

leri bana ulaştırmaya devam ettiler. Alman Altıncı Ordusu ve Dördüncü Tank Ordusu unsurlarının kuşatılmasıyla genel karşı taarruzumuzun en kritik anına ulaştı ve şimdi artık görevimiz, kuşatılan Alman kuvvetlerinin çemberimizi yarıp çıkmalarını önlemek oluyordu.

28 Kasım'da Kalinin Cephesi Karargâhı'nda bulunuyor ve Moskova batısında öngörülen taarruzu tartışıyordum. Akşam geç vakit telefonla beni arayan Stalin, Stalingrad'dan gelen son raporları görüp görmediğimi sordu. Gördüğümü söyledim. Bundan sonra, kuşatılan Alman kuvvetlerinin temizlenmesi işini nasıl yapmamız gerektiğini düşünmemi istedi.

Ertesi sabah Stalin'e şu telgrafı gönderdim:

«Çepeçevre kuşatılan Alman kuvvetlerinin, Nijne — Çirskaya ve Kotelnikovo yönlerinden getirilebilecek olan kurtarma kuvvetlerinin yardımı olmaksızın, hatlarımızı yarıp çıkmaları olasılığı yoktur.

Alman Komutanlığı Stalingrad, Vertyaçi, Marinovka, Karpovka ve Gornaya — Polyana Devlet Çiftlikleri'ndeki mevzilerini elde tutmaya çalışacağı ve kuşatılmış olan kuvvetlerinin ihtiyaçlarını ikmal ve daha sonra kurtarmak için bir koridor açmak amacıyla kuvvetlerimiz içinden Karpovka yönünde bir taarruz yapmak üzere, bir kurtarma kuvvetini Nijne — Çirskaya ve Kotelnikovo çevresinde toplayacaktır.

Düşman bunu başardığı takdirde böyle bir koridor; kuzeyde Marinovka, Lyapiçev, Verkhne — Çirskiy'den geçen bir hat ile güneydo-

ğuda Tsebenko, Zety, Gnilovskaya ve Şabalin'den geçen bir hat arasında meydana getirebilir.

Nijne — Çirskaya ve Kotelnikovo gruplarının Stalingrad grubuyla birleşmesini ve koridor meydana getirmesini önlemek için aşağıdaki önlemleri alması zorunlu olacaktır:

Nijne — Çirskaya ve Kotelnikovo grupları bir an önce geri atılmalı ve Oblivskaya'dan Tormosin üzerinden Kotelnikovo'ya uzanan bir hat üzerinde kuvvetli bir savunma mevzii kurulmalıdır. Her birinde en azından yüz tank bulunacak olan iki tank grubu Nijne — Çirskaya ve Kotelnikovo bölgelerinde ihtiyatta tutulmalıdır.

Kuşatılmış olan Stalingrad grubu ikiye parçalanmalıdır. Bu amaçla, Bolşaya Rosoşka yönünden bir taarruzla Dubininskiy ve 135 râkımlı tepe yönünde bir karşı taarruzun yapılması gereklidir. Öteki tüm kesimlerde kuvvetlerimiz savunma mevzilerini işgal etmeli, düşmanı yıpratmak ve yormak için güçlü müfrezelerle harekâta geçmelidir.

Kuşatılmış grup ikiye bölündükten sonra, daha zayıf olan bölüm, önce ortadan kaldırılmalı ve ancak ondan sonra tüm kuvvetlerimizle Stalingrad kuvvetlerine darbe indirmeliyiz.»

JUKOV

Sayı: 02
Tarih: 29 Kasım 1942

Bu mesajı Stalin'e gönderdikten sonra önerilerimi Vasilevskiy ile tartıştım. O da bunla-

rı uygun gördüğünü bildirdi. Ayrıca, Güneybatı Cephesi'ndeki gelecek harekâtı da görüştük. Vasilevskiy, şimdilik *«BÜYÜK SATÜRN HAREKÂTI»*nı ertelemeyi ve Güneybatı Cephesi'nin kuvvetlerini düşmanın Tormosin grupmanının yanına sürmeyi kabul etti. Genelkurmay da bu öneriyi onayladı.

Güneybatı Cephesi'ne *«KÜÇÜK SATÜRN»* kapalı adı (rumuzu) altında, Birinci ve Üçüncü Muhafız Orduları'yla, Mozorovsk yönünde ve bölgedeki düşman kuvvetlerini ezmek üzere bir taarruz yapma görevi verildi. Bu taarruz Voronej Cephesi'nin Altıncı Ordusu tarafından desteklenecek ve bu ordu Kantemirovka yönünde taarruz edecektir.

Bu noktada Nazi Komutanlığı Stalingrad'da ve Kafkaslar'da kıtalarının felâketli durumunu düzeltmek için ihtiyatlara şiddetle gereksinme duymaktaydı.

Almanlar'ın Merkez Ordular Grubu'ndan kuvvet kaydırmasını önlemek için Yüksek Karargâh, Batı ve Kalinin Cepheleri'nde (daha önce belirttiğim gibi) Rjev çıkıntısına karşı bir taarruz kararı verdi. Bu taarruza ait plânlama ve hazırlıklar 20 Kasım'dan 8 Aralık'a kadar olan dönemde tamamlandı.

8 Aralık'ta cephelere aşağıdaki direktif yayınlandı:

«Rjev, Syçevka, Olenino ve Bely bölgelerindeki düşman mevzileri 1 Ocak 1943 günü Kalinin ve Batı Cepheleri'nin yapacakları bir ortak taarruzla ezilecek ve bu cephelerin kıtaları Yarygino, Syçevka Andreyevskoye, Lenino, Novoye Ajevo, Dentelevo ve Svity'den ge-

çen yeni bir savunma mevziine ulaşacaklardır.

Batı Cephesi, yapacağı harekâtta aşağıdaki hususları gözetecektir:

a) 10 ve 11 Aralık'ta düşman mevzileri Bolşoye Kapotovo ve Yarygino arasında yarılacak; Syçevka en geç 15 Aralık'a kadar ele geçirilmiş olacaktır. 20 Aralık'a kadar en azından iki piyade tümeni Andreyevskoye bölgesine yanaştırılmalı ve bu tümenler, Kalinin Cephesi'nin Kırkbirinci Ordusu'yla birlikte düşman etrafındaki çemberi kapatmalıdır.

b) Kuvvetlerimiz düşman mevzilerini yardıktan ve demiryoluna ulaştıktan sonra cephenin çevik birlikleri ve en azından dört piyade tümeni Rjev — Çertolino bölgesindeki düşman grubuna arkadan taarruz etmek üzere kuzeye dönmelidir.

Otuzuncu Ordu Koşkino bölgesinde düşman mevzilerini yarmalı, Burgovo'nun kuzeydoğusundaki yol kavşağını ele geçirmeli ve 15 Aralık'tan önce Çertolino'da demiryoluna ulaşmalıdır. Bu ordu, bu bölgedeki harekâtını cephenin çevik kuvvetleriyle koordine etmeli; taarruzunu demiryolu boyunca Rjev yönünde sürdürüp hedef olarak 23 Aralık'ta bu kenti ele geçirmelidir.

Kalinin Cephesi, yapacağı harekâtta aşağıdaki hususları gözetmelidir:

a) Otuzdokuzuncu ve Yirmiikinci Ordular, taarruzlarını en geç 16 Aralık'a kadar Olenino'daki düşman grubunu yok etmek amacıyla Olenino yönünde sürdüreceklerdir.

Yirmiikinci Ordu'nun bir bölümü Bely'deki düşman gruplarının ortadan kaldırılmasın-

da Kırkbirinci Ordu'ya yardım amacıyla Yegory yönünde ikinci derecede bir taarruza girişecektir.

b) Kırkbirinci Ordu'dan, 10 Aralığa kadar Tsytsyno'daki düşman yarmasını durdurması ve Okolitsa yakınındaki mevzilerini eski durumuna getirmesi istenmektedir.

En geç 20 Aralığa kadar, Kırkbirinci Ordu unsurları, Batı Cephesi unsurlarıyla birleşmek ve düşmanı güneyden kuşatmak üzere Molnya, Vladimirskoye ve Lenino'dan geçen bir hatta ulaşmalıdır. Bely, en geç 20 Aralığa kadar elimize geçmiş bulunmalıdır.

YÜKSEK KARARGÂH
J. STALİN
G. JUKOV

Sayı: 170700

İki cephe tarafından ortak olarak yürütülecek bu harekât, Rjev çıkıntısını ortadan kaldırma girişimimiz bakımından kritik bir harekâttı. Bu nedenle burada bu harekât üzerinde durmak istiyorum.

Başında M. A. Purkayev'in bulunduğu Kalinin Cephesi Komutanlığı, görevini iyi bir biçimde yerine getirdi. Bely güneyinde taarruz eden bu komutanlığa bağlı kıtalar, bir yarmayı başardıktan sonra Syçevka yönünde ilerlediler. Batı Cephesi kıtalarının da düşman cephesini yararak Rjev'deki düşman kuvvetlerini kuşatmak üzere Kalinin Cephesi'yle birleşmesi isteniyordu. Ne var ki Batı Cephesi, düşmanın savunma mevzilerini başaramadı.

Stalin, problemin ne olduğunu anlamam ve şayet olanak varsa durumu düzeltmem için vakit geçirmeden General Konyev'in karargâhı'na gitmemi istedi. Batı Cephesi komuta yerine gittiğimde, harekâtı tekrarlamanın bir anlamı olmadığı kanısına vardım. Düşmanın, niyet ve amaçlarımızın farkına vardığı ve tehdit altında bulunan bölgeye başka kesimlerden hatırı sayılır derecede kuvvet yığdığı açıkça görülüyordu.

Yarmalarını başaran Kalinin Cephesi Kuvvetlerinin de aynı zamanda zor bir durumda bulundukları anlaşılıyordu. Düşman, kuvvetlerimizin yanına yöneltiği kuvvetli bir taarruzla Tuğgeneral M. D. Solomatin komutasındaki bir mekanize kolordunun gerisini kesmeyi ve kuşatmayı başarmıştı.

Kuşatılan kuvvetleri kurtarmak için Yüksek Komutanlık ihtiyatından fazladan olarak bir piyade kolordusunu çektik. General Solomatin'in kolordusu üç günden fazla direndi; ama dördüncü gece Sibiryalı kurtarma kıtaları onun kıtalarına ulaşma ve onları kendi hatlarına çekme olanağını elde ettiler. Kuşatılan kolordunun er ve subayları öylesine bitkin bir hâldeydiler ki, dinlendirilmek üzere geriye gönderilmeleri gerekti.

Kıtalarımız, Rjev çıkıntısını ortadan kaldırmakla beraber, yaptıkları taarruz, Alman Komutanlığı'nın bu kesimden büyük takviyeleri Stalingrad'a kaydırmasını önledi. Gerçekten, Nazi Komutanlığı Rjev — Vyazma bölgesindeki mevzilerini elinde tutabilmek için fazladan dört tank tümeni ve bir motorlu tümen getirmek zorunda kaldı.

Batı Cephesi'ndeki taarruzumuzun başarısızlığının nedenlerini gözden geçirdiğimiz zaman, asıl taarruz için seçtiğimiz arazinin doğuracağı problemleri olduğundan az değerlendirdiğimizi anladık.

Tecrübelerimiz bize göstermiştir ki, düşman; topçu ateşine karşı doğal örtü sağlamayan ve tarafımızdan kolaylıkla gözetlenebilen arazide bir mevki işgal ettiği takdirde, bu gibi mevziler topçu ve havan ateşleriyle kolaylıkla baskı altına alınabilir ve başarılı bir taarruz yapılması sağlanabilir.

Buna karşılık düşman savunma düzenleri, gözetlenmesi güç ve cepheye paralel sırtlar ve çöküntülerin ters yamaçlarında, iyi örtü sağlayan arazide bulunduğu takdirde bu mevzilerin topçu ateşiyle kolayca baskı altına alınması olanağı yoktur. Özellikle tankların kullanılması sınırlı olan durumlarda, taarruzun başarısızlığa uğraması beklenmelidir.

Bu özel durumda, son derece kesik bir arazi topoğrafyasının, yâni ters yamaçlarda bulunan Alman savunma mevzilerine olağanüstü derecede gizlenme olanağı sağlayan bir arazinin, bu etkisini dikkate almamış bulunuyorduk.

Yarmayı başaramayışımızın bir başka nedeni de tank, top havan ve hava desteğimizin yeterli olmamasıydı.

Her ne hâl ise; bunları bir yana bırakarak, Stalingrad dolaylarındaki harekâtımıza dönelim. Kuşatılan kuvvetleri yok etme amacına göre düzenlenen bu harekât Aralık ayının ilk yarısında çok ağır bir hızla gelişti. Hitler'in vaadettiği yardımı bekleyen düşman, her mev-

zide inatla savaştı. Kuşatma çemberinin çevresinde bulunan ve bazı kuvvetlerin, Kotelnikovo'dan gelen yardım kuvvetleri karşısına sevk edilmesi nedeniyle zayıflayan kıtalarımız pek az ilerleme kaydedebildiler.

Almanlar'a gelince; Stalingrad'daki yenilgi, stratejik önemi büyük bir felâket hâline dönüşme tehlikesi gösteriyordu. Durumu kurtarmak için Nazi Komutanlığı, her şeyden önce Stalingrad bölgesinde cepheyi kararlı bir duruma getirmek ve böylece «A» Ordular Grubu'nun Kafkaslar'dan çekilebilmesini sağlamak yoluna başvurdu.

Almanlar, bu amacı gözönünde bulundurarak Mareşal Erich von Manstein'ın komutası altında yeni bir Don Ordular Grubu kurdular. Nazi Önderliği'nin görüşünce, Manstein bu görev için en uygun kişilerden ve Alman komutanlarının en yeteneklilerinden biriydi. Yeni ordular grubu Sovyet — Alman cephesinin öteki kesimlerinden, keza Fransa ve Almanya'dan kaydırılan birliklerden kuruldu.

Şimdi öğrendiğimize göre; Manstein, Stalingrad'da kuşatılan kuvvetleri kurtarmaya çalışmak üzere iki vurucu kuvvet kurmayı tasarlıyordu. Bir kuvvet Kotelnikovo'da, öteki de Tormosin'de toplanacaktı.

Ne var ki, kader ne Manstein'ın ne de kuşatılan kuvvetlerin yüzüne gülecekti. Wehrmacht (Alman Silâhlı Kuvvetleri) şiddetli bir ihtiyat sıkıntısı içindeydi ve seferber edilebilen kuvvetler, aşırı derecede uzamış bulunan ulaştırma yolları üzerinde ağır ağır hareket ettirilebiliyordu. Bunun dışında, gerillalarımız, ivedilikle güneye gönderilmekte olan Al-

man kıtalarının hedeflerini biliyorlar ve düşmanın hareketini sabote etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Naziler'in misillemelerine ve aldıkları önlemlere karşın bu cesur ve kahraman vatanseverler Alman kıtalarıyla yüklü düzinelerle katarı raydan çıkarmayı becerdiler.

Zaman geçiyor ve Stalingrad'ı kurtarmaya gelen Alman kuvvetlerinin toplanması gecikiyordu. Hitler, yaklaşan bir faciayı haber veren bir önsezi ile Manstein'a, kıtalarının tümünün varışını beklemeden harekâta başlama emrini verdi.

12 Aralık'ta taarruza başlayan Manstein, Kotelnikovo'dan demiryolu boyunca ilerledi. Manstein'ın vurucu kuvveti, 6'ncı ve 23'üncü Tank Tümenleri ve sonradan bunlara katılan 17'nci Tank Tümeni ile ağır Tiger (Kaplan) tanklarından kurulu bağımsız bir tank taburu ve dört piyade tümeni, birkaç takviye birliği, iki Romen süvari tümenini içeriyordu. Düşman üç gün içinde Stalingrad'a doğru 40 kilometre ilerlemeyi ve Aksai — Yesanlovsky Nehri'ni geçmeyi başardı.

Verkhne — Kumsky civarında şiddetli muharebeler oldu ve her iki taraf da ağır kayıplar verdi. Düşman, neye mal olduğunu düşünmeksizin ilerlemesini sürdürdü. Fakat önceki muharebelerde katılaşmış olan Sovyet kuvvetleri savunma mevzilerinde direndiler. Ancak, Almanlar 17'nci Tank Tümeni'ni muharebeye soktuktan ve hava bombardımanlarını artırdıktan sonradır ki, Ellibirinci Ordu ve General Şapkin'in Süvari Kolordosu'nun unsurları Myoşkova Nehri'nin gerisine çekildiler.

Bu noktada, düşman kurtarma kuvveti Stalingrad'ın 40 kilometre uzağında bulunuyordu ve zafer Almanlar'a gerçek gibi görünüyordu. Ama, bu umutları yersizdi. Yüksek Karargâh'ın emri üzerine Vasilevskiy, 19 Aralık'ta, Sovyet kıtalarını General Malinovskiy'in İkinci Muhafız Ordusu ile pekleştirdi. Tank ve top bakımından güçlü olan bu ordu, sonunda dengeyi Sovyet tarafına çevirdi (21).

---

(21) Manstein'ın, kuşatılmış olan Paulus'u kurtarma girişimini başarma problemi Jukov'un gösterdiği kadar basit bir problem değildi. General Vasilevskiy, Manstein'ın taarruzunu 12 Aralık sabahı öğrendi. Bu sırada bir rastlantı sonucu, Nikita S. Kruşçev ile birlikte Ellibirinci Ordu'nun Verkhne-Tsaritsynsk'teki karargâhında bulunuyordu. Derhal tehlikeyi sezdi. Stalin'le telefon görüşmesi olanağı bulamadığından Don Cephesi'nde Mareşal Konstantin Rokosovskiy'e telefon etti ve Don Cephesi'nden Mareşal Rodion Ya. Malinovskiy'in Güçlü İkinci Muhafız Ordusu'nu, Manstein'la başetmek üzere Stalingrad Cephesi'ne kaydırmak istediğini bildirdi. Rokosovskiy buna şiddetle karşı çıktı. Fakat Vasilevskiy, gerekli emir Stalin'den geçirilir geçirilmez Malinovskiy'in Manstein'ın karşısına çıkmak için harekete hazırlanması noktasında direndi. Vasilevskiy, 12 Aralık akşamına kadar Stalin'le görüşme olanağını elde edemedi. Stalin durumdan aslâ memnun olmadı. Kuvvet kaydırma emrini hemen imzalamayı reddetti ve Vasilevskiy'in tüm elde edebildiği, sadece «durumu, Devlet Savunma Komitesi'nin bir toplantısında gözden geçirmek vaadi» oldu. Bu arada Stalin, Malinovskiy'in güçlü kuvvetlerinin elinden alınmasına şiddetle itiraz eden Rokosovskiy'e telefon etti. Anlaşıldığına göre tartışma bütün bir gece sürdü. Vasilevskiy huzursuzdu. Manstein'ın, taarruzunun, yarmayı başaracak kadar hız kazanmasından ve Stalingrad kuşatmasının başarısızlığı uğramasından endişeleniyordu. Nihayet 13 Aralık sabahı saat 05.00'te Stalin telefon etti ve İkinci Muhafız Ordusu'nun 15 Aralık'tan itibaren Stalingrad Cephesi emrine verilmesi ve Manstein'ın taarruzunun durdurulması amacıyla kullanılmasına izin verdiğini bildirdi. Ordu, 19 Aralık'ta harekâta başladı ve Manstein'ın girişimini durdurdu. (**«Stalingradskaya Epo-**

Bu sırada, Voronej Cephesi'nden kaydırılan Altıncı Ordu ile pekleştirilmiş bulunan Güneybatı Cephesi, Orta Don bölgesindeki Alman kuvvetlerini ezmek ve düşmanın Tormosin grubunun gerisine düşmek amacıyla, 16 Aralık'ta taarruzuna başladı. Taarruz eden kuvvetler, Korgeneral Kuznetsov komutasındaki Birinci Muhafız Ordusu ile, Korgeneral Lelyuşenko komutasındaki Üçüncü Muhafız Ordusu (bu sırada Birinci Muhafız Ordusu, Birinci ve Üçüncü olmak üzere iki orduya bölünmüştü) ve Tuğgeneral F. M. Kharibonov komutasındaki Altıncı Ordu'yu içeriyordu.

Bu kuvvetler İtalyan Sekizinci Ordusu'nun üstesinden geldikten sonra Morozovsk yönünde hızlı bir ileri harekâta geliştirdiler. Bu ileri harekâtı yapan kuvvetlerin başında 24 ve 25'inci Tank Kolorduları'yla 1'inci Muhafız Mekanize Kolordusu bulunuyordu. Sağda 17'nci ve 18'inci Tank Kolorduları Millerovo yönünde ilerliyorlardı.

Manstein'ın Plânı

Manstein, Stalingrad yönünde bir taarruz yapmak üzere kuvvetlerini Tormosin bölgesinde toplamayı tasarlıyordu. Fakat Güneybatı

---

peya» adlı kitabın 103-107 ve 172-173'üncü sayfalarında Vasilevskiy ile Rokosovskiy'e ait açıklamalara bakınız.) Rus anı yazarları ve tarihçileri, olayı kaydetmekle birlikte; Hitler'in, Paulus'un bir çıkış hareketini ya da geri çekilmesini reddetmesi, Manstein'ın taarruzunu durdurmada Sovyetler'e yardımcı olmuştur. Böylece Paulus, Manstein'la birleşmek üzere batı yönünde bir taarruza girişememiş ve çember içinde, pasif bir şekilde muharebeyi sürdürmeye çalışmayı yeğlemiştir.

H. E. S.

Cephesi'nin süratli ileri hareketi, onu bu kuvvetleri tüm Don Ordular Grubu'nun yan ve gerisine yönelen tehdidi karşılamak üzere kullanmak zorunda bıraktı.

General Vatutin, 28 Aralık'ta Yüksek Karargâh'a sunduğu bir telgraf raporunda büyük taarruzu şöyle anlatıyordu:

«Cephemizin karşısında bulunan her şey, yâni yaklaşık 17 tümen tamamen ezildi ve ikmal maddeleri kuvvetlerimiz tarafından ele geçirildi. 60.000 tutsak alındı ve hemen hemen aynı sayıda düşman öldürüldü. Bazen bu kuvvetlerin acınacak hâldeki kalıntıları herhangi bir direnişte bulunamıyorlar. Düşman, Oblinskaya'dan Verkhne — Çirski'ye uzanan hat boyunda direnmeye devam ediyor. Morozovsk bölgesinde, önceleri Romanenko'nun ordusuna karşı savaşan 11'inci Tank Tümeni ve 8'inci Hava İndirme Tümeni'nden tutsaklar aldık. Lelyuşenko'nun ordusu ve cephemizin çevik kuvvetleri, Don Nehri'ni Kotelnikovo bölgesinde geçen ve Çernişovskiy, Morozovsk, Skosyrskaya ve Tatsinskaya'dan geçen hatta ilerlemiş olan düşman birliklerinin çok şiddetli direnişiyle karşılaşmıştır. Bu düşman kuvvetleri, bu hattı elde tutmak ve çevik kuvvetlerimizin daha fazla ilerlemesini önlemeye ve böylece öteki Alman kuvvetlerinin geri çekilmesini sağlamaya çalışıyorlar. İkinci bir hareket tarzı olarak da düşman, daha iyi koşullar altında, ileride, Stalingrad'da kuşatılmış bulunan grubu kurtarmak amacı güden bir taarruz yapmak üzere bu çıkıntı bölgesinde tutunmaya çalışabilir. Ancak, bu hareket tarzının başarıya ulaşmasına olanak

yoktur. Çünkü, bu çıkıntıyı koparmak için elimizden gelen her çareye başvuracağız.»

General Vatutin'in raporu aşağıdaki biçimde devam ediyor:

«Hava keşfimiz her gün Rosoş, Starobelsk, Voroşilovgrad, Çebotovka, Kamensk, Likhaya ve Zverevo bölgelerine ulaşan düşman kıtalarını saptamaktadır. Düşmanın niyet ve amaçlarını anlamak güçtür; ancak, Kuzey Donetz'i asıl mevzi olarak hazırladığı anlaşılıyor. Düşman, kuvvetlerimizin kendi savunmasında açtığı 320 kilometrelik gediği kapamak zorundadır... Sürekli olarak baskımızı devam ettirebilmemiz gerekir. Fakat bunu yapabilmek için takviyelere ihtiyaç duyulacaktır. Şimdiki kuvvetlerimiz KÜÇÜK SATÜRN harekâtını tamamlama uğraşı içindedirler. BÜYÜK SATÜRN harekâtı için ek kuvvetlere gereksinimimiz vardır.»

Stalin ile şu karşılığı verdik:

«İlk göreviniz, Badanov'u içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak ve Povlov ile Rusiyanov'u onun yardımına koşturmaktır. Badanov'un, sıkışık bir durumda Tatsinkaya'yı boşaltmasına izin vermeniz uygundur. Tormosin'e karşı 8'inci Süvari Kolordusu'yla yapacağınız taarruzun fazladan bir piyade birliğiyle desteklenmesi uygun olacaktır. Suvorovskiy üzerinden Tormosin yönünde sevk edilen 3'üncü Süvari Kolordusu ve bir piyade tümenine gelince, bu intikal de tam zamanında yapılmıştır. KÜÇÜK SATÜRN harekâtını BÜYÜK SATÜRN'e çevirmek için 2'nci ve 23' üncü Tank Kolorduları'nı emrinize vermiş bulunuyoruz. Bir hafta içinde iki tank kolordu-

su ve üç ya da dört piyade tümeni daha alacaksınız... Skosyrskaya'ya göndermek istediğiniz 18'inci Tank Kolordusu üzerinde bazı kuşkularımız var. Bu kolorduyu ve 17'nci Tank Kolordusu'nu Millerovo ve Verkhne — Tarasovskiy dolaylarında bırakmanız daha iyi olur. Tank kolordularının uzak mesafelerde birer birer değil de ikişer ikişer kullanılmasının daha uygun olduğunu hatırda tutmanız iyi olur. Aksi takdirde Badanov'un düştüğü duruma düşmeleri tehlikesi vardır.»

Vatutin'e, 18'inci Tank Kolordusu'nun nerede olduğunu sorduk. Vatutin:

— «18'inci Tank Kolordusu, Millerovo'nun hemen doğusundadır ve bu kolordunun gerisi kesilmeyecektir,» cevabını verdi.

— «Badanov'u unutmayınız ve daima hatırınızda tutunuz. Neye mal olursa olsun onu kurtarınız!»

Vatutin bize:

— «Badanov'u kurtarmak için elimden geleni yapacağım,» diyerek güvence verdi.

Korgeneral V. M. Badanov komutasındaki 24'üncü Tank Kolordusu, özellikle Güneybatı Cephesi'nin taarruzu sırasında büyük başarı gösterdi. Beş günde 200 km. ilerleyen bu kolordu, Tatsinkaya'yı ele geçirdi ve Likhaya — Stalingrad demiryolunu kesti. Bundan sonra Badanov'un Kolordusu'nun gerisi, Kotelnikovo ve Tormosin'den kaydırılmış olan üstün düşman kuvvetleri tarafından kesildi. Buna karşın Badanov'un askerleri soğukkanlılıklarını korumasını bildiler. Düşmana ağır kayıplar verdirmek suretiyle inatçı bir direnişi başardıkları gibi, komutanlarımızın usta

önderliği sayesinde kendilerini saran çemberi yarıp çıktılar. Volga — Don bölgesindeki düşmanın yenilgiye uğratılmasındaki büyük katkısı dikkate alınarak 24'üncü Kolordu'ya 2'nci Muhafız Tank Kolordusu adı ve komutanına da ülkede ilk kez, İkinci Dereceden Suvorov Nişanı verildi. Askerlerinin, komutanlarının ve politik komiserlerinin birçoğu da nişanlar aldı.

Manstein, Paulus'u Kurtaramadı

Güneybatı ve Stalingrad Cepheleri'nin, Kotelnikovo ve Morozovsk bölgelerindeki düşman kuvvetlerine karşı yaptıkları başarılı taarruzlar, Stalingrad'da kuşatılmış bulunan Paulus'un kuvvetlerinin kaderini saptadı. Görevlerini parlak bir biçimde yerine getiren kıtalarımız, Manstein'ın kuşatılmış olan Almanlar'a ulaşma girişimlerini boşa çıkardılar.

Vatutin'in kuvvetleri Ocak ayı başlarında Novaya, Kalitva, Krizskoye, Çertkovo, Voloşkino, Millerovo ve Morozovsk'tan geçen bir hatta ulaşmış ve böylece Kafkaslar'daki Alman kuvvetlerinin tümünü doğrudan doğruya etkileyen bir tehdit meydana getirmiş bulunuyorlardı.

Kotelnikovo çevresindeki Alman kuvvetleri, Aralık sonuna kadar Tsimlyanskaya, Jukovskaya, Duboskoye ve Zimovniki'den geçen bir hatta çekildiler. Düşmanın Tormosin grubu da Çernişovskiy, Loznoy ve Tsimlyanskaya'dan geçen bir hatta çekildi.

Manstein'ın, dış cephemizi yarma ve Stalingrad'da kuşatılmış kuvvetlerini kurtarma

girişimi böylece başarısızlığa uğramış bulunuyordu. Bu sonuç, kuşatılmış birliklerin gerek komutan ve gerekse askerleri tarafından artık anlaşılmıştı. Kurtarılma umutları bu şekilde boşa çıkmış ve onun yerini derin bir umutsuzluk almış bulunuyordu.

Çemberi yarıp kurtulma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Nazi Askerî ve Politik Önderliği, kuşatılmış kuvvetleri kurtarmak için yeni çabalarda bulunmaktan vazgeçerek, bu kuvvetlere, olanaklar içinde en uzun süre savunmayı sürdürme ve Sovyet kuvvetlerini yerinde tutma emrini verdi. Almanlar, Kafkaslar'daki kuvvetlerini geri çekmek ve genel karşı taarruzumuzu durdurabilecek yeni bir cephe kurulması için öteki cephelerden kuvvet kaydırmak ve bunun için de epeyce uzun bir zamana ihtiyaçları vardı.

Yüksek Karargâh'a gelince, o da kuşatılan Alman kuvvetlerini bir an önce yok etmek, böylece Kafkaslar'da ve güneydeki diğer kesimlerde geri çekilmekte olan düşmana karşı sevk edilmek üzere elde fazladan kuvvet toplamak için önlemler alıyordu.

Stalin, aralıksız olarak cephe komutanlarını dürtüklüyor ve tahrik ediyordu. Aralık sonunda Devlet Savunma Komitesi'nin bir toplantısında, kuşatılmış bulunan Almanlar'ın yok edilmesi harekâtının başında bir tek komutanın bulunmasını ileri sürdü. Gerçekten, iki cephe komutanı birbirinin işine karışmaya başlamışlardı. Devlet Savunma Komitesi' nin diğer üyeleri de bu öneriyi uygun gördüler.

Stalin:

— «Düşmanın son olarak yok edilmesi işiyle kimi görevlendirelim?» diye sordu.

Hazır bulunanlardan biri Rokosovskiy'i önerdi.

Stalin bana dönerek:

— «Siz neden bir şey söylemiyorsunuz?» dedi.

— «Fikrimce her iki komutan da bu işi yapacak yeteneğe sâhiptir. Ancak Stalingrad Cephesi'ni Rokosovskiy'e verdiğiniz takdirde Yeremenko çok üzülecektir,» karşılığını verdim.

Stalin:

— «Şimdi üzüntülerden kaygılanmanın sırası değildir, Yeremenko'ya telefon ediniz ve Devlet Savunma Komitesi'nin kararını bildiriniz» dedi.

Aynı akşam güvenlikli telefon hattından Yeremenko'yu buldum ve: «Andrey İvanoviç, Devlet Savunma Komitesi, düşmanın Stalingrad grubunun yok edilmesine Rokosovskiy'i memur etmeye karar vermiştir. Buna göre Elliyedinci, Altmışdördüncü ve Altmışikinci Ordular'ın Stalingrad Cephesi'nden Don Cephesi emrine verilmesi gerekiyor,» dedim.

Yeremenko: «Bu da nereden çıktı?» Diye sordu.

Ben de bu karara yol açan düşünceleri anlattım (22).

---

(22) Yeremenko haklı olarak bu karara çok öfkelendi. Onun sonradan yazdığına göre: «Bu, hiçbir zaman beklenmeyen bir karardı. Normal olarak böyle bir karar (yâni bir cephenin temel görevini değiştirme ya da cepheyi yeniden örgütleme kararı) cephe komutanının muvafaka-

Stalingrad Cephesi Karargâhı'nın Kotelnikovo yönündeki harekâtı yönetmeye devam etmesi gerekiyordu. Bundan kısa bir süre sonra Stalingrad Cephesi'ne, Güney Cephesi adı verildi ve Rostov bölgesindeki Alman kuvvetlerine karşı harekâta başladı.

30 Aralık tarihli bir Yüksek Karargâh direktifiyle Stalingrad Cephesi'nin üç ordusu Don Cephesi emrine verildi. Böylece, 1 Ocak günü Don Cephesi'nin mevcudu 212.000 asker, 6.500 top ve havan, 250 tank ve 300 uçağa çıkmış bulunuyordu.

Aralık ayı sonunda Vasilevskiy, esas itibariyle Kotelnikovo, Tormosin ve Morozovsk'taki Alman kuvvetlerine karşı yapılan harekât ile ilgileniyordu. Korgeneral Voronov, Yüksek Karargâh'ın Don Cephesi nezdindeki temsilciliğine atandı ve Cephe Askerî Konseyi'yle birlikte, kuşatılmış düşman kuvvetlerinin yok edilmesi için bir plân hazırladı. Plân, Yüksek Karargâh'a ve Genelkurmay'a sunulduktan sonra aşağıdaki direktif General Voronov'a gönderildi:

«*Yüksek Karargâh'ın görüşü odur ki, harekâtın birinci aşamasında asıl göreviniz Kravtsov, Baburkino, Marinovka ve Karpovka çevrelerindeki düşman Batı Grupmanı'nın gerisi kesilerek yok edilmesidir. Bu hedef, asıl taarruzu Dmitriyevka, 1 no.lu Devlet Çiftliği ve Baburkino üzerinden Karpovka istasyonu*

---

tiyle yapılır ya da hiç değilse, cephe komutanının ve onun askerî konseyinin fikri sorulurdu. Bu durumda bize anî olarak Yüksek Komutan'ın emrini yerine getirmemiz emredildi.» (A. İ. Yeremenko'nun **Stalingrad»** adlı kitabı. Moskova, 1961, S. 426).

H. E. S.

yönünde yapmak ve Elliyedinci Ordu ile de Kravtsov ve Sklyarov yönünde ikinci derece bir taarruz yapılması suretiyle her iki taarruzun Karpovka istasyonu çevresinde birleşmesi sonucu elde edilecektir.

Buna ek olarak Altmışaltıncı Ordu Orlovka'dan Krasny Oktyabr yerleşim merkezi yönünde taarruz ederek Altmışikinci Ordu'nun yapacağı taarruzla birleşecek ve böylece fabrika bölgesindeki düşman kuvvetleriyle kent içindeki ana grupmanın bağlantısını kesecektir.

Yüksek Karargâh, buna göre plânınızda değişiklik yapmanızı emretmektedir. Harekâtın başlama zamanı hakkındaki öneriniz kabul edilmiştir. İlk aşama beş altı gün içinde tamamlanmalıdır.

İkinci aşamaya ilişkin ve birinci aşamanın sonuçlarını dikkate alacak bir harekât plânını 9 Ocak'a kadar Genelkurmay kanalıyla gönderiniz.»

Sayı : 170718 — *J. STALİN*
Tarih : 28 Aralık 1942 — *G. JUKOV*

Ocak ayında Güneybatı ve Stalingrad Cepheleri'nin kıtaları, Don bölgesinde dış cepheyi 200-280 km. batıya doğru sürdüler. Çember içine alınmış olan düşman kuvvetlerinin durumu büyük ölçüde kötüleşti. Bu kuvvetlerin kurtarılmaları umudu kalmamıştı. İkmal maddeleri tükenmek üzereydi. Asker açlık istihkakına tâbi tutuldu. Sahra hastaneleri tümüyle dolmuştu. Yara ve hastalıklardan doğan ölüm oranı büyük ölçüde artıyordu. Ka-

çınılmaz felâket Almanlar'ın kapılarını çalmak üzereydi.

Almanlar Teslim Olmayı Reddediyor

Yüksek Karargâh, kan dökülmesine son vermek için Don Cephesi Komutanı'na, Alman Altıncı Ordusu'na genellikle kabul edilen koşullar altında teslim olmalarını isteyen bir ültimatom göndermesini emretti. Nazi Komutanlığı ültimatomumuzu reddetti ve aslında, gelemeyeceğini Alman askerlerinin pek iyi bildikleri kurtarma yardımının geleceğini vaadederek son kurşuna kadar savaşı sürdürmelerini askerlerine emretti.

10 Ocak'ta, güçlü bir topçu hazırlık ateşinden sonra Don Cephesi, karşısındaki düşman grupmanını parçalara ayırmak ve parça parça yok etmek üzere büyük taarruza başladı. Fakat kuvvetlerimiz tam bir başarı sağlayamadılar.

Ek hazırlıklardan sonra 22 Ocak'ta ikinci bir büyük taarruz yapıldı. Bu kez düşman bu darbenin karşısında duramadı ve geri çekilmeye başladı.

Paulus'un Altıncı Ordusu'na mensup bir istihbarat subayı anılarında, Alman kuvvetlerinin geri çekilmesiyle ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

«Tüm cephe boyunca geri çekilme zorunda kaldık... Ancak, geri çekilme bir kaçışmaya dönüştü... Bazı yerlerde panik başgösterdi... Çok geçmeden yolumuz, karların sanki bir şefkat ve merhamet duygusu içinde örttüğü cesetlerle doldu... Artık emir almaksızın geri çekiliyorduk....

Bu istihbarat subayı sözlerine şöyle devam ediyor:

«*Aslında bizi yakalamak için hiçbir zora katlanması gerekmeyen ve avlarını saflarımız içinden büyük gruplar hâlinde koparıp alan ölümle yaptığımız bir yarışta ordumuz giderek cehennemin dar bir köşesine sıkıştırılıyordu.*» (23)

31 Ocak'ta Alman kuvvetlerinin güney grubu nihayet dize geldi ve kalıntıları, başlarında Altıncı Ordu Komutanı Mareşal Paulus olduğu hâlde kuvvetlerimize teslim oldular (24).

---

(23) Wieder'in «**Stalingrad**» adlı kitabı.

(24) Rokosovskiy, Paulus'un tutsak oluşunu şöyle anlatmaktadır :

«Altmışdördüncü, Elliyedinci ve Yirmibirinci Ordular'ın kıtaları Nazi güney grubunun yok edilmesi işine giriştiler. Güneybatıdan ve Kuzeybatıdan indirdikleri darbelerle 31 Ocak'ta düşmanı, silâhlarını bırakmaya mecbur ettiler. Mareşal Paulus, karargâhıyla birlikte tutsak edildi ve derhal karargâhımıza getirildi.

Mareşal N. N. Voronov, bir tercüman ve ben, Paulus'un getirildiği binada bulunuyorduk. Oda elektrikle aydınlatılmıştı. Küçük bir masanın çevresinde oturuyorduk. Bu buluşmayı ilgiyle bekliyordum. Nihayet kapı açıldı, nöbetçi subayı mareşalin geldiğini rapor etti ve ona yol göstermek suretiyle odaya getirdi. General üniforması içinde uzun boylu, ince ve düzgün yapılı bir adamın karşımızda dimdik durduğunu gördük.

Davranışları, gizlemeyi başaramadığı büyük gerginliği açığa vuruyordu. Bir tik yüzünün biçimini bozuyordu ve çok üzgün olduğu açıkça belliydi. Korkunç bir olayı beklemekte olduğu anlaşılıyordu. Bu, insana azap veren bir manzaraydı. Mareşal Voronov'a çabukça bir göz atarak sâkin bir tavırla Paulus'u masaya oturmaya davet ettim. Sağına ve soluna bakarak çekingen bir tavırla yerine oturdu. Masada puro ve sigara vardı. Paulus'a sigara ikram ettim. He-

Kuzey grubunun kalıntıları da 2 Şubat'ta onları izlediler. Bu olay, Nazi ve uydu devletler kuvvetlerinin bu çok büyük grubu için trajik bir biçimde sonuçlanan Volga üzerindeki büyük muharebenin bitimini simgeledi.

Stalingrad Meydan Muharebesi son derece korkunç bir çarpışma olmuştur ve ben bu muharebeyi ancak Moskova için yaptığımız muharebeyle kıyaslayabilirim. 19 Kasım'dan 2 Şubat'a değin 32 tümen ve 3 tugayı yok ettik. Alman kuvvetlerinin geri kalan 16 tümeni de güçlerinin % 50-75'ini kaybettiler.

Don-Stalingrad-Volga bölgesindeki düşman kayıplarının toplamı 1,5 milyon asker, 3.500 tank ve kundağı motorlu top, 12.000 top ve havan, 3.000 uçak ve çok sayıda diğer donatımı buluyordu. Bu denli ağır kayıpların genel stratejik durumu üzerinde felâketli etkiler yapması ve Nazi Almanyası'nın tüm askerlik cihazını temelinden sarsması doğaldır ve de böyle olmuştur.

Stalingrad'da kazandığımız zafer, savaşın Sovyetler Birliği lehine döndüğü ve düşman kuvvetlerinin ülkemizden çıkarılmalarının başladığı bir dönüm noktasıdır.

Sonuçlar

Bu, sadece düşmanın yenilmesinde doğrudan rol oynamış bulunan kuvvetlerimiz için

---

men yaktı ve aynı çabuklukla bir bardak demli sıcak çay içti. Ancak heyecanlı hâli nedeniyle yüzünün seğirmesi ve ellerinin titremesi geçmedi. Konuşmamızın sonuna kadar da kendini tam anlamıyla kontrol altına alamadı.» (Rokosovskiy'in **«Stalingradskaya Epopeya»** adlı kitabı, Moskova, 1968, S. 186).

değil; aynı zamanda, cephede gereksinme duyulan her şeyi sağlamak için gece gündüz demeden çaba gösteren tüm Sovyet halkı tarafından da uzun süredir beklenen parlak bir zaferdi. Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Baltık, Kafkaslar ve Orta Asya'nın sâdık çocukları, sebat ve kahramanlıkları sayesinde ölmez bir onur kazanmışlardır.

Alman kuvvetlerinin subay ve generalleri, onlarla birlikte bizzat Alman halkı; Hitler ve tüm Nazi Önderliği'ne karşı giderek artan bir düşmanlık göstermeye başladılar. Alman halkı, Hitler ve ortaklarının, ulusu açıkça bir serüvene sürüklemiş olduklarını, vaadedilen zaferlerin Don ve Volga boylarında, Kuzey Kafkaslar'da felâkete uğrayan kuvvetleriyle birlikte kendini yitirmiş olduğunu artık anlamaya başlamıştı.

General Westphal; *«Stalingrad'da uğradığımız yenilgi, gerek Alman halkının ve gerekse Alman ordusunun yüreğine bir korku düşürmüştür. Almanya'nın tarihinde daha önceleri bu kadar büyük sayıda askerin bu denli korkunç bir âkıbete uğradığı görülmemiştir.»* Diye yazmıştır.

Alman, İtalyan, Macar ve Romen kuvvetlerinin Volga ve Don boylarında ezilmesi, Almanya'nın müttefikleri arasındaki prestijini de büyük ölçüde sarsmıştır. Bu durum tartışma ve sürtüşmelere, Nazi Önderliği'ne olan güvenin yitirilmesine ve uydu devletlerin Hitler'in içine çektiği savaştan kendilerini kurtarma isteğinin uyanmasına yol açmıştır.

Sovyet zaferi aynı zamanda, tarafsız ülkelerde yatıştırıcı bir etki yapmış ve onları Sov-

yetler Birliği'nin büyük gücünü ve de Nazi Almanyası'nın kaçınılmaz yenilgisini kabul etmeye zorlamıştır.

Almanlar'ın Stalingrad'daki yenilgisi haberiyle birlikte, tüm dünyayı saran ve işgal altındaki ülkelerin direnişlerini sürdürme azmini tazeleyen sevinç dalgasını herkes hatırlamaktadır.

Stalingrad savunması, genel karşı taarruzun hazırlanması ve güneydeki öteki harekâta yaptığım katkıların benim için anlamı büyüktür. Bunlar, bir genel karşı taarruzun hazırlanmasında, elimizdeki kuvvetlerin düşman kuvvetlerini kuşatma bakımından yetersiz olduğu 1941 Moskova Meydan Muharebesi sırasında kazandığıma oranla çok daha geniş bir tecrübe edindiğimi göstermektedir.

Stalingrad'da yapılan genel karşı taarruz ve getirdiği sonuçlar üzerinde genel gözetimleri nedeniyle Birinci Dereceden Suvorov Nişanı ile ödüllendirilen kişiler arasında ben de bulunuyordum. Bu nişanların ilkinin bana verilmesi, benim için büyük bir onur nedeni olduğu kadar, tam ve kesin zaferi daha çok yakınlaştırmak için bunlardan da fazla çaba göstereceğim hakkındaki umudunun da bir simgesi olmuştur. Bu nişanların ikincisini Vasilevskiy aldı. Birinci Dereceden Suvorov Nişanı'nın diğerlerini alanlar da Voronov, Vatutin ve Rokosovskiy'dir. Çok sayıda general, subay, çavuş ve erler de yüksek nişanlar aldılar. (25); (*).

---

(25) 4 Şubat'ta Rokosovskiy ve Voronov Moskova'ya çağırıldılar. Moskova Havaalanı'na vardıklarında Rokosovskiy uçağın penceresinden dışarı bakmış, bir grup general ve

Alman kuvvetlerinin Stalingrad'da, Don boylarında ve Kafkaslar'da uğradığı yenilgi güneybatıdaki tüm cephelerde taarruzlarımızı genişletmemiz için uygun koşullar meydana getirdi.

Don-Volga bölgesindeki harekâtı, başarılı Ostrogojsk-Rosoş ve Voronej-Kastornoye harekâtı izledi. Kış taarruzlarında batıya doğru ilerleyen Sovyet kuvvetleri Rostov, Novoçerkask, Kursk, Harkov ve öteki bazı kilit yerleri ele geçirdiler. Tüm Sovyet-Alman cephesi boyunca Nazi kıtalarının operatif ve stratejik durumu iyiden iyiye bozuldu. Kuvvetlerimizin bu tarihsel zaferlerinden esinlenen Sovyet halkı, Nazi Almanyası üzerinde tam ve kesin bir zafer kazanılması için, Kızılordu'yu daha da iyi silâhlarla donatmak üzere enerjik önlemler aldılar.

---

subayın onları karşılamak üzere toplandıklarını görmüştü. Rokosovskiy bu durumu şöyle anlatmaktadır: «Omuzlarında altın sarısı apoletler, gözleri kamaştırırcasına parlamaktaydı. Bu, bizim için büyük bir sürpriz oldu. Voronov'a döndüm ve şunları söyledim: 'Şu hâle bak! Acaba biz nereye geldik?' O da aynı derecede hayrete düşmüştü. Fakat çok geçmeden Genelkurmay'da ve Yüksek Karargâh'ta beraber çalıştığımız arkadaşlarımızı tanıdık. Her şey anlaşıldı. Kızılordu'da yeni apoletler kabul edilmişti ve bizim bundan daha önce haberimiz olmamıştı.» Kremlin'e giden iki general Stalin'in çalışma odasına alındılar. Rokosovskiy şunları yazmaktadır: «Onun odanın öteki yanında, masanın gerisinde ve ayakta durduğunu gördük. Hemen yanımıza geldi. Gelişmeler hakkındaki raporumuzu sunmaya başlamadan ellerimizi sıktı ve düşman grupmanının yok edilmesi için yapılan harekâtın başarıyla sonuçlandırılması dolayısıyla bizleri kutladı. Stalin'in, olayların gidişinden memnun olduğu ve bu sevincini göstermekte tereddüt etmediği belliydi.» (Rokosovskiy'in **«Stalingradskaya Epopeya»** adlı kitabı, Moskova, 1968, S. 189-190).

H. E. S.

(*) **Çevirenin Notu :** Amerikalı tarihçi Louis L. Snyder'in «**The War**» adlı İkinci Dünya Savaşı Tarihi'nde, Stalingrad hakkında şunlar yazılıdır: «Eylül ve Ekim aylarında İkinci Dünya Savaşı'nın ya da herhangi bir savaşın en şaşırtıcı muharebeleri Stanlingrad'da oldu. Alman taarruzu, Stalingrad'ı; harap olmuş yapılar, yıkılmış binalar ve kokuşan cesetleriyle bir mezarlığa dönüştürmüştü. Ne garip tecellidir ki, Almanlar'ın sebep olduğu bu çok büyük tahribat, yolları geçilmez hâle getirmek suretiyle kızıl savunmaya yardım etmiştir. Enkaza, taş ve toprak yığınlarına takılıp kalan Alman tankları Ruslar tarafından kolaylıkla tahrip edilmiştir.

Doğudan batıya 40 km. ve kuzeyden güneye 20 km. olan Stalingrad cebinde 20 Alman ve 2 Romen tümeniyle Paulus'un Altıncı Ordu Karargâhı ve bağlı birlikleri, Hava Kuvvetleri'nin bazı yer kademeleri ve böylece toplam 225.000 - 300.000 kişi bulunuyordu.

Ruslar'ın baskısıyla bu büyük kuvvet giderek daha küçük bir bölgeye sıkıştırıldı. İkmal yolları kesildiğinden mühimmat ve yiyecekleri tükendi. Yiyecek maddeleri tükenmeye yüz tuttuğu zaman askerler atları, köpekleri ve kedileri yemek zorunda kaldılar.

Tüm bu koşullara karşın Hitler, geri çekilme önerilerini şiddetle reddediyordu. Hitler'in bu kararına, Goering'in Stalingrad cebini havadan besleyebilecekleri yollu, hiçbir esasa dayanmayan iddiaları neden olmuştur. Bu arada Hitler bir de emir çıkarmıştır: 'Stalingrad'da kuşatılmış bulunan Altıncı Ordu kuvvetleri bundan böyle Stalingrad Müstahkem Mevkii Kuvvetleri olarak anılacaktır.' Böylece tarihin bir eşini daha kaydetmediği, bir kendi kendini aldatma sonucu Stalingrad kuşatması bir müstahkem mevki harekâtı oluvermiştil..»

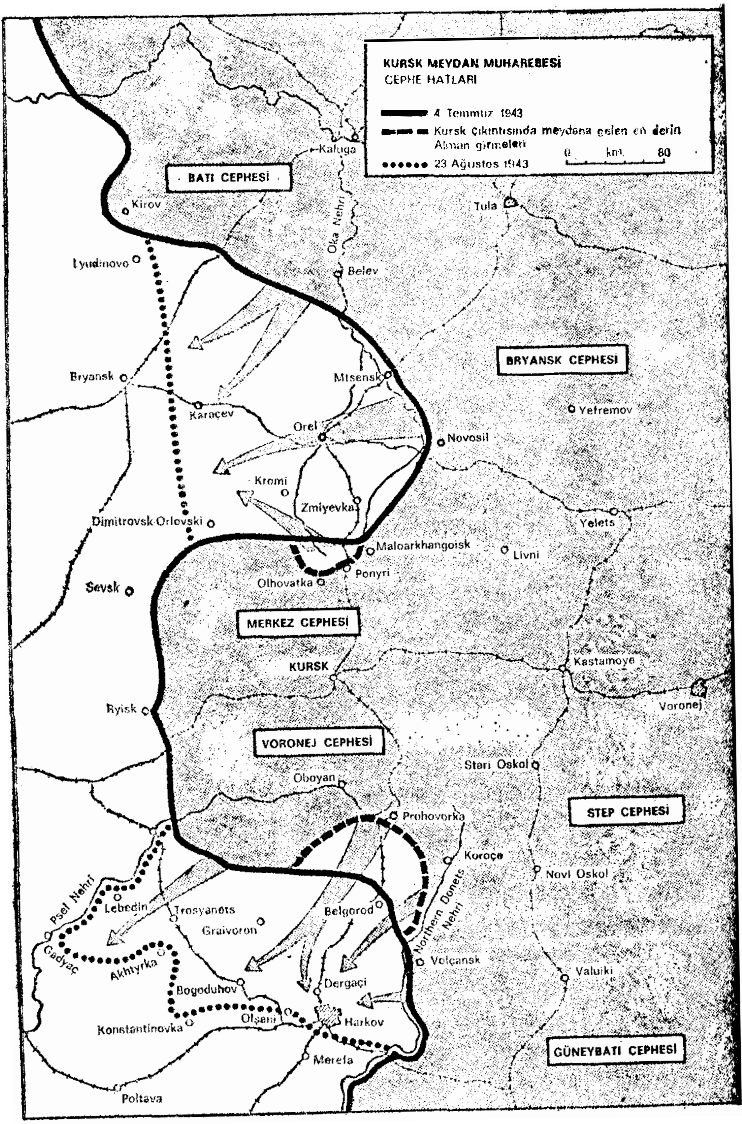
Daha birçok kitapta bu badirenin çeşitli yönleriyle nedenleri araştırılmıştır. Bunlar arasında, özellikle Hitler'in Napoleon'un 1812 Moskova Seferi'ni anımsayarak kış mevsiminde büyük ölçüde bir geri çekilmenin yol açacağı büyük zorluklar ve bunlarla birlikte Stalin'in adını taşıyan bu stratejik mevkiin her çareye başvurularak elde tutulması gibi nedenlerle bu karara vardığı hakkındaki bilgiler ilginçtir. Hitler'in işlediği önemli stratejik hatâ, başlangıçtan beri güneydeki kuvvetlerini Stalingrad ve Kafkaslar'da

harekât yapmak üzere ikiye ayrılması olmuştur. Bu nedenle Kafkaslar harekâtı hedefine ulaşamamıştır. General Guderian anılarında, Hitler'in Stalingrad ve Kafkaslar harekâtının eksantrik bir plâna dayandığını ve verilen hedeflerin (Volga su yolunun kesilmesi, Kafkaslar'daki petrol sahaları ile Stalingrad endüstri merkezinin ele geçirilmesi) olanakların dışında bulunduğunu yazmıştır. Öte yandan, yine Hitler'in (Churchill'in İkinci Dünya Savaşı Anıları, cilt IV, The Hinge Of Fate, sayfa 284'te bulduğumuz) 5 Nisan 1942 tarihli bir direktifinde şunları okuyoruz: «Stalingrad'a ulaşmalı ya da hiç değilse bu kenti ağır silâhlarımızla, gelecekte bir silâh üretim ve trafik merkezi olmaktan çıkaracak ölçüde bombardıman etmeliyiz.»

Burada daha fazla ayrıntıya girmeden denilebilir ki, Hitler'in teselli bulmuş olabileceği yegâne yarar, Altıncı Ordu'nun Stalingrad'da kaydedilmesi karşılığında Kafkaslar'daki orduların geri çekilmesi ve tüm doğu cephesi açısından önemli, hattâ hayatî sayılabilecek bazı önlemlerin alınması için gereken zamanı kazanmak olabilir.

KURSK MEYDAN SAVAŞI

Temmuz — Ağustos 1943

KURSK MEYDAN MUHAREBESİ
CEPHE HATLARI
4 Temmuz 1943
Kursk çıkıntısında meydana gelen en derin Alman girmeleri
23 Ağustos 1943
0 km. 80
BATI CEPHESİ
BRYANSK CEPHESİ
MERKEZ CEPHESİ
VORONEJ CEPHESİ
STEP CEPHESİ
GÜNEYBATI CEPHESİ
Kaluga
Tula
Kirov
Oka Nehri
Lyudinovo
Belev
Bryansk
Mtsensk
Karaçev
Yefremov
Orel
Novosil
Kromi
Zmiyevka
Yelets
Dimitrovsk-Orlovski
Maloarkhangolsk
Livni
Ponyri
Olhovatka
Sevsk
KURSK
Kastamoye
Voronej
Ryisk
Stari Oskol
Oboyan
Prohovorka
Koroça
Psel Nehri
Lebedin
Trosyanets
Novi Oskol
Graivoron
Belgorod
Northern Donets Nehri
Gadyaç
Akhtyrka
Volçansk
Valuiki
Bogoduhov
Dergaçi
Konstantinovka
Olşani
Harkov
Merefa
Poltava

Yayımcının Notu

Stalingrad'dan sonra her şey değişti. Stalingrad'ın ardından Ruslar, savaşı kazanacaklarını anlamış; oysa (Hitler hariç) Almanlar savaşı kaybedecekleri gibi kuvvetli bir kuşkuyla düşmüş bulunuyorlardı.

Jukov için de durum değişmişti. Stalin'le olan ilişkileri, kuşkucu bir adam olan diktatörden ancak beklenebileceği kadar karşılıklı güven düzeyinde kurulabilmişti. Bu zamana dek bizzat Stalin de, üzgün ve kendisine güveni olan bir kişiye yaraşır bir savaş yönetmişti. Stalin, giderek daha büyük bir ölçüde, bizzat savaşın meydana getirdiği tecrübeli ve parlak bir komutanlar grubuna dayanır olmuştu. Kulik ve Mekhlis gibi polis generallerinin hatâlı müdahaleleri çok daha az görünür olmuştu. Vasilevskiy'in usta önderliği altında bulunan Genelkurmay, özellikle 1942 yılının Aralık ayında General A. İ. Antonov'un Vasilevskiy'in yardımcısı olarak gelişinden sonra çok verimli bir biçimde işlemekteydi.

Jukov'un önceden tahmin ettiği gibi, Almanlar'ın Stalingrad'daki şaşırtıcı yenilgisi, onları kesinlikle geri çekilmeye zorlamıştı. Fakat bu denli kayıp vermiş olmasına rağmen Alman gücü hâlâ çok büyüktü. Almanlar; Ukrayna, Kırım, Donetz havzası, Orta Rusya'nın büyük bir kısmı, kuzeydoğu bölgeleri ve Baltık devletleri bölgelerinde kuvvetle tutunmaktaydılar. Alman orduları hâlâ Leningrad'ın top menzili kadar açığında bulunuyor ve Moskova'ya doğru uzanan derin ve önemli girme cepheleri ellerinde bulunduruyorlardı. Yıl 1943'tü ve Kuzey Afrika'daki muharebeler henüz sonuçlanmamıştı. Almanlar, kı-

tanın tüm endüstrisini, kaynaklarını ve insan gücünü emirlerine alarak, Avrupa'nın tüm genişliğinde direniyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri, Pasifik'teki durumu müttefikler lehine çevirmeyi başarmış olmakla birlikte; Japonya'nın yenilgiye uğratılması, binlerce millik muharebeleri ve binlerce insan kaybını göze almayı gerektiriyordu.

Savaş, tek kelimeyle henüz yolunun ortasındaydı. Sonuç önceden tahmin edilebilirdi. Fakat Almanlar yenilgiye uğramış olmaktan henüz çok uzakta bulunuyorlardı. Almanlar'ın kararlı, güçlü ve tehlikeli bir düşman oldukları açıkça görülüyordu.

Jukov, Stalingrad'dan; Stalin'in savaş yönetimi alanında yardımcı olarak çıkmıştı. Jukov şimdi Yüksek Başkomutan Yardımcısı olarak sürekli hareket hâlinde bulunuyor; bir cepheden ötekine koşuyor; sonra yeniden Moskova'ya dönüyor ve böylece mücadelenin büyük aşamalarına ait strateji ve taktiği yoluna koyuyordu.

1943 ilkbaharında karşılaşılan sorun, bundan sonraki büyük muharebenin nerede ve hangi koşullar altında yapılacağı sorunuydu. Jukov daha ilkbaharın başlarında, —hattâ belki de kış sonlarında— bundan sonraki büyük çatışmanın Merkez Cephesi'nde yapılacağı ve bu bölgenin hemen kesinlikle Kursk ve Voronej bölgesi olacağı kanısına varmış bulunuyordu.

Onu bu yargıya götüren, Stalingrad'da Almanlar'ın verdikleri çok büyük kayıplar olmuştu. Jukov'un fikrince, Almanlar'ın elinde artık Sovyet Cepheleri'nin uzak kesimlerinde yâni Aşağı Don, Volga ve Kuzey Kafkaslar'da büyük bir taarruza geçecek kuvvetler bulunmuyordu. Almanlar,

kuzeyde Leningrad çevresinde de büyük bir taarruza girişebilmek için gerekli sayıda ordular grubuna sâhip bulunmadıkları gibi; bu durum, Jukov'un fikrince, onlara Stalingrad'ın etkilerini karşılamak için ihtiyaç duydukları askerî ve politik avantajları sağlayacak gibi de görünmüyordu.

Böylece tüm belirtiler Kursk bölgesini gösteriyordu. Naziler'in ana kıta toplulukları buradaydı. Burada kazanılacak bir başarı, Almanlar'ın güneye uzanan bölgelerde tutunmalarını güven altına almalarını sağlamakla kalmayacak, üstelik bir kez daha onlara Moskova yolunu açabilecekti. Böyle bir başarıyla büyük Sovyet kuvvetleri yenilgiye uğratılabilecekti. Almanlar, sadece burada, Aşağı Volga bölgesinde Von Paulus'un yenilgisiyle kaybettikleri insiyatifi yeniden ellerine geçirebileceklerdi.

Jukov'un, Almanlar'ın plânları, nihayet ve amaçları hakkındaki değerlendirmeleri dikkati çekecek derecede doğru çıktı. İlkbahar ilerledikçe, Almanlar'ın hemen hemen Jukov'un sezdiği gibi, büyük bir taarruz hazırladıkları giderek daha açık bir biçimde anlaşılıyordu. Buna karşılık Sovyet tarafında var olan sorun, böyle bir taarruzun nasıl karşılanabileceği idi: Acaba Ruslar'ın ilk darbeyi indirmesi mi; yoksa Alman darbesini bekleyip, onlar güçlerini iyice yitirdikten sonra bir karşı darbe indirmeleri mi doğru olurdu?

Jukov, Moskova ve Stalingrad Muharebeleri'ne ilişkin ilkeleri izlemek suretiyle, Almanlar'ın ilk darbeyi vurmalarını beklemeyi önerdi. Çünkü, ancak bundan sonra onları yıpratabilir ve önceden düzenlenen güçlü kuvvetlerle bir karşı dar-

be indirmek suretiyle, Almanya'nın doğudaki insiyatifi yeniden ele geçirme olanaklarını yok edecek büyüklükte bir yenilgiyi empoze edebilirdi.

Jukov'un ileri sürdüğü kanıt yarışmayı kazandı. Ama bu sonuç, uzun tartışmalardan sonra elde edildi. Çünkü Stalin, Nazi vurucu gücünden hâlâ korku duymaktaydı ve büyük çatışma yaklaştıkça korkusu daha da artmaktaydı. Fakat Jukov'un stratejisi zaferi kazandı. Muharebe onun tahmin ettiği gibi başladı ve Jukov, bu muharebeyi kendine özgü biçimde kazandı. Bu muharebe, belki de İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük muharebesiydi; ama savaşın en büyük tank muharebesi olduğu kuşku götürmezdi. Her iki taraf 6.000'i aşkın tankı muharebeye soktular. Almanlar'ın yenilgisi o denli korkunçtu ki, Doğu Cephesi'nde bundan böyle hiçbir zaman stratejik insiyatifi ellerine geçiremediler. Burada Almanlar, ilk kez güçlü Tiger (Kaplan) tanklarını ve Ferdinand dedikleri kundağı motorlu toplarını kitle hâlinde kullandılar. Fakat Rus tankları daha üstün olduklarını kanıtladılar. Muharebeye, her iki taraftan 2 milyondan fazla asker katıldı. Nazi kayıpları, Ruslar tarafından 500 bin kişi olarak değerlendirilmiştir. Büyük bir olasılıkla Sovyet kayıpları da bu sayıya yakındır. Ne var ki Ruslar, artık bu tür kayıpları göze alabilir ve muharebeyi sürdürebilirdi. Almanlar için durum hiç de böyle değildi.

Bir meydan muharebesi olarak Kursk çatışması son derece karmaşıktır. Bununla birlikte ilke bakımından bu muharebe Jukov'un iyi bilinen, kendine özgü yöntemlerine göre cereyan etmiştir.

Jukov, 5 Temmuz'da Almanlar'ın taarruza başlamalarına göz yummuştur. Sovyet istihbaratı

olağanüstü derecede etkiliydi. Bunlar, Almanlar'ın ellerindeki kozlara göre, oyun açmalarına ses çıkarmadılar. Ama bundan sonra 12 Temmuz'da da Ruslar, kendilerine özgü bir çabuklukla taarruza geçtiler. Bu taarruz, Moskova ve Leningrad'da yapılanlardan farklıydı. Taarruz önceden hazırlanmıştı. Her şey yürümeye hazırdı. Ruslar harekâta başladıkları zaman, Almanlar'ın tepesine inen bu darbe âdeta bir balyoz darbesi gücündeydi.

Sonuçlar bir felâketti. Almanlar, büyük kayıplar verdikten sonra sendeleyerek geri çekildiler. Artık hiçbir zaman kendilerine gelemeyecek kadar korkunç bir darbe yemiş oldukları birkaç gün içinde tüm çıplaklığıyla meydana çıktı.

Ruslar başarılarından öylesine emindiler ki, Jukov bu muharebeyi izleyecek olan öteki büyük taarruzları bile plânlamaya başlamıştı. Bunlar: Harkov'u kurtarma, Donetz Havzası'nı özgürlüğüne kavuşturma ve tüm bunların sonunda Almanlar'ı Sovyet topraklarından sürüp çıkarma gibi çok büyük bir görevi yerine getirmeye girişme türünden hareketler olacaktı. Bunların hepsi, Jukov'un önceden öngördüğü biçimde gerçekleşmiştir.

Bütün bunların yanında, verilen muharebe birtakım anlaşmazlık ve tartışmalara da yol açmıştır. Çünkü, bu kapsamdaki hiçbir muharebe, sonraları tartışmalara neden olmaktan geri kalamaz. Bazılarına göre Ruslar, kazançlarıyla orantılı olmayan kayıplar vermiştir. Bu bakımdan, Jukov'unkinden farklı bir stratejiyle Almanlar yine yenilgiye uğratılmış, fakat daha az Rus kanı dökülmüş olabilirdi. Ne var ki Jukov, askerî hedef ve amacını elde etmiş olmak şartıyla, bunun

yol açtığı insan kayıplarına hiçbir zaman aldırış etmemiştir.

İlginç bir gerçektir ki; savaşı, değişmesi olanaksız biçimde Almanlar'ın aleyhine döndüren bu cidden büyük meydan muharebesi, Batı'da hemen hemen bilinmemektedir. Fakat Stalin, daha başlangıcından itibaren bu muharebenin önemini iyice kavramış bulunuyordu. Gerçekten, Kursk Zaferi'ni dile getiren resmî Günlük Emir, 24 Temmuz 1943 günü imza için kendisine sunulduğu zaman, bu bildiri tasarısının «Böylece Almanlar'ın, bir yaz genel taarruzu plânı tümüyle boşa çıkarılmış sayılmalıdır.» biçimindeki son cümlesini, bizzat kendisi şu şekilde değiştirerek yazmıştı: «Almanlar'ın yaz genel taarruzlarının daima başarılı olduğu; buna karşılık Sovyet kuvvetlerinin sürekli geri çekilme zorunda bırakıldığı efsanesi, böylece ortadan kaldırılmış oldu.» Stalin daha da şunları eklemiştir: «Bunu söylemeye zorunluyduk. Çünkü başlarında Goebbels olduğu hâlde, Almanlar Moskova önündeki kış yenilgilerinden beri böyle bir iddiada bulunmaktaydılar.»

Bundan 12 gün sonra, ilerleyen Sovyet kuvvetleri Orel ve Belgorod'u ele geçirdikleri zaman Stalin'in aklına başka bir düşünce geldi. Yanındakilere: «Eski çağlarda askerler zafer kazandıkları zaman, bu askerler ve komutanları onuruna kilisede çanların nasıl çaldığını anımsıyor musunuz?» Dedi ve bunun yerine çağdaş bir yöntem konulmasını önerdi· Topçu selâm atışları... O gece ilk olarak, Kremlin'den, 124 topun yaptığı 20 salvo yeri göğü inletti. Bu top sayısının nedeni, o gece Kremlin'de ateşe hazır 124 topun bulunmasından başka bir şey değildi. 5 Ağustos 1943 günü Orel ve Belgorod onuruna

yapılan bu atış, 355'incisinin savaşın sonunu simgelemiş olduğu selâm atışlarının ilkini teşkil etmiştir.

Bazı Sovyet askerî tarihçileri, Kursk Meydan Muharebesi'ne «Nazi Waterloo'su» adını takmışlardır. 1815 yılında yapılan ve Napoleon'un tarih sahnesinden kesinlikle sürülüp çıkarılmasına ve dünya haritasının değişmesine yol açan Waterloo Meydan Muharebesi'ni anımsatan bu tanımlama pek de uygunsuz görünmemektedir.

H. E. S.

Çevirenin Notu

Kursk Meydan Muharebesi'yle ilgili izlenimlere, General Guderian da, «Anılar«ının 9'uncu bölümünde yer vermiştir. Alman Tank Generali Von Mellenthin'in, genellikle Guderian ve Mareşal Erwin Rommel'in anılarının bir tamamlayıcısı olarak kabul edilen PANZER BATTLES (Tank Muharebeleri) adıyla İngilizce'ye çevrilmiş bulunan kitabında **«Meş'um Kursk Muharebesi»** ya da **«Stratejik Bakımdan Bir Ölüm Yürüyüşü»** olarak nitelediği ve Alman Ordusu'nun çiçeğini döktüğünü ifade ettiği, bu muharebenin bilinen sonucunda etken olan temel faktör, tıpkı Stalingrad'da olduğu gibi burada da **Alman Ordusu' nun harekât savaşındaki tüm avantajlarını bir yana bırakarak Ruslar'la, onların seçtiği yerlerde ve onlara uygun düşen bir muharebe türünü kabul etmesi** olmuştur. Ünlü Alman ştuka (savaşın ün yapmış pike bombardıman uçakları) pilotu Hans Rudel, ŞTUKA PİLOTU adlı kitabında, bu muharebede uçakların ilk kez kitle hâlinde tanklara karşı kullanıldığını ve özellikle uçak toplarının etkili olduğunu yazmaktadır. Von Mellethin, dünyanın en büyük tank muharebesi olarak nitelediği bu muharebede, Ruslar'ın insan ve silâh kayıplarının Almanlar'ınkinden fazla olduğunu iddia etmiştir. Ona göre; yalnız Dördüncü Zırhlı Ordu, Ruslar'dan 32.000 tutsak almış ve 2.000'den fazla tank ve bir o kadar da top ele geçirmiş ya da tahrip etmiştir.

Rus Mareşali Konyev, (bu muharebeyi, bir kuğunun ölmeden önceki son ve en güzel ötüşüne benzeterek) : «Kursk Meydan Muharebesi, Alman Zırhlı Birlikleri'nin ölüm şarkısı olmuştur,» demiştir.

Yine Alman kaynaklarına göre, Hitler'in; Sicilya'ya yapılan müttefik çıkarması dolayısıyla Doğu Cephesi'nden bazı birlikleri çekme kararı nede-

niyle verdiği bir emirle harekât, Almanlar tarafından durdurulmuştur.

Mareşal Von Kleist, bu muharebeyle ilgili olarak Liddell Hart'a şunları söylemiştir: «Eğer harekâta altı hafta önce başlanmış olsaydı, taarruzu kesin sonuca götürmeye yeterli kaynakların elimizde bulunmamasına karşın büyük bir başarı elde edebilirdik. Çünkü, aradan geçen sürede Ruslar hazırlıklarımızın farkına vardılar. Taarruz edeceğimiz bölgeyi geniş ölçüde mayınladılar. Girme cebinden çok sayıda kuvveti çekmek suretiyle, taarruzumuzun başarıyla sonuçlanması hâlinde kuşatılacak Rus kuvvetlerini azaltmış oldular...» (B. H. Liddell Hart, «THE GERMAN GENERALS TALK» = Alman Generalleri Konuşuyor»).

İngiliz savaş tarihi yazarı General J. F. C. Fuller de «İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI» adlı kitabında bu konuya önemle yer vermiş ve Alman taarruzlarının, Rus girmesinin yanlarına yöneltilmesinin Ruslar'ın bu apaçık taktiğe karşı hazırlıklı bulunması nedeniyle, gereği gibi başarılı olamadığını yazmış ve bu manevra plânının düş gücü bakımından yetersiz olduğunu iddia etmiştir.

Alman Mareşali Eric von Manstein, VERLORENE SIEGE (Kaybedilen Zaferler) adlı kitabında Kursk Muharebesi'ni, Almanlar'ın Doğu Cephesi'ndeki son büyük taarruzları olarak nitelemiştir. Von Manstein'a göre, harekâtın Mayıs'ta yapılması plânlanmışken Hitler, iki ordular grubu komutanının ısrarlarına karşın harekâtı Haziran ayına ertelemiş; fakat taarruz ancak Temmuz başında yapılabilmiştir. Böylece Ruslar'ın kışın verdikleri kayıpları yerine koymadan ve böylesine büyük bir muharebeye yeterince hazırlanmadan onlara indirilecek bir darbenin avantajları elden kaçırılmıştır.

Artık şimdi, Mareşal Jukov'un Kurs Meydan Muharebesi'ni nasıl tahlil ettiğine geçebiliriz...

ONBİRİNCİ BÖLÜM

1943 İlkbaharı

Kursk Meydan Muharebesi, İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük ve en kesin sonuçlu olaylarından biridir. Muharebenin getirdiği başlıca sonuçlardan biri, Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'nin stratejik insiyatifi kesinlikle ellerine geçirmeleri olmuştur. Orel, Belgorod ve Harkov için verilen muharebelerde Nazi askerlik makinesine yok edici darbeler indirilmiş; Alman Faşist Komutanlığı, taarruz stratejisini bırakarak bir daha dönülmemek üzere stratejik savunmaya geçmeye zorlanmıştır.

Kursk Meydan Muharebesi'ne gösterilen ilgi giderek büyümektedir.

Acaba, 1943 yazında durum nasıldı ve bu durum iki tarafın plânlarını nasıl etkilemiştir?

Kursk Meydan Muharebesi, Sovyet askerlik sanatına ne gibi bir katkıda bulunmuştur?

Muharebenin bu ve öteki yönleri esaslı bir incelemeyi gerektirmektedir. Yüksek Başkomutan Yardımcısı (bu göreve 1942 yılında başladım) olarak, gerek savunma aşamasında ve gerekse genel karşı taarruzumuzda Kursk Cephesi Harekâtı'nın plânlanması ve koordine edilmesinde doğrudan rol oynadım.

Aşağıdaki açıklamalarda, sorunun şimdiye değin yapılan yayınlarda tartışmadığım yanları üzerinde duracağım.

Alman, Romen, İtalyan ve Macar kuvvetle-

rinin Volga ve Don Nehirleri'yle Kuzey Kafkaslar'da uğradığı yenilgiden sonra çok ağır kayıplar veren düşman; Mart ortalarında Sevsk, Rylsk, Sumy, Akhtyrka, Krasnograd, Slavyansk, Lisiçansk ve Taganrog'dan geçen bir hatta çekildi. 15 Mart'ta doğu cephelerde don başlamış ve bu nedenle şiddetli çarpışmalar da yalnızca Voronej, Güneybatı ve Güney Cepheleri'yle Kuban Ovası'nda geçiyordu.

Alman Yüksek Komutanlığı, cephenin güney kanadındaki kuvvetlerinin durumlarının daha da kötüye gitmesini önlemek için, kuvvetlerini yeniden düzenledikten sonra Şubat' ın ikinci yarısında Güneybatı Cephesi'ne bir genel karşı taarruza girişmişti. Bu taarruzun amacı, Sovyet kuvvetlerini Kuzey Donetz ötesine kadar geri atmak; Donetz boyunca bir savunma kurmak ve ondan sonra Harkov ile Belgorod'u ele geçirmek üzere Voronej Cephesi kuvvetlerine taarruz etmekti. Şimdi, ele geçirilen belgelerden öğrendiğimize göre Nazi Komutanlığı, koşullar uygun olduğu takdirde bu harekâtı genişletmek ve Kursk çıkıntısını ortadan kaldırmak olanağını bulabileceğini umuyordu.

1943 ilkbaharı başlarında, o sıralarda S. K. Timoşenko'nun komutasındaki Kuzeybatı Cephesi'nde bulunuyordum. Bu cephenin kıtaları Staraya Russa doğusundaki Demyansk köprübaşını ortadan kaldırmak için girişilmiş bulunan şiddetli muharebelerin uğraşı içindeydiler. Kuvvetlerimiz Lovat Nehri'ne varmış ve bu nehri geçmeye hazırlanıyorlardı.

Tam tarihini anımsamıyorum ama, 13 ya da 14 Mart'tı. Stalin, Kuzeybatı Cephesi Ka-

rargâhı'nda bulunduğum sırada bana telefon etti.

Stalin'e Lovat hattındaki durum hakkında bilgi verdikten sonra, olağanüstü bir biçimde erken gelen bahar, nehrin geçilmesini güçleştirdiğinden Kuzeybatı Cephesi kıtalarının taarruzlarını geçici olarak durdurma zorunda kalabileceklerini açıkladım. Stalin bu değerlendirmeyi uygun gördü. Bana, Kuzeybatı Cephesi'nde gelecekte beklenen gelişmeler hakkında birkaç soru daha sorduktan sonra sözlerini şöyle bitirdi:

— «Yüksek Karargâh'a dönünüz Kuzeybatı ve Voronej Cepheleri'ndeki durumu görüşmemiz gerekiyor. Harkov bölgesini ziyaret etmeniz de gerekebilir.»

O akşam geç saatlerde Moskova'ya döndüm. Kremlin'e telefon ettiğim vakit Stalin'in, demir-çelik endüstrisi için yakıt, elektrik enerjisi, uçak ve tank üretimi problemlerini görüşmek üzere büyük bir grubu toplamış olduğunu öğrendim. Şef, Moskova'ya varır varmaz bu toplantıya katılmam için bana iletilmek üzere bir emir bırakmıştı. Alelacele bir iki lokma atıştırdıktan sonra arabaya binerek Kremlin'e hareket ettim.

Stalin'in çalışma odasında Politbüro'nun üyeleri, bakanlar, birkaç büyük fabrikanın proje mühendisleri ve müdürlerini buldum. Sunulmakta olan raporlardan, endüstrinin; kritik olan uçak, tank, top ve mühimmat fabrikalarının problemleri de dahil olmak üzere hâlâ güç koşullar altında çalıştıkları anlaşılıyordu. Amerika'dan gönderilmesi vaadedilen

«Kiralama-Ödünç Verme Yardımı»nın gelişi ise ağır gidiyordu.

Toplantı sabahın saat üçüne kadar sürdü. Herkes ayrıldıktan sonra Stalin, bana:

— «Akşam yemeğini yediniz mi?» Diye sordu.

— «Hayır.» Dedim.

— «Öyleyse odama gidelim. Böylece, Harkov'daki kötü durumu hemen görüşmek olanağını da bulmuş oluruz.»

Yemeğimizi yerken, Genelkurmay'dan gelen bir subay Voronej ve Güneybatı Cepheleri'nin durum haritasını getirdi. Voronej Cephesi'nden sorumlu olan bu kurmay subay, durumun, özellikle Harkov'un güneybatısında büyük ölçüde kötüye gittiğini bildirdi. Düşman kuvvetleri Poltava ve Krasnograd dolaylarında da bir taarruza girişmiş olup, kuvvetlerimizi sıkıştırmak ve cephelerimizden bu ikisinin arasındaki bağlantı noktasında ciddî bir durum doğurmaktaydı.

Akşam yemeğimizi (daha doğrusu sabah kahvaltımızı) saat beşe doğru bitirdik. Bundan iki saat sonra Voronej Cephesi komuta yerine gitmek üzere Merkez Havaalanı'nda bir uçağa binmeye hazırdım. Durumu görmek ve gerekli önlemleri yerinde almam icap ediyordu. Uçaktaki yerimi alır almaz hemen uykuya daldım ve ininceye kadar uyanmadım.

Aynı gün, güvenlikli telefon hattından Yüksek Başkomutan'la görüştüm ve Voronej Cephesi'ndeki durumu ona anlattım. Düşman kuvvetleri Harkov'u ele geçirdikten sonra, herhangi bir önemli direnişle karşılaşmadan Belgorod yönünde ilerliyorlardı. Bu kuvvetler,

Kazaçya Lopan'ı çoktan almış bulunuyorlardı.

Stalin'e:

— «Yüksek Karargâh İhtiyatı'ndan ve komşu cephelerden alabileceğimiz kuvvetlerin tümünü bölgeye göndermemiz zorunludur. Aksi takdirde Almanlar Belgorod'u alabilir ve taarruzlarını Kursk'a doğru sürdürebilirler,» dedim.

Bir saat sonra Genelkurmay Başkanı A. M. Vasilyevskiy ile yaptığım bir konuşmadan Stalin'in, Yirmibirinci ve Altmışdördüncü Ordular ile Birinci Tank Ordusu'nun Belgorod bölgesine kaydırılması için gerekli emirleri vermiş olduğunu öğrendim. Tank ordusu ihtiyatta tutulacaktı.

18 Mart'ta Alman tankları yıldırım gibi Belgorod'a girdiler. Ancak, daha kuzeye ilerleme olanağı bulamadılar. 52'nci Muhafız Tümeni Komutanı General N. D. Kozin, Yirmibirinci Ordu Komutanı General İ. M. Çistyakov'un, 155'inci Muhafız Piyade Alayı Komutanı Yarbay G. G. Pentyukov komutasında ileri sürülmüş bir müfrezeyi düşmanla temas kurmak, oyalamak ve tutsak alma amacıyla Belgorod'a doğru harekete geçirmiş bulunduğunu bana bildirdi. Müfreze, Belgorod'un kuzeyinde bulunan Şapiro dolaylarında düşmanın ÖLÜKAFASI (Kurukafa) Tank Tümeni'ni pusuya düşürmüş ve tutsak almıştı. Böylece Almanlar'ın Oboya yönünde ilerlemek istediklerini öğrenmiş olduk.

O gün geç saatlerde 52'nci Muhafız Piyade Tümeni'nin asıl kuvvetini Belgorod'un kuzeyine yerleştirmiş bulunuyorduk ve düşman bu

muhafız askerlerini savunma mevzilerinden aslâ söküp atamadı.

20-21 Mart'ta, Yirmibirinci Ordu'nun asıl kuvvetleri Belgorod'un kuzeyinde güçlü bir savunma kurmuş ve Birinci Tank Ordusu'nun bazı unsurları Oboyan'ın güneyinde ihtiyatta toplanmıştı. Mart sonunda düşman, Belgorod dolaylarındaki ve Altmışdördüncü Ordu'nun yerleşmiş bulunduğu Kuzey Donetz boyunca uzanan mevzilerimizi yarmak için birbiri ardından başarısız girişimlerde bulundu. Alman kıtaları ağır kayıplar verdikten sonra bulundukları hatları berkitmeye başladılar. Her iki taraf da kesin sonuçlu muharebeye hazırlandığından, Kursk'taki durum kararlılaştı.

Stalin, Voronej Cephesi Komutanlığı'nı güçlendirmek düşüncesiyle General N. F. Vatutin'i bu cepheye yeni komutan olarak atadı. Vatutin, kendine özgü enerjisiyle derhal geniş bir savunma sistemi kurmak üzere işe girişti.

Mart sonlarıyla Nisan başlarında onunla beraber cephenin hemen tüm birliklerini ziyaret ederek komutanlara durumun değerlendirilmesinde, amaçların anlatılmasında ve düşman bir taarruza giriştiği takdirde bu amaçların en iyi bir biçimde nasıl elde edilebileceği konularında yardımcı olduk. 52'nci Muhafız Piyade Tümeni'ndeki durumdan özellikle kaygı duyuyordum. Bu amaçla bu tümeni sözü edilen dönemde iki kez ziyaret ettim. Çünkü bu tümenin bir düşman taarruzunun asıl hedefi olacağını düşünüyordum. Vatutin ve Ordu Komutanı General Çistyakov da benimle aynı düşüncedeydiler ve bu nedenle bu kesimi, olanaklarımız oranında topçuyla pekiştirmeye karar verdik.

Genelkurmay, Mareşal Vasilyevskiy ve cephe komutanlarının muvafakatlarını almak suretiyle Merkez, Voronej ve Güneybatı Cepheleri'nde çok iyi bir istihbarat sağlamak için gerekli bazı önlemlere başvurdu. Vasilyevskiy, düşmanın gerisindeki ihtiyatların varlığı ve yerleriyle Fransa'dan, Almanya'dan ve diğer ülkelerden getirilen kıtaların intikal ettirildikleri kıta toplanma bölgelerinin yerleri hakkında haber ve bilgi toplamak üzere cephe karargâhlarına ve öteki makamlara gerekli emirleri gönderdi.

Cephe komutanlıklarının her biri, aynı zamanda sistemli olarak hava ve yer keşifleri düzenlediler. Böylece, Nisan başlarında Orel, Belgorod ve Barkov dolaylarındaki düşman kuvvetleri hakkında oldukça doğru bilgiler elde etmiş bulunuyorduk. Bu istihbaratı, Voronej ve Merkez Cepheleri Komutanları'yla ve daha sonra direkt telefon hattı üzerinden Vasilyevskiy ile birlikte şöyle bir analizden geçirdikten ve tartıştıktan sonra 8 Nisan'da Yüksek Başkomutan'a aşağıdaki raporu gönderdim:

Vasilyev Yoldaş, (Vasilyev, Stalin'in kapalı adıdır.) 8 Nisan 1943, Saat: 05.00

1943 ilkbaharı ve yazında olması muhtemel düşman harekâtı ile yakın gelecekteki savunma harekâtımız hakkında vardığım sonuçlara dair raporum aşağıdadır:

1 — Düşman, 1942-43 Kış Seferi sırasında ağır kayıplar verdiğinden, derin bir çevirme manevrasıyla Moskova'yı kuşatmayı hedef tutan bir girişimle Kafkaslar'a ve Volga Nehri'ne doğru ileri harekâtına yeniden başlamak

için yeterli ihtiyatları toplaması olanağı bulunmadığı açıkça görülmektedir.

Büyük ihtiyatlardan yoksun olması nedeniyle düşman, 1943 ilkbaharı ve yazının ilk yarısında yapmak isteyeceği büyük taarruzu daha dar bir cephede sınırlamak zorunda kalacaktır. Aynı zamanda, son hedefi Moskova' yı ele geçirmek olan plânlarını; sürdürdüğü harekâta paralel olarak, aşama aşama yapmak mecburiyetindedir.

Merkez, Voronej ve Güneybatı Cepheleri karşısındaki şimdiki düzenlerini gözönüne alarak, bu üç cephe bölgelerindeki kuvvetlerimizi yenilgiye uğratma ve böylece Moskova'yı, kente daha yakın bir noktadan kuşatmak için yeterli manevra alanı sağlayacağını uman düşmanın asıl taarruz harekâtını bu üç cepheye yönelteceği kanısındayım.

2 — Açıkça görülüyor ki, düşman; birinci aşamada, onüç ilâ onbeş tank tümenlik azami kuvveti ve güçlü bir hava desteğini toplamış, Orel-Kromy Grubu ile Kursk'un kuzey- doğusundan dolanacak ve Belgorod-Harkov *Grubu ile de Kursk'un güneybatısından dolaşacak şekilde taarruza geçecektir. Cephemizi parçalamak amacı güden ikinci derece bir taarruz da batıda Vorojba'dan, yâni Seim ve Psel Nehirleri arasından, güneybatıdan Kursk yönünde yapılabilir.*

Düşman bu taarruzuyla Onüçüncü, Yetmişinci, Altmışbeşinci, Altmışıncı, Otuzsekizinci, Kırkıncı ve Yirmibeşinci Ordularımızı kuşatmaya çalışacaktır. Bu aşamanın son hedefi Koroça Nehri ve kenti, Tim Nehri ve kenti, Droskovo'dan geçen bir hat olacaktır.

3 — İkinci aşamada düşman, muhtemelen Valuiki ve Urazovo yönünde, Güneybatı Cephesi'nin yan ve gerisine taarruz edecektir. Bu taarruzunu, Lisiçansk bölgesinden Stavoto ve Urazovo'ya doğru yapacağı bir başka taarruzî harekât ile birleştirilebilir. Düşmanın öteki bölgelerde Livny, Kastornoye, Stary Oskol ve Novy Oskol'dan geçen bir hatta doğru ilerlemesi olanağı vardır.

4 — Dördüncü aşamada düşman, gerekli yeniden düzenlemeyi yaptıktan sonra Liski Voronej ve Yelets'ten geçen bir hatta ulaşma girişiminde bulunabilir ve güneydoğu yanını güven altına almış olacağından Ranenburg, Ryajsk ve Ryazan yönünde Moskova'yı kuşatabilir.

5 — Düşmanın bu yıl içinde yapacağı büyük taarruzî harekâtta en çok tank tümenleriyle hava kuvvetlerine dayanacağı; çünkü piyadesinin, geçen yıla oranla çok daha az hazırlıklı bulunduğu anlaşılmaktadır. Merkez ve Voronej Cepheleri'nin karşısında düşmanın elinde hâlen 12 kadar tank tümeni vardır. Böylece, öteki kesimlerden 3 ya da 4 tank tümeni getirmekle Kursk grupmanımıza karşı toplam tank gücü 2.500 tank olan, 15-16 tank tümeniyle taarruza geçebilir.

6 — Bu tehdit karşısında, Merkez ve Voronej Cepheleri'nin tanksavar savunmasını güçlendirmemiz; tehdide açık bölgelerde kullanılmak üzere bir an önce Yüksek Başkomutanlık ihtiyatı olarak 30 tanksavar topçu alayını toplamamız; kundağı motorlu topçu alaylarının tümünü gerideki Livny, Kastornoye ve Stary Oskol'dan geçen bir hat üzerinde toplu

bulundurmamız; alaylardan bazılarını derhal Rokosovskiy ve Vatutin'in emrine vermemiz ve mümkün olduğu kadar çok hava kuvvetinin, tank ve piyade birlikleriyle beraber kitle hâlindeki taarruzlarını düşmanın vurucu kuvvetlerine yöneltmek ve böylece düşmanın taarruz plânlarını bozmak için Yüksek Karargâh ihtiyatında toplamamız gerekmektedir.

Operatif ihtiyatlarımızın son durumunu bilmiyorum. Bununla birlikte bu kuvvetlerin büyük çoğunluğu Yelets ve Voronej'de olmak üzere; Yefremov, Livni Kastornoye, Novy Oskol, Valuiki, Rossoş, Liski, Voronej ve Yelets bölgelerinde toplamaları gerektiği görüşündeyim. Daha derin ihtiyatlar Ryajsk, Ranenburg, Miçurinsk ve Tambov'da bulundurulmalıdır. Bir ihtiyat ordusu Tula ve Stalinogorsk bölgesinde bulundurulmalıdır.

Önümüzdeki birkaç gün içinde önleyici bir taarruz yapılmasının doğru olmadığı kanısındayım. İlkin savunmamızla düşmanı yıpratmamız ve tanklarını yok etmemiz ve ancak bundan sonra taze ihtiyatların yanaştırılmasını müteakip bir genel karşı taarruza geçerek düşmanın asıl kuvvetlerini yok etmemiz daha uygundur.

KONSTANTİNOV
(Benim kapalı adım)

Hangi tarihte olduğunu kesinlikle anımsayamamakla birlikte, sanırım 9 ya da 10 Nisan'da Vasilevskiy, Voronej Cephesi Karargâhı'na geldi. Onunla birlikte raporumun ayrıntılarını gözden geçirdik. Operatif ve stratejik ihtiyatların düzenlerini ve yaklaşan harekâtın

özyapısını tartıştık. Aramızda herhangi bir fikir ayrılığı çıkmadı. İhtiyatların düzeni ve (Kursk çıkıntısı gerisinde) yeni bir «Step Cephesi» kurulması hakkında bir Yüksek Karargâh direktifi tasarısı hazırladık, imzalaması için de Yüksek Başkomutan'a sunduk. Bu belge, orduların ve cephe takviyelerinin yerlerini saptamaktaydı. Yeni Step Cephesi'nin karargâhı Novy Oskol'da, komutayeri Koroça'da ve yardımcı komutayeri de Veliki Burluk'ta kurulacaktı. Tüm cephelerin komutan ve karargâhlarından, yaklaşmakta olan harekât hakkındaki görüşlerini bildirmeleri isteniyordu. Çok geçmeden bu öneriler gelmeye başladı.

10 Nisan'da, Merkez Cephesi Kurmay Başkanı General Malinin'in aşağıdaki raporu Genelkurmay'a gönderildi:

10 Nisan 1943

GÖNDEREN : MERKEZ CEPHESİ

ALACAK OLAN : ORGENERAL ANTONOV KIZILORDU GENELKURMAYI HAREKÂT BAŞKANI

11990 Sayıya karşılıktır:

... 4. 1943 ilkbaharı döneminde muhtemel bir düşman taarruzunun hedefi ve en muhtemel istikametleri:

a) Kuvvetlerinin düzeni ve özellikle 1941-42 taarruz harekâtının sonuçları gözönüne alınarak, düşmanın 1943 ilkbaharı ve yazında taarruzlarını Kursk-Voronej operatif istikametinde sınırlayacağını beklememiz uygun-

dur. Diğer kesimlerde düşman taarruzu beklenmemektedir. Savaşın bu aşamasında görülen genel stratejik durum karşısında Alman-lar'ın Kırım Donetz Havzası ve Ukrayna'da savunmalarını pekleştirmenin kendi yararlarına olduğunu düşünmeleri akla yakın gelmektedir. Böyle bir seçenek onların mevzilerini Şiterovka, Starobelsk, Rovenki, Liski, Voronej, Livny ve Novosil hattına kadar ileri sürmelerini gerektirir. Bu hedefe ulaşmak için, düşmanın elinde yeteri kadar hava, tank ve topçu desteğiyle birlikte en azından 60 piyade tümeni bulunması icap eder. Bu kesimde düşmanın elinde bu kuvvetler vardır. İşte bu nedenledir ki, Kursk-Voronej operatif ekseninde cereyan edecek harekât son derece önemlidir.

b) Bu operatif varsayımlara dayanarak düşmanın, asıl kuvvetleri ile, iç ve dış operatif eksenlerden aynı zamanda taarruza geçebileceğini tahmin edebiliriz:

1 — Orel'den, Livny üzerinden Kastornoye'ye ve Belgorod'dan Oboyan üzerinden Kursk'a uzanan iç eksenler boyunca.

2 — Orel'den, Kromy üzerinden Kursk'a ve Belgorod'dan Stary Oskol üzerinden Kastornoye'ye uzanan dış eksen boyunca.

c) Karşı önlem almadığımız takdirde düşmanın bu harekât sonundaki başarısı, Merkez ve Voronej Cepheleri kuvvetlerinin yenilgiye uğramasına ve Orel-Kursk-Harkov demiryolunun düşmanın eline geçmesine yol açar. Kırım, Donetz Havzası ve Ukrayna'da kuvvetli bir biçimde tutunabilmesi için gereken araziyi de düşmana kazandırmış olur.

d) İlkbaharda karların erimesinden ve meydana gelecek sellerden hemen sonra düşman, kuvvetlerini yeniden düzenlemeye ve bu yönlerde bir genel taarruz için hazırlamaya ve gerekli ihtiyatları toplama işine girişebilir. Buna göre düşmanın taarruzu kabaca Mayıs' ın ikinci yarısında beklenebilir.

5. Bu operatif durum karşısında aşağıdaki önlemleri öneririm:

a) Batı, Bryansk ve Merkez Cepheleri kuvvetleri, toplu şekilde düşmanın Orel çevresindeki grupmanına taarruz etmeli ve böylece düşmanın Orel'den, Livny üzerinden Kastor*noye'ye doğru yapacağı taarruzu önlemeli; aynı zamanda, bizim için son derece önemli olan Mtsensk-Orel-Kursk demiryolunu ele geçirmeli ve düşmanın Bryansk demiryolu ve karayolu ulaştırma merkezinden yararlanmasını önlemelidir.*

b) Bu hareket tarzı, Merkez ve Voronej Cepheleri'nin hava desteği, özellikle av uçakları ve en azından cephe başına 10 topçu alayı ile pekleştirilmelerini gerektirir.

c) Bu amaçla, güçlü Yüksek Karargâh ihtiyatlarının da Livny, Kastornoye, Liski, Voronej ve Yelets bölgelerinde bulundurulması gereklidir.

Sayı : 4203

KORGENERAL MALİNİN
Merkez Cephesi Kurmay Başkanı

Aynı şekilde, Voronej Cephesi Komutanlığı da önerilerini Genelkurmay'a gönderdi:

12 Nisan 1943

KIZILORDU GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NA

Şu anda Voronej Cephesi karşısında bulunan düşman kuvvetleri aşağıya çıkarılmıştır:

1 — Dokuz cephe tümeni (26'ncı, 68'inci, 323'üncü, 75'inci, 255'inci, 57'nci, 332'nci, 167' nci ve teşhis edilemeyen bir tümen). Bu tümenler, Krasno-Oktyabrskoye, Bolşaya, Çernetçina, Krasnopolye ve Kazatskoye'den geçen bir hattı tutmaktadır. Tutsak sorgulamalarına göre, teşhis edilemeyen tümen Soldatskoye yönünde hareket hâlindedir ve 332'nci Tümen'i değiştirileceği sanılıyor. Bu bilginin doğrulanmasına çalışılmaktadır. Henüz doğrulanmamış bilgilere göre, ikinci kademe, altı piyade tümeninden meydana gelmektedir. Bu tümenlerin yerleri henüz saptanamamış olup, bu bilginin de doğrulanmasına çalışılmaktadır. Telsiz istihbaratımız Harkov civarında bir Macar tümeninin karargâhını tespit etmiştir. Bu tümen ikinci derecede bir bölgeye sürülebilir.

2 — Üçü cephede (Büyük Almanya, 6'ncı ve 11'inci), üçü ikinci hatta olmak üzere altı tank tümeni (Büyük Almanya, Adolf Hitler, Ölükafası, Das Reich, 6'ncı ve 11'inci). Telsiz istihbaratımıza göre 12'nci Tank Tümeni'nin karargâhı Alekseyevskoye'den Taranovka'ya intikal hâlindedir ki bu durum, bütün tümenin kuzeye kaydırılmakta olduğunu hatıra getirmektedir. Kuvvetlerinin şimdiki düzenine göre, düşmanın Güneybatı Cephesi'nden Belgorod bölgesine fazladan üç tümen daha kay-

dırmak olanağına sâhip bulunduğu anlaşılmaktadır.

3 — Böylece, Voronej Cephesi karşısındaki düşmanın, 10 kadar tank tümeni ve en az 6 piyade tümeninden, yâni toplam 1.500 tanktan meydana gelen bir vurucu kuvveti toplayabileceğini ve bu kuvvetlerin başlıca toplanma bölgelerinin Borisovka, Belgorod, Murom ve Kazaçya Lopan olabileceğini tahmin edebiliriz. Bu vurucu kuvvet, kabaca 500 bombardıman ve en az 300 av uçağından ibaret güçlü bir hava desteğine sâhip olabilir.

Düşmanın niyet ve amacı; Belgorod-Kursk hattı batısındaki kuvvetlerimizi boşaltmak üzere, Belgorod bölgesinden kuzeydoğu, Orel bölgesinden güneydoğu yönünde konsantrik taarruzlar yöneltmek olmalıdır. Daha sonra, düşmanın ileride kuzeye doğru ilerleme olanağı elde etmek üzere, güneydoğu yönünde ve Güneybatı Cephesi'nin yan ve gerisine taarruz etmesi beklenebilir.

Ancak, düşmanın bu yıl içinde güneydoğu yönünde bir taarruz yapmaması ve bunun yerine, Belgorod ve Orel bölgelerinden yapacağı konsantrik taarruzlardan sonra Moskova'yı çevresinden dolaşmak üzere kuzeydoğu yönünde büyük bir taarruzu öngören bir plânı kabul etmesi gibi ihtimal de vardır. Bu ihtimali göz önünde tutmamız ve ona göre ihtiyatlar hazırlamamız gereklidir.

Özet olarak:

Voronej Cephesi karşısındaki düşmanın, çok büyük bir olasılıkla asıl taarruzunu Borisovsk ve Belgorod bölgesinden Stary Oskol yönünde yapması ve kuvvetlerinin bir bölümü-

nü Oboyan ve Kursk'a yöneltmesi beklenir. Fakat düşman, büyük bir taarruz için henüz hazırlıklı değildir. Böylesine büyük bir taarruzun 20 Nisan'dan önce başlaması beklenmemelidir. Daha kuvvetli bir olasılıkla bu taarruz Mayıs'ın ilk günlerinde yapılabilir. Bununla birlikte, yerel taarruzlar her an beklenebilir ve kıtalarımız bunlara karşı hazırlıklı bulunmalıdır.

FEDOROV (Vatutin'in kapalı adı)
NİKİTİN (Kruşçev'in kapalı adı)
FEDEROV (Kurmay Başkanı F. K. Korjeneviç'in kapalı adı)

Bir başka deyişle; 8-12 Nisan günlerinde Yüksek Karargâh, Kursk çıkıntısı bölgesindeki kuvvetlerimizin 1943 ilkbahar-yaz döneminde yapacakları harekât hakkında kesin bir plân üzerinde henüz bir karara varmamıştı. O tarihlerde Kursk bölgesinde yapılacak bir büyük taarruz plânlanmamıştı. Çünkü stratejik ihtiyatlarımız henüz kurulma sırasında ve daha önceki muharebelerde kayıplar vermiş olan Voronej ve Merkez Cepheleri'nin insan gücü, silâh ve donatım takviyelerine gereksinmeleri vardı. Bu durum gereğince, cephe komutanları Yüksek Karargâh'tan, kendi cephelerini savunmaya hazırlama emrini almışlardı.

O N İ K İ N C İ B Ö L Ü M

Kursk Meydan Savaşı İçin Hazırlanan Plânlar

Stalin, 10 Nisan'da Bobyşevo'da (Voronej Cephesi Karargâhı) beni telefonla buldu. İlkbahar-yaz seferine ve özellikle Kursk çıkıntısında yapacağımız muharebeye ait plânları tartışmak üzere ertesi gün Moskova'ya dönmemi rica etti.

11 Nisan akşamı Moskova'ya dönmüş bulunuyordum.

Vasilevskiy bana, Stalin'in ertesi akşama kadar bir durum haritası ile gerekli hesaplar ve önerilerinin hazırlanmasını istediğini bildirdi.

12 Nisan günü Vasilevskiy ve Antonov ile toplantının hazırlıkları üzerinde çalıştık. Çalışmamıza sabah erken başladık ve tam uyum hâlinde olduğumuzdan akşam üzeri toplantıya hazır bulunuyorduk. General Antonov, sunuş için malzeme hazırlamakta tam anlamıyla bir ustaydı. Vasilevskiy'le ben Stalin'e sunulacak raporu hazırlarken Antonov da durum haritası ile Kursk çıkıntısında yapılacak harekâtı gösteren bir harita hazırladı.

Almanya'nın, stratejik kesimlerden yalnız birinde büyük bir taarruz için gerekli kuvveti sağlama ve hazırlama olanağına sâhip olduğunda hepimiz anlaştık. En büyük tehdide açık olan bölge Kursk çıkıntısıydı. Şu sonuca vardık: Naziler politik, ekonomik ve askerî-

stratejik düşüncelerle, Finlandiya Körfezi'nden Azak Denizi'ne kadar uzanan cephelerinde neye mal olursa olsun tutunmayı ve Kursk çıkıntısında Merkez ve Voronej Cepheleri'nin kıtalarını ezip yok etmek amacını güden bir büyük taarruz yapmayı şiddetle arzuluyorlardı. Böyle bir girişim, stratejik durumu Almanlar'ın lehine çevirebileceği gibi; çıkıntının ortadan kaldırılması cepheyi düzeltecek ve Alman savunmasının genel operatif yoğunluğunu artırabilecekti. Çıkıntı bölgesindeki durum, Almanlar'a iki yönden Kursk'a taarruz etme olanağını veriyordu: Orel bölgesinden güneye, Belgorod bölgesinden de kuzeye doğru... Alman Orduları'nın, Alman-Sovyet cephesinin öteki yerlerinde savunmada kalacaklarını varsayıyorduk. Çünkü Genelkurmay'ın elindeki bilgilere göre, taarruz için gerekli kuvvetler ellerinde bulunmuyordu.

12 Nisan akşamı otomobille Yüksek Karargâh'a gittik. Stalin, söylediklerimizi büyük bir dikkatle dinledi. Asıl kuvvetlerimizi Kursk çevresinde toplamamız gereğini kabul etmekle birlikte hâlâ Moskova kesiminden kuşku duymaktaydı.

Harekât plânını tartıştıktan sonra, tehdit altındaki tüm kesimlerde ve özellikle Kursk çıkıntısında derinliğine bir savunma yapmaya karar verdik. Bu amaca uygun emirler cephe komutanlarına gönderilecekti. Kıtalar derinliğine berkitme yapacaklardı. Kurulacak ya da kurulmakta olan Yüksek Karargâh ihtiyatı birlikler, şimdilik cepheye intikal ettirilmeyecek; ancak tehdit altındaki kesimlere yakın bölgelerde toplu tutulacaktı.

Böylece Yüksek Karargâh, daha Nisan ortalarında, tasarlanan savunma plânı üzerinde bir ön karara varmış bulunuyordu. Sonuçtan emin olmak için, birbiri ardından ilgililere bu sorunu hatırlattık ve nihayet Mayıs sonu ile Haziran başlarında kesin karar verildi ki; bu aşamada artık düşmanın yeni «Tiger» tanklarını ve «Ferdinand» kundağı motorlu toplarını kullanan büyük tank kuvvetleriyle Voronej ve Merkez Cepheleri'ne taarruzu öngören plânını hemen tüm ayrıntılarıyla biliyorduk.

Yüksek Karargâh'a göre; Voronej, Merkez, Güneybatı ve Bryansk Cepheleri yaklaşmakta olan seferin ilk aşamasında birinci derecede rol oynayacak kesimlerdi. Asıl harekâtın buralarda cereyan etmesi bekleniyordu. Hazırlanan plân, beklenen Alman büyük taarruzunu güçlü bir savunmayla karşılamak; düşmanı yıpratmak ve ondan sonra genel karşı taarruza geçmek ve böylece nihaî zafere gitmekti. Bunun yanı sıra, düşmanın genel taarruzunun uzun sürmesi hâlinde uygulamak üzere büyük bir taarruz harekâtı da plânladık.

Görülüyor ki, savunmamızı esaslandıran plân; olayların zoruyla değil, oldukça uzun bir süreden beri kendi inisiyatifimizle hazırlanmıştır. Buna karşılık, taarruzumuzun zamanı belirli bir andaki duruma bağlı olacaktı. Taarruza başlarken ağır hareket etmek niyetinde olmadığımız gibi, gereğinden acele davranacak da değildik. Bu arada, Yüksek Karargâh ihtiyatlarının ilk toplama bölgesini de saptadık. Şayet düşman, Kursk çıkıntısında bir yarma harekâtını başardığı takdirde, bu ihtiyatlar bir savunma mevzii işgal etmeye

hazır olmak üzere Livny, Stary Oskol ve Koroça çevrelerinde toplanacaklardı. Öteki ihtiyatlar da Bryansk Cephesi'nin sağ yanında Kaluga, Tula ve Yefremov bölgelerinde bulundurulacaklardı. Voronej ve Güneybatı Cepheleri'nin buluşma noktasında, Liski dolaylarında, Beşinci Muhafız Tank Ordusu ile diğer birkaç birlik harekâta hazır tutulacaktı.

Vasilevskiy ve Antonov'a, Mayıs başlarında başka bir toplantıda görüşülmek üzere, bu plânlar için gerekli destek belgelerini hazırlamaya başlamaları için talimat verildi.

Parti Merkez Komitesi, Devlet Savunma Komitesi, Yüksek Karargâh ve Genelkurmay, Sovyet Ordusu'nu 1943 ilkbahar-yaz seferine hazırlama yolunda son derece büyük çabalar harcadılar.

Büyük ölçüdeki harekâtın hazırlanması; kuvvetlerin kuruluşları ve çağdaş donatımın tedariki konularında bazı yeniliklerin getirilmesini gerektirdi. Genelkurmay, Kara Kuvvetleri'nin emir ve komuta yapısını geliştirmek üzere bazı önlemler aldı. Cephe ve orduların kadroları gözden geçirildi ve düzeltmeler yapıldı. Bu kuruluşlar; ek topçu, tanksavar ve havan birlikleri verilmek suretiyle pekleştirildi. Kıtalar, aynı zamanda haberleşme alanında da güçlendirildi. Piyade tümenleri, geliştirilmiş otomatik silâhlar ve tanksavar silâhlarıyla donatıldı. Bu tümenler, emir komuta yapısını daha verimli kılmak ve orduları daha güçlendirmek amacıyla kolordular hâlinde gruplandırıldı. Yeni topçu ve havan birlikleri kuruldu ve daha yüksek nitelikteki silâhlarla donatıldı. Başlıca kesimlerde yüksek

bir ateş yoğunluğu sağlamak üzere Yüksek Karargâh ihtiyatları içinde topçu tugayları, tümenleri ve kolorduları kuruldu. Uçaksavar tümenleri çeşitli cephelerde ulusumuzun hava savunma kuvvetlerine katılmaya başladılar ve topyekün hava savunmamızı büyük ölçüde güçlendirdiler.

Parti Merkez Komitesi ve Devlet Savunma Komitesi tank üretimine özel bir ilgi gösteriyorlardı. Sovyet endüstrisinin resimlerini çizdiği ve ürettiği ilk kundağı motorlu toplar cepheye gönderildi.

1943 yazında, elimizde bağımsız mekanize ve tank kolordularından başka her biri iki tank kolordusu ve bir mekanize kolordudan kurulu 5 tane iyi donatılmış tank ordusu vardı. Bunlara ek olarak, sahra ordularını güçlendirmek ve düşman savunma mevzilerinin yarılmasını kolaylaştırmak amacıyla 18 ağır tank alayı kuruldu.

Bu sıralarda tadil edilmiş «LA-5» ve «Yak-9» uçakları dahil, geliştirilmiş tip uçaklarla donatılmaya başlanan Hava Kuvvetleri'ni yeniden örgütlendirme yolunda da pek çok şey yapıldı. Tüm Hava Kuvvetleri'ne yeni donatım verilmesinden başka, Yüksek Karargâh ihtiyatının yeni unsurlarını teşkil etmek üzere yeni birlikler ve bu arada 8 uzun menzilli bombardıman kolordusu kuruldu. Sovyet Hava Kuvvetleri artık uçak sayısında Almanlar'ı geçmiş bulunuyordu. Her cephe şimdi, 700-800 uçaktan kurulu kendi hava ordusuna sâhipti.

Topçu motorize edildi. Ordu istihkâm birliklerine motorlu araçlar verildi ve tüm bü-

yük cephelerin destek birliklerinin yararlanacakları büyük bir ulaştırma oto hizmet birliği kuruldu. Yüksek Karargâh Geri Hizmetler Yönetimi emrine düzinelerle yeni ulaştırma oto tabur ve alayı verildi. Böylece tüm destek hizmetlerinin hareket kaabiliyeti ve genel yeteneği artırılmış oluyordu.

Taze insan gücünün eğitimi için büyük dikkat ve ihtimam gösteriliyordu. 1943 yılında yüzbinlerce er okul ve talimgâhlardan geçirildi, donatılmak suretiyle büyük stratejik ihtiyatlar hâlinde örgütlendirildi.

1 Temmuz'da Yüksek Karargâh ihtiyatı, birkaç sahra ordusu ile iki tank ordusu ve bir hava ordusunu içeriyordu. Parti ve Devlet Savunma Komitesi'nin, Sovyet Kuvvetleri'ni, edinilen tüm tecrübelere dayanarak güçlendirmek ve tazeleme eğitiminden geçirmek üzere harcadığı son derece büyük çabalar tüm cephe kıtalarının savaşma yeteneklerini güçlendirmiştir.

Komutanlar, politik komiserler ve parti örgütlerinin politik faaliyetleri, 1943 ilkbahar-yaz seferinde düşmanla yapılacak büyük ölçüdeki muharebelerin arifesinde Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'ndeki askerî hazırlık düzeyinin yükseltilmesinde büyük bir faktör olmuştur.

Düşmanın gerisinde 200.000'i aşkın gerilla faaliyette bulunuyordu. Bu faaliyet, Gerilla Harekâtı Merkez Karargâhı ile kent, bölge ve illerdeki yeraltı komitelerince yönetiliyordu.

Sovyet Silâhlı Kuvvetleri, 1943 yazında Kursk Muharebesi'nden önce Alman Faşist Kuvvetleri'nden gerek nicelik ve gerekse nite-

lik bakımından üstün duruma gelmiş bulunuyordu.

Şimdi, Sovyet Yüksek Komutanlığı, tüm kesimlerde stratejik inisiyatifi ele geçirme arzusunu düşmana kabul ettirmek için gerekli her türlü araçlara sâhip bulunuyordu.

Silâh gücünün Sovyet Ordusu üzerindeki üstünlüğünü yitirdiğini anlayan Alman Komutanlığı ise, elde bulunan tüm kuvvetlerin Sovyet-Alman cephesine kaydırılması için bazı topyekün önlemler almak zorunluğunu duydu.

Batılı müttefiklerin ikinci cepheyi açamaması avantajından yararlanan Nazi Komutanlığı en iyi kuvvetlerini doğuya sürdü. Alman savaş endüstrisi günde 24 saat çalışmak suretiyle kıtaları yeni «Tiger» ve «Panter» tankları ile «Ferdinand» kundağı motorlu toplarıyla donatmak için ivedi bir çaba gösteriyordu. Alman Hava Kuvvetleri yeni «Focke-Wulf-190 A» ve «Henschel-129» uçaklarını alıyorlardı. Alman Kara Kuvvetleri'ne fazladan asker ve ikmal maddeleri sağlanıyordu.

Sovyet cephesindeki Alman gücü 232 Alman ve uydu ülkeler tümeni ki toplam 5,3 milyon insan;56.000 top ve havan; 5.850 tank ve kundağı motorlu top ile 3.000 uçaktan meydana geliyordu. Her düzeydeki karargâhlar, yaklaşan taarruz için plânların hazırlanması uğraşı içindeydiler.

Alman Komutanlığı, Kursk çıkıntısına karşı yapılacak harekât için en azından 16 tank tümeni ve motorlu tümen, 10.000 top, 2.700 tank ve 2.000 uçağı içeren 50 tümen kullanmayı amaçlıyordu. Hitler ve kendinden yana

olan grup, başarılarından herhangi bir kuşku duymuyorlardı. Nazi propagandası, kıtalara güvence aşılamak için elinden geleni yapmış ve yaklaşan muharebenin, Hitler'in her çareye başvurarak elde etmek istediği kuşkusuz zaferi kazandıracağı vaadinde bulunuyordu. Ne var ki, Alman emperyalizminin serüvenci plânları bir kez daha suya düşecekti.

Mayıs başlarında Kuzey Kafkaslar Cephesi'ne bir ziyaret yaptıktan sonra Yüksek Karargâh'a döndüm. Bu zamana değin Genelkurmay da, ilkbahar-yaz zaferi için temel plânlarını tamamlamış bulunuyordu. Düşman gerisinde yapılan geniş istihbarat ve hava keşfi; düşmanın ana kıta ve Malzeme akımının Orel, Kromy, Bryansk, Harkov, Krasnograd ve Poltava yönlerinde olduğunu açıkça gösteriyordu. Bu, bizim Nisan'da yaptığımız değerlendirmeyi doğrulamaktaydı. Gerek Yüksek Komutanlık ve gerekse Genelkurmay, Alman-lar'ın gelecek birkaç gün içinde büyük taarruzlarına başlayacaklarından kuşkulanıyordu.

Stalin; Merkez, Bryansk, Voronej ve Güneybatı Cepheleri'nin kuvvetlerini, beklenen saldırıyı karşılamak üzere tam hazırlık durumunda tutmaları yolunda uyarılmalarını istedi ve buna ait direktif 8 Mayıs'ta Yüksek Karargâh tarafından yayınlandı. Direktifi alan cephe komutanlıkları ateş sistemlerini, tanksavar savunmalarını ve istihkâm engellerini güçlendirmek için ek önlemler aldılar.

Merkez Cephesi Komutanlığı'nın bu direktife karşılık olarak gönderdiği bir rapor aşağıya çıkarılmıştır:

1 — Yüksek Karargâh direktifi alındıktan

sonra Merkez Cephesi'nin tüm orduları ve bağımsız kolordularına 10 Mayıs sabahına kadar kıtalarını savaş hazırlık durumuna getirmeleri için gerekli emirler gönderildi.

2 — 9 ve 10 Mayıs'ta aşağıdaki önlemler alındı:

a) Kıtalara, düşmanın çok yakın bir gelecekte yapması beklenen büyük bir taarruzu hakkında bilgi verildi.

b) Birinci ve ikinci kademelerdeki birlikler ile ihtiyatlar tam hazırlık durumuna getirildi. Birlik komutanları ve karargâhlar, kıtalarının hazırlık durumlarını yerinde kontrol etmektedirler.

c) Sahra istihbaratı (muharebe istihbaratı) ve düşmanın topçu ateşleriyle tâciz edilmesi işi çeşitli kesimlerde, özellikle Orel yönünde yoğunlaştırılmıştır. Ateş idaresi sisteminin doğruluk derecesi, birinci hat birliklerince uygulanmak suretiyle denenmektedir. İkinci hat birlikleri ve ihtiyatlar muhtemel harekât yönlerinde ek istihbarat yapmakta ve plânlarını birinci hat birlikleriyle koordine etmektedirler. Ateş mevzilerine fazladan cephane gönderilmektedir. Özellikle, beklenen tank taarruzlarına açık bölgelerde sahra engelleri pekiştirilmiştir. Savunma bölgeleri derinliğine mayınlanmaktadır. Haberleşme ağı kontrol edilmiş ve kusursuz çalışmakta olduğu görülmüştür.

3 — Keşif faaliyetlerini artırmış olan Onaltıncı Hava Ordusu Glazunovka, Orel, Kromy ve Komariçi bölgelerindeki düşmanı dikkatle izlemektedir. Hava birlikleri ve ordu kıtaları düşmanın hava taarruzlarını püskürt-

meye, herhangi bir taarruz harekâtını başarısızlığa uğratmaya her bakımdan hazırdır.

4 — Düşmanın Orel-Kursk yönündeki herhangi bir büyük taarruzunu başarısızlığa uğratmak üzere, Onüçüncü Ordu'nun tüm topçusu ve Onaltıncı Hava Ordusu'nun uçakları, muhtemel bir karşı harekât için uyarılmıştır.

Diğer cephelerden de buna benzer raporlar alınmıştır.

Voronej Cephesi Komutanı General Vatutin ve politik subayı N. S. Kruşçev, savunma önlemlerine olan gereksinmeyi kesinlikle reddetmemekle birlikte, düşmanın Belgorod-Harkov grupmanına karşı -Taarruz hazırlıklarını bozacak- önleyici bir taarruz yapılmasını önerdiler. Vasilevskiy, Antonov ve Genelkurmay' daki diğer subaylar bu fikri destelemediler. Ben Genelkurmay'ın görüşüne katıldım ve raporumu buna göre Stalin'e verdim.

Stalin'in Kuşkuları

Stalin hâlâ, düşman taarruzu beklemek ya da önleyici bir taarruz yapmak konularında kararsızdı. O, savunmamızın, 1941 ve 1942'de olduğu gibi büyük bir düşman saldırısına karşı duramayacağından korkuyordu. Aynı zamanda, kıtalarımızın düşman savunma düzenlerini yaracak güçte olduklarından da emin değildi. Anımsadığım kadarıyla bu kuşku, hemen hemen Mayıs ortalarına değin sürmüştür.

Ancak, birbiri ardından yapılan tartışmalar, kendisine sunduğumuz belirtiler ve ipuçları sonunda Stalin nihayet Alman taarruzunu top ateşi, hava saldırıları, operatif ve strate-

jik ihtiyatlarımızla yapacağımız karşı taarruzlarla karşılamaya kesinlikle karar verdi. Düşmanı iyice yıprattıktan sonra Belgorod-Harkov ve Orel yönlerinde kendi güçlü genel karşı taarruzumuzu yapacaktık. Bunu da tüm önemli yönlerde derin hedefli taarruz harekâtımız izleyecekti. Yüksek Karargâh, Kursk çıkıntısındaki Almanlar'ın yenilmesinden sonra Donetz Havzası ve Dinyepr Nehri doğusundaki tüm Ukrayna'nın kurtarılması; Kuzey Kafkaslar'da Taman Yarımadası'ndaki düşman köprübaşının ortadan kaldırılması; Beyaz Rusya'nın Doğu Bölümü'ne ulaşılması ve böylece düşmanın tümüyle Sovyet topraklarından çıkarılması önerisinde bulundu.

Kursk çıkıntısındaki asıl Alman kuvvetleri Yüksek Karargâh'ın aşağıdaki plânına göre yenilgiye uğratılacaktı:

Düşmanın taarruz çıkış bölgesindeki asıl kıta toplulukları saptanır saptanmaz tüm topçu ve havan birlikleri hava taarruzlarıyla koordineli olarak ateşe başlayacaklardır. Hava kuvvetlerimiz, bir yandan karada savunma harekâtına yardımda bulunurken, öte yandan havada tam üstünlük kuracaklardır. Bu hedefe komşu cephe hava birliklerinin ve Yüksek Komutanlık Uzun Menzilli Hava Kuvveti'nin yardımıyla erişilecektir.

Düşman kara taarruzuna başladığı zaman Voronej ve Merkez Cepheleri'nin kıtaları her mevzii, her ateş hattını savunacaklar ve bağımsız tank kolordularıile tüm tank orduları dahil, elde bulunan ihtiyatlarla karşı taarruzlara girişeceklerdir. Düşman zayıflatılıp durdurulur durdurulmaz Voronej, Merkez, Step

ve Bryansk Cepheleri'nin kuvvetleriyle Batı Cephesi'nin sol ve Güneybatı Cephesi'nin sağ kanadı tarafından büyük bir Sovyet genel karşı taarruzu yapılacaktır.

Bu genel harekât plânına göre cephelere gönderilen bir Yüksek Karargâh direktifi aşağıdaki özel görevleri belirliyordu:

Merkez Cephesi, Kursk çıkıntısının kuzey parçasını savunacak; savunma harekâtıyla düşmanı yıpratacak ve bundan sonra Bryansk ve Batı Cepheleri'yle birlikte Orel dolaylarındaki Alman kuvvetlerini yenilgiye uğratmak üzere bir genel karşı taarruza geçecektir.

Kursk çıkıntısının güney bölümünü savunan Voronej Cephesi, savunma harekâtıyla düşmana en büyük ölçüde kayıplar verdirecek; daha sonra, Belgorod ve Harkov dolaylarındaki düşman kuvvetlerini ezmek amacıyla Step ve Güneybatı Cephesi'nin sağ kanadıyla birlikte genel karşı taarruza geçecektir. Cephenin asıl taarruzu Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları kesiminde, sol kanatta olacaktır.

Merkez ve Bryansk Cepheleri gerisinde; İzmalkovo, Livny, Kışen Nehri ve Bely Kolodez'den geçen bir hat üzerinde bulunan Step Cephesi, bu cephelerde bir düşman yarması hâlinde bu hat boyunca bir savunma mevzii işgal edecek; aynı zamanda genel karşı taarruz harekâtına katılmaya hazır bulunacaktır.

Bryansk ve Batı Cephesi'nin sol kanat kıtaları, Merkez Cephesi'yle birlikte düşman taarruzunu kıracak ve Orel yönünde genel karşı taarruza hazır olacaktır.

Gerilla Harekâtı Merkez Karargâhı'na, düş-

man gerisindeki Orel, Bryansk, Harkov ve diğer askerî bölgelerdeki önemli ulaştırma yollarına karşı kitle hâlinde saptırma harekâtı düzenlemek; haber toplamak ve bildirmek için talimat verildi.

Güney ve kuzeybatıdaki bazı kesimlerde düşman kıtalarını yerinde bağlamak ve düşmanın ihtiyatlarını kaydırmalarını önlemek amacını güden yerel taarruz harekâtı plânlandı.

Kıtalarımız Nisan'ın ikinci yarısında Kursk Meydan Muharebesi'ne hazırlanmaya başladılar. Ben ise, bütün bu dönemi, Voronej ve Merkez Cepheleri'ndeki durumu, beklenen harekâtın hazırlıklarını beklemekle geçirdim.

22 Mayıs'ta «İvanov» kapalıadı altında Stalin'e aşağıdaki raporu gönderdim:

İvanov Yoldaş; Merkez Cephesi'ndeki 21 Mayıs durumu hakkındaki raporum aşağıdadır:

1 — İstihbaratımızın saptadığına göre, 21 Mayıs tarihinde Merkez Cephesi karşısındaki düşmanın elinde birinci hatta 15 tümen ve ikinci hatta da -üçü tank tümeni olmak üzere- 13 tümen bulunmaktadır. Ayrıca, 2'nci Tank Tümeni'yle 36'ncı Motorlu Piyade Tümeni, Orel'in güneyinde toplanmaktadır. Ancak bu iki tümen hakkındaki bilgilerin doğrulanması gerekir. Önceleri Sevsk'in batısında bulunan düşmanın 4'üncü Tank Tümeni başka bir bölgeye intikal ettirilmiştir. Bunlardan başka Bryansk ve Karaçev bölgelerinde, ikisi tank tümeni olmak üzere 3 tümen daha vardır. Sonuç olarak, 21 Mayıs'ta düşmanın

elinde altısı tank tümeni olarak, toplam 22 tümen bulunmaktadır.

Âletli ve âletsiz olarak yapılan keşifler sonucunda, büyük bölümü 105 ve 150 mm, çapında olmak üzere 800 top saptanmıştır. Bu topçunun çoğu Onüçüncü Ordumuz'un karşısında, Kırksekizinci Ordumuz'un sol ve Yetmişikinci Ordumuz'un sağ yanında; yâni Trosno, Pervoye ve Pozdeyevo'dan geçen bir hat boyunca mevzilenmiş bulunmaktadır. Asıl topçu mevziinin gerisinde, Zimyevka ile Krasyaya Roşça arasında, çoğunluğu Oka Nehri doğusunda ve toplu hâlde bulunmak üzere 600 ilâ 700 tank vardır.

Düşman, çoğunluğu Orel çevresinde olmak üzere, Bryansk ve Smolensk dolaylarında 600-650 uçak toplamıştır.

Tutsak sorgulamaları; Alman Komutanlığı'nın, Orel'in güneyindeki grupmanımızın varlığı ve büyük bir taarruz için yapmakta olduğumuz hazırlıklar hakkında bilgi sâhibi olduğunu ve buna göre Alman birliklerinin uyarıldığını göstermektedir. Ele geçirilen düşman pilotları da, Alman Komutanlığı'nın başlıbaşına büyük bir taarruz hazırladığını ve bu amaçla hava kuvveti toplamakta olduğunu söylüyorlardı.

Onüçüncü Ordu'nun birinci hat mevzilerini bizzat ziyaret ettim. Çeşitli noktalardan düşman faliyetlerini gözetledim. Yetmişinci ve Onüçüncü Ordular'ın Tümen Komutanları ile Ordu Komutanları Galanin ve Pukhov ve Romanenko'yla görüştükten sonra düşmanın ileri hatlarında, derhal yapılacak bir taarruzu gösteren belirtilerin olmadığı sonucuna var-

dım. Burada hatâya düşmüş olabilirim ya da düşman, hazırlıklarını çok ustaca gizlemiştir. Bununla beraber, tank birliklerinin düzeni, piyade birliklerinin düşük yoğunlukta oluşu, ağır topçunun görülmemesi ve ihtiyatlarının dağınık bir düzende bulunması gibi nedenlerle Mayıs sonundan önce büyük bir taarruza geçecek durumda olmadığı kanısına vardım.

2 — Onüçüncü ve Yetmişinci Ordular'ın savunması iyi hazırlanmış ve derinliğine düzenlenmiştir. Kırksekizinci Ordu'nun savunması daha akılcıdır ve topçu yoğunluğu daha düşüktür. Böylece, düşman asıl kuvvetleriyle, Romanenko'nun Ordusu'na ve Kostin'in (Rokosovskiy'in kapalıadı) asıl grubuna çatmadan çevresinden dolaşmak amacıyla Maloarkhangelsk'in etrafında dolaşmaya çalışırsa; Romanenko, düşmanın ilerlemesini durdurma olanağını bulamayabilir ve esas itibariyle, Pukhov (Onüçüncü Ordu Komutanı) ve Galanin (Yetmişinci Ordu Komutanı) de Romanenko'nun yardımına zamanında yetişmeyebilirler. Bu nedenle Romanenko'nun, Yüksek Komutanlık ihtiyatından iki piyade tümeni, 3 «T-34» tank alayı, 2 tanksavar topçu alayı ve 2 havan ya da topçu alayı ile takviye edilmesi zorunludur. Romanenko, bu ek kuvvetlerle savunmasını geliştirme olanağını bulacak ve gerektiğinde yoğun bir düzenle taarruza geçebilecektir.

Pukhov'un, Galanin'in ve cephedeki diğer orduların savunmalarındaki ana eksiklik tanksavar topçu alaylarının azlığıdır. Şu anda cephenin elinde bunlardan sadece dört alay vardır ve bunlardan ikisi, çekme araçla-

rı bulunmadığından geri mevzilerde tutulmaktadır. Tabur ve alaylarda 45 mm.lik topların çok az bulunması yüzünden birinci hat tanksavar savunması zayıftır. Öyle görünüyor ki; Kostin'e bir an önce, fazladan dört tanksavar topçu alayı (Romanenko'nun iki alayı ile birlikte altı alay eder) ve üç 152 mm.lik kundağı motorlu topçu alayı verilmelidir.

3 — Kostin'in taarruz hazırlıkları henüz tam değildir. Bu sorunu tartıştıktan sonra Kostin, Rukhov ve ben, tasarlanan kesimin 1,5 ilâ 5 km. batıya, yâni Arkhangelsk'e kadar kaydırılmasına ve demiryolunun batısında birinci hatta bir tank kolordusuyla pekleştirilen bir kolordunun bulundurulmasına karar verdik. Hâlen Kostin'in elinde bulunan topçu ile herhangi bir yarma taarruzuna girişilmemelidir. Çünkü düşman, bu yöndeki savunmasını derinliğine düzenlemiş ve büyük ölçüde güçlendirmiştir. Yarmanın başarısından emin olmak istiyorsak, Kostin'e bir topçu kolordusu daha verilmelidir. Cephenin mühimmat ikmali ortalama birbuçuk paydır. Yakovlev (Yüksek Komutanlık Topçu Başkanı)'in önümüzdeki iki hafta içinde fazladan ve temel çapları kapsayan üç pay mühimmatı cepheye göndermesini sağlamanızı arz ederim.

4 — Pukhov'un elinde hâlen 12 tümen vardır ve bunların altısı 2 kolordu biçiminde örgütlenmiştir. Geri kalan 6 tümen, doğrudan Pukhov'un emir ve komutasındadır. Pukhov'a iki, -bir piyade kolordusuyla beş bağımsız tümeni olan- Galanin'e bir kolordu karargâhı verebilirseniz çok yararlı olur.

Gerekli kararların verilmesini tensibinize arz ederim.

YURKEV
(Jukov'un kapalıadı)

Voronej Cephesi'ndeki durumu da buna benzer biçimde rapor ettim.

Cephe komutanlıklarının, daha aşağı karargâhların ve Genelkurmay'ın çalışmalarını birinci el olarak gören bir kişi olmam dolayısıyla diyebilirim ki, bunların yorulmak bilmez çabaları yaz dönemi muharebelerinde kilit rolü oynamıştır. Karargâhlar gece gündüz çalışarak düşman kuvvetlerinin olanak ve yetenekleri, niyet ve amaçları hakkındaki haberleri topladılar ve tahlil ettiler. Değerlendirilen ve yorumlanan haberler daha sonra bir üst komutanlığa sunuldu ve böylece bu komutanlıkların sağlam temele dayanan kararlar vermesi olanağı sağlandı.

Bu işe oldukça uzun bir süre önceden girişmiş olduğumuzdan kuvvetlerimiz güçlü bir savunma alanı meydana getirme imkânı buldular. Cephe ve orduların askerî konseyleri, komutanlar, karargâhlar ve politik komiserler, derinliğine düzenlenmiş güçlü bir savunma kurulmasının sağlanması; askerin savunma ve taarruz muharebelerini ustaca yapacak biçimde eğitilmesi ve kıtalarının muharebede güvenilir bir şekilde güdümünü sağlamak için büyük çaba gösterdiler.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Almanlar Taarruz Ediyor

Daha önce de söylediğim gibi, harekât plânı değişen duruma göre sürekli olarak düzeltiliyordu. Yüksek Karargâh ve Genelkurmay, Kursk çıkıntısında yapılacak harekât için bir plân hazırlarken, düşman kıtalarının düzeni; zırhlı ve topçu kuvvetlerinin, bombardıman ve av birliklerinin hareketleri ve en önemlisi, düşman komutanlığının niyet ve amaçları hakkında istihbarat yapmak zorunda bulunuyorlardı.

Genelkurmay, bunlardan uygun sonuçlar çıkarmak için, istihbarat kanallarındaki çok sayıda görevli; aynı zamanda gerillalar tarafından haber toplandığı cihetle, bazılarının hatâlı olmasından kaçınılmayan pek çok bilgiyi tam olarak tahlil etmek zorundaydı.

Hiç kuşkusuz düşman, niyet ve amaçlarını gizlemeye çalışıyordu. Bu nedenle sahte kıta kaydırmaları ve başka biçimlerde yanıltıcı manevralar yapıyordu. Yüksek Karargâhımızın yanıltıcı ve gerçek hareketleri birbirinden ayırdetmesi gerekirdi. Geniş ölçüdeki uygun çalışma yöntemleri, bireysel düşünceler ya da varsayımlar esasına göre değil; bir merkezden verilecek direktifler ve çabaların koordine edilmesi suretiyle sağlanabilir. Bu bakımdan Yüksek Komutanlık, herhangi bir stratejik kesimde düşmanın olanak ve yeteneklerine, niyet ve amaçlarına ilişkin kararla-

rı için, sağlanabilen istihbarata dayanmak zorundaydı.

Durumu kendi açılarından değerlendiren Yüksek Karargâh ve Genelkurmay, düşmanın en güçlü kuvvetlerini, Merkez Cephesi'ne karşı kullanmak üzere Orel dolaylarında toplamakta olduğu sonucuna vardı. Oysa sonradan öğrenildiğine göre, Voronej Cephesi karşısındaki kuvvetler daha güçlüydü. Düşman orada, dokuz motorize ve tank tümeni (1.500 tank) yığmıştı. Buna karşılık Merkez Cephesi karşısında yedi tümen (1.200 tank) bulunuyordu. Bu durum; Voronej Cephesi'ne oranla Merkez Cephesi'nin, düşman taarruzunu daha büyük bir başarıyla durdurmasının nedenlerini tam çıplaklığı ile ortaya koymaktadır.

Sırası gelmişken, ihtiyatlarımız üzerinde de birkaç söz söylemek gerekir. Yüksek Karargâh Kursk harekâtını plânlarken, elinin altında büyük ihtiyatlar bulundurmak için özel bir çaba göstermiştir. Yüksek Komutanlık, herhangi bir sıkışık durumda düşmanın üstesinden gelebilme ya da bir genel karşı taarruz hâlinde vurucu kuvvetlerimizi takviye için kullanılmaları tasarlanan yeni Step Cephesi'nin (ki, Step Askerî Bölgesi'nin yeniden düzenlenmesi suretiyle kurulmuştu) kuvvetlerini Kursk çıkıntısının gerisindeki Livny'den Stary Oskol'a uzanan bir hat boyunca yerleştirilmiş bulunuyordu. Step Cephesi; Beşinci Muhafız Ordusu ve Yirmiyedinci, Elliüçüncü, Kırkyedinci Ordular'la Beşinci Tank Ordusu, 1'inci Muhafız Mekanize Kolordusu, 4'üncü Muhafız Tank Kolordusu ve 10'uncu Tank Kolordusu ile 3'üncü, 5'inci ve 7'nci Süvari Kolorduları'ndan kurulmuştu. Beşinci Hava

Ordusu'nun desteklediği cepheye General Konyev komuta ediyor; Korgeneral İ. Z. Susaykov Askerî Konsey Üyesi ve Zaharov da Kurmay Başkanı olarak bulunuyordu.

Aslında Yüksek Karargâh ihtiyatını teşkil eden Step Cephesi'ne, artık çok yakın olan muharebe için son derece önemli bir görev verilmişti. Bu cepheden, düşmanın yapacağı herhangi bir yarmayı durdurması ve tasarlanan genel karşı taarruzumuzda, arkadan yanaşmak suretiyle vurucu kuvvetlerimizi pekleştirmesi isteniyordu. Cephenin düşmandan oldukça uzak bir mesafede tutulması, yeterli bir manevra alanı bakımından uygun görülmüştü.

Böylece, Step Cephesi'nin hedefi, 1941 sonbaharında Moskova önlerinde harekât yapan İhtiyat Cephesi'nin hedefinden hatırı sayılır derecede farklıydı. Çünkü İhtiyat Cephesi, aslında Batı Cephesi'nin gerisinde ikinci bir operatif savunma mevzii işgal etmiş bulunuyordu.

Hazırlıklarımız

Haziran sonlarına doğru durum artık iyiden iyiye açıklığa kavuşmuştu: Düşmanın gelecek birkaç gün içinde Kursk bölgesinde büyük bir taarruza girişeceği açıkça görülüyordu.

Ben bu sıralarda Merkez Cephesi'nde bulunuyor ve Rokosovskiy'le birlikte Onüçüncü Ordu, İkinci Tank Ordusu ve İhtiyat Kolordusu'nu ziyaret ediyordum. 30 Haziran'da bana telefon eden Yüksek Başkomutan Merkez, Bryansk ve Batı Cepheleri'nin harekâtını koordine etmek üzere Orel kesiminde kalmam için talimat verdikten sonra: «A. M. Vasil-

yevskiy, Voronej Cephesi'nin başında bulunacaktır» sözlerini ekledi.

Düşmanın asıl taarruzunun beklendiği Onüçüncü Ordu kesiminde son derece yüksek bir topçu yoğunluğu sağlamıştık. Gerçekten burada cephenin her kilometresi başına 92 top ve havan düşüyordu.

Düşmanın kitle hâlinde tank kullanarak yapacağı bir tank taarruzunu durdurmak için azamî miktarda topçu, tank, mayın ve öteki istihkâm engellerinden yararlanmak suretiyle Merkez ve Voronej Cepheleri'nde tanksavar savunmamızı yüksek bir derecede derinliğine düzenlemiş olduk.

Merkez Cephesi'nde en güçlü tanksavar savunma düzenleri Onüçüncü Ordu kesimi ile Kırksekizinci ve Yetmişinci Ordular'ın Onüçüncü Ordu'ya komşu kanatlarında; Voronej Cephesi'nde ise, Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları kesimlerinde yoğunlaştırıldı. Bu kesimlerde kilometre başına 16 top ve ikinci savunma mevzii hesaba katılınca yine kilometre başına 30 top düşüyordu. Bu kesimde tanksavar savunması, ayrıca iki tank alayı ve bir tank tugayı ile daha da pekleştirilmişti. Onüçüncü Ordu kesiminde tanksavar topçu yoğunluğu kilometre başına 30 topun üzerindeydi.

Tank taarruzuna açık olan tüm kesimlerde tanksavar direnekleri ve tanksavar savunma bölgeleri kurulmuştu. Tanksavar savunmamız, topçu ve tanklara ek olarak büyük mayın tarlalarını, tank hendeklerini, tank yamaçlarını ve öteki istihkâm engellerini kapsıyordu. Bunlardan başka çevik engel müfrezeleri ve

tanksavar ihtiyatları da hazırladık. Tüm bu önlemlerin ne denli etkili oldukları sonradan meydana çıkmış ve muharebe sırasında düşmanın tank kuvvetlerinin uğradıkları büyük yenilginin, düşman kıtalarının topyekün yenilgisinde büyük katkısı olmuştur.

İstihbaratçılarımızın saptadığına göre; düşmanın toplam 2.000 uçağı bulunan ve Mareşal Richtofen'in komutasındaki 1'inci, 4'üncü ve 8'inci Hava Kolorduları, Merkez ve Voronej Cepheleri'ne karşı harekâtta bulunuyorlardı. Mart ayından itibaren düşman uçakları demiryolu kavşak noktalarına, karayollarına, kentlere ve geri sahalardaki kilit hedeflere karşı taarruzlarını giderek şiddetlendirdiler. Haziran başlarında, hava taarruzlarının giderek artan bir ölçüde cephe boyunca yer almış bulunan kıtalarımız ve destek birlikleri üzerinde toplandığı görülüyordu. Kursk çıkıntısındaki kuvvetlerimizin hava korunması İkinci, Beşinci ve Onaltıncı Hava Orduları ve Sovyet Hava Savunma Kuvvetleri'ne mensup iki av tümeni tarafından sağlanmaktaydı. Düşmanın beklenen büyük taarruzu dikkate alınarak, hava savunma düzenlerimiz büyük ölçüde pekleştirilmişti. Temmuz ayında Merkez Cephesi, Yüksek Karargâh ihtiyatından 5 uçaksavar tümeni, 5 orta çaplı ve 23 küçük çaplı uçaksavar topçu alayını mevzilendirmiş bulunuyordu. Voronej Cephesi'nin emrinde, Yüksek Karargâh ihtiyatından 4 uçaksavar tümeni ve ayrıca 3 uçaksavar tümeni, 25 uçaksavar alayı ve 5 uçaksavar bataryası vardı. Bu kuvvetler cephelere, çok sayıdaki hedefi ikili, üçlü, dörtlü ve hattâ beşli ateş altına alabilme olanağını kazandırmaktaydı. Uçaksavar bir-

likleriyle av uçakları; gözetleme, erken uyarma ve haberleşme hizmetleri ile sıkı bir şekilde irtibatlandırılmıştı. Büyük bir dikkat ve özenle hazırlanmış bu hava savunma sistemi bize, kuvvetlerimiz için iyi bir hava korunması ile düşman hava kuvvetlerine ağır kayıplar verdirme olanağı sağlamıştır.

Tahkimli bölgemiz 160 kilometreden fazla bir derinliğe sahipti ve Don Nehri boyunca uzanan ulusal savunma hattımız dahil edildiği zaman bu derinlik 240-280 kilometreye çıkıyordu. Böylece cepheler, kıtalarımıza düşmanın taarruzunu büyük etkinlikle karşılayacak bir perde ve örtü sağlayacak kadar iyi hazırlanmış bulunuyorlardı.

Cepheler, ordular ve daha küçük birliklerin geri hizmetleri tarafından da büyük işler yapılmıştı. Büyük çabaları ve yaratıcı girişimleriyle tüm düzeylerdeki kıtalar ve komutanlıklara önemli yardımlarda bulunan, düşmanın yenilgisi ve bizim nihaî zaferimize son derece büyük katkısı olan geri hizmetler hakkında ne yazık ki pek az şey yazılmıştır.

Merkez Cephesi geri hizmetlerinin başında General N. A. Antipenko; Voronej Cephesi geri hizmetlerinin başında da General N. P. Anisimov bulunuyordu. Her iki generali de iyi tanıyordum. Antipenko, Moskova Muharebesi sırasında Batı Cephesi'nin Kırkdokuzuncu Ordusu'nun geri hizmetlerine komuta etmiş ve yetenekli bir örgütleyici olduğunu kanıtlamıştı. Anisimov'la da Birinci Ukrayna Cephesi Komutanı olarak hizmet ettiğim sırada tanışmıştım.

1 milyon 300 binden fazla asker; 3.600 tank;

20.000 top ve (uzun menzilli bombardıman uçakları da dahil) 3.130 uçağın, Kursk Muharebesi sırasında ikmal ihtiyaçlarının karşılanması çok büyük bir çalışmayı gerektiriyordu. Güç koşullara karşın geri hizmetler görevlerini parlak bir biçimde yerine getirdiler. Gerek muharebenin savunma evresinde, gerekse anî genel karşı taarruza geçişte kararlı bir ikmal akışını sağladılar.

Kursk çıkıntısındaki halkın da geri hizmetlere ve kıtalara büyük yardımı dokunmuştur. Cephe yakınındaki endüstri kurumları; tankları, uçakları, kamyonları, topçuları ve diğer donatımları onardılar, üniforma ve hastane giysileri diktiler. Bölge halkı tahkimat, yol yapım ve onarım işlerine de büyük katkılarda bulundular. Cephe ve geri hizmetlerin bir bütün olarak çalıştığını söylemek doğru olur. Düşman üzerinde büyük bir zafer kazanılması için, herkes elinden geleni fazlasıyla yapmıştır. Tüm bunlar, halkımızın ve silâhlı kuvvetlerimizin yurtları için verdikleri mücadelede güttükleri ortak hedeflerin çürütülemeyecek kanıtlarıdır.

Sırası gelmişken, General Vatutin ile General Rokosovskiy'in birçok geri hizmet sorunuyla bizzat meşgul olduklarını da eklemeliyim. Çünkü bu nokta, muharebenin başlangıcında gördüğümüz olağanüstü ikmal durumunun nedenlerini geniş ölçüde açıklamış olacaktır.

Mayıs ve Haziran boyunca her er ve komutanı, düşmanla karşılaşmak için gereği gibi hazırlamak üzere, tüm kara ve hava birliklerinde çok yaygın askerî ve politik eğitim yü-

rütüldü. Onların artık pek uzun bir süre beklemeleri gerekmiyordu. Gerçekten de Yüksek Karargâh ve tüm cepheler, istihbarat yardımıyla kendi başlarına düşmanın büyük taarruzunun zamanını doğru olarak tahmin etme imkânı bulmuşlardı. Buna göre 2 Temmuz'da Yüksek Karargâh, düşmanın 3-6 Temmuz arasında harekete geçmesinin beklendiği yolunda cephe komutanlarını uyardı (1).

4 Temmuz'da Merkez Cephesi Karargâhı'nda bulunuyordum. Vatutin'in karargâhında bulunan Mareşal Vasiliyevskiy ile güvenlikli hat üzerinden yaptığım bir telefon konuşmasından; Belgorod yakınlarında, ileri sürülmüş düşman müfrezeleriyle yapılan bir çatışmanın sonuçları hakkında bilgi edindim. Bu arada, aynı gün daha erken saatlerde 168'inci Piyade Tümeni'nden tutsak edilen bir askerden alınan, düşman büyük taarruzunun 5 Temmuz şafak vakti başlayacağı hakkındaki haberin doğrulandığı ve Yüksek Karargâh'ın plânına göre; Voronej Cephesi'nin, karşı taarruza hazırlık olmak üzere (yâni, düşmanın taarruz hazırlıklarını bozmak için) topçu ve hava birlikleriyle ateş açmaya hazır olduğunu da öğrendim (*).

---

(1) Alman büyük taarruzunun adı «HİSAR HAREKÂTI» idi.
H. E. S.

(*) **Çevirenin Notu :** Savunma muharebesinde, durum elverdiği takdirde, düşmanın taarruz hazırlık ve düzenlerini bozmak için; sınırlı hedefli, zırhlı ve mekanize birliklerle taarruz edilmesi genel bir taktik ilkedir. Bunun yanında çeşitli nedenlerle bu taarruz yapılmadığı halde, taarruz eden düşman, olanakları derecesinde erkenden kayıp verdirmek ve harekâtını kanalize etmek üzere uçaklar ve uzun menzilli topçu ile ateş altına alınması tamamen normal ve

Bu bilgileri Rokosovskiy ve Malin'e ilettim. 5 Temmuz sabah saat 02.00'de Üçüncü Ordu Komutanı General Pukhov, Rokosovskiy'e telefon ederek; tutsak aldıkları 6'ncı Piyade Tümeni'ne mensup bir istihkâmcı erin, Alman kuvvetlerinin yaklaşık saat 03.00'te büyük taarruzlarına başlayacaklarını ifade ettiğini bildirdi.

Rokosovskiy bana dönerek:

— «Ne yapalım? Durumu Yüksek Karargâh'a bildirelim mi; yoksa, hazırlık ateşine kendi kararımızla mı başlayalım?» Diye sordu.

— «Kaybedecek tek bir dakikamız bile yok,» diye karşılık verdim. «Plâna göre emirlerinizi veriniz! Ben Stalin'e telefon eder ve gerekli bilgileri veririm.»

Hemen telefonla Yüksek Başkomutan'ı buldum. Stalin bu sırada Yüksek Karargâh'ta çalışıyormuş ve Vasilyevskiy'le yaptığı bir telefon konuşmasını henüz bitirmişti. Tutsaktan alınan bilgileri ona anlattıktan sonra, karşı taarruz hazırlık ateşine ilişkin kararı bildirdim. Stalin, kararı uygun gördüğünü söyledi ve kendisine sürekli olarak bilgi vermemizi istedi. Kendisi Yüksek Karargâh'da

alışılmış bir taktik yöntemdir. Mareşal Jukov'un anılarında sözü edilen ve karşı taarruza hazırlık ateşi olarak tanımlanan ateşin, taarruz eden düşmanının sırasıyla toplanma bölgelerinde ve taarruz mevzilerindeyken ve hareket hâlinde iken normal olarak yapılan savunma ateşlerini de kapsadığı anlaşılmaktadır. Fakat yazarın anılarında bu derece önemle belirtilen çok şiddetli topçu ateşi ve etkileri hakkında, örneğin ne Mareşal Manstein'in, ne General Guderian'ın ve ne de öteki yazarların yazılarında herhangi bir bilgiye rastlanmaktadır; ki bu da dikkati çekmektedir.

bulunacak ve olayların gelişmesini oradan izleyecekti.

Sinirlerinin gergin olduğunu farkettim. Aslında, uzun bir süredir büyük bir titizlikle hazırlanmakta olan savunmamıza ve güçlü vurucu potansiyelimize karşın hepimiz son derece heyecanlı bir hâldeydik. Vakit gece yarısına yaklaşmakta olduğu hâlde, hiçbirimizde uykunun zerresi yoktu.

Böyle durumlarda olduğu gibi, Rokosovskiy ile ben Kurmay Başkanı General Malinin'in çalışma odasında bulunuyorduk. Onu, Onaltıncı Ordu Kurmay Başkanı olarak hizmet ettiği Moskova Muharebesi'nden tanıyordum. Üstün yetenekli ve iyi yetişmiş bir kurmay subaydı. Onunla birlikte, olağanüstü ölçülerde iyi örgütlenmiş iş arkadaşları üzerlerine düşen görevleri hiç aksatmadan yürütüyorlardı. En verimli iş arkadaşlarından biri, onun sağ kolu durumundaki harekât başkanı, alçakgönüllü, çok çalışkan ve yaratıcı bir subay olan General İ. V. Boykov idi.

Cephenin Topçu Komutanlığı Kurmay Başkanı Albay G. S. Nadyev de oradaydı. Bu subay, Yüksek Karargâh ihtiyatına mensup topçu birlikleri ve 4'üncü Topçu Kolordusu'yla birlikte bulunmakta olan Cephe Topçu Komutanı General V. İ. Kazakov'la telefon görüşmeleri yapmak üzere arada sırada kayboluyordu. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, cephenin topçu karargâhları ve cepheler, ordular ve daha aşağı birliklerin tüm topçu komutanları gerek savunma safhasında, gerekse genel karşı taarruz hazırlık ateşi sırasında topçu ateşinin koordinasyonunda büyük başarı göstermişlerdir.

Kursk Savaşı Başlıyor

Saat 02.20'de Kursk Muharebesi'nin güçlü senfonisi yeri göğü sarsarak başladı. Ağır topçunun kendine özgü gürlemesi ve M-31 roketlerinin patlama sesleri duyuluyordu.

Topçu ateşi sırasında Stalin telefon etti:

— «Nasıl, işe başladınız mı?»

— «Evet, başladık.»

— Düşman ne yapıyor?»

Ben, düşmanın birkaç batarya ateşiyle karşılık vermeye çalıştığını söyledim.

Stalin:

— «Pekâlâ,» dedi. «Sonra yine telefon ederim.»

Hazırlık ateşimizin sonucunu henüz tam olarak değerlendirebilecek durumda değildik. Ancak, saat 05.30'da başlayan Alman taarruzunun, iyi örgütlenmiş ve tam anlamıyla koordine edilmiş bir taarruz gibi görünmemesi bile düşmanın ağır kayıplar verdiğini göstermeye yeterdi. Daha sonra tutsaklar, yumuşatma ateşimizin beklenmedik bir şekilde üzerlerine indiğini, Alman topçusunun büyük kayıplara uğradığını; haberleşme, gözetleme ve ateş yönetim hizmetlerinin hemen her yerde aksadığını bildirdiler.

Bununla birlikte kabul etmek gerekir ki; düşman taarruz hazırlıklarını bozmak amacıyla yapılan ateş plânımız, düşman taarruzu başladığı zaman henüz tüm ayrıntılarıyla tamamlanmış değildi. Topçumuzun elinde düşmanın taarruz çıkış bölgelerindeki kıta toplulukları hakkında tam bilgi olmadığı gibi; 4 Temmuz'u 5 Temmuz'a bağlayan gece, mev-

cut hedeflerin yerleri de doğru olarak bilinmiyordu. O zamanlar elimizde bulunan istihbarat olanaklarıyla hedeflerin saptanması kuşkusuz kolay bir iş sayılmazdı. Bununla birlikte, eldeki olanaklarla o zaman yapılabildiğinden bir hayli fazla iş yapılabileceği de bir gerçektir. Sonuç olarak ateşimiz özel nokta hedeflerinden çok bölge hedeflerine yöneltilmiş bulunuyordu. Bu durum da düşmana aşırı kayıplardan kurtulma şansını kazandırmış oluyordu. Böylece düşman, iki ikibuçuk saat içinde taarruzuna başlayabilmiş ve savunmamızın şiddeti ateş yoğunluğuna rağmen ilk gün 3 ilâ 6 kilometre ilerleyebilmiştir. Daha iyi yapılacak bir düşman taarruz hazırlıklarını bozma ateşiyle bu önlenebilirdi.

Ayrıca anımsamamız gerekir ki; düşman taarruz hazırlıklarını bozma ateşi gece karanlığında yapıldığından, hava desteği önemsiz bir derecedeydi ve açıkça söylemek gerekirse, etkisiz kalmıştı. Şafak vakti düşman havaalanlarına yönelttiğimiz hava taarruzlarında çok geç kalınmış ve bu zamana değin Alman uçakları kendi kara kuvvetlerini desteklemek üzere havalanmış bulunuyorlardı. Buna karşılık hava taarruzlarımız, taktik askerî birlikler ve muharebe sırasında yeniden gruplaşmaya çalışan düşman yürüyüş kolları üzerinde çok daha etkili olmuştu.

Düşman taarruz hazırlıklarını bozma ateşimizin düşmana ağır kayıplar verdirmesi ve taarruzunun güdümünü aksatmasına rağmen, bu ateşten daha iyi sonuçlar beklemiş olduğumuzu da saklamaya gerek yoktur. Muharebenin gidişini izledikten ve tutsakları sorguladıktan sonra şu sonuca vardım ki; gerek

Merkez Cephesi ve gerekse Voronej Cephesi ateşe çok erken başlamışlardı. Bu sırada Almanlar siperlerinde, sığınaklarında ve tilki yuvalarında uyumaktaydılar. Tankları da henüz bekleme bölgelerinde ve siperlerin gerisinde bulunuyordu. Eğer bu ateş, biraz daha sonra (örneğin, Alman taarruzunun başlamasından yarım saat önce) yapılmış olsaydı, Almanlar'ın tank ve insan kayıpları daha fazla olabilirdi.

Saat 04.30 ile 05.00 arasında düşman uçakları havalandılar ve aynı anda topçu, Merkez Cephesi mevzilerine, özellikle Onüçüncü Ordu kesimine ateşe başladı. Birkaç dakika sonra düşman, üç tank tümeni ve beş piyade tümeni birinci hatta olmak üzere büyük taarruzuna başladı. Bu kuvvetler, Onüçüncü Ordu ile Kırksekizinci ve Yetmişinci Ordular'ın komşu kanatlarına yüklendiler. Taarruz, tüm savunma sistemimizin güçlü ateşiyle karşılandı ve düşmana ağır kayıplar verdirilmek suretiyle püskürtüldü.

Almanlar, 5 Temmuz günü kuvvetlerimizi yarıp geçmek için birbiri ardından beş kez şiddetli taarruzda bulundular. Ama hatırı sayılır bir sonuç elde edemediler. Cephenin hemen tüm kesimlerinde direnen Sovyet kıtalarını hiçbir şeyin yerinden söküp atamayacağı anlaşılıyordu. Fakat günün sonuna doğru düşman birlikleri, Olkhovatka bölgesinde ve diğer bir iki kesimde mevzilerimize 3 ilâ 6 kilometre kadar girmeyi başardılar.

Onüçüncü Ordu askerleri daha bir cesaretle dövüştüler. Bunlar arasında General A. B. Barinov komutasındaki 81'inci Tümen; Albay

V. N. Djanjgava komutasındaki 15'inci Tümen; General M. A. Yenşin komutasındaki 307'nci Tümen ve Albay V. N. Rukosuyev komutasındaki 3'üncü Tanksavar Tugayı sayılabilir. Yüzbaşı G. İ. İgişev'in komuta ettiği bir batarya, taarruzun en ağır darbesine maruz kalmış ve aynı gün içinde 19 düşman tankını yok etmiştir. Bu bataryaların tüm erleri dövüşerek öldüler, ama faşistleri geçirmediler. Uzak Doğu'dan, Transbaykal bölgesinden ve Orta Asya'dan getirilen sınır koruma kıtalarından kurulmuş bulunan Galanin'in Yetmişinci Ordusu da iyi muharebe etmiştir.

O akşam, İkinci Tank Ordusu ve 19'uncu Tank Kolordusu'nun, ertesi sabah Onüçüncü Ordu ile birlikte bir karşı taarruz yapmak üzere ihtiyattan alınmalarına karar verildi. Bu kuvvetler, düşmanı eski mevzilerine atacaklar ve Onüçüncü Ordu kesiminde savunmamızı önceki durumuna getireceklerdi.

Eksiksiz hazırlanan savunma düzenleri, kıtalarımızın olağanüstü cesareti ve kitle hâlindeki kahramanlıklarına rağmen düşman, 5 ve 6 Temmuz günleri ağır kayıplar vermek pahasına 10 kilometre kadar ilerlemeyi başardı. Her iki gün Alman uçakları da ortalığa dehşet saçtılar; ama buna karşın düşman, taktik savunma düzenimizi yarmayı başaramadı.

Vurucu tank kuvvetlerini yeniden gruplandıran düşman, 7 Temmuz sabahı Ponyri'ye karşı şiddetli bir taarruza girişti. Bütün gün karada ve havada cereyan eden muharebenin gürültüsü tüm bölgeyi sardı. Düşman muharebeye yeni tank birlikleri sürdüyse de, burada da bir yarmayı başaramadı.

Ertesi gün Olkhovatka yönündeki Alman taarruzu şiddetlendi ve burada da Sovyet kıtalarının kahramanca direnişleri düşmanın çabalarını boşa çıkardı. Albay Rukosuyev komutasındaki 3'üncü Tanksavar Tugayı'nın topçuları, 300 düşman tankına karşı, eşit olmayan koşullar altında başarılı bir mücadele verdiler.

Düşmanın, Sovyet savunmasını yarıp geçmek için daha sonra yaptığı girişimleri de başarısız oldu. Almanlar, Hitler'in başarı için son derece güvendiği tanklarının büyük bir kısmını kaybettikleri gibi, 10 Temmuz günü birbuçuk kilometre bile ilerleyemediler.

Muharebe devam ederken, 9 Temmuz günü Stalin, Merkez Cephesi komuta yerinde beni telefonla bulup durumu tartıştıktan sonra:

— «Bryansk Cephesi ile Batı Cephesi'nin sol kanadını plânladığımız gibi taarruza geçirmenin zamanı gelmedi mi?» Diye sordu.

Ben; düşmanın artık Merkez Cephesi'nde savunmamızı yaracak güce sâhip olmadığını, şayet kendisini sürdüğümüz savunma mevzilerini örgütlendirmesi için zaman kazandırmak istemiyorsak, Bryansk Cephesi ile Batı Cephesi'nin batı kanadındaki tüm kuvvetlerle vakit kaybetmeden taarruza geçmemiz gerektiğini söyledim. Bunlar yapılmadığı takdirde Merkez Cephesi'nin plânlanan genel karşı taarruzu yapması olanağı bulunamayacağını belirttim.

Stalin, beni dikkatle dinledikten sonra:

— «Pekâlâ. Öyleyse gidip Popov'u görün ve Bryansk Cephesi'ni harekete geçirin... Sizce,

Bryansk Cephesi ne zaman taarruza başlayabilir?»

— «Ayın 12'sinde,» karşılığını verdim.

Stalin yalnızca:

— «Pekâlâ,» demekle yetindi.

Vasilyevskiy ve Genelkurmay'la doğrudan temasta bulunduğum ve orada da şiddetli bir muharebenin sürdüğünü bildiğim için kendisinden, Voronej Cephesi'ndeki durumu sormaya gereksinme duymadım.

O N D Ö R D Ü N C Ü   B Ö L Ü M

Jukov Darbeyi İndiriyor

Stalin'in talimatı uyarınca, 9 Temmuz'da Bryansk Cephesi'nde bulunuyordum. Burada, Cephe Komutanı Korgeneral M. M. Popov'la birlikte; Askerî Konsey Üyesi L. Z. Mekhlis ve Kurmay Başkanı Korgeneral L. M. Sandalov ile buluştum. Onlar Yüksek Karargâh'ın emrini daha önce almış bulunuyorlardı.

Bu noktada, Korgeneral Sandalov'un olağanüstü harekâtçılık nitelikleriyle, büyük ölçüdeki taarruz harekâtını plânlama ve kıtalar üzerinde bir gözetim sistemi kurma konularındaki niteliklerini belirtmek gerektiği kanısındayım. Kendisini, Yirminci Ordu Kurmay Başkanı olarak hizmet ettiği Moskova Muharebesi'nden tanıyordum. Operatif ve stratejik problemler üzerinde esaslı bilgisi olan, müstesna derecede yetenekli bir kurmay başkanıydı.

Büyük taarruz önceden plânlanmıştı. Bryansk Cephesi'nin ordularına kalburüstü ve tecrübeli generaller komuta ediyordu. Üçüncü Ordu'nun başında Korgeneral A. V. Gorbatov, Altmışbirinci Ordu'nun başında Korgeneral P. A. Belov ve Altmışüçüncü Ordu'nun başında da Korgeneral V. Ya. Kolpakçi bulunuyordu. Büyük taarruza katılması gereken Batı Cephesi'nin Onbirinci Muhafız Ordusu'na da Korgeneral İ. Kh. Bagramyan komuta ediyordu. Bu orduların her birini ziyaret et-

tim ve önerilerimle onlara yardımda bulundum.

Görüldüğü gibi, özellikle Bagramyan'ın Ordusu'nun harekâtıyla meşgul olmak zorunda kaldım. General Bayramyan'la uzun süredir iyi dostluk ilişkilerim vardı. Batı Cephesi Komutanı Tümgeneral V. D. Sokolovskiy ve Yüksek Karargâh'ın topçu sorunlarıyla ilgili temsilcisi N. N. Voronov da bu sırada muhafız ordusu ile birlikte bulunuyorlardı.

Ordunun Topçu Komutanı Korgeneral P. S. Semenov'un topçu hazırlık ateşi hakkındaki bir raporundan sonra, düşmanın bilemeyeceği bazı yeni yöntemleri uygulayıp uygulamamak sorunu ortaya atıldı. Uzun tartışmalardan sonra taarruza, düşmanın tahmin edebileceği gibi düşmanın hazırlık ateşinden sonra değil; hazırlık ateşi devam ederken ve ateş hızının arttığı bir anda başlamaya karar verdik. Kabul etmek gerekir ki, bu yöntem değerini tam olarak kanıtlamıştır.

Bryansk Cephesi ile Batı Cephesi'nin Onbirinci Muhafız Ordusu'na bağlı kıtalar 12 Temmuz'da taarruzlarına başladılar. Daha birinci gün kuvvetlerimiz, derinliğine ve esaslı bir biçimde hazırlanmış bulunan Alman savunma mevzilerini yardılar ve Orel yönünde ilerlemelerini sürdürdüler.

Beklendiği gibi düşman Orel köprübaşının kontrolünü elinde tutmak için âcil tedbirler aldı; Merkez Cephesi'nden Bryansk Cephesi ve Onbirinci Muhafız Ordusu karşısına kuvvetler kaydırmaya başladı. Merkez Cephesi de böylece biraz rahatladı ve bundan yararlana-

rak 15 Temmuz'da kendi genel karşı taarruzuna başladı.

Uzun bir süredir hazırlanmakta olan ve Orel bölgesinde yapılan Alman taarruzu başarısızlıkla sonuçlanmış oluyordu. Böylece Alman kuvvetleri, müthiş bir yenilginin acısını tatmış; bu güçlü, tecrübeli, kin ve nefret duyulan düşmana karşı kesin zafer kazanma amacına göre düzenlenmiş bulunan Sovyet silâhlarının gücünü kendi üzerinde duymuş olmalıydı.

12 Temmuz'da Stalin, Bryansk Cephesi komuta yerinde telefonla beni buldu ve hemen bir uçağa atlayarak korkunç bir tank muharebesinin sürdüğü, Belgorod'un kuzeyindeki Prokhorovka bölgesine gitmemi emretti (2).

---

(2) Askerî otoritelerin çoğu; bunun, şimdiye dek yapılmış en büyük tank muharebesi olduğunu kabul etmektedirler. Muharebeye 1.500'den fazla fark ve kundağı motorlu top katılmıştır.

H. E. S.

Çevirenin Notu : Bir kıyaslama yapmak üzere, 1942 sonbaharında Batı Stepi'nde cereyan eden El Alamein Meydan Muharebesi'nde iki tarafın kulandığı tank sayısını araştırdığımızda görüyoruz ki, Resmî İngiliz İkinci Dünya Savaşı Harp Tarihi (Cilt IV)'ne göre, 23 Ekim 1942 günü 8'inci İngiliz Ordusu'nun elindeki tank toplamı 1.029; buna karşılık Mihver (Alman-İtalyan) Ordusu'ndaki tank toplamı ise 570'tir.

İtalyan Resmî Harp Tarihi «TERZA OFFENSIVA BRITANNICA IN AFRICA SETTENTRIONALE»ye göre, 23 Ekim 1942 günü 8'inci İngiliz Ordusu'ndaki tank toplamı 1.348; buna karşılık Mihver Ordusu'ndaki tank toplamı ise 497'dir.
Mareşal Erwin Rommel'in anıları «ROMMEL PAPERS»e göre, 24 Ekim 1942 günü Mihver Ordusu'ndaki tankların sayısı 558'dir.

Görülüyor ki, İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük tank mu-

Durumu incelemem ve Voronej ile Step Cepheleri harekâtının koordinasyonu işini üzerime almamı istiyordu.

13 Temmuz'da General Vatutin'in komuta yerine vardım ve orada Mareşal Vasilyevskiy'le buluştum. Düşman ve kendi kıtalarımızın harekâtını kavradıktan sonra, Vasilyevskiy'in daha önce almış olduğu tüm önlemleri tamamiyle uygun bulduğumu ifade ettim. Anladığıma göre Stalin, ona da Voronej ve Step Cepheleri tarafından plânlanmış bulunan genel karşı taarruzla aynı zamana rastlatılacak olan büyük taarruzu örgütlemek üzere Güneybatı Cephesi'ne gitmesi yolunda talimat vermişti.

Çekilmekte olan düşmanın hemen ardından Belgorod yakınlarındaki Alman savunma mevzilerini ele geçirmek için, o sıralarda sürdürülmekte olan karşı taarruzu şiddetlendirme kararını verdik. Böylece tüm cephelerde genel karşı taarruza geçilmesi için uygun bir durum meydana getirilmiş olacaktı.

O gün Belgorod kesiminde cereyan eden muharebe bir dönüm noktası oldu. Ağır kayıplar veren Alman kuvvetleri, zafer umudunu yitirmiş ve savunmaya geçmeye karar vermişlerdi. Nitekim 16 Temmuz'da taarruzlarını

---

harebelerinden birini teşkil eden El Alamein Muharebesi'nde her iki taraftan muharebeye yaklaşık 1.530 tank katılmıştır. Durumun günümüzde ve gelecekte nasıl olabileceği sorusuna gelince; bu hususta bir fikir ve tutamak vermek üzere, 1973 İsrail-Arap Savaşı'nda 17 günde tarafların tank kayıplarının (İsrail: 500-600, Arap: 1.000-1.200 olmak üzere) toplam 1.500-1800 olduğu ve 11 Ekim 1973 günü İsrail Ordusu'nun Golan cephesinde yaptığı genel karşı taarruzda Suriye Ordusu'na karşı 900-1.000 tankı muharebeye soktuğu; gelecekte bu sayıların çok daha fazla olacağı söylenebilir.

durdurdular ve geri kademelerini Belgorod'a doğru çekmeye başladılar. Ertesi gün, ileri kademeleri de harekâtımıza karşı inatlı bir direniş gösterdikleri hâlde geri çekilmek zorunda kaldılar.

18 Temmuz'da Vasilyevskiy ile beraber Tümgeneral V. D. Kryuçenkin komutasındaki Altmışdokuzuncu Ordu'yu, Tümgeneral A. S. Jadov komutasındaki Beşinci Muhafız Ordusu'nu ve Tümgeneral P. A. Rotmistrov komutasındaki Beşinci Muhafız Tank Ordusu'nu ziyaret ettik. 29'uncu ve 18'inci Tank Kolordu-ları'nın muharebe ettikleri Komsomolets Devlet Çiftliği ve İvanovskiy Vyselki köyü yakınlarında olan şiddetli çarpışmaları izledik. Burada düşman şiddetle direnmekte, hattâ zaman zaman karşı taarruzlara girişmekteydi. Bütün gün boyunca Rotmistrov ve Jadov'un orduları, Almanlar'ı ancak 4-5 km. kadar geri atabilmiş ve Korgeneral İ. M. Çistyakov komutasındaki Altıncı Muhafız Ordusu sadece Verkhpenye yakınlarındaki bir yüksekliği ele geçirebilmişti. 4 Temmuz'dan beri uyumadan ve dinlenmeden aralıksız muharebe etmekte olan Çistyakov'un kıtalarının çok bitkin durumda oldukları açıkça görülüyordu. Düşmanın plânlı olarak geri çekilmesini önlemek için fazladan kuvvete gereksinim duyuyorduk ve bu amaçla Tuğgeneral B. S. Bakharov komutasındaki 28'inci Tank Kolordusu ile Tuğgeneral İ. F. Kiriçenko komutasındaki 29'uncu Tank Kolordusu ve Korgeneral İ. M. Managarov komutasındaki Elliüçüncü Ordu'nun bazı unsurlarına el attık.

Burada, Voronej Cephesi Komutanlığı'nın, Merkez Cephesi'nin tersine; düşman asıl taar-

ruzunun yönünü doğru olarak kestiremediği ve bu nedenle kıtalarını, büyük Alman taarruzunun karşısında toplayacak yerde 160 kilometrelik bir kesime dağıtmış olduğu yolundaki iddialara karşılık vermek istiyorum. 1965 yılında Moskova'da yayınlanmış bulunan «VELİKAYA OTECHSTVENNAYA VOINA SOVETSKOGO SOYUZA 1941-45 (Sovyetler Birliği'nin 1941-45 Büyük Yurtseverlik Savaşı)» adlı tek ciltlik bir kitapta da, güneyden Kursk yönünde yapılan Alman taarruzunun en şiddetli hamlelerine maruz kalmış bulunan Altıncı Ordu'nun, 50 kilometrelik bir kesimi savunan komşularına oranla daha geniş (60 km.) bir kesimi savunmak zorunda bırakıldığı; ayrıca, Altıncı Muhafız Ordusu kesimindeki ortalama topçu ve tank yoğunluğunun kilometre başına 25 top ve 2,5 tank olduğu, oysa tüm Voronej Cephesi'ndeki yoğunluk değerinin 35 namlu ve 7 tank olduğu iddia edilmiştir.

Yüksek Karargâh, Genelkurmay ve Voronej Cephesi Komutanlığı, taarruzundan önce yaptıkları durum değerlendirmelerinde, düşmanın asıl taarruzunun yalnız Altıncı Muhafız Ordusu'na değil, onunla birlikte Yedinci Muhafız Ordusu'na da çatacağını tahmin etmekteydiler. Ordu kesimlerinin uzunluğuna (daha doğrusu genişliğine) gelince; Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları toplam 110 kilometrelik bir kesimi savunuyor, buna karşılık cephenin öteki iki ordusu, yâni Otuzsekizinci ve Kırkıncı Ordular yine toplam olarak 125 kilometrelik bir kesimi savunuyorlardı.

Ortalama topçu ve tank yoğunlukları da

yanlış hesaplanmıştı. Otuzsekizinci ve Kırkıncı Ordular'daki topçu yoğunluğu önemsiz bir derecedeydi ve kesimlerinde çok az tank bulunuyordu. Yüksek Karargâh ihtiyatından verilen topçu birliklerinin hemen tümü ve tüm tank birlikleri, cephe ihtiyatları Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları kesimlerinde toplanmıştı. Bundan başka Altıncı Muhafız Ordusu, kendi savunma mevziini hazırlamış olan Birinci Tank Ordusu tarafından da destekleniyordu. Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları'nın ara çizgisi gerisinde, yine hazırlanmış bir savunma mevzii işgal etmiş olan Altmışdokuzuncu Ordu bulunuyordu. Son olarak elimizde Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları gerisindeki operatif bölgede bulunan ve 35'inci Muhafız Piyade Kolordusu ile 2'nci ve 5'inci Muhafız Tank Kolorduları'ndan kurulu cephe ihtiyatlarımız bulunuyordu.

Bir başka deyişle, Voronej Cephesi Komutanı Vatutin'e yöneltilen eleştiriler, ele alınan operatif ve stratejik durumun özel koşulları altında kabul edilmiş bulunan kuvvet yoğunluğunun yanlış hesaplanmasından ileri geliyordu. Bu hesaplama yalnız orduların taktik yoğunluğuna dayanarak yapılmış ve Altıncı Muhafız Ordusu kesiminde bulunan Yüksek Karargâh topçusunu kapsamaktaydı. Tank yoğunluğuna gelince; Cephe Komutanlığı'nın tüm olanakları esas itibariyle Birinci Tank Ordusu ile 2'nci ve 5'inci Muhafız Tank Kolorduları'na dayanıyordu. Oysa büyük muharebelerde gereksinme duyulacak kuvvetleri meydana çıkarmak için yapılacak herhangi bir hesap yalnız taktik savunmayı değil, aynı zamanda derinlikte bulundurulan kuvvetleri

de kapsamalıdır. Aksi hâlde hesaplama yanlış sonuç verir.

Kursk Meydan Muharebesinin savunma evresinin sonuçlarıyla ilgili olarak anımsamak gerekir ki; ilk gün düşman, Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları'na karşı hemen hemen beş kolordu (2'nci SS Tank Kolordusu, 3'üncü Tank Kolordusu, 48'inci Tank Kolordusu, 52'nci Kolordu ve Raus Kolordusu'nun bazı unsurları) ile taarruz etmiş; buna karşılık Merkez Cephesi'ne karşı üç kolordu kullanmıştır. Bu bakımdan Orel ve Belgorod bölgelerindeki Alman taarruzlarının güçleri arasında önemli bir fark bulunmaktadır.

Korgeneral Vatutin'in operatif ve stratejik sorunlardaki kişisel yetenekleri hakkında tamamen objektif olarak söyleyebilirim ki; kendisi, son derece bilgili ve cesur bir komutandı (3).

Daha önce de söylediğim gibi, Kursk çıkıntısındaki genel karşı taarruzumuzu, düşmanın büyük taarruzuna başlamasından çok önce hazırlamıştık. Mayıs ayında Yüksek Karargâh'ta görülen harekât plânı, «KUTUZOV» kapalıadı verilen ve Orel yönünde yapılacak bir genel karşı taarruzu öngörüyordu.

---

(3) Varonej Cephesi ve bir yıldan az bir zaman sonra muharebede ölen komutanı Korgeneral Vatutin'e yöneltilen eleştiriler, Vatutin'in Askerî Konsey Üyesi olan Nikita S. Kruşçev'in iktidardan düşmesinden sonra Sovyet yazılarında yer almıştır. Anlaşılıyor ki, Sovyet eleştirmenleri Kruşçev'in Vatutin'le olan yakınlığı nedeniyle bu saldırılara girişmişlerdir. Kendisini görevden aldığı zaman Kruşçev'e olan sevgisini tümüyle yitiren Jukov, komutan arkadaşı Korgeneral Vatutin'in savunulmasına hararetle koşmuştur.

H. E. S.

Amacı, düşmanın Orel bölgesindeki kuvvetlerine; Merkez ve Bryansk Cepheleri'nin kuvvetleri ve Batı Cephesi'nin sol kanadı tarafından, birbirine yaklaşan üç yönde taarruz etmekti.

Bryansk ve Batı Cepheleri'nin taarruzlarının 12 Temmuz'da ve Merkez Cephesi'nin yaptığı taarruzun da 15 Temmuz'da başladığını ve böylece, ilk hedefi, düşmanın Orel bölgesindeki kuvvetlerinin ezilmesi olan güçlü ve üç başlı bir taarruzun şekillendiğini daha önce belirtmiştim.

Bu genel karşı taarruz ve Belgorod bölgesindeki Alman kuvvetlerinin aşırı yorgunluğu, Alman Komutanlığı'nı «HİSAR HAREKÂTI»nın başarısızlığa uğradığını kabullenmek zorunda bıraktı. Alman Komutanlığı, kıtalarını tam bir yenilgiden kurtarmak için, Mareşal Manstein'ın kuvvetlerini taarruzlarına başlamış oldukları savunma mevzilerine çekmeye karar verdi.

Düşman, Birinci Tank Ordumuz ile Altıncı ve Yedinci Muhafız Ordularımızın aşırı yorgunluğu nedeniyle asıl kuvvetlerini 23 Temmuz'a kadar Belgorod savunma mevziine çekebilmeyi başardı.

Voronej ve Step Cepheleri'nin kıtaları, o tarihte Alman savunma mevzii kenarına ulaştıkları zaman, emredildiği gibi derhal genel karşı taarruza geçmediler. Önce akaryakıt, mühimmat ve öteki ikmal maddelerinin tamamlanması; hizmetler arasındaki işbirliğinin düzenlenmesi; keşif yapılması ve özellikle topçu ve tank açısından, belirli bir derecede yeniden gruplanmaya gereksinme duyuluyor-

du. Bunların tümü, en sıkı bir programla bile, en azından sekiz gün gerektiriyordu.

Uzun tartışmalardan sonra Şef, başka bir çare bulunamadığından, istemeye istemeye kararımızı onayladı. Tasarlanan harekât büyük bir derinlikte yapılacaktı ve ikmal işinin güvence altına alınmasını zorunlu kılıyordu. Aksi hâlde harekât başarısızlıkla sonuçlanabilirdi. Uygun biçimde hazırlanan bir genel taarruz, düşmanın taktik ve operatif savunmasının derinliğine yapılmasını sağlamasından başka, daha sonraki taarruz harekâtının uygun ölçüde desteklenmesini sağlayacak yeni bir savunma mevziini de ortaya çıkarmalıydı. Ne var ki, Stalin bizi sıkıştırıyordu. Vasilevskiy'le ben, fazla acele etmekten kaçınmanın zorunlu olduğunu; her bakımdan tam anlamıyla hazır olmadıkça harekâta başlanmaması hususunda Stalin'i ikna etmekte büyük zorluk çekmemize rağmen, sonunda Stalin düşüncelerimizi kabul etti.

Stalin'in kimseyi dinlemediği, askerî ve politik kararları bizzat verdiği, ölümünden sonra söylenmiştir. Bu kesinlikle doğru değildir. Stalin, kanıtlar ikna edici bir tarzda kendisine sunulduğu zaman bunları dinlerdi. Örneğin tasarlanan taarruzların başlama tarihlerine ilişkin görüş ve kararlarından vazgeçtiği durumları biliyorum (4).

---

(4) Stalin hiçbir zaman, Jukov'un ileri sürdüğü gibi makul bir kişi olmamıştır. Örneğin 22-23 Mayıs 1944 günlerinde Stalin'in Kremlin'deki çalışma odasında, Beyaz Rusya bölgesinde yapılacak büyük bir taarruza ait plânlar üzerinde şiddetli bir tartışma olmuştu. O zaman Birinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanı olan Korgeneral Rokosovskiy, Bobruisk bölgesindeki Alman mevzilerine karşı iki kollu bir

Genel karşı taarruz için hazırlanmış ve Yüksek Başkomutan tarafından Mayıs ayında onaylanmış olan temel plân, sık sık düzeltilmiş ve Kursk Muharebesi'nin savunma evresinde plân yeniden tartışılmıştır. Bu plân, Orel, Belgorod ve Harkov bölgelerindeki Alman kuvvetleri'nin yenilgiye uğratılması işinin ikinci evresini kapsayan bir plândı ve bu hâliyle, «1943 Yaz-Sonbahar Seferi»ne ait topyekün plânın bir bölümünü teşkil ediyordu.

Birinci evre olan savunma evresi, Merkez Cephesi'ndeki Sovyet kuvvetleri tarafından 12 Temmuz'da ve Voronej Cephesi'nde de 23 Temmuz'da tamamlandı.

Harekât arasındaki bu zaman uyuşmazlığı, muharebe ölçüsündeki farklılıklardan ve Merkez Cephesi'nin 12 Temmuz'da Orel dolaylarındaki düşman kuvvetlerine karşı taarruza

---

taarruz yapılmasında direniyordu. Stalin ise tek yönde taarruz edilmesini istiyordu. Tartışma giderek daha şiddetlendi ve sonunda Stalin, Rokosovskiy'e odayı terketmesini ve dışarda durumu bir kez daha düşünmesini emretti. Rokosovskiy, bir bekleme odasnda iki saat bekletildikten sonra yeniden içeri alındı. Rokosovskiy kararında direniyordu. Stalin ona öfke ile baktı ve tekrar dışarı çıkmasını emretti. Rokosovskiy dışarda beklerken, Stalin'in odasından çıkan Molotov'la Malenkov, Rokosovskiy'e Stalin'in görüşünü kabul etmesinin daha doğru olacağını söylediler. Rokosovskiy ise onlara, bir tek eksen üzerinde taarruz plânı kabul edildiği takdirde görevinden alınmasını isteyeceğini söyledi. Bu arada kapı açıldı ve kendisine tekrar konseye katılması söylendi. Rokosovskiy üçüncü kez kanıtlarını ortaya koydu ve sonunda Stalin, istemeyerek Rokosovskiy'in görüşünü kabul etti. Ancak şurası da muhakkaktır ki, Kremlin'de fikir ve görüşlerin savunulmasında böylesine inatçı davranışlara pek az rastlanmıştır. (Rokosovskiy'in Haziran 1964 tarihli **Voyenno-istoricheski Jurnal**'deki yazısı.)

H. E. S.

geçen ve Almanlar'ı, Merkez Cephesi'ne karşı muharebe eden yedi tümeni geri çekmeye zorlayan Bryansk ve Batı Cepheleri'nin desteğinden yararlanmasından doğmaktadır.

Bunun gibi, muharebenin ikinci evresi olan genel karşı taarruz evresi de her iki cephede aynı zamanda başlatılamamıştır. Belgorod yakınlarındaki kuvvetler taarruzlarına 3 Ağustos'ta, yâni Merkez, Bryansk ve Batı Cepheleri'nden yirmi gün sonra başlayabildiler.

Taarruzları plânlanmış ve tüm ikmal ihtiyaçları muharebenin savunma evresi sırasında sağlanmış olan bu üç cephe, hazırlık için daha az zamana gereksinme duymuşlardır. Belgorod yakınlarındaki kuvvetlerin ise hazırlık için daha fazla zamana ihtiyaçları olmuştur. Çünkü Step Cephesi kıtalarının genel karşı taarruzda kullanılmalarına karar verildiği zaman ellerinde tam olarak hazırlanmış bir plân mevcut değildi. Ayrıca Yüksek Karargâh ihtiyatında tutulduklarından kendilerine tahsis edilen hedefler, taarruz çıkış bölgeleri ve karşılaşacakları düşman kuvvetleri hakkında kesin bilgileri yoktu.

Genel karşı taarruz hazırlanırken zamanımın çoğunu, Stalin'in isteğiyle ziyaret ettiğim Batı Cephesi'nin Dördüncü Tank Ordusu dışında, Voronej ve Step Cepheleri'nin yapacakları harekâta ait plâna göre Belgorod bölgesinde girişilecek asıl taarruz, iki cephenin iç kanatları tarafından Harkov'un batısından dolaşılmak suretiyle Bogodukov, Valki ve Novaya Vodolaga yönünde yapılacaktı. Kuvvetlerimiz Harkov bölgesine varır varmaz Güneybatı Cephesi taarruza geçecekti. Korgeneral

N. A. Gagen'in komuta ettiği, bu cephenin Elliyedinci Ordusu'na Harkov'u güneybatıdan dolaşarak ilerleme görevi verilmişti.

Voronej Cephesi kuvvetlerinin genel karşı taarruzu, Orel bölgesindeki taarruzdan daha güç koşullar altında başladı. Savunma muharebesi sırasında bu kuvvetler ağır insan, malzeme ve ikmal maddesi kayıpları vermişlerdi. Düşman, önceden hazırlanmış olan mevzilere çekilme olanağını bulmuş ve böylece taarruzumuzu karşılamaya daha hazırlıklı bulunuyordu. Tüm bu belirtiler, muharebelerin özellikle Belgorod tahkimli savunma mevziine taarruz edecek olan Step Cephesi kıtaları için, çetin olacağını gösteriyordu.

Bu noktada küçük bir çıkma yapmak istiyorum. Kursk Meydan Muharebesi sırasında Step Cephesi'nin usulüne uygun biçimde kullanılmış olup olmadığı, zaman zaman Sovyet tarihçileri tarafından bana sorulmaktadır. İlk bakışta böyle bir soru, oldukça makul ve mantıkî gibi görülmektedir. Savunma muharebeleri sırasında Step Cephesi'nin büyük bir bölümünün parça parça kullanılmış olduğu ve bu nedenle cephenin genel karşı taarruza oldukça zayıf bir durumda katıldığı bir gerçektir.

Aslında bu konuda kuşkuya yer yoktur. Çünkü Yüksek Karargâh, Step Cephesi'ni yerinde ve uygun biçimde kullanmıştır. Bu cephenin kuvvetleri, savunma evresi sırasında Voronej Cephesi'ni desteklemede kullanılmamış olsalardı; Voronej Cephesi son derece ciddî bir duruma düşebilirdi. Böyle bir sonucu göze alamazdık; çünkü böyle bir gelişmenin

bizi nereye götürebileceğini kestirmek hiç de zor değildir.

Step Cephesi'nin tüm kuvvetlerini birden genel karşı taarruzda kullanma seçeneğine gelince, burada da koşulların henüz buna olanak sağlayacak duruma gelmemiş olduğuna işaret edilmelidir. O sıralarda cephenin ordularından bazılarının hâlâ Voronej Cephesi'ni pekleştirmelerine gereksinme duyulmaktaydı. Belgorod-Harkov kesiminde başarılı bir genel karşı taarruz olanakları 20-23 Temmuz günlerine gelinceye kadar açıkça görülmemişti. Bundan sonra da genel karşı taarruza fiilen başlanabilmesi için geniş ölçüde hazırlıklar yapılması gerekmiştir. Biz şimdi bunları bir yana bırakarak kendi öykümüze devam edelim (5).

23 Temmuz'da düşman kuvvetlerini izleyen Sovyet kuvvetleri, Belgorod'un kuzeyinden geçen bir hatta ulaştılar ve böylece Voronej Cephesi'nin 5 Temmuz'a kadar elinde bulundurduğu savunma mevziini eksi hâline getirmiş oldular.

Durumu; cephe komutanlıkları, Genelkurmay ve Stalin ile tartıştıktan sonra ileri harekâtı durdurmaya ve gelecek harekât için

---

(5) Bu arasöz, Jukov ile Konyev arasında sürüp giden anlaşmazlığın bir bölümünü teşkil etmektedir. Bu sıralarda Konyev, Step Cephesi Komutanı'ydı; fakat her nedense Jukov, bundan hiç söz etmemektedir.

Konyev, Kursk Muharebesi'nde büyük bir rol oynamamıştır. Tarihçilerin, Jukov'un Konyev'i bilerek ve amaçlı olarak, büyük harekât konularının dışında tutma çabası içinde olduğunu kanıtlayan belirtiler aradıkları ortadadır.

gerekli geniş ölçüde hazırlıklara başlamaya karar verdik.

Büyük taarruza geçmeden önce cephelerin kendi kuvvet ve donatımlarını yeniden gruplandırmaları; topçu ve hava desteği için eksiksiz bir hedef keşfi düzenlemeleri; çeşitli birliklerin, özellikle Altıncı ve Yedinci Muhafız Orduları'nın, Birinci Tank Ordusu'nun ve bazı topçu birliklerinin vermiş oldukları kayıpların tamamlanması; akaryakıt stoklarını, mühimmat yedeklerini ve taarruzu derinlikte sürdürebilmek için zorunlu olan öteki ikmal maddelerini tamamlamaları gerekiyordu. Ayrıca, Step Cephesi'nin kendi genel karşı taarruz plânını hazırlaması ve zorunlu ikmal maddelerinin akışını güvence altına alması gerekiyordu.

Genel karşı taarruz için hazırlanan genel plân şöyleydi:

Voronej Cephesi; asıl taarruzunu Beşinci, Altıncı Muhafız Orduları, Beşinci Muhafız Tank Ordusu ve Birinci Tank Ordusu'yla Akhtyrka yönünde yapacaktı. Beşinci ve Altıncı Muhafız Orduları'nın taarruz bölgesinde seçilen yarma kesiminde topçu yoğunluğu, cephenin her kilometresi başına 218 top ve havana; tank yoğunluğu da yine kilometre başına 44 tanka çıkarılacaktı. Tümen kesimleri (tümen taarruz cephesi) üç kilometreye indirildi.

Yapılacak yarma harekâtı için böylesine toplu bir ağırlık merkezi gerekliydi. Çünkü; taarruzun ikinci gününde düşman mevziinde açılacak gedikten iki tank ordusunu tümüyle geçirerek düşman mevziinin derinliklerine

daldırmayı plânlamıştık. Bu kesimin sağında bulunan Kırkıncı ve Otuzsekizinci Ordular, Graivoron yönünde ve Trostyanets'e doğru ilerleyeceklerdi. Hava desteği, Korgeneral Krasovskiy'in komutasındaki İkinci Hava Ordusu tarafından sağlanacaktı.

Korgeneral Konyev'in komutasında bulunan Elliüçüncü ve Altmışdokuzuncu Ordular ile Yedinci Muhafız Ordusu ve 1'inci Mekanize Kolordu'dan kurulu Step Cephesi'ne ilk hedef olarak Belgorod'un ele geçirilmesi; daha sonra, Voronej Cephesi asıl kuvvetleriyle işbirliği yaparak Harkov yönünde ileri harekâtı sürdürme görevi verilmişti. Step Cephesi, Korgeneral S. K. Goryunov'un komutasındaki Beşinci Hava Ordusu tarafından desteklenecekti.

Step Cephesi'nin taarruza hazırlanması sırasında Elliüçüncü Ordu komutanı Korgeneral İ. M. Managarov'la tanışmak olanağını buldum. Harekât plânını kendisine anlatmak için epey bir çaba harcamak zorunda kaldıysam da, bu komutan bende iyi bir izlenim bıraktı. İş bittikten sonra eline bir akordeon aldı ve bizi hemen neşelendiren canlı havalar çalmaya başladı. Ona bakarken aklımdan şunlar geçiyordu: «Asker, böylesine şen ve canlı komutanları sever; hiçbir şeye aldırış etmeden ardından gider.»

Managarov'a teşekkür ettim ve 3 Ağustos günü Almanlar'a yapacağı topçu uvertürünü de aynı biçimde iyi icra edeceğini umduğumu söyledim.

Managorov gülümseyerek tüm gücüyle ça-

lışacağını ve en iyisini yapacağını, çünkü elinde iyi âletlerinin bulunduğunu söyledi.

Topçu Komutanı Tümgeneral N. S. Fomin'i de beğendim. Bu general, taarruzda çok sayıda topçunun kullanılması konusunda uzmandı. Topçuyu iyi biçimde dağıtmak ve etkili bir topçu taarruzunda ihtiyaç duyulacak tüm mühimmat ve bilgileri sağlamak için Yüksek Karargâhın temsilcilerinden biri olan Orgeneral M. N. Çistyakov'la birlikte çalışıyordu.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

Savaşın Değerlendirilmesi

Belgorod'da genel karşı taarruz 3 Ağustos sabahı başladı.

Yapılan keşif, düşmanın Belgorod-Harkov bölgesindeki kuvvetlerini pekleştirmek üzere, çeşitli kesimlerden motorlu ve tank tümenlerini, diğer takviyeleri ivedilikle kaydırdığını meydana çıkarmıştı.

Çok sayıda tankla pekleştirilmiş Beşinci ve Altıncı Muhafız Ordularıyla çabuk bir yarmayı sağlamak için bir gedik açmak üzere Voronej Cephesi tarafından daha ağır topçu ateşleri ve hava taarruzlarına girişildi. Günün ikinci yarısında Birinci Tank Ordusu ve Beşinci Muhafız Tank Ordusu muharebeye sokuldu ve bu orduların ileri birlikleri akşama kadar 30 kilometreden fazla ilerlediler; Almanlar'ın tüm taktik savunma düzenlerini yarmayı başardılar.

Step Cephesi, Voronej Cephesi'nin elinde bulunan güçlü topçu ve hava desteğine sâhip değildi. Bu nedenle bu cephenin taarruzu daha ağır bir hızla gelişiyordu. Birinci günün sonuna kadar Step Cephesi'nin ileri birlikleri 15 kilometreden biraz daha fazla ilerleyebilmişlerdi. Biz bunu büyük bir başarı olarak kabul etmiştik. Çünkü Step Cephesi, Voronej Cephesi'ne oranla daha güçlü ve daha fazla derinliğine kademelenmiş bir savunma düzenine çatmıştı.

Ertesi gün Alman savunması sertleşti ve Step Cephesi'nin taarruzu yavaşladı. Bu durum bizi düşündürüyordu. Çünkü Voronej Cephesi'nin vurucu kuvvetleri Belgorod'u batıdan kuşatacak biçimde hızla ilerliyorlardı. 4 Ağustos günü akşama doğru bir tuzağa düşmek üzere olduğunu sezen düşman, kuvvetlerini geri çekmeye başladı ve böylece Step Cephesi'nin ileri harekâtını hızlandırmasına da olanak sağladı.

5 Ağustos sabahı saat 05'00'te 89'uncu Muhafız Piyade Tümeni'nin 270'inci Muhafız Piyade Alayı, 305 ve 375'inci Piyade Tümenleri'ne bağlı bazı unsurlarla birlikte Belgorod'a giren ilk birlik oldu. Kentin ele geçirilmesinde başarı gösteren öteki birlikler 93 ve 94'üncü Muhafız ile 111'inci Piyade Tümenleri'ydi. Kenti düşman artıklarından temizledikten sonra Step Cephesi'nin kıtaları, Voronej Cephesi'yle işbirliği yaparak taarruzlarını sürdürdüler.

O akşam Orel'i ele geçirmeleri nedeniyle Bryansk, Batı ve Merkez Cepheleri; Belgorod'u ele geçirdikleri için de Step ve Voronej Cepheleri onuruna Moskova'da topçu selâm atışları yapıldı. Bu, savaşın Kızılordu zaferini kutlamak için yapılan ilk selâm atışıydı. Askerin morali büyük ölçüde arttığı gibi; sevinç, kahramanlık ve kendi güçlerine olan inancın parıltısı da askerin yüzlerinde okunuyordu.

6 Ağustos günü Step Cephesi Komutanlığı ile durumu gözden geçirdikten sonra Stalin'e, Belgorod-Harkov kesiminde, gelecekte yapılması gereken harekât hakkındaki önerilerimizi kapsayan bir rapor hazırladım:

İVANOV YOLDAŞ'A (Stalin'in Kapalıadı)

Cephede sağlanan başarılı yarma ve Belgorod-Harkov kesiminde yaptığımız büyük taarruzla ilgili olarak, gelecekte aşağıdaki harekâtın yapılmasını öneriyoruz:

1 — Elliüçüncü Ordu ve Tümgeneral M. D. Solomatin'in 1'inci Mekanize Kolordusu, asıl kuvvetleriyle Dergaçi yönünde olmak üzere, Belgorod-Harkov şosesi boyunca taarruz edecektir. Bu ordu, Olşaniy'den Dergaçi'ye uzanan bir hatta varmalı ve bu hat üzerinde Jadov'un Ordusu'nun unsurlarını yerinde değiştirmelidir.

Altmışdokuzuncu Ordu, Elliüçüncü Ordu' nun solunda ve Çeremoşnoye yönünde taarruz edecektir. Altmışdokuzuncu Ordu, bu hedef ele geçirildikten sonra en iyi tümenlerinden bir ikisini Elliüçüncü Ordu'ya verecek ve derlenip toparlanmak üzere Mikoyanovka-Çeremoşnoye-Gryaznoye bölgesinde cephe ihtiyatına katılacaktır. Altmışdokuzuncu Ordu, bir an önce 20.000 kişiyle pekleştirilmelidir.

Yedinci Muhafız Ordusu, Puşkarnoye bölgesinden Brodok yönünde ve sonra Boçkovka'ya doğru taarruz edecek ve müteakiben düşman mevzilerini kuzeyden güneye doğru sürmek üzere Brodok'a yönelecektir. Yedinci Muhafız Ordusu ayrıca, Çeremoşnoye-Zborovka kesiminden Tsirkuniy yönünde taarruzla Çerkaskaya, Lozovaya, Tsirkuniy ve Klyuçkin'den geçen bir hatta ulaşacaktır. Bu ordunun bazı

kuvvetleri Zaborovka'dan Murom yönünde taarruzlarını sürdürecek ve daha sonra da Elliyedinci Ordu'nun, Rubejnoye ile Stary Saltov arasındaki Kuzey Donet'i geçmesine yardım etmek üzere Ternovaya'ya yöneleceklerdir.

2 — Güneybatı Cephesi'nin Elliyedinci Ordusu, Rubejnoye-Stary Saltov kesiminden Nepokrytaya ve daha sonra Arunze Devlet Çiftliği yönünde taarruz etmek üzere Step Cephesi emrine verilmelidir. Elliyedinci Ordu böylece, Kutuzovka Devlet Çiftliği, Frunze Devlet Çiftliği ve Rogan Severnaya'dan geçen bir hatta ulaşmalıdır. Elliyedinci Ordu Step Cephesi'nin emrine bırakıldığı takdirde, Yedinci Muhafız Ordusu'na; Muron bölgesine varır varmaz sözü edilen yönde taarruza geçmesi için şimdiden talimat verilmelidir.

3 — İkinci evrede, yâni Harkov harekâtı sırasında; Olşaniy, Stary Merçik ve Ogultsiy'den geçen bir hat üzerinde bulunacak olan Beşinci Muhafız Tank Ordusu, Step Cephesi emrine verilmelidir.

Harkov harekâtı kısaca şöyle düzenlenmelidir:

a) Elliüçüncü Ordu ve Beşinci Muhafız Tank Ordusu, batı ve güneybatıdan Harkov'u düşürmelidir.

b) Yedinci Muhafız Ordusu, Tsirkuny-Dergaçi hattından güneye doğru taarruz etmelidir.

c) Elliyedinci Ordu, Frunze Devlet Çiftliği ve Rogan arasından geçen hattan taarruza ge-

çerek batı yönünde ilerlemeli ve Harkov'u güneyden düşürmelidir.

d) Altmışdokuzuncu Ordu (o zamana kadar pekleştirilmiş olması şartıyla) Olşany bölgesinde Beşinci Muhafız Ordusu ve Elliüçüncü Ordu arasında düzenlenmeli ve Harkov harekâtını güneyden desteklemek üzere güneye doğru ilerlemelidir. Altmışdokuzuncu Ordu, Snejkov-Kut, Minkovka, Prosyanoye ve Novoselovka'dan geçen bir hatta ulaşmalıdır.

e) Voronej Cephesi'nin sol yanı Otrada, Kolomak ve Snejkov-Kut'tan geçen bir hatta kadar ilerletilmelidir. Bu görev, Beşinci Muhafız Ordusu'na ve Yirmiyedinci Ordu'nun sol kanadında bulunacak birliklere verilmelidir. Birinci Tank Ordusu, Kovyagi, Alekseyevka ve Murafa hattına ulaşmalıdır. Güneybatı Cephesi, bazı unsurları Çuguyev üzerinden Osnova'ya; diğer bazı unsurları da Zamostye' nin güneyindeki ormanda bulunan düşmanı temizlemek ve daha sonra Novoselovka, Okhoçaye, Verkhni-Bişkin ve Geyevka'dan geçen bir hatta ulaşmak üzere, Zamostye'den Mja Nehri'nin iki yakası boyunca Merefa yönünde taarruz etmelidir.

4) Harkov harekâtı, Altmışdokuzuncu Ordu'ya verilecek 20.000 mevcutlu pekleştirme personeline ek olarak, Elliüçüncü ve Yedinci Muhafız Orduları'nı pekiştirmek üzere 15.000 ikmal personeline; ayrıca, cephe tank kuvvetlerini güçlendirmek için 200 adet T-34, 100 adet T-70 ve 35 adet KV tankına gereksinme göstermektedir. Bunlardan başka, 4 alay kundağı motorlu topçu ve 2 istihkâm tugayına gereksinme duyulmaktadır. Cephenin hava gü-

cünün 90 av, 40 PE-2 hafif bombardıman ve 60 IL-2 av-bombardıman uçağıyla pekiştirilmesine gereksinme olacaktır.

JUKOV
KONYEV
Sayı : 64 *ZAHAROV*

Belgorod'un kontrolünü ele geçiren Sovyet kuvvetleri taarruzlarını Harkov yönünde geliştirmeye başladılar. Düşman tuzağa düşmemek için 22 Ağustos'ta kıtalarını Harkov'dan çekmeye başladı. Ertesi sabah, düşmanın artçılarıyla yapılan bazı çatışmalardan sonra Step Cephesi'nin kıtaları kente girdiler ve halkın heyecanlı gösterileriyle karşılandılar.

Derhal kent çapında bir açık hava toplantısı yapıldı. Sovyet Ordusu, hükümet ve parti kuruluşları temsilcileri konuşma tribününde yerlerini aldılar. Harkov'un emekçi halkı kurtuluşlarını kutladıkları cihetle toplantı büyük bir şevk ve heyecan gösterisi olarak devam etti. Moskova, Ukrayna'nın ünlü kenti Harkov'u kurtaran kahraman kıtalar onuruna topçu selâm atışı yaptı. Açık hava toplantısından sonra, tanınmış konser sanatçısı İ. S. Kozlovskiy'in Rusça ve Ukraynaca şarkılar okuduğu bir akşam yemeği verildi. Bu sanatçının kapleri etkileyen yorumları karşısında hazır bulunanlar gözyaşlarını tutamadılar. Sanatçı uzun bir süre şarkı okumaya devam etti ve aylardan beri iyi ses sanatçılarından uzak kalmış olan hepimiz onu avuçlarımız patlayıncaya kadar alkışladık.

Bu arada, Step Cephesi'nin kıtaları Harkov'un güneyindeki Merefa yönünde düşman kuvvetlerini muharebe etmeye mecbur kılmış-

lardı. Bunun yanında Voronej Cephesi de, Bogodukov ve Akhtyrka'da Alman taarruzlarını püskürtmüş ve 25 Ağustos günü Sumy, Cadyaç, Akhtyrka ve Konstantinovka'dan geçen hattı kontrol altına almış ve burada, Orta Dinyepr bölgesine doğru bir taarruz için hazırlanmaya başlamış bulunuyordu. Aynı görev Step Cephesi'ne de verildi.

Batı, Bryansk ve Merkez Cepheleri'nin kıtaları Orel bölgesinde taarruzlarını sürdürdüler. 18 Ağustos'ta bu kıtalar Lyudinovo'nun doğusu, Bryansk'ın 25 km. doğusu ve Dmitrovsk-Orlovsy'den geçen bir hatta vardılar.

Böylece Kursk, Orel, Belgorod, Harkov, Bogodukov ve Akhtyrka bölgelerindeki büyük harekât tamamlanmış oluyordu. Bu harekât, Hitler'in büyük politik ve stratejik hedeflerine ulaşmak için bel bağladığı Alman Ordusu' nun asıl kuvvetlerinin tam anlamıyla yenilgisiyle sonuçlandı.

Sovyet ve Alman kuvvetlerinin bu müthiş çatışması 15 gün sürdü. Muharebe, aralarında, kuvvetlerinin yarıdan fazlasını yitiren 7 tank tümeninin de bulunduğu 30 seçme Alman tümeni üzerinde bir Sovyet zaferi kazanılmasıyla sona erdi. Bu muharebede düşmanın kayıpları 550 bin insan; aralarında çok sayıda Tiger, Panter tankları ve Ferdinand kundağı motorlu topları bulunan 2.000 tank ve kundağı motorlu top; 3.000 top ve çok sayıda uçağı kapsıyordu. Bu kayıpların, çok sert ve kesin kapsamlı önlemlerin alınması pahasına da olsa, Nazi Önderliği tarafından kolaylıkla yerlerinin doldurulması olanağı yoktu.

Kursk Zaferi

Kıtalarımızın Kursk'ta kazandıkları olağanüstü zafer, Sovyet Devleti'nin ve Silâhlı Kuvvetleri'nin giderek artan gücünü açıkça ortaya koymuştur. Gerek cephede ve gerekse cephe gerisinde, Sovyet halklarının tümünün harcamış oldukları üstün gayretler sayesinde zafere ulaşılmıştır. Kursk'ta verilen mücadelede Sovyet kıtaları eşine ender rastlanacak derecede cesaret, toplu kahramanlık ve askerî ustalık göstermişlerdir. Bu başarıları takdir eden Parti ve Hükümet 100 bini aşkın er, subay ve generali nişan ve madalyalarla ödüllendirmiş; birçoğuna «Sovyetler Birliği Kahramanı» unvanını vermiştir.

Kursk'ta kazanılan zaferin uluslararası önemi büyüktür. Bu zafer ayrıca Sovyetler Birliği'nin prestijini de yükseltmiştir.

Yaklaşan felâketin gölgesi şimdi Nazi Almanyası'nın üzerine düşmüştü. 1943 yazında Sovyet-Alman cephesinde cereyan eden kesin sonuçlu muharebeler; Naziler'i öteki cephelerden 14 tümen ve daha başka takviyeleri kaydırmaya zorlamış, böylece İtalya ve Fransa'daki kuvvetlerini önemli surette zayıflatmıştır.

Hitler'in stratejik inisiyatifi Sovyet Komutanlığı'nın elinden koparıp alma girişimi kesin bir başarısızlıkla sonuçlandı; Alman kuvvetleri bundan böyle, savaşın sonuna kadar savunma harekâtıyla yetinmek zorunda bırakıldılar. Bu ise Almanya'nın zayıflamakta olduğunun bir belirtisiydi. Böylece, Almanya'nın son ve kesin yenilgisi artık sadece bir zaman meselesiydi.

Sovyet stratejik ve operatif-taktik komutanlıkları çok büyük bir gelişme kaydettiler. Kursk'ta yapılan genel karşı taarruz, daha önceki taarruz harekâtına oranla çok daha fazla kuvvet kullanılmasını gerektirmiştir. Örneğin Moskova'nın savunulmasında, emirlerinde özel tank birlikleri bulunmayan 17 zayıf sahra ordusu kullanılmıştı. Stalingrad Muharebesi'nde ise 14 sahra ordusu, 1 tank ordusu ve bazı mekanize kolordular bulunmuştur. Bunlara karşılık Kursk harekâtında; tam mevcutlu 22 sahra ordusu, 5 tank ordusu, 6 hava ordusu ile büyük ve uzun menzilli bombardıman birlikleri muharebeye katılmıştır.

Kursk genel karşı taarruzunda ilk kez, özel mekanize ve tank birlikleri geniş ölçüde kullanılmış ve birçok operatif manevrada, düşman mevzilerine derinliğine girmek ve düşman grupmanlarının gerilerine derin kamalar salmak suretiyle kesin sonucu bu kuvvetler sağlamıştır.

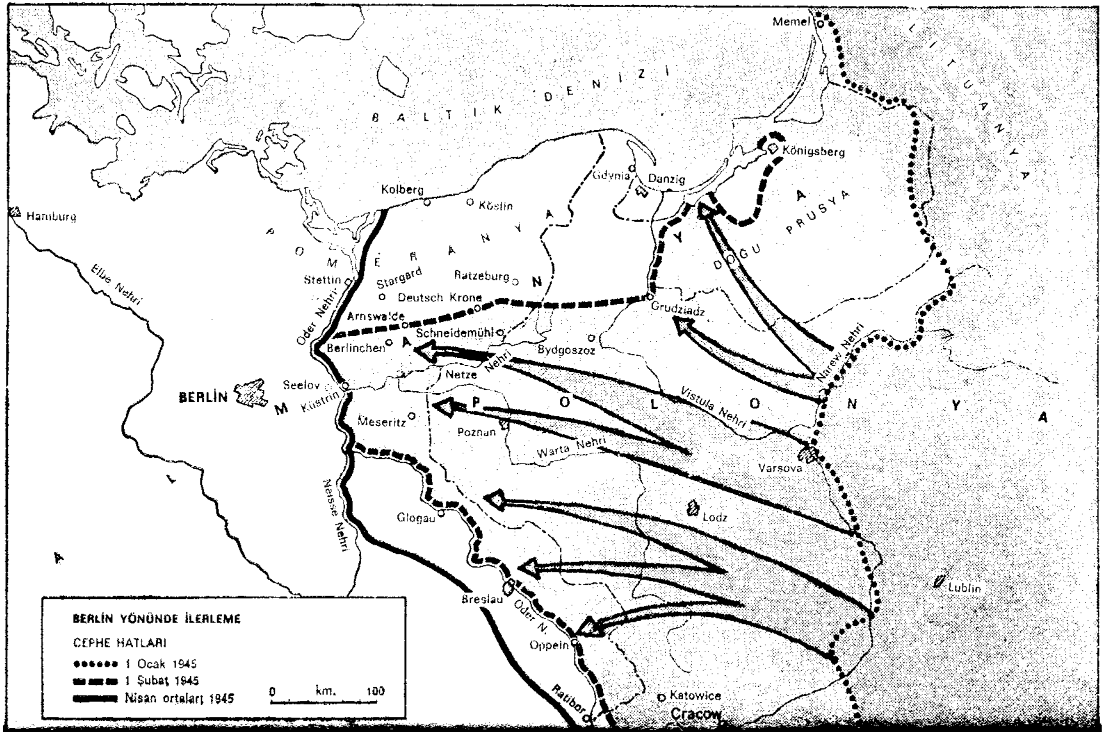
Tank orduları, topçu tümenleri ve kolorduları ile güçlü hava orduları, olanaklarımızı kökünden etkilemiş; bunun sonucu olarak da sadece ölçü bakımından değil, aynı zamanda hedefler yönünden de cepheler tarafından yapılan harekâtın karakterini değiştirmişlerdir. Sovyet kuvvetleri, savaşın ilk dönemine kıyasla çok daha çevik bir hâle gelmiş ve bu da günlük ilerleme mesafelerini önemli ölçüde artırmıştır. Cephenin bir kilometresine düşen top ve tank sayıları (yoğunluğu) da büyük bir yükseliş kaydetmiştir. Büyük yaz taarruzunda cephenin her kilometresine 155-185 namlu ve 15-20 tanklık bir yoğunluk oluşturma imkânını bulmuştur.

Askerlerimizin yüksek morali ve inancı, Kursk zaferinde rol oynayan kesin sonuçlu faktörlerden biri olmuştur. Bu sonuca, gerek hazırlık döneminde ve gerekse muharebe sırasında komutanların, politik komiserlerin, parti ve komsomol örgütlerinin her türlü zorluğa göğüs gererek başardıkları telkinler sayesinde ulaşılmıştır.

Harekâtını düşman gerilerine yönelten Sovyet gerillalarının da Kursk, Orel ve Harkov'da kazanılan Sovyet zaferine katkıları olmuştur. Beyaz Rusya, Smolensk ve Orel askerî bölgeleriyle Dinyepr Vadisinin gerillaları tarafından sürdürülen *«Demiryolu Savaşı»* düşman ikmal yollarının kesilmesinde özellikle etkili olmuştur. Trenleri, istasyonları ve manevra hatlarını havaya uçuran gerillalar, aynı zamanda Sovyet Komutanlığı'na 1943 yazında stratejik durumu ve düşmanın niyet ve amaçlarını değerlendirme olanağını kazandıran istihbarat bilgilerini de sağlamışlardır.

BERLİN MEYDAN SAVAŞI

Ocak — Mayıs 1945

BALTIK DENİZİ
LİTUANYA
DOĞU PRUSYA
POMERANYA
POLONYA
ALMANYA
Memel
Königsberg
Gdynia
Danzig
Kolberg
Köslin
Hamburg
Elbe Nehri
Stettin
Stargard
Ratzeburg
Deutsch Krone
Grudziadz
Arnswalde
Schneidemühl
Bydgoszoz
Berlinchen
Oder Nehri
Netze Nehri
Narew Nehri
Vistula Nehri
BERLİN
Seelov
Küstrin
Meseritz
Poznan
Warta Nehri
Varsova
Neisse Nehri
Glogau
Lodz
Lublin
Breslau
Oder N.
Oppein
Ratibor
Katowice
Cracow
BERLİN YÖNÜNDE İLERLEME
CEPHE HATLARI
1 Ocak 1945
1 Şubat 1945
Nisan ortaları 1945
0 km. 100

Yayımcının Notu

Berlin Meydan Muharebesi, savaşı doruk noktasına vardıran ve sonuçlandıran büyük çatışmadır. Bu muharebe savaşın en dramatik çatışması, Üçüncü Reich için bir **Tanrıların Çöküşü** (*) olmuş ve Adolf Hitler, Eva Braun, Goebels ve ailesiyle diğerlerinin Berlin'in göbeğinde, Führer Sığınağı'nda trajik ölümleriyle en uç noktasına ulaşmıştır.

Bu; Jukov ve öteki Sovyet komutanlarının, Jukov'un Moskova önlerinde Aralık 1941'deki ilk zaferiyle birlikte savaş talihinin Ruslar'ın lehine dönüşünden beri, elde etmek için savaştıkları bir andı. Yine bu an, Rus halkının düşlerinde yaşayan büyük bir andı.

Kızılordu 1944 yılını; Naziler'i rahat bırakmamak, av nâralarıyla onları sürekli huzursuz etmek ve darbeler indirerek ezmek suretiyle, giderek Sovyetler Birliği'nden dışarı atma uğraşıyla geçirmişti.

Jukov 1944 yılına Ukrayna'da girdi. O ve Va-

(*) Çevirenin Notu : Yayımcı burada, Hitler Almanyası'nın düştüğü durumu anlatmak için Almanca **«Götterdammerung»** sözcüğünü kullanmıştır. Bilindiği gibi bu sözcük, ünlü besteci Richard Wagner'in **«Niebelungen Yüzükleri»** adlı dörtlü opera dizisinin sonuncu operasının adıdır ve dilimize **«Tanrıların Çöküşü»** olarak çevrilmiştir. 12 Nisan 1945 günü, yâni bu bölüme konu olan büyük muharebenin başlamasından dört gün önce verdiği konserde, Berlin Filarmonisi, Alber Speer'in önerisiyle Götterdammerung Operası'ndan Brünnhilde'nin son aryası ve final ile programına başlamıştır. Speer anılarında bununla ilgili olarak, «Reich'ın sonunu simgeleyen, oldukça acıklı ve melankolik bir hareket...» demektir.

silyevskiy, uçsuz bucaksız Ukrayna ovalarında dörder ordulu cephelerle büyük bir taarruzu yönettiler.

Sovyet askerlik makinesi artık hiç pürüzsüz işler hâle gelmişti ve Birinci Ukrayna Cephesi Komutanı, çok başarılı bir general olan N. F. Vatutin Şubat sonlarında öldürücü bir yara aldığı zaman Jukov 1 Mart'ta onun yerini alarak savaşın başından beri ilk kez bir emir ve komuta mevkiine geçmiş oluyordu.

İlkbaharın sonlarında Jukov, yeniden Yüksek Karargâh Koordinatörlüğü görevine alındı. Haziran ayında «Bagration Harekâtı» kapalı adı verilen yeni bir güçlü ve yine dört cepheyle yapılan büyük taarruza girişildi. Jukov ve Vasilyevskiy ikişer cephenin harekâtını koordine ediyorlardı.

Sovyet kıtları, Rusya'nın batı sınırına doğru yürümüş ve hattâ bu sınırın ötesine de geçmişlerdi. Sonbahara kadar Almanlar hemen hemen Sovyet topraklarının son parçasından da çıkarılmış bulunuyorlardı. Ancak, bu sıralarda giderek artan çok büyük sorular Stalin'in aklını kurcalıyordu :

Savaşın sonunda, acaba Doğu Avrupa'da kim egemen olacaktı?

Ortaya nasıl bir Almanya çıkacaktı?

Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de neler olabilirdi?

Bu arada, Polonya sorunu daha ağır ve çözümü güç bir sorun hâline gelmişti. Stalin, kendisine âdeta köle gibi boyun eğecek bir Polonya Hükümeti istiyordu. Oysa, Londra'da bulunan sürgündeki Polonya Hükümeti, savaş sonunda Polonya için iyi bir gelecek hazırlama umuduna cesaretle sarılmıştı.

Son olarak, bizzat Sovyetler Birliği'nde, Parti ile Silâhlı Kuvvetler; Politbüro ile generaller arasındaki politik güç nasıl olacaktı? Çünkü, 1944 sonbaharında politika, Sovyet askerî plânlamasında büyük bir faktör hâline gelmişti. Halbuki bundan önce, ayakta kalmak ve Naziler'in yok edilmesi baş düşünce idi.

Politika, Sovyet Yüksek Komutanlığı çevrelerinde daha da önemli bir faktör hâlini almaktaydı. Çok başarılı Sovyet komutanları birbirlerine karşı saldırgan rekabetlere girişmiş, fakat bunlardan hiçbiri bu mücadeleyi Jukov kadar sert bir biçimde yapmamıştır. Harekâtın Beyaz Rusya içlerine doğru geliştiği dönemde Jukov'un hırsı kaynama noktasına varmış bulunuyordu. Bir kolordu komutanını görevinden almış ve Vasilyevskiy'in kuvvetlerinin Vlnius kentini ele geçirmelerinden önce büyük bir zafer (Baranoviçi'nin ele geçirilmesi) kazanmak için girişilen yarışta bir tümen komutanının er olarak bir ceza bölüğüne verilmesini emredecek kadar ileri gitmişti.

Ekim ayında, Berlin Meydan Muharebesi için Genelkurmay'da yapılan plânlama oldukça ilerlemiş durumdaydı. Genelkurmay Başkan Vekili General Antonov ve iş arkadaşları, Ekim ayının son üç günü ile Kasım'ın ilk günlerinde uygulanacak harekât plânını tüm ayrıntılarıyla tamamladılar. Hazırladıkları plân, Alman başkentini hedef alan, duraklamasız yapılacak hızlı bir ileri harekâtı öngörüyordu. Bu harekât kırkbeş günlük bir dönem içinde yürütülecekti. Alman kontrolünde bulunan topraklarda Bydgoscz-Poznan-Bresleau-Viyana hattına kadar 240-290 km. ilerlemeyi öngören ilk evre onbeş günde tamam-

lanacaktı. Nazi kuvvetlerinin kesinlikle yok edilmesi ve Berlin'in alınması için de otuz gün ayrılmıştı.

7 Kasım bayramı döneminde Sovyet komutanları Moskova'ya geldiler. Son ileri harekât için düzenler alınırken; batıdaki orduların, üç Beyaz Rusya Ordular Grubu'nun harekâtı emirle durduruldu. Komutanlar (Mareşal Jukov, Vasilyevskiy, Konyev, F. İ. Tolbukin ve Orgeneral İ. D. Çernyakovskiy) **«büyük final»** için Stalin ve Genelkurmay'la istişarelerde bulundular. Son büyük taarruza 20 Ocak 1945 günü başlanmasına karar verildi. Ancak, emirlerin yayınlanması ve «alındı-anlaşıldı» karşılıklarının gönderilmesi Aralık sonlarına kadar sürdü.

Kasım Bayramı sona erdi. Mareşaller aralarında görüştüler. Berlin'i ele geçirme plânının tamamlandığı anlaşıldığından mareşaller kendi komutanlıklarına döndüler. Daha sonra Stalin, kuşkusuz tarihi etkileyecek bir karara vardı. Berlin'in Birinci Beyaz Rusya Cephesi'ne komuta edecek olan Jukov tarafından düşürülmesine karar verdi. Aynı derecede başarılı bir komutan olan Rokosovskiy'in bu sırada Birinci Beyaz Rusya Cephesi'ne komuta etmesi Stalin için önemli bir sorun değildi; nitekim kolayca çözümlendi. Stalin, Rokosovskiy'e telefon etti ve «Yüksek Başkomutanlığın (yâni kendisinin) Rokosovskiy'i İkinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanlığı'na atamaya karar verdiğini» bildirdi. Rokosovskiy anılarında bu konudan şöyle bahseder: «Bu, hiç beklenmedik bir karardı. Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin Berlin yönünde yapacağı harekâta ait plânları görüşmek üzere Yüksek Başkomutanlığa gitmiştim. Önerilerimiz, herhangi bir gö-

rüş ileri sürülmeden kabul edildi. Şimdi ise bana yeni bir ödev veriliyordu. Yüksek Başkomutan'a şu soruyu sormaktan kendimi alamadım: 'Hangi nedenle cezalandırılıyorum?' Stalin, yardımcısı Mareşal Jukov'un Birinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanlığı'na atanmış olduğunu ve öteki bilgileri Yüksek Karargâh'tan öğrenmem gerektiğini söyledi.»

Jukov, Birinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanlığı görevine 16 Kasım'da başladı. Rokosovskiy de aynı gün, İkinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanı General Zaharov'un yerine geçti. Stalin, Berlin harekâtına katılacak dört ordular grubunun harekâtını bizzat kendisinin koordine edeceğini bildirdi. Bu karar Vasilyevskiy'in görevsiz kalmasına yol açtı. Bu durum, General Çernyakovskiy'in 1945 Şubatı'nda ölümünden sonra Vasilyevskiy'in Üçüncü Beyaz Rusya Cephesi Komutanlığı'na verilmesine kadar sürdü.

«Berlin Yarışı»nın tüm hazırlıkları böylece tamamlanmış oluyordu. Fakat şimdi, başa güreşen bir kişi daha çıkmıştı. Bu, Mareşal Jukov'un Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin hemen güneyindeki Birinci Ukrayna Cephesi'nin Komutanı Mareşal Konyev'di. Stalin'in kesin kararı, Jukov'un Berlin'i almasıydı. Bu amaçla, Berlin'e uzanan yaklaşma istikametlerini Jukov'a bırakan harekât şeritlerini saptamış ve böylece Konyev'i saf dışı etmiş oluyordu.

1944 yılı Aralık ayı sona erdi. Savaşın başlangıcından beri ilk kez Moskova'da Yeni Yıl neşeli bir biçimde kutlandı ve Ocak ayına girildiği zaman muazzam Sovyet orduları Berlin üzerine atılmaya hazır vaziyette bekliyorlardı. Son derece büyük miktarlarda yiyecek maddeleri,

mühimmat, malzeme ve insan gücü biritirilmişti. Jukov, Rokosovskiy ve Konyev; 2.500.000 insan, 41.000 top, 6.000'den fazla tank ve 6.500 uçağı biraraya getirmişlerdi. Almanlar ise bunları, muhtemelen bir milyon insan ve Sovyetler'in top, tank ve uçak olanaklarının dörtte ya da üçte biriyle karşılamak zorundaydılar.

Bu olağanüstü büyüklükteki kuvvet 12 Ocak 1945 günü, yâni harekâtın plânlandığı tarihten bir hafta önce, gök gürlemesini andıran bir gürültüyle harekete geçti. Harekât tarihinin ileri alınması; Churchill'in, Naziler'in Ardenler bölgesinde yaptıkları büyük taarruzunun beklenmedik başarısı ve doğurduğu tehlikeyi karşılamak için bir Sovyet harekâtı yapılması yolundaki hararetli isteğine bir karşılık olmak üzere, Stalin'in talimatıyla yapılmıştı.

Sovyet Orduları, önde Jukov'un kıtaları olduğu hâlde bir okbaşı gibi ileri atıldılar ve Nazi mevzilerini yarıp geçtiler. Ocak sonunda Rus kuvvetleri Berlin'e karşı girişilecek son taarruza hazır bulunuyorlardı. Ancak, bu sırada taarruz durduruldu ve 16 Nisan'a kadar da ikinci bir taarruza başlanmadı.

Acaba bunun sebebi neydi?

Bu karar, savaşın son günlerinin büyük muammalarından biridir. Öyle büyük bir muamma ki; Jukov'un arkadaşı Mareşal Çuykov'a karşı amansız bir tartışmaya girişmesine yol açmıştır. Şubat ayında Berlin'e karşı harekâta başlanmaması kararını Stalin vermiştir. Stalin'in bu kararında askerî düşüncelerden çok politik düşüncelerin etkili olduğu yolunda duyulan kuşku sürmektedir. Olayın üzerinden bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, anlaşmazlık hâlâ şiddeti-

ni korumaktadır. Mareşal Jukov'un Berlin Muharebesi üzerindeki açıklamaları, esas itibariyle eleştiricilerine bu hususta bir karşılık verme amacını gütmektedir.

Savaş sona ererken Stalin bir girişimde daha bulunmuştur. Konyev'e Berlin'i ele geçirme şansını kazandırmak için, daha önce koyduğu kuralları bilerek değiştirmiştir. Bunun, Berlin'e yapılacak taarruzla ilgili ya da Stalin'in kişisel politik hesapları gereği olduğu sorunu, belki de hiçbir zaman açıklığa kavuşmayacaktır. Ancak, Stalin'in kararında etkili olan düşünce ne olursa olsun, kendi askerî başyardımcıları arasındaki esasen gergin olan ilişkileri bilerek körüklemiş ve böylece sert tartışma ve acı duyguları bizzat kendisi hazırlamıştır.

Nihayet Berlin, Jukov'un Birinci Beyaz Rusya Cephesi ve Konyev'in Birinci Ukrayna Cephesi'nin ortak darbeleri sonunda düşmüştür. Mareşal Jukov'un kuvvetleri öndeydiler; Başbakanlık ve Führer Sığınağı'nı ele geçirme onurunu kazandılar.

Meş'um bir tecelli olarak savaş, bir rivayet ve kuşku yangını ile sona ermiştir. Aralarında Jukov'un da bulunduğu Sovyet komutanları Berlin'i daha önce ele geçirmek için Amerikalılar ve İngilizler'le bir yarışma içinde olduklarını sanıyorlardı. Gerçekten de Stalin, komutanlarına şu soruyu yöneltmek suretiyle bu havayı yaratmış bulunuyordu :

— «Berlin'i kim ele geçirecek? Biz mi, yoksa müttefiklerimiz mi?»

Aslında bu yarışma Jukov ile Konyev arasında değil, daha çok rakip müttefikler arasındaydı. Böylece bir anlamda, Berlin zaferini Ju-

kov'un kazanması, en azından Sovyet tarafında sıcak savaşı izleyen soğuk savaş döneminin açılması ve ilk başarısı olarak kabul edilmektedir (*).

(*) **Çevirenin Notu :** Berlin'in ele geçirilmesi konusunda başta Churchill olmak üzere karar verme mevkiinde bulunan birçok politik önder ve Eisenhowver, Montgomery gibi komutanların yazılarında ilginç iddialar, izlenimler ve düşünceler vardır. Bunların tümüne dokunmanın olanaksızlığı karşısında, Mareşal Montgomery'nin kişisel yazılarıyla, «EN UZUN GÜN» ve «SON MUHAREBE» gibi kitapların yazarı Cornelius Ryan'ın Hitler'le ilgili olarak naklettikleri ile yetinmek istiyoruz. Böylece, Rus tarafının düşüncelerinin daha gerçekçi bir perspektif içinde değerlendirilmesi olanağı bulunacaktır.

Cornelius Ryan'a göre (THE LAST BATTLE, S. 119) Hitler şöyle düşünüyordu: «Rus Orduları'nın Berlin'in tam karşısındaki Küstrin'de toplanması büyük bir blöftü. Asıl Sovyet taarruzu güneyden yapılacak ve hedefi Berlin değil, Prag olacaktı.» Hitler'e yakın generaller içinde sadece Merkez Ordular Grubu Komutanı Orgeneral Schörner aynı fikirdeydi ve Hitler'e şunları söylüyordu: «Führer'im! Bu, tarihte yazılıdır. Bismarcın şu sözlerini hatırlayınız: 'Prag'ı elinde bulunduran Avrupa'ya egemen olur' diyordu.» Hitler kararını verdi. Önce Schörner'i aslâ haketmediği mareşalliğe yükseltti. Daha sonra da dört zırhlı tümenin, Berlin bölgesinden güneye kaydırılmasını emretti.

Mareşal Montgomery, anılarında (THE MEMOIRS OF FIELD-MARSHALL MONTGOMERY, S. 331), başlangıçta General Eisenhower'le Berlin'in en önemli hedef olduğunda anlaştıklarını, fakat sonra Eisenhowver'in bu fikrini değiştirdiğini ve asıl hedefin Alman Silâhlı Kuvvetleri'nin yok edilmesi olduğunu; bazı endüstri ve ulaştırma merkezlerinin Berlin'den daha önemli bulunduğunu söylediğini yazmaktadır. Buna karşı Montgomery, Alman Silâhlı Kuvvetleri'nin imhasının nihayet bir an meselesi olduğu ve asıl sorunun savaş sona erdiği zaman Avrupa'da, Batılılar'ın barışı kazanmalarını sağlayacak bir politik denge kurulması olduğunu ileri sürmüştür. Montgomery'ye göre bu, Ruslar'dan önce bazı politik merkezleri ele geçirmek de-

mekti ve bu merkezler de öncelikle Viyana, Prag ve Berlin'di. Böylece Montgomery, Batı blokunda savaşın yüksek yönetimini yapanların bu kararı verip, ilgili komutanları gerekli direktifleri vermiş olmaları hâlinde buraları Ruslar'dan önce ele geçirmiş olabileceklerini iddia etmektedir. Bu durumdan yakınan Montgomery daha sonra, Ruslar'ın Kuzey Almanya ovalarından hızla akarak Schleswig-Holstein'ı işgal etmeleri olasılığı belirince, aynı kişilerin bu kez harekâtı hızlandırması için kendisini sıkıştırdıklarını yazmıştır. Kanımızca Mareşal Montgomery'yi haklı görmek için çok neden vardır. Öteyandan Ruslar, eğer Schleswig-Holstein ve Danimarka'ya el atsalardı, Baltık çıkışlarını kontrolleri altında bulundurabilir ve Kuzey Denizi'ne inerlerdi ki; böyle bir stratejik durum, savaşın sonucunu değiştirmese bile savaş sonrası dönemini büyük ölçüde etkilerdi. İkinci sorun da şudur: Burada mesele sadece Berlin değildi. Çünkü, Roosevelt daha önce Almanya'nın işgali konusunda kararını vermiş ve bunu Churchill'e empoze etmişti. Bu nedenle değil ilerlemek, bazı birlikler geri dahi çekilmişlerdi. Ne var ki bu çok uzun bir konudur. Bununla birlikte biz kısa da olsa meselenin öteki yönleri üzerinde de durmak suretiyle Avrupa seferinin son aşaması hakkında gerçeklere daha yakın bir yargıyı hazırlamak gerektiği kanısındayız.

Bir başka İngiliz tarihçisi General Fuller, durumu şöyle değerlendirmektedir: Bu aşamada savaş artık stratejik olmaktan çıkmış ve politik bir mahiyet almıştı. Yapılan yarış, silahlı kuvvetler arasında değil; iki politik sistem arasında cereyan ediyordu ve Rusya ile Batılılar'ın temsil ettikleri bu iki sistemden acaba hangisi Orta ve Doğu Avrupa'da egemen olacaktı? Sorun gerçekten bu idi.

Öteyandan, Ruslar Ocak sonuna kadar Budepeşte'ye gelmiş; kuzeyde ise Oder Nehri'ne dayanmış olduklarından, Batı demokrasileri için politik açıdan Doğu Avrupa artık kaybedilmiş sayılabilirdi. Bu durumda Ruslar'ın Viyana'yı almaları da önlenemeyeceğine göre, Orta Avrupa'yı kurtarmak için hiç değilse Berlin'i Ruslar'dan önce ele geçirmek gerekiyordu. Ne yazık ki, bu kritik anda atak davranması gereken General Eisenhower, aşırı derecede tedbirli ve ihtiyatlı bir tutum içerisindeydi. Ona göre sorun stratejik bir mesele, yâni Alman Silâhlı Kuvvetleri'nin yok edilmesi ve Almanya'nın fethedilmesiydi. Halbuki aslında politik bir meseleyle karşı karşıya bulunuyordu ve bu

Berlin Muharebesi üzerindeki askerî ve politik anlaşmazlıkların yankıları bugün de işitilmektedir. Belki bu tartışmalar bir yüzyıl daha devam edecektir. Mareşal Jukov, Nikita Kruş-

---

durum da Berlin'in ele geçirilmesini gerektiriyordu. Dolayısıyla sonuç, savaşı stratejik alanda kazanmak; fakat politik alanda kaybetmek oluyordu. (THE SECOND WORLD WAR, 1939-45, Major General J. F. C. Fuller) General Fuller'in bu yargısını daha iyi değerlendirebilmek için bir başka kaynağın aynı günlerin olaylarına nasıl baktığını görelim. Cornelius Ryan, «THE LAST BATTIE» adlı kitabında yazdığına göre, Elbe'ye varılıncaya kadar Eisenhower Amerikan birliklerini hızla Berlin üzerine yürümeye teşvik ediyordu. 8 Nisan'da Amerikalılar Berlin'e 200 km. mesafedeydiler ve yapılan hesaplara göre 6 gün sonra Amerikan 19'uncu Kolordusu Berlin'e varmış olacaktı. Gerçekten 2'nci Amerikan Zırhlı Tümeni 11 Nisan günü saat 20.00'de Elbe'ye ulaşmıştı. Ancak Alman direnişi yüzünden o gün bir köprü ele geçirilemedi. 12 Nisan sabahı aynı tümene bağlı unsurlar Schönebeck köprüsünü ele geçirmeye çalışırken Almanlar köprüyü attılar. Ertesi gün, Amerikan 83'üncü Piyade Tümeni, Darby yakınındaki köprüyü ele geçirdi ve BERLİN KAPISI / TRUMAN KÖPRÜSÜ levhasını üzerine astı. Aynı gün 12'nci Ordular Grubu Komutanı Orgeneral Bradley ile Eisenhower arasında geçen bir konuşmada, Başkomutan; Berlin'in alınmasının neye mal olacağını General Bradley'e sormuş ve o da: «100.000 ölü, yaralı ve kayıp» karşılığını verdikten sonra şunu eklemişti: «Bu, bir prestij hedefinin ele geçirilmesi için verilecek ağır bir kayıptır. Kaldı ki, nasıl olsa bir başkasının Berlin'i alması için bizi geri çekeceklerdir.» Eisenhower kararını söylemedi ve konuşma da böylece sona erdi. Ancak, bu arada Eisenhower; 14 Nisan'da Washington'a bildirdiği, geleceğe ait plânında Orta Elbe'de savunmada kalma kararını belirlemişti. Esasen Dokuzuncu Ordu'ya da harekâtını durdurması emredilmişti. Oysa Stalin 15 Nisan'da, Büyükelçi Averell Harriman'a, o günlerde bir Sovyet taarruzu yapılacağını, fakat bu taarruzun asıl hedefinin Berlin değil Dresden olacağını söylüyordu.

Şimdi Mareşal'in öyküsüne geçebiliriz.

çev tarafından görevinden alındığı zaman konulan kısıtlamalar nedeniyle, uzun süre kendi öyküsünü anlatma olanağını bulamamıştır. Savaşın son günlerinde olup bitenler hakkında Jukov'un kişisel görüşleri Kruşçev iktidardan düşer düşmez yayınlanmıştır. Bunlar doğru ya da yanlış olabilir. Fakat, aleyhindeki iddialar karşısında güzel bir savunma örneği sayılabilir. Daha doğrusu bu öykü, Jukov'un Berlin fatihi ve Hitler'i yenilgiye uğratan komutan olarak tarihteki rolünü tanıtlama girişimi sayılmalıdır.

H. E. S.

Son Savaşım

Berlin harekâtı, Nazi Almanyası'na karşı yürütülen son taarruzun bir bölümünü teşkil eder. Bu taarruza Sovyet Silâhlı Kuvvetleri'nin büyük bir kısmının katılması, savaşın Avrupa'da daha çabuk sona ermesini ve Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasını sağlamıştır.

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın sonunu bağlayan harekâtın hedefi olması bakımından Berlin'in özel bir stratejik önemi vardır. Nedenine gelince; Almanya'nın savaş sonrası örgütlenmesi ve Avrupa'nın politik yaşamındaki yerinin bağlı bulunduğu kilit askerî ve politik problemlere son ve kesin sonucu, Berlin harekâtı getirmiştir.

Sovyet Silâhlı Kuvvetleri, faşizme karşı verecekleri son muharebeye hazırlanırken ve Berlin'i düşürürken, Müttefikler arasında mutabık kalınan ve ilân edilen politikayı (yâni Almanya'nın askerî, ekonomik ve politik bakımlardan kayıtsız şartsız teslim olması politikasını) harfi harfine uygulamışlardır. Sovyetler Birliği, Almanya'nın faşist sosyal ve politik sisteminin tamamen ortadan kaldırılması ve tüm büyük Nazi suçlulardan, uzun süre sıkıntı ve azap çeken yurdumuz dahil olmak üzere, işgal altındaki bütün ülkelerin halkına karşı girişilen kötü davranışlar, yarattıkları vahşet, kitle hâlinde insan öldürmeler, toplumları yok etme ve her türlü aşırı tutumların hesabının sorulmasını daima hedef tutmuştur.

Yüksek Karargâh'ın, savaşın bu son harekâtına ait stratejik plânı, 1944 Kasımı'nda ve Sovyet kıtları geniş cephede Doğu Prusya'nın sınırlarına, Narew ve Vistül Nehirleri'ne dayandıkları zaman hemen hemen son şeklini almış bulunuyordu. Plânın stratejik veçhilelerinin erkenden formüle edilmiş olması muhtelif cephelerin askerî konseylerinin tüm harekât, politik ve bütünleme problemlerinin üzerine gereği gibi eğilmelerine olanak vermiştir. Stratejik plâna göre, Berlin'e karşı girişilecek son taarruzdan önce iki büyük taarruz yapılacaktı: Bunlardan biri Üçüncü ve İkinci Beyaz Rusya Cepheleri tarafından Doğu Prusya'da yapılacak; öteki (daha sonra bu harekâta Vistül-Oder harekâtı adı takılmıştır.) Birinci Beyaz Rusya ve Birinci Ukrayna Cepheleri tarafından Varşova ve Berlin yönünde olacaktı.

Plâna göre, Birinci Beyaz Rusya Cephesi Poznan yönünde taarruz edecek; İkinci Ukrayna Cephesi'nin hedefi ise Oder Nehri'nin, Glogau'ın kuzeybatısındaki kesimi, Breslau ve Ratibor olacaktı. İkinci Beyaz Rusya Cephesi, tamamen Doğu Prusya'daki düşman kıtalarıyla ilgilenecekti. Bu cephenin, düşmanın Doğu Prusya'daki grubunun gerisini kesmekle görevli asıl kuvvetleri, Şubat'tan önce Doğu Prusya'da savaşmaktaydılar ve bu cephenin sol kanadının Aşağı Vistül'ün Bromberg'in kuzeyindeki kesimine ulaştıktan sonra savunmaya geçmeleri gerekiyordu.

Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin ilk hedefi, iki kesimde düşman savunma mevzilerini yarmak; Varşova ve Radom'daki düşman kuv-

vetlerini yok ettikten sonra Lodz'dan geçen bir hatta kadar ilerlemekti. Daha sonra cephe, Poznan yönünde ilerleyecek ve Bromberg'den geçen ve Poznan üzerinden güneye uzanan bir hatta doğru ileri harekâtını sürdürecek ve burada Birinci Ukrayna Cephesi'yle birleşecekti.

Yüksek Karargâh'ın, durumun bundan sonrasını kestirmesine olanak yoktu. İkinci Beyaz Rusya Cephesi'nin harekâtı düşman tarafından geciktirilebilir ve bu durumda Sovyet kuvvetlerinin, plânlandığı biçimde Doğu Prusya'nın gerisini alması olanağı ortadan kalkabilirdi. Bu takdirde Birinci Beyaz Rusya Cephesi, kuvvetlerinden önemli bir bölümünü, belki de asıl taarruzunu, kuzeye saptırma zorunda kalabilirdi. Tüm bu olasılıklar plânlamada ve harekâtın yürütülmesinde dikkate alınmıştır (1).

Almanlar'ın Hatâsı

Güneydeki komşumuza gelince, onun pek gerilerde kalmayacağından emin bulunuyorduk. Birinci Ukrayna Cephesi kuvvet bakımından hemen hemen Birinci Beyaz Rusya Cephesi düzeyindeydi. Bunun da öte-

---

(1) Jukov burada hatâya düşmüştür. Her ne kadar plânın hazırlanması sırasında tüm olasılıklar dikkate alınmış ise de, şurası bir gerçektir ki, daha 15 Kasım'da Stalin, Jukov ve Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin Berlin'e taarruz etmesini kesinlikle emretmişti. İkinci Beyaz Rusya ve Birinci Ukrayna Cepheleri'nin harekât bölgeleri, Jukov'u Berlin'e yöneltecek ve Konyev ile Rokosovskiy'in onun yolun kesmelerini önleyecek biçimde ve bilerek düzenlenmişti. Konyev bunu açkça biliyor ve bundan büyük üzüntü duyuyordu.

sinde, her iki cephe yan yana taarruz edeceklerdi. Bu nedenlerle Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin güney yanının güvenliğiyle ilgilenmesine gereksinme bulunmadığını varsayıyorduk. Yüksek Karargâh da, Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin kıtalarının güneybatı ve güneye saptırılmasına gerek duyulmayacağını kabul ediyordu. Gerçekten birkaç yüz kilometre derinliği olan ve düşman komutanlığının ihtiyatla manevra yapmak olanaklarına sâhip bulunduğu bir bölgede yapılacak olan bu harekâta Yüksek Karargâh'ın böyle bir kuvvet kaydırmayı önceden düşünmesi olanaksızdı. Düşman, Batı Cephesi'nden kuvvet kaydırmak, tecrit edilmiş Baltık grubundan kuvvet çekmek ve tüm cephe boyunca manevralar icra etmek suretiyle gerekli bölgelerde bir ağırlık merkezi teşkil etmek ve böylece ileri harekâtımızı yavaşlatmak olanaklarına sâhipti. Fakat Nazi Komutanlığı bu fırsatlardan tam anlamıyla yararlanamamıştı ve bunun cezasını da acı bir biçimde çekecekti. Çünkü kritik anda ileri harekâtımızın önünü tıkamak için gerekli ihtiyatları bulunmuyordu.

Yüksek Karargâh, Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin gelecekteki Bromberg-Poznan hattına vardıktan sonra ve o zamanki duruma göre düzenlenmesi gereğine inanmıştı. Fakat harekâtın fiilen yürütülmesi sırasında Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin kuvvetleri, hedeflerini plânın öngördüğü zamandan önce ele geçirdiler. Bu kuvvetler, 23 Ocak gibi erken bir tarihte sağ kanatlarıyla Bromberg'i aldılar ve kuzeydoğu yönünde Scheidemühl ve Deutsche Krone'ye doğru ileri harekâta de-

vam ettiler. Cephenin merkezi 25 Ocak'ta Poznan'da bir düşman grubunu kuşattı ve Birinci Ukrayna Cephesi'yle işbirliği hâlinde harekât yapan sol kanat Jarocin'e vardı.

25 Ocak günü öğleye doğru Stalin bana telefon etti. Kendisine durumu özetledim. Bana daha sonraki harekâtımızı sordu. Düşmanda moral diye bir şeyin kalmadığını, ciddî bir direnişte bulunamayacağını ve bu nedenle Oder Nehri'ne doğru ilerleyeceğimizi ve Küstrin'de bir köprübaşı elde etmeye çalışacağımızı söyledim. Cephemizin sağ kanadı, bizim için ciddî bir tehdit teşkil etmeyen Doğu Pomeranya'daki düşman kuvvetlerine karşı kuzey ve kuzeybatı yönünde taarruz edecekti.

Stalin, şu karşılığı verdi :

— «Oder'e vardığınız zaman ileri birlikleriniz İkinci Beyaz Rusya Cephesi'nin kanadından hemen hemen 150 kilometre uzakta bulunacaklardır. Bunu yapamazsınız. İkinci Beyaz Rusya Cephesi, Doğu Purusya'daki harekâtını tamamlayıncaya ve kuvvetlerini Vistül Nehri üzerinde yeniden düzenleyinceye kadar beklemeniz gerekir.»

Bunun ne kadar zaman alacağını sorduğumda Stalin şu cevabı verdi:

— «On onbeş gün sürer. Kaldı ki, Birinci Ukrayna Cephesi de sizin sol yanınızın güvenliğini sağlamak için ilerleyemez. Çünkü Oppeln ve Katowice dolaylarındaki düşman kuvvetlerini temizleme uğraşı içinde bulunucaktır.»

Buna karşın Stalin'den böyle bir zamanda taarruzumuzu durdurmamasını istirham ettim. Çünkü daha sonra düşmanın Meseritz'te-

ki tahkimli bölgede yapacağı direnişi kırmamız daha güç olurdu. Ayrıca, sağ kanadımızı güven altına almak için bana bir ordu daha istedim. Bunu düşüneceğini söyledi ama, o gün buna dair bir haber alamadım (2).

---

(2) Jukov'un Stalin'e yaptığı öneriden açıkça anlaşılacağı gibi o, Oder Nehri ve oradan Berlin'e kadar sürecek bir amansız yarışa hazırlanıyordu. Konyev'in de aynı durumda olduğu anlaşılıyordu. İşte tam bu noktada Stalin'de duraksama belirtileri görüldü. Bu durumun Genelkurmay'da nasıl değerlendiğini Ştemenko şöyle anlatmaktadır :

«Sovyet kıtalarının Doğu Prusya'da, Vistül Nehri üzerinde ve Silezya'daki taarruzları öylesine kesin sonuçlu oldu ve o kadar çabuk gelişti ki, iki hafta zarfında Birinci Beyaz Rusya ve Birinci Ukrayna Cepheleri Poznan-Breslau hattına varmak suretiyle amaçlarına ulaşmış oldular.

Bu iki cephe, seferin birinci aşamasını tamamlamış olduklarından ve artık Berlin'e taarruzun şart olduğu, daha doğrusu bu kentin ilk hedefimiz olması gerektiği açıkça anlaşıldığı cihetle, bundan sonraki harekâta derhal karar vermek gerekiyordu.

26 Ocak'ta Genelkurmay, Birinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanı'nın Berlin'i ele geçirinceye kadar taarruzunu duraksamasız sürdürmeye karar verdiğini öğrendi. Bu karara göre Cephe Komutanı, kıtalarını özellikle topçu ve geri hizmetlerini ileri yanaştırmak; ikmal maddelerini tamamlamak ve mekanize birliklerini düzene sokmak için dört günlük bir zamana gereksinme duyduğunu; Üçüncü Vurucu Ordu ile Birinci Polonya Ordusu'nu birinci kademede bulundurmayı ve 1-2 Şubat'ta tüm kuvvetleriyle taarruza yeniden başlamayı öneriyordu.

İlk hedefi, Oder'i yürüyüş düzeninde geçmekti. Bunun ardından asıl kuvvetlerini kuzeydoğudan, kuzeyden ve kuzeybatıdan Berlin'e taarruz ettirmek üzere hızla Alman başkentine yürümeye karar vermişti. Bu amaçla, İkinci Muhafız Tank Ordusu kuzeybatıdan ve Birinci Muhafız Tank Ordusu da kuzeydoğudan taarruz edecekti.

26 Ocak'ta Birinci Muhafız Tank Ordusu'nun keşif birlikleri Meseritz tahkimli bölgesine ulaştılar ve çok sayıda tutsak aldılar. Yapılan sorgulama, tahkimli bölgenin birçok kesiminin henüz tam anlamıyla işgal edilmemiş bulunduğunu ve Alman kuvvetlerinin hâ-

---

Ertesi gün (27 Ocak) Genelkurmay, Birinci Ukrayna Cephesi Komutanı'nın, önemli bir duraklama yapmadan cephesini 5-6 Şubat'ta taarruza geçireceği, Elbe'ye 25-28 Şubat'ta ulaşacağı ve bu arada Birinci Beyaz Rusya Cephesi'yle işbirliği yapan sağ kanadının Berlin'i ele geçireceği hakkındaki kararını öğrendi.

Böylece her iki cephenin de gecikmeden Berlin'i ele geçirmeyi hedef tuttukları anlaşılıyordu. Ancak Mareşal Konyev'in plânı Stalin'in Berlin'i yalnız Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin alması hakkındaki plânı ile nasıl uzlaştırılacaktı? General Antonov'un çalışma odasında cereyan eden hararetli tartışmalardan sonra Genelkurmay her iki plânı da kabul etti; Yüksek Karargâh da bunu uygun gördü. Bununla beraber iki cephe arasındaki arahattı olarak, Mareşal Jukov'un önerdiği hat kabul edilmişti. Bu hattın Smigiel'e kadar olan bölümü yürürlükte kalacaktı. Bu noktadan sonra arahattı Uruhstad - Obra Nehri - Oder Nehri - Ratzdorf - Freidland - Gros Koris - Michendorf hattı olacaktı. Aslında bu hat, Birinci Ukrayna Cephesi kıtalarını Berlin'e taarruzunu öngören plânı kabul ediliyor; öteyanda kente taarruz etme olanağını ellerinden aldığı gibi, onları Guben ve Brandenburg yönünde taarruza zorluyordu.

Genelkurmay bunun anlamsız bir hareket olduğunu biliyordu. Çünkü, bir yanda Mareşal Konyev'in sağ kanadının Berlin'e taarruzunu öngören plânı kabul ediliyor; öteyanda ise, bu plânın yürütülmesini olanaksız kılan bir arahat saptanıyordu. Bu durumdan bir çıkış yolu bulmalıydık ve şuna inanıyorduk ki; ya durum kendiliğinden düzelir ya da harekât sırasında bir yolunu bulup bu aptalca kararın uygulanmasını önlerdik. Çünkü henüz Berlin'den oldukça uzak bir mesafede bulunuyorduk. Ne var ki olayların gerçek oluşumu, Berlin'e taarruzu böylesine kısa bir zaman içinde yapma olanağını vermedi.» (Ştemenko, «Voyenno-İstoricheskii Jurnal» Dergisi, Mayıs 1965, S. 65-68.)

H. E. S.

lâ bölgeye yanaştırılmakta olduklarını gösteriyordu.

Bu bilgilere dayanarak asıl kuvvetlerimizle Oder Nehri'ne doğru ileri harekâtımızı hızlandırma ve batı yakada köprübaşları ele geçirmeye çalışmak için emir verdim. Oder'e doğru taarruz eden kuvvetlerin (Birinci ve İkinci Muhafız Tank Orduları, Beşinci Vurucu Ordu, Sekizinci Muhafız Ordusu, Altmışdokuzuncu ve Otuzüçüncü Ordular) sağ yanını güvenlik altına almak için Üçüncü Vurucu Ordu, Birinci Polonya Ordusu, Kırkyedinci ve Altmışbirinci Ordular'a, Doğu Pomeranya'daki düşman kuvvetlerine karşı kuzeye ve kuzeybatıya çarketme emrini verdim. Sekizinci Muhafız ve Birinci Muhafız Tank Ordusu, Poznan'da kuşatılmış bulunan garnizonu temizleyecekti. Başlangıçta orda sadece 20.000 kişilik bir kuvvetin kuşatıldığını sanıyorduk. Oysa sonradan bu kuvvetlerin 60.000 kişi olduğu anlaşıldı ve bu tahkimli kentte bulunan kuvvetlerin temizlenmesi 23 Şubat'a kadar sürdü.

Değerlendirmelerimize göre, Doğu Pomeranya'daki düşman kıtaları Oder'e varmadan kuvvetlerimize taarruz etme olanaklarına sâhip bulunmuyorlardı. Bir düşman karşı taarruzu gerçekten oluştuğu takdirde yine de Oder hattındaki kuvvetlerimizin bir kısmını Pomeranya grubuna taarruz etmek üzere kaydırmak için zamanımız olacaktı. Gerçekten durum da böyle gelişmiştir.

Birinci görüşmeden sonra Stalin nihayet cephenin değerlendirmesini kabul etti. Ama ek kuvvetlerden yararlanmadan sağ yanımı-

zı güven altına almamızda direndi. Stalin'in, sağ kanat üzerindeki kaygısında haklı olduğu sonradan anlaşıldı. Çünkü, sonraki gelişmeler gösterdi ki, Doğu Pomeranya'da beliren tehdit giderek artıyordu.

Bu sırada büyük taarruz hızla gelişiyordu. Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin asıl kuvvetleri Meseritz tahkimli bölgesini yardılar ve 3 Şubat'ta Oder Nehri'ne doğru parlak bir ilerleme gösterdiler. Batı yakada, Küstrin yakınlarında küçük bir köprübaşı ele geçirdiler (3).

---

(3) Berlin'e yaklaşık 50 km. uzaklıkta olan Oder köprübaşı, Berlin taarruzuna 16 Nisan'da yeniden başlanıncaya kadar Jukov'un gidebildiği en ileri nokta olmuştur. Bu gecikme ve nedenleri üzerindeki tartışmalar, Sovyetler'de savaş sonunun en büyük anlaşmazlıklarından birini doğurmuştur. Acaba bu gecikme askerî bir nedene mi, yoksa politik bir nedene mi dayanmaktadır? Ştemenko bunun sadece askerî bir nedene dayandığını kanısındadır:

«Ocak sonunda, düşmanın Pomeranya'da güçlü bir grup meydana getirdiği anlaşılmıştı. Genelkurmay bunu, Berlin üzerine ilerleyen kuvvetlerimizin sağ yan ve gerisi için bir tehdit olarak görüyordu. Bundan başka, Birinci ve İkinci Beyaz Rusya Cepheleri arasında 100 kilometrelik bir gedik meydana gelmişti. Bu gediği sadece süvariler kapatmaktaydı. Kuvvetlerimiz şiddetli bir mühimmat sıkıntısı içindeydiler. Çünkü ikmal üsleri henüz Vistül üzerindeydi. Bu durum Yüksek Karargâh ve Genelkurmay'ı ilk kararlarını yeniden gözden geçirmek zorunda bıraktı. Yanda bulunan kuvvetli düşman birliklerine aynı zamanda geri hizmetler ve ikmal durumuna aldırış etmeden Berlin'e doğru yarışma olanağı yoktu. Şimdi bu meselenin üzerinden 20 yıl geçmiştir. Tüm kartlar açılmış ve masa üzerine yayılmıştır. Hiç kimse bu kararların sorumluluğunu üzerine almaya cesaret edememiştir. Bazı yoldaşlar kendi anılarında Berlin'in 1945 Şubatı'nda tarafımızdan ele geçirilmesi olasılıkları konusunda spekülasyonlara girişmiş bulunmaktadırlar. (**«Voyenna İstoricheskii Jurnal»**, Mayıs 1966, S. 67-68.)

H. E. S.

vetlerini yok ettikten sonra Lodz'dan geçen bir hatta kadar ilerlemekti. Daha sonra cephe, Poznan yönünde ilerleyecek ve Bromberg'den geçen ve Poznan üzerinden güneye uzanan bir hatta doğru ileri harekâtını sürdürecek ve burada Birinci Ukrayna Cephesi'yle birleşecekti.

Yüksek Karargâh'ın, durumun bundan sonrasını kestirmesine olanak yoktu. İkinci Beyaz Rusya Cephesi'nin harekâtı düşman tarafından geciktirilebilir ve bu durumda Sovyet kuvvetlerinin, plânlandığı biçimde Doğu Prusya'nın gerisini alması olanağı ortadan kalkabilirdi. Bu takdirde Birinci Beyaz Rusya Cephesi, kuvvetlerinden önemli bir bölümünü, belki de asıl taarruzunu, kuzeye saptırma zorunda kalabilirdi. Tüm bu olasılıklar plânlamada ve harekâtın yürütülmesinde dikkate alınmıştır (1).

Almanlar'ın Hatâsı

Güneydeki komşumuza gelince, onun pek gerilerde kalmayacağından emin bulunuyorduk. Birinci Ukrayna Cephesi kuvvet bakımından hemen hemen Birinci Beyaz Rusya Cephesi düzeyindeydi. Bunun da öte-

---

(1) Jukov burada hatâya düşmüştür. Her ne kadar plânın hazırlanması sırasında tüm olasılıklar dikkate alınmış ise de, şurası bir gerçektir ki, daha 15 Kasım'da Stalin, Jukov ve Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin Berlin'e taarruz etmesini kesinlikle emretmişti. İkinci Beyaz Rusya ve Birinci Ukrayna Cepheleri'nin harekât bölgeleri, Jukov'u Berlin'e yöneltecek ve Konyev ile Rokosovskiy'in onun yolun kesmelerini önleyecek biçimde ve bilerek düzenlenmişti. Konyev bunu açkça biliyor ve bundan büyük üzüntü duyuyordu.

sinde, her iki cephe yan yana taarruz edeceklerdi. Bu nedenlerle Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin güney yanının güvenliğiyle ilgilenmesine gereksinme bulunmadığını varsayıyorduk. Yüksek Karargâh da, Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin kıtalarının güneybatı ve güneye saptırılmasına gerek duyulmayacağını kabul ediyordu. Gerçekten birkaç yüz kilometre derinliği olan ve düşman komutanlığının ihtiyatla manevra yapmak olanaklarına sâhip bulunduğu bir bölgede yapılacak olan bu harekâta Yüksek Karargâh'ın böyle bir kuvvet kaydırmayı önceden düşünmesi olanaksızdı. Düşman, Batı Cephesi'nden kuvvet kaydırmak, tecrit edilmiş Baltık grubundan kuvvet çekmek ve tüm cephe boyunca manevralar icra etmek suretiyle gerekli bölgelerde bir ağırlık merkezi teşkil etmek ve böylece ileri harekâtımızı yavaşlatmak olanaklarına sâhipti. Fakat Nazi Komutanlığı bu fırsatlardan tam anlamıyla yararlanamamıştı ve bunun cezasını da acı bir biçimde çekecekti. Çünkü kritik anda ileri harekâtımızın önünü tıkamak için gerekli ihtiyatları bulunmuyordu.

Yüksek Karargâh, Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin gelecekteki Bromberg-Poznan hattına vardıktan sonra ve o zamanki duruma göre düzenlenmesi gereğine inanmıştı. Fakat harekâtın fiilen yürütülmesi sırasında Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin kuvvetleri, hedeflerini plânın öngördüğü zamandan önce ele geçirdiler. Bu kuvvetler, 23 Ocak gibi erken bir tarihte sağ kanatlarıyla Bromberg'i aldılar ve kuzeydoğu yönünde Scheidemühl ve Deutsche Krone'ye doğru ileri harekâta de-

ki tahkimli bölgede yapacağı direnişi kırmamız daha güç olurdu. Ayrıca, sağ kanadımızı güven altına almak için bana bir ordu daha istedim. Bunu düşüneceğini söyledi ama, o gün buna dair bir haber alamadım (2).

---

(2) Jukov'un Stalin'e yaptığı öneriden açıkça anlaşılacağı gibi o, Oder Nehri ve oradan Berlin'e kadar sürecek bir amansız yarışa hazırlanıyordu. Konyev'in de aynı durumda olduğu anlaşılıyordu. İşte tam bu noktada Stalin'de duraksama belirtileri görüldü. Bu durumun Genelkurmay'da nasıl değerlendiğini Ştemenko şöyle anlatmaktadır :

«Sovyet kıtalarının Doğu Prusya'da, Vistül Nehri üzerinde ve Silezya'daki taarruzları öylesine kesin sonuçlu oldu ve o kadar çabuk gelişti ki, iki hafta zarfında Birinci Beyaz Rusya ve Birinci Ukrayna Cepheleri Poznan-Breslau hattına varmak suretiyle amaçlarına ulaşmış oldular.

Bu iki cephe, seferin birinci aşamasını tamamlamış olduklarından ve artık Berlin'e taarruzun şart olduğu, daha doğrusu bu kentin ilk hedefimiz olması gerektiği açıkça anlaşıldığı cihetle, bundan sonraki harekâta derhal karar vermek gerekiyordu.

26 Ocak'ta Genelkurmay, Birinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanı'nın Berlin'i ele geçirinceye kadar taarruzunu duraksamasız sürdürmeye karar verdiğini öğrendi. Bu karara göre Cephe Komutanı, kıtalarını özellikle topçu ve geri hizmetlerini ileri yanaştırmak; ikmal maddelerini tamamlamak ve mekanize birliklerini düzene sokmak için dört günlük bir zamana gereksinme duyduğunu; Üçüncü Vurucu Ordu ile Birinci Polonya Ordusu'nu birinci kademede bulundurmayı ve 1-2 Şubat'ta tüm kuvvetleriyle taarruza yeniden başlamayı öneriyordu.

İlk hedefi, Oder'i yürüyüş düzeninde geçmekti. Bunun ardından asıl kuvvetlerini kuzeydoğudan, kuzeyden ve kuzeybatıdan Berlin'e taarruz ettirmek üzere hızla Alman başkentine yürümeye karar vermişti. Bu amaçla, İkinci Muhafız Tank Ordusu kuzeybatıdan ve Birinci Muhafız Tank Ordusu da kuzeydoğudan taarruz edecekti.

Bu zamana kadar sağ yanımız üzerindeki düşman baskısı büyük ölçüde artmıştı. Hava keşfi, büyük düşman kuvvetlerinin Pomeranya'da toplanmakta olduklarını saptamış bulunuyordu. Kuzeyden gelen tehdidi karşılamak için çabuk harekete geçmek zorundaydık. Birinci ve İkinci Muhafız Tank Orduları'na, Oder Nehri üzerindeki sorumluluk bölgelerini komşu birliklere bırakarak kuzeye, Arnswalde'ye doğru yürümeleri emredildi. Topçu istihkâm birlikleri ve ikmal maddeleriyle pekiştirilen 7'nci Süvari Kolordusu da sol yandan Arnswalde'ye doğru harekete geçirildi.

Sağımızda, Bromberg'in kuzeyinde, İkinci Beyaz Rusya Cephesi kıtaları, 8 Şubat tarihli bir Yüksek Karargâh direktifini uygulayacaklardı. Buna göre 10 Şubat'ta Grudiatz-Ratzebur hattı boyunca bir taarruz yapılacak ve amacı, Danzig ile Stettin arasındaki tüm Doğu Pomeranya'nın düşmandan temizlenmesi ve Baltık Denizi kıyılarına inilmesi olacaktı.

Taarruz plâna göre başladı ama, hedefine ulaşamadı. İkinci Beyaz Rusya Cephesi, taze bir birlik olan Ondokuzuncu Ordu, Yüksek Karargâh ihtiyatından alınarak ileri kaydırıldıktan sonra 24 Şubat'ta yeniden taarruza geçti. Birinci Beyaz Rusya Cephesi, Birinci ve İkinci Muhafız Tank Orduları'yla 1 Mart'ta Doğu Pomeranya'ya karşı yapılan taarruza katıldı. Bu durum, İkinci Beyaz Rusya Cephesi'nin sol kanadının ileri harekâtını hızlandırmasına yardım etti. İkinci Beyaz Rusya Cephesi 5 Mart'ta Baltık kıyısına vardı; Köslin'i ele geçirdi ve bundan sonra tüm ordularını doğuya çark ettirerek Gdynia ve Danzig'e

Alman askerî önderlerinin tanıklığı, Pomeranya'daki düşman kuvvetlerinin doğurduğu tehdidin gerçekliği hakkında herhangi bir kuşkuya yer bırakamamaktadır. Bununla birlikte Sovyet Komutanlığı, düşmanın niyet ve amaçlarını kestirmiş ve bunlara karşı gerekli önlemleri almıştır.

Almanlar Şubat başlarında, (toplam 16 piyade, 4 tank ve 3 motorlu tümen ile 4 tugay ve 8 muharebe grubundan kurulu) İkinci ve Onbirinci Orduları'nı Oder ile Vistül arasında tutuyorlardı. İstihbaratımız, bu bölgeye sürekli bir kuvvet akımının vukubulduğunu rapor ediyordu. Bundan başka Almanlar, Üçüncü Tank Orduları'nı Berlin dolaylarında kullanma ya da Doğu Pomeranya'daki kuvvetlerini pekiştirmek olasılıklarını hesaba katarak Stettin bölgesinde tutuyorlardı. Kuzeyden gelen bu tehdit karşısında Sovyet Komutanlığı, Berlin'e doğru taarruzlarını sürdürmenin tehlikelerini göze alabilir miydi.

Çuykov: «... tehlikeyi göze alma sorununa gelince, savaşta buna çok kez gereksinme duyulur. Bu özel durumda böyle bir tutum için güçlü nedenler vardı. Kuvvetlerimiz, Vistül-Oder harekâtında 500 km. ilerlemişlerdi. Oysa, Oder'den Berlin'e ulaşmak için yürünmesi gerekli yol 55 ilâ 80 kilometreden fazla değildi,» demektedir (8).

Nehri üzerindeki kuvvetleri günde bir tümen artırma olanağına sâhipti. Bu bakımdan, taarruzumuzun bir anlamı olabilmesi için; yeni Rus kıtaları gelmeden, Ruslar niyet ve amaçlarımızı anlamadan bu taarruzun yıldırım hızıyla yapılması gerekiyordu.»

(8) Novoya i Noveishaya İstoriya, Şubat 1965, S. 7.

Kuşkusuz, tehdide kulak asmayıp her iki tank ordusu ile üç dört sahra ordusunu doğruca Berlin'e yöneltebilirdik. Ne var ki, düşman, kuzeyden yapacağı bir taarruzla bizi yanımızdan vurabilir; Oder Nehri hattında gerimizi kesebilir ve böylece Berlin çevresindeki kıtalarımızı tehlikeli bir duruma düşürebilirdi.

Tarih göstermektedir ki, tehlikeler göze alınabilir; ama körükörüne değil. Bununla ilgili olarak, Kızılordu'nun 1920 yılında Varşova'ya karşı giriştiği taarruzda dikkatsizce ve güvenlik önlemleri alınmadan yapılan harekât yüzünden başarı, ciddî bir yenilgiye dönüşmüştür (9).

Yine Çuykov, «Pomeranya'daki Alman Kuvvetleri'nin gücü hakkında yapılacak objektif değerlendirme gösterir ki, bu yönden kıtalarımıza yöneltilecek herhangi bir tehdidin İkinci Beyaz Rusya Cephesi tarafından lokalize edilmesi mümkündü» iddiasını ileri sürmektedir. Oysa gerçekler bu iddiayı desteklememektedir. Doğu Pomeranya'daki düşman tehdidini ortadan kaldırma görevi başlangıçta İkinci Beyaz Rusya Cephesi'ne verilmiştir. Ancak bu cephenin kuvvetlerinin çok yetersiz olduğu meydana çıkmıştır.

---

(9) Aslında, gecikmeden Berlin üzerine yürüme problemi aleyhine bunca nedenler ileri süren ve tehlikeleri önemle ortaya koyan Jukov, Ocak sonlarında ve Şubat başında hemen taarruza geçmek için izin istediği zaman Stalin'e yaptığı önerilerle çelişkiye düşmektedir. 1920 yılında Kızılordu'nun Varşova'da uğradığı felâketten söz etmesi, o kötü biçimde sonuçlanmaya mahkûm taarruzun kuvvetli taraftarlarından biri olan Stalin'e karşı girişilen bir sataşmadır.

H. E. S.

İkinci Beyaz Rusya Cephesi'nin 10 Şubat'ta başlayan taarruzu çok ağır gelişiyordu. Cephe kıtaları on günde 56-60 kilometreden fazla ilerleyemediler. Stargrad'ın güneyindeki Alman kuvvetleri genel karşı taarruza geçtiler ve kıtalarımızı 8-13 km. güneye sürdüler. Bu durum karşısında Yüksek Karargâh, o sıralarda 40 tümen kadar olan Doğu Pomeranya kuvvetlerinin üstesinden gelmek üzere Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nden dört sahra ordusuyla iki tank ordusunu kaydırmaya karar verdi. Gerçekten, düşmanın Doğu Pomeranya'daki kuvveti Mart sonuna kadar her iki Sovyet cephesine karşı direnmeyi başarmıştır ki; burada, kırılması ne denli güç bir cevizle karşı karşıya geldiğimiz böylece anlaşılmış oluyordu.

Çuykov, Birinci Beyaz Rusya ve Birinci Ukrayna Cepheleri'nin, 1945 Şubatı'nda Berlin'e yapılacak büyük taaruz için, üç ilâ dört tank tümeni dahil olmak üzere 8-10 ordu çıkarmış olmaları gerektiğini ileri sürmektedir (10). Bunu da kabul edemem.

Şubat başında Birinci Beyaz Rusya Cephesi, toplam sekiz sahra ordusu ve iki tank ordusundan, sadece dört düşük mevcutlu orduyu (Beşinci Vurucu Ordu, Sekizinci Muhafız Ordusu ile Altmışdokuzuncu ve Otuzüçüncü Ordular) Oder Nehri üzerinde bulunduruyordu. Cephenin öteki kuvvetleri Doğu Pomeranya'daki düşmanı karşılamak üzere kuzeye çark ettirilmiş; ayrıca, Sekizinci Muhafız ve Altmışdokuzuncu Ordular'dan birer kolordu da henüz Poznan'da kuşatılmış Alman kuvvetleriy-

(10) Novoya i Noveishaya İstoria, 1965, Sayı: 2 S. 7

le meşgul oluyordu. Birinci Ukrayna Cephesi'ne gelince, bu cephe; 8-24 Şubat döneminde, dört sahra ordusu, iki tank ordusu ve İkinci Hava Ordusu ile Breaslau'nun kuzeybatısında yaptığı bir taarruzu sürdürmekteydi. Önemli ölçüdeki kuvvetlerini kaydırmış olan düşman inatla direniyordu. Sonunda Birinci Ukrayna Cephesi 17 günlük bir dönemde 25 km. ilerlemek suretiyle Neiss Nehri'ne vardılar ve nehri geçme girişiminde bulundular. Fakat bunda başarılı olamadıkları için savunmaya geçtiler.

Yine hatırlamak gerekir ki, Vistül-Oder harekâtı sırasında kuvvetlerimiz ağır kapıylar vermişler ve bu nedenle piyade tümenlerinin ortalama mevcutları 1 Şubat'ta 5.500, hattâ Sekizinci Muhafız Ordusu'nda 4.800-3.800'e kadar düşmüştü. İki tank ordusunun elinde toplam 470 tank vardı ve tugay başına ortalama 40 tank düşmekle beraber birçok tugayda tank mevcudu 15-20 kadardı. Birinci Ukrayna Cephesi'nde de durum kabaca yukarıdakinin aynı idi.

Kısacası ne Birinci Ukrayna Cephesi ve ne de Birinci Beyaz Rusya Cephesi, 1945 Şubatı'nda Berlin harekâtını yapacak durumdaydı. Oysa, bir kimsenin kendi kuvvetlerini abartması, düşmanın gücünü olduğundan az değerlendirmek kadar tehlikelidir. Savaş tecrübelerinin bizlere öğrettiği ders unutulmamalıdır (11).

---

(11) Ştemenko, Stalin'in, Berlin'in Jukov tarafından ele geçirilmesi hakkındaki öznel kararı yüzünden son Berlin Büyük taarruzunun plânlarının hazırlanmasının son derece güç bir hâle gelmiş bulunduğuna işaret etmektedir. Ştemenko, Oder üzerinde meydana gelen gecikme sırasında, Sovyet kuvvetlerinin, Macaristan'da (gerçekten bu sırada

Son olarak 20 gün içinde 500 km. ilerlemiş bulunan ikmal durumumuzu unutmamalıyız. Böylesine yüksek bir ilerleme hızı sonunda, destek birliklerinin geri kalması ve kıtaların ikmal maddeleri ve özellikle akaryakıt gereksinmesi duymaları doğaldır.

Çuykov, destek hizmetlerinin bu koşullar altındaki problemlerini bir analizden geçirmeden şunları yazmaktadır:

«Eğer, Yüksek Karargâh ve Cephe Karargâhı ikmal maddelerinin uygun akışını usulüne göre düzenlemiş; gerekli mühimmat, akaryakıt ve yiyecek maddelerini zamanında Oder'e yetiştirme olanağını bulmuş olsaydı; keza, hava kuvvetlerimiz Oder yakınındaki üslere intikal etme olanağını bulmuş; tombaz ve köprücü birliklerimiz de kuvvetlerimiz için nehir geçiş imkânlarını sağlamış olsalardı, Beşinci Vurucu Ordu ile Sekizinci Muhafız, Birinci ve İkinci Tank Orduları Şubat başlarında Berlin'e doğru taarruzlarını sürdürmüş, 80-95 km. daha ilerlemiş ve Berlin'i ele geçirmek suretiyle bu çok büyük harekâtı tamamlamış olabilirlerdi.» (12)

Budapeşte ele geçirilmiş ve 10 gün süren şiddetli Balaton Gölü Muharebesi vuku bulmuştur); Viyana yönünde, Çekoslovakya'da yapılan ileri harekât ve (Stalin'in Konyev'e, «Altın» bölgesi diye tanımladığı) Silezya'yı, fabrika ve madenlere zarar vermeden düşmandan temizleme hususlarında çok aktif olduğunu kaydetmektedir. Bu dönem, aynı zamanda Yalta Konferansı ve ona ait hazırlıklar dönemiydi. Böylece Stalin'in, Berlin'e son darbeyi indirmeden önce duraklamaya neden olarak, zihninde bazı jeopolitik düşüncelerin yer aldığına inanmak için pek çok sebep vardır.

H. E. S.

(12) Oktyabr Dergisi, Nisan 1964, S. 128-129.

Böyle şarta bağlı beyanların, bir anı yazarı tarafından ileri sürülmüş dahi olsa ciddîye alınması olanağı yoktur. Gerçekten destek hizmetlerinin, hava kuvvetlerinin ve tombaz birliklerinin geride kalışlarını Çuykov'un kabul etmesi de, böyle koşullar altında Berlin'e yürümenin bir serüvenden başka bir şey olmayacağını anlatmaktadır.

Çuykov yazmaya devam ediyor :

«4 Şubat'ta Birinci Beyaz Rusya Cephesi Komutanı (Jukov), Altmışdokuzuncu Ordu Karargâhı'nda kendisiyle birlikte Berzarin, Kolpakçi, Katukov, Bogdanov ve benim katıldığım bir toplantı yapmıştı. Harita masaları çevresinde Berlin'e yapılacak taarruz plânını tartışırken doğrudan Moskova'ya bağlı olan telefon çaldı. Yakında oturduğum için konuşulan her şeyi duyabiliyordum. Stalin telefon ediyordu. Jukov'a, nerede bulunduğunu ve ne yaptığını sordu. Mareşal, ordu komutanlarını Kolpakçi'nin karargâhında topladığını ve Berlin'e yapılacak büyük taarruzu tartıştıklarını söyledi. Jukov raporunu tamamladıktan sonra Stalin, —bende uyanan izlenime göre— Cephe Komutanı'nı hayrete düşüren bir biçimde, plânlamayı bırakmasını ve Pomeranya'da Vistül Ordular Grubu'ndaki düşman kuvvetlerine karşı yapılan harekâtla meşgul olmasını istedi.» (13)

Oysa, Altmışdouzuncu Ordu Karargâhı'nda hiçbir zaman böyle bir toplantı yapılmamıştır. 4-5 Şubat'ta düşmanın Pomeranya'daki kuvvetlerine karşı yapılacak harekâta bir hazırlık

(13) Novaya i Noveishaya İstoriya, Şubat 1965, S. 6-7.

olmak üzere cephenin sağ kanadında bulunan Altmışbirinci Ordu Karargâhı'nda bulunuyordum. Bu nedenle, Çuykov'un sözünü ettiği bu görüşme olanaksızdır (14).

Çuykov aynı zamanda, Berlin'in 1945 Şubatı'nda ele geçirilmesi olanaklarının daha sonra 1945 yılında Berlin'de yapılan bir toplantıda ortaya atıldığını; ancak, Stalin'in eylemlerinin eleştirilmesi anlamını taşıdığı cihetle üzerinde durulmadığını iddia etmektedir (15). Bu doğrudur. Toplantıda bu soru ortaya atılmıştır. Fakat soruyu Çuykov değil, Genelkurmay'ın bir temsilcisi olan Tuğgeneral S. M. Yenyukov ortaya atmıştır. Benim anımsadığım kadarıyla ve görüşmelerin stenografik tutanaklarının da gösterdiği gibi, Çuykov bu soru üzerinde hiçbir mütalaada bulunmamıştır (16).

---

(14) Çuykov'un, Jukov, Benzarin, Kolpakçi, Katukov, Bogdanov ve kendisinin katıldığı bir konferansı kendiliğinden uydurması aslâ düşünülemez. Bu nedenle, daha çok akla gelen olasılık, Çuykov'un toplantı tarihini ve yerini karıştırmış olmasıdır. Bu durum, Jukov'a Çuykov'un raporunun içeriğini bir yana atarak, bir tartışmacının olağan yanıtlamasını dile getirmekle yetinmesine olanak vermiştir.

H. E. S.

(15) **Novaya i Noveishaya Istoria,** Şubat 1965.

(16) Bu da, Jukov'un tartışma taktiği uygulamasının bir başka örneğidir. Çuykov, 1945 Aralık ayında yapılan askerî toplantıda Berlin harekâtı sorununu ortaya atanın kendisi olduğunu iddia etmektedir. Burada asıl önemli olan, sorunun, Stalin'in önderliğinin eleştirilmesi anlamına gelmesi pahasına da olsa tartışılmaya değer önemde bulunması hususudur. Bu gibi durumlarda sadece büyük bir sorun ortaya atılabilir. Çuykov'un ifadesinden ve 1945 Aralık toplantısıyla ilgili olarak meslekî literatürde yer alan öteki beyanlardan açıkça anlaşılacağı üzere Sovyet aske-

Berlin Harekâtı

Şimdi bizzat Berlin harekâtına dönelim.

Berlin harekâtına ilişkin ilk anafikir ve plân, Vistül-Oder harekâtı süresince Yüksek Karargâh'ta oluşturulmuştur. Yüksek Karargâh önce, üç cepheyi birden harekete geçirmek suretiyle harekâta başlamayı düşünmüştü. Ancak zaman geçtikçe, İkinci Beyaz Rusya Cephesi'nin Doğu Prusya harekâtından sonra kuvvetlerini Denzig-Gdynia bölgesinden 20 Nisan'dan önce Oder'i geçmek üzere, Aşağı Oder bölgesine kaydırılması gerekeceği anlaşılmıştı.

Mevcut askerî ve politik durumu dikkate alan Yüksek Karargâh, Berlin harekâtına iki cephe ile ve en geç 16 Nisan'da başlamaya karar verdi. Nisan başında Birinci Ukrayna Cephesi Komutanı Mareşal Konyev'le ben, cephelerimizin harekât plânını gözden geçirmek üzere son kez Yüksek Karargâh'a çağrıldık. Berlin yönündeki asıl taarruz ve kentin ele geçirilmesi görevi Birinci Beyaz Rusya Cephesi'ne verilmişti. Birinci Ukrayna Cephesi Neisse Nehri'nden Berlin'in güneyindeki düşman kuvvetlerine taarruzla Merkez Ordular Grubu'nu Berlin'deki düşman kuvvetlerinden ayıracak; böylece Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin harekâtının güney yanını güvenlik altına alacaktı.

Bu toplantıda Stalin aynı zamanda Konyev'e, düşman kentine doğudan uzanan yaklaşma istikametleri üzerinde sert bir direniş

---

rî şahsiyetleri savaşın hemen sonunda bu sorunu tartışmaya başlamış bulunuyorlardı.

H. E. S.

gösterdiği ve Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin ilerlemesini yavaşlattığı takdirde, Berlin'e güneyden taarruza hazır olmaları yolunda talimat verdi : (17).

---

(17) Ştemenko toplantıyı şu biçimde anlatmaktadır: «31 Mart'ta Genelkurmay ile cephe komutanları tüm cephelerin plânlarını gözden geçirdiler ve ayrıntılarda uzlaşmaya vardılar. Mareşal Konyev sağdaki komşusu (Jukov) ile arasındaki arahattından çok huzursuz olmuştu. Çünkü bu arahattı ona Berlin'e taarruz etme olanağı tanımıyordu. Fakat Genelkurmay'da hiç kimse bu engeli ortadan kaldıracak durumda değildi.

Ertesi gün (1 Nisan 1945) Yüksek Karargâh, Berlin harekâtı için hazırlanan plânı tartıştı. Cephe durumu, Müttefikler'in harekâtı, nihayet ve amaçları gözden geçirildi. Stalin, Berlin'in mümkün olan en kısa zamanda alınması zorunluğundan ve bu nedenle harekâtın hazırlık süresinin son derece sınırlı olması gereğinden söz etti. Harekât en geç 16 Nisan'da başlamalı; 12 ilâ 15 gün içinde bitirilmeliydi.

Cephe komutanları, varılan bu sonuca uyumlarını bildirdiler ve Yüksek Karargâh'a, kıtalarımızın zamanında hazır bulunacaklarını vaadettiler. Bundan sonra, kabul ettiğimiz taarruz plânı üzerinde bir tartışma yapıldı. Genelkurmay Başkanı (Antonov), plân hakkında bilgi verirken, cepheler arasındaki arahattının Birinci Ukrayna Cephesi kıtalarının Berlin Muharebesi'ne doğrudan katılmasına olanak vermediğini ve bunun, harekâtın belirli bir süre içinde bitirilmesi sorununa olumsuz etki yapabileceğine dokundu. Mareşal Konyev de bu arahattının aleyhinde konuştu ve Birinci Ukrayna Cephesi'nin bir bölümünün, özellikle tank ordularının Berlin'in güneybatı kenarına yöneltilmesinin yararları üzerinde durdu.

Anlaşılan, cepheler arasındaki mevcut arahattının dayandığı nedenlerin yetersizliğini takdir eden ve Berlin'i çabucak ele geçirmeyi arzulayan Stalin, sorunu kendi bildiğince bir karara bağlamak istiyordu ve de öyle yaptı. İlk fikri tamamen reddetmediği gibi, Genelkurmay ve Birinci Ukrayna Cephesi Komutanı ile de aynı fikirde bulunmayı kabul etmedi. Harekâtın plânlandığı harita üzerinde, ara-

Bir sorgulama sırasında General Jodl, aşağıdaki beyanda bulunmuştur :

«Genelkurmay, Berlin Meydan Muharebesi'nin sonucunun Oder üzerinde alınacağını biliyordu ve bu nedenle Berlin'i savunmakta olan Dokuzuncu Ordu'nun çoğunluğu birinci hatta sürülmüştü. İvedilikle kurulan ihtiyatlar, Mareşal Jukov'un kuvvetlerinin yanında bir darbe indirmek için Berlin'in kuzeyinde toplandı.»

Berlin'e yöneltilen bu olağanüstü ve son derece karmaşık taarruz, tüm cephe ve ordu düzeylerinde en dikkatli hazırlığı gerektiriyordu. Birinci Beyaz Rusya Cephesi'nin kıtalarından, Oder Nehri'nden itibaren kuvvetli bir biçimde berkitilmiş bulunan Berlin'e kadar derinliğine kademelenmiş bir savunma sistemini yarmaları isteniyordu. Savaş tecrübelerimiz içinde Berlin kadar büyük ve aynı derecede kuvvetli bir biçimde berkitilmiş bir ken-

---

hattının sadece Birinci Ukrayna Cephesi'ni Berlin'den ayıran parçasını sildi. Arahattını, kentin 58 km. güneydoğusundaki Lübben'e kadar uzattı ve orada kesti. Sonradan bize: «Kim kente ilk girerse Berlin'i o alsın» dedi.

İşte, taarruzun tüm süresince uzanmayan ve kente güneydoğudan açılan yaklaşma istikametleri üzerinde kesilen, Birinci Beyaz Rusya Cephesi'yle Birinci Ukrayna Cephesi arasındaki arahattının doğuşu böyle oluşmuştur. Genelkurmay bu çözümü yeterli saymıştır. Çünkü bu belâlı arahattı bize iki aydır büyük bir dert olmuştu. Mareşal Konyev herhangi bir itirazda bulunmadı. Zira bu çözüm onu da tatmin etmişti.

Uygulamada Berlin, iki cephe tarafından beraberce düşürülmüştür.»

(Ştemenko, Voyenno-İstoricheski Jurnal, Mayıs 1965, S. 70-71).

H. E. S.

ti düşürme görevi şimdiye kadar bizden istenmemişti. Toplam yüzeyi hemen hemen 900 kilometre kare idi. Berlin'in metrosu ve diğer geniş yeraltı kolaylıkları kıta kaydırma bakımından geniş olanaklar sağlıyordu. Bizzat kent ve varoşları dikkatle savunmaya hazırlanmıştı. Her sokak, her meydan, her bina, kanal ve köprü kentin savunma sisteminin bir unsuru olarak değerlendirilmişti.

Sovyet keşif uçakları, Berlin ve tüm yaklaşma istikametleriyle savunma bölgelerinin altı ayrı keşfini yaptılar. Hava fotoğrafları, ele geçirilen belgeler ve tutsak sorgulamaları ile birlikte değerlendirilerek bölük düzeyine kadar tüm komutanlıklara dağıtılan ayrıntılı taarruz haritaları hazırlandı. Ordu istihkâmcıları, son taarruzun plânlanmasında kullanılmak üzere, kentin ve varoşların tam bir maketini yaptılar.

Ordu komutanları, kurmay başkanları, askerî konsey üyeleri, cephe politik komiserleri, cephe ve orduların topçu komutanları, tüm kolordu komutanları ve cephelerin kuvvet komutanları 5-7 Nisan'da, harita ve arazi modelleri üzerinde yapılacak harp oyunları için toplantıya çağırıldılar. Toplantıya, cephenin destek hizmetleri (geri hizmetler) komutanı da katıldı ve ikmal maddelerinin kararlı biçimde akışını sağlama problemi hakkında dikkatle hazırlanmış bir etüdü sundu. 8-14 Nisan'da bütün kuvvetlerin ve hava kuvvetlerinin ordu, kolordu, tümen ve daha aşağı birlikler düzeylerinde daha ayrıntılı harp oyunları ve plân uygulamaları yapıldı.

Cephenin aşırı derecede uzamış bulunan ik-

mal yolları ve beklenmedik Doğu Pomeranya harekâtında ikmal maddelerinin harcanması yüzünden Birinci Rusya Cephesi, Berlin harekâtı başında gerekli ikmal maddelerinin tamamını almamıştı. Bu bakımdan, gerekli maddelerin zamanında ileri taşınması destek hizmetlerimizin kahramanca çabalarını gerektiriyordu. Ne var ki bunlar, her zaman olduğu gibi bu kez de görevlerini tam olarak yerine getirdiler.

Hazırlıklar sırasında, düşman üzerinde meydana getirilecek vurucu etkinin pekiştirilmesi sorunu da düşünüldü. Gecenin kıtalar üzerindeki etkisinin daha fazla olduğunu düşünerek büyük taarruza şafaktan iki saat önce başlamaya karar verdik. Karanlıkta kazalardan kaçınmak için 140 ışıldakla düşman mevzilerini aydınlatmaya karar verdik. Hazırlık sırasında yaptığımız harp oyunları, ışıldakların etkinliğini göstermişti ve katılanların tümü ışıldakların kullanılmasından yana olduklarını belirtmişlerdi (18).

---

(18) Jukov'un büyük «ışıldak kullanma tekniği» tam anlamıyla başarısızlıkla sonuçlandı. Işıldaklar, sis ve muharebenin yol açtığı dumana nüfuz edememiş, üstelik kıtalarla komutanların gözlerini kamaştırmıştır. Işıldaklar devamlı yakılıp söndürülmüş ve bu durum da herkesin aklını tamamen karıştırmıştır. Çuykov bu düzeni şiddetle eleştirmiş ve bu yüzden, gözetleme yerinden muharebenin gelişimini izleyemediğinden yakınmıştır. (Çuykov'un **Oktyabr** Dergisi'nin 1964 yılı sayılarından birinde çıkan yazısı.)

H. E. S.

Çevirenin Notu : 140 şıldağın ışığına, tankların ve motorlu araçların far ve projektörleri de katılmıştır. Birinci Muhafız Tank Ordusu Komutanı General Mihail Katukov, yanında bulunan Jukov'un karargâhına mensup Tümgeneral Popid'e: «Bunca ışığı nereden bulduk?» diye sormuş ve:

Tank kuvvetlerimizin kulanılması da esaslı surette tartışıldı. Düşmanın Seelow bölgesindeki hâkim arazide hazırlamış olduğu güçlü taktik savunma düzenleri karşısında, iki tank ordusunu, ancak bu hâkim arazi kesimi ele geçirildikten sonra muharebeye sokmaya karar verdik. Tank ordularımızın, Vistül-Oder ve Doğu Pomeranya harekâtında olduğu gibi, taktik yarmamızın ardından açık harekât arazisinde derinliğine dalmalarını beklemiyorduk. Bununla birlikte, harekâtın fiilen yapılması sırasında, cephenin ilk taarruz kademesinin taarruzunun düşmanın savunma düzenlerini yarmayı başaramayacağı anlaşıldığı zaman, taarruzun durmasından endişelenmeye başladık. 16 Nisan günü geç saatlerde ordu komutanlarıyla durumu tartıştıktan sonra sahra ordularımızın taarruzunu tüm uçaklarımızın kuvvetli bir darbesi ve tank ordularımızla geliştirmeye karar verdik.

Düşman, varını yoğunu muharebeye sokmuş bulunuyordu. 17 Nisan günü akşamına doğru ve 18 sabahı Seelow sırtlarındaki savunma mevzilerini düşürmeye ve ileri harekâtı sürdürmeye ancak muvaffak olduk. Bundan sonra Almanlar, —uçaksavar topçusu da dahil olmak üzere— Berlin'den, hatırı sayılır miktardaki kuvvetleri ileri yanaştırdılar ve böylece taarruzumuzu bir dereceye kadar yavaşlatmayı başardılar. Bu ek kuvvetlerin direnişini kıracak bir çare bulamadığımız takdirde taarruzumuzun yeniden yavaşlaması olasılığı kuvvetliydi.

«Allah bilir ama, bana kalırsa Moskova'nın tüm uçaksavar bölgesi ışıldaksız kalmış olmalıdır.» karşılığını almıştır. (**The Last Battle,** Cornelius Ryan).

İşte bu günlerde Stalin, taarruzumuzun durdurulmasından aşırı derecede kaygılanmaktaydı. Bu nedenle Birinci Ukrayna Cephesi Komutanı'na, 3 Nisan'da kabul edilmiş plâna uygun olarak, güney taraftan Berlin'e taarruz etmesini emretti. Şiddetli muharebelerden sonra düşmanın Berlin'e açılan yaklaşma istikametleri üzerindeki savunması nihayet 20 Nisan'da çözüldü (19).

Alman 56'ncı Tank Kolordusu Komutanı Korgeneral Weidling, bir sorgulama sırasında şunları söylemişti: «20 Nisan, kolordum ve belki de tüm Alman kıtaları için en zor gün olmuştur. Daha önceki muharebelerde bu kıtalar ağır kayıplar vermiş, yıpranmış ve bitkin bir hâldeydiler. Artık Ruslar'ın üstün kuvvetlerinin müthiş taarruzları karşısında direnecek güçleri kalmamıştı.»

20 Nisan saat 01.50'de Orgeneral V. İ. Kuznetsov'un komutasındaki Üçüncü Vurucu Ordu'unun 79'uncu Piyade Kolordosu'na bağlı uzun menzilli topçu, Berlin'e ateş açan ve böy-

---

(19) Jukov'un burada örtbas etmek istediği şey, Stalin'in. Konyev'i Berlin üzerine saldırtma emridir. Emir, Jukov'un Berlin savunmasını yarma sırasında karşılaştığı güçlüklerin sonucudur. Yoksa Jukov'un üstü kapalı söylemeye çalıştığı gibi, 3 Nisan'da kabul edilmiş böyle bir taarruz söz konusu değildir. Jukov bunu zikretmiyor. Ancak, Stalin'in kaygısı (ki Berlin taarruzunu 16 Nisan'da başlatmasına eninde sonunda bu kaygının yol açtığı anlaşılıyor) Batılı Müttefikler'in, Alman başkentini Sovyet harekât bölgesi içinde bırakan anlaşmalara karşın, yıldırım gibi bir ileri harekâtla Berlin'i almaya teşebbüs etmeleri olasılığından doğuyordu. Ayrıca Stalin, Almanlar doğuda Ruslar'a karşı şiddetle direnirken, Batılı ordulara karşı cephelerini açmaları ihtimalinden de endişe duymaktaydı.

H. E. S.

lece Alman başkentine karşı girişilen tarihsel taarruzun temelini atan ilk topçu oldu. Ertesi gün Üçüncü Vurucu Ordu, İkinci Muhafız Tank Ordusu ve Kırkyedinci Ordu Berlin varoşlarına kadar ilerlediler ve kent içinde muharebeye tutuştular.

Bu üç ordudan başka, düşmanın moralini ve savaşma arzusunu kırmak, zayıflayan sahra ordularımıza azamî desteği sağlamak ve böylece Berlin'in ele geçirilmesini çabuklaştırmak için Birinci ve İkinci Muhafız Orduları'nı da muharebeye sokmaya karar verdik. Esasen, bu sıralarda tank kuvvetlerinin özel hareket yeteneklerini gerektiren başka bir operatif görevimiz yoktu.

Muharebe, çok geçmeden doruk noktasına erişti.

Halkımıza, fazladan kutlanacak bir başarı vermek için hepimiz bu muharebenin 1 Mayıs Bayramı'na kadar bitirilmesini istiyorduk. Ancak, can çekilmekte olan düşman döşemeden dama, kilerine kadar her yapıya sıkı sıkıya yapışmıştı. Sovyet kuvvetleri bir bloktan ötekine, bir yapıdan diğerine karış karış ilerliyorlardı. General Kuznetsov, General Berzarin ve General Bogdanov'un kıtaları giderek kentin merkezine yaklaşıyorlardı. Sonunda, Kuznetsov'dan çoktandır beklediğim telefon haberini aldım: «Reichstag (Alman Parlamento binası) alındı. Kızıl bayrağımız şimdi bu yapıda dalgalanıyor.»

Bu sevinçli anda aklımdan nice düşünceler bir yıldırım hızıyla geçti. Askerlerimizin ölesiye direndikleri Moskova Muharebesi'ni yeniden yaşadım. Âdeta bir yıkıntı hâline gelen,

fakat düşmana bırakılmayan Stalingrad'ı düşündüm. Uzun açlık ablukası süresince direnen şanlı Leningrad'ı; yerle bir edilen binlerce köy ve kasabayı, tüm bu yıllardan kurtulabilen Sovyet halkının fedakârlıklarını; Kursk Zaferi'nin kutlanmasını anımsadım. Şimdi de ulusumuzun, uğruna büyük acılar çektiği hedef, yâni Nazi Almanyası'nın kesinlikle ezilmesi, faşizmin parçalanması ve haklı davamızın zaferiyle karşı karşıyaydık.

Hitler'in ortaklarından çoğu; Bormann, Göring, Himmler, Keitel ve Jodl dahil, Berlin'den savuşmayı başardılar. Fakat Hitler ve Goebbels, başka bir çıkar yol bulamadıkları için yaşamlarına kendi elleriyle son verdiler.

Bunlar, sabırlı kumarbazlar gibi; son ana kadar, kendilerini ve Nazi Almanyası'nı kurtaracak uğurlu kartı umutla beklemişlerdi. 30 Nisan ve 1 Mayıs gibi geç tarihlerde bile Nazi önderleri, Berlin'de «ateş-kes» görüşmelerine girişmek ve Amiral Dönitz'in yeni ilân edilen hükümetinin Almanya'nın teslim olmasını görüşmek üzere görevlendirilmesi gibi girişimlerle hâlâ zaman kazanmaya çalışıyorlardı. Tecrübeli bir asker-diplomat olan General Krebs, General Çuykov'u uzun ve tartışmalı görüşmelere çekmek için her çareye başvurdu. Ama bu oyun da fayda vermedi. Görüşmeleri yürütmekle görevlendirilen General Sokolovskiy, askerî harekâtın sadece Alman kuvvetlerinin tümüyle kayıtsız ve şartsız teslim olmasından sonra durdurulabileceğini açık ve kesin bir ifadeyle bildirdi. Naziler, kayıtsız şartsız teslim olmayı reddettiler ve görüşmeler kesildi (20).

---

(20) Burada, Krebs'in görevi oldukça değiştirilmiş bir bi-

Kuvvetlerimize, düşmanın işini bitirme emri verilmişti. Bu kuvvetler, Berlin'in merkezini hedef tutan son taarruza saat 06.30'da başladılar. Berlin Komutanı General Weidling, 2 Mayıs sabahı saat 06.00'da generalleri ve kurmayı ile birlikte teslim oldu ve kuvvetlerinin de teslim olmaya hazır olduklarını bildirdi.

O gün saat 15.00'e kadar Berlin garnizonunun geri kalanı, toplam 70.000 kişi teslim alınmıştı. Artık her şey bitmişti. Reichstag'da özgürlüğün, Sovyet gücünün ve Sovyet yurdunun simgesi olan kızıl bayrak dalgalanıyordu.

Birinci Beyaz Rusya, Birinci Ukrayna ve İkinci Beyaz Rusya olmak üzere üç cephe kıtalarının Berlin bölgesindeki Alman kuvvetlerini ezmesi ve Alman başkentini ele geçirmesi tam 16 gün sürmüştü. Zaferi mümkün kılan, Sovyet Ordusu'nun savaşın sonu yaklaşırken, gerek maddî ve gerekse manevî bakımlardan her zamankinden daha güçlü olması; hem askerî ustalık hem de operatif ve stratejik maharet yönünden düşman üzerinde hatırı sayılır bir üstünlük sağlamış bulunmasıdır (21).

çimde anlatılmaktadır. Amaç, Hitler'in intiharından önce kendi yerini almak üzere seçtiği hükümet tarafından teslim olma görüşmelerine hazırlık olmak üzere bir girişimde bulunmaktı. Goebbels adına konuşan Krebs'in, Hitler'in yerine geçecek olan hükümeti meşrû hükümet olarak kabul ettirmek için resmî görüşmeleri sürdürmeye çalıştığı doğrudur. Krebs'in, Müttefikler'le Sovyetler arasına nifak sokmak umutları beslediği de tamamen olasılık dışı sayılmamalıdır.

H. E. S.

(21) Son muharebenin, Sovyetler'in —ölü, yaralı ve kayıp olarak— verdikleri kayıplarla ödenen bedeli korkunç-

Rus Askeri Berlin'de

Ülkenin, Berlin harekâtı için orduya sağladığı kuvvetler ve ikmal maddeleri, aynı ölçüde bir başka harekâta da yeterdi. Parti, bu güç görevlerinde askerleri teşvik etmek ve haklı davamızın başarısına olan güveni onlara aşılamak için elden gelen her şeyi yapmıştır. Tüm erler, komutanlar ve politik komiserler düşmanı son zafere kadar kovalamaya kendilerini adamışlardı. Hepsinin aklında tek bir arzu yatıyordu: Bir an önce Berlin'e girmek ve düşmana Rus halkının çektiklerinin bedelini ödetmek. Berlin varoşlarına kadar zor bir yol alarak gelmiş olan Rus askeri, düşmandan öç alma duygularıyla doluydu ve onun bir an önce hesabını görmek ve insanlığı faşist tutsaklığının tehdidinden kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyordu.

İnsanlığın kaderinin incecik bir iplikle bağlı olduğunu savaşın o korkunç günlerine, geriye doğru bakan dünyanın tüm iyi insanları, ortak dava, kendi yurtlarının kaderi, tüm ulusların özgürlük ve bağımsızlığı uğrunda canlanrını esirgemeyenleri saygı ve sevgi ile anımsayacaklardır.

Düşmanla yapılan bu son karşılaşmada, özel surette ödüllendirilmek üzere, herhangi bir kimseyi seçmeyi çok güç bulurum. Berlin ha-

---

tur. Gerçekten, yalnız 16 Nisan - 8 Mayıs döneminde Birinci ve İkinci Beyaz Rusya ile Birinci Ukrayna Cepheleri'nin kayıpları 305.000 kişidir. Bu kayıp toplamı, son darbeyi indirmek üzere Berlin'i düşürmek için Stalin'in yaptığı baskıyı; keza, fenatik ölçülere varan Nazi direnişini yansıtmaktadır. Batıdaki muharebelerde, bu dönemde Müttefik ve Alman kayıpları çok daha az olmuştur.

H. E. S.

rekâtına katılanların tümü Sovyet askerine yakışır biçimde davranmış ve yüksek derecede askerî ustalık ve kahramanlık göstermişlerdir. Yurdumuz onların başarılarını tümüyle takdir etmektedir ve onlar şimdi göğüslerinde üzerinde «Berlin'i Ele Geçirenlerin Anılarına» yazılı madalyayı övünçle taşımaktadırlar. Onbinlerce er, subay ve general nişanlarla ödüllendirilmiş ve Alman başkentine yapılan taarruza katılan askerî birliklere «Berlin» onur adı verilmiştir.

Berlin'in düşmesi ve Sovyet Ordusu ile Müttefiklerimiz'in kıtalarının birleşmesi Nazi Almanyası ve Silâhlı Kuvvetleri'nin son ve kesin çöküşüne yol açmıştır. Düzenini yitirmiş olan Alman Ordusu artık direnecek hâlde değildi. İtalya ve Batı Avrupa'da, her yerde Alman kıtaları teslim olmaya başladılar. 8 Mayıs'ta Alman Komutanlığı temsilcileri, kayıtsız şartsız teslim belgesini imzaladılar ve böylece kesin yenilgilerini kabul etmiş oldular.

Çevirenin Notu :

Mareşal Jukov'un, Berlin Muharebesi'ne ait açıklamalarını, bu muharebeye tanıdığı önemle ters orantılı olarak kısa kestiği gözden kaçmamaktadır. Bununla birlikte ortaya konulması gerekli bazı gözlemler vardır. Son yargıyı okuyucuya bırakarak ve Almanlar'ın da, Japonlar'ın da insanlık için yüz kızartıcı türlü eylemlerde bulunduklarını anımsayarak bunlardan bazılarını burada özetlemek istiyoruz.

Oder Nehri üzerinde verilen muharebenin doruk noktasında Jukov, kıtalarını şu vaadlerle heyecanlandırdı: «1945 Mayıs Bayramı'nda önce Berlin'in merkezine girdikleri takdirde Kızılordu' da bir genel af ilân edilecektir. Bu genel af, askerlerin diledikleri tüm arzularını gönüllerince doyurmalarına ve talana olanak verecektir.»

«Kirli kahverengi üniformalar içindeki kızıl vurucu birlikler, makineli tabancalarla ateş ederek ve çevrelerine el bombaları savurarak hastanelere daldılar. Dua için diz çökmüş sörler ayağa kaldırılıp yataklara atıldı. Sarhoş Kızılordu erleri hasta kadınların bile zorla ırzına geçtiler. Caddelere düşen bomba ve mermilere aldırış eden bile yoktu. Arzularının tutsağı olmuş; Sovyet kadınlarına karşı Alman saldırılarını anımsayan İvan'ın, savaş gürültülerine karşı kulağı âdeta sağır olmuştu...»

«Irza geçme olaylarından sonra talan başladı.»

«Kent, **Dante'nin Cehennemi**'ne dönmüştü...»

(Fighting Generals, Phil Hirsch ve Jules Archer.)

Düşmanı küçük gören bir hırsın önüne kattığı Fransa İmparatoru Napoléon Bonaparte, yeterince hazırlık yapmadan, 21 Haziran 1812 günü kıtalarına Moskova üzerine yürüme emrini vermiş ve ertesi gün Niemen Nehri'ni geçerek uçsuz bucaksız Rus topraklarını istilâya başlamıştı.

Düşmanın savaş niteliklerine aldırış etmiyor; uyguladıkları strateji ve taktiği görmezlikten geliyor; Avrupa'nın geri kalanı gibi Ruslar'ı da yeneceği ve daha sonra yalnız kalan İngiltere'nin hesabını göreceği inancını koruyordu.

Duygusallığının ve aşırı heyecanının tutsağı olan Hitler'e gelince: Tüm bunları hiçe sayarak Napoléon'un taarruzuna başladığı aynı Haziran günlerinde harekete geçmiş; 18 gün içinde, Sovyet başkentine giden yolun üçte ikisini almış, fakat işin sonunu getirememiştir.

Böylece, o ünlü «Tarih tekerrürden ibarettir» sözü, değerini bir kez daha kanıtlamıştır.

Öz Ofset Matbaacılık A.Ş. 350 TL.